

حَدِيقَةُ الْأَوْلِيَاءِ

تأليف

سَيِّدُ عِبَادَةِ بْنِ سَيِّدِهَا شَمُّ
بْنِ سَيِّدِ مُحَمَّدٍ تَتَوِي

بِتَصْحِيحِ

سَيِّدِ حَسَامِ الدِّينِ الرَّاشِدِيِّ

منشور الوصیت :

(مع هشت ضمیمه راجع بدوره کلهوره و نادرشاه افشار) مجموعه فارسی بسیار مفیدی است که یکی از برگزیدگان محققان پاکستان و شیفتگان ادب فارسی، به طبع رسانیده است. — دکتر ایرج افشار در راهنمایی کتاب.

مقالات الشعرا :

دین کتاب مصحح فاضل آن، مقدمه مفید و ارزنده ای را در باره مؤلف و آثار او نوشته است، در حواشی کتاب شرح بسیار مفیدی را از کتب تاریخ و تذکره و غیره اضافه کرده است و این حواشی مفصل راجعانی خودش باید تکمله ای بر این تذکره حساب کرد. خلاصه، زحمات مصحح فاضل آن، سزاوار ستایش و تمجید و تشویق فراوانی میباشد. و این روش، در تصحیح و چاپ کتب تذکره و تاریخ، بوسیله سایرین باید، «شمع راه»، و مورد تقلید و تتبع قرار گیرد — دکتر نقوی در کتاب تذکره نویسی فارسی دو هند و پاکستان.

تکمله مقالات الشعرا :

گرد آورنده آن، دانشمند جلیل القدر آقائی سید حسام الدین که از فضیلتی فارسی شایسته قاره پاکستان و هند میباشد، در ترتیب و تصحیح این تذکره بسیار زحمت کشیده و در این چاپ حواشی و تعلیقات که گرد آورنده فاضل مزبور، به متنی کتاب علاوه کرده است، خیلی پرمایه و باارزش و مطالب آن خیلی بیشتر از متن خود تذکره است مساعی گرد آورنده در تهیه این مطالب و زحماتی که در این زمینه متحمل شده است، سزاوار بسیار تحسین و آفرین است و برای گرد آورندگان کتب تذکره و تاریخ، بمشابه «شمع راه» و بهترین نمونه و مثال است. انتشار این کتاب از جمله خدمات مهمی است که، انجمن ادبی سند به نیای ادب فارسی انجام داده است که مجال شرح و وصف آن اینجا نیست — دکتر علیرضا نقوی در کتاب تذکره نویسی فارسی در هندو و پاکستان.

حدیقتہ الاولیا

9396 III

حديقة الاوليا

تالیف

سید عبدالقادر بن سید ہاشم بن

سید محمد تتوی

(در سال ۱۰۱۶ ھ. نوشته شد)

بتمصحیح و اہتمام

سید حسام الدین راشدی

طبع کردہ

سندی ادبی بورڈ

حیدرآباد سندھ

پاکستان

۱۹۶۷ ع

جملہ حقوق طبع این کتاب مخصوص بانجمن
ادبی سندی حیدرآباد است .

بہا ۸-۰-۰ روپیہ

تعداد ۱۰۰۰

طبع اول ۱۹۶۷ع

نشر کردہ

محمد ابراہیم جوہو

دہر افتخاری انجمن ادبی سندی

۳- سول لین - حیدرآباد سند

پاکستان

باہتمام علی نواز وفائی

در وفائی پرتنگ پریس، پاکستان چوک،

کراچی (پاکستان) طبع شد .

میرام ذاشهر

این کتاب در سلسله نشریات انجمن ادبی سندی، تحت برنامه - وسائل تکامل تاریخ و ادبیات ملی - ترتیب و طبع گردید.

برخوانندگان محترم پوشیده نیست که، بسا آثار گرانبهای عربی و فارسی از طرف محققین بزرگ سندی، در زمینه تاریخ و سیر و حدیث و تصوف و ادب و شعر نوشته شده و تاکنون برخی ازان بصورت مخطوطات در زوایای کتبخانهای شخصی بطاق نسیان افتاده اند.

این انجمن میخواهد که چنین آثار گزیده را از گوشه تاریکی و گمنامی بر آورد، و بنظر ارباب ذوق و دانش برساند. و در مدت ده سالیکه این برنامه از ۱۹۵۶ تا ۱۹۶۸ ع دوام میکند، در نظر داریم که (۱۳) کتاب عربی و (۳۰) کتاب تاریخی فارسی و (۵) کتاب شعر و ادب فارسی و (۷) کتاب اردو و (۷) کتاب انگلیسی را طبع و نشر نمائیم.

کتابیکه اکنون بخوانندگان گرامی تقدیم میشود، از سلسله نشریات فارسی کتاب بیست و یکم (۲۱) است و از جمله آثاریکه تاکنون بطبع و نشر آن موفق آمده ایم، کتاب سی و چهارم (۳۴) شمرده میشود، که اینک از نظر خوانندگان عزیز میگذرد.

اعتراف

انجمن ادبی سندی، از مساعدات
مالی وزارت معارف حکومت پاکستان،
که از روحی کمال معارف خواهی در راه
طبع و نشر سلسله مطبوعات این انجمن
فرموده است، خیلی متشکر است و این
اقدام نیکو را بنظر استحسان مینگرد.

بیاد

یار جانی

آغا بدرالدین خان درانی

(مرحوم و مغفور)

عَفَرَ الدَّيَّارُ مَحَلَّهَا فَمَقَامُهَا
بِمِنَى تَأْثُرَ غَوْلِهَا فَتَرَّ جَامُهَا
فَمَدَافِيعُ الشَّرِيَّانِ عَثَرَى رَسْمُهَا
خَلَقَتْ كَمَا ضَمِنَ الْوُحْيُ سِيَاطُهَا
دِرْمَنْ تَجَرَّرَ بَعْدَ عَهْدِ نَيْسِهَا
حِجَجٌ خَلَوْنَ حِلَالُهَا وَحَرَامُهَا
رُزْقَتْ مَرَّأِيْعَ النَّجْمِ وَصَابِئِهَا
وَدُقُّ الرِّوَاغِدِ جَوْدُهَا فَرَاهِمْهَا — لبید

● — آهي وسئون — جتي ٻيل ٻهر آجهاپ ڪندا هئاسي ۽
آهي وسڻيون — جتي رهائڻيون ڪندي وقت گذارياسي
— ويرانان ٿي ويون ! .

● — واءِ قسمت ! سر زمين مڻي اندر غول ۽ رڄام وارين
ٽڪرين جي پڪ ۾ اڄ انهن جا نشان به ڪونه بچيا ! .

● — ريان جي چشم وٽان ٿڙي پڪڙي هليا ويا ! رڄ جي
ويرن ، جيتوڻيڪ انڪن ڏاهيندي ڪين ڪهڻايو ، ليڪن
اڃا به انهن جون يادگيريون ، ائين موجود آهن —
جيئن پڙ تي لپڪو ! .

● — اهي نشان انهن ماڳن جا آهن ، جن منجهان ساڻ ڌڻي
هليو ويو آهي . مهينا ٿي ويا ۽ سال گذري چڪا ! .

● — مٿن بهار جون بوندون بار بار پهون ۽ ڪيترا ڀيرا اتر ٻار
جا ڪارا ڪٽر وڏا ڦڙا وسائي چڪا ! .

● — ويران هجڻ سبب هاڻي مٿن ڪاه ڄمي ويو آهي ! .
واءِ قسمت ! . (آزاد ترجمو)

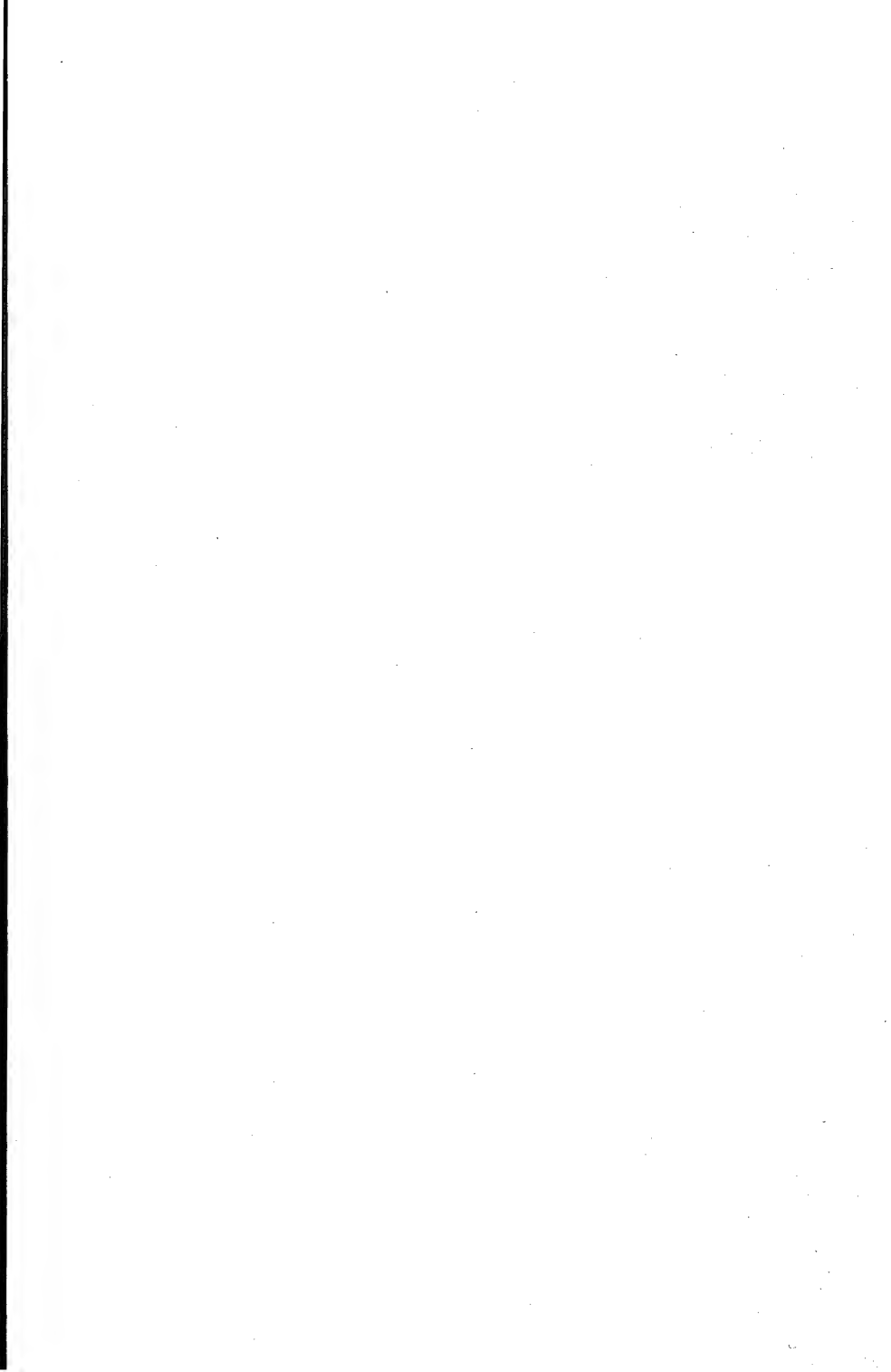
فهرست

۹-۱۶	مهاکب سید حسام‌الدین راشدی
۱۰۲-۹۷	عکس چمن خطی نسخن جا
۱۵-۱	دیباچه مؤلف
۱۷	۱ ذکر شیخ بهاء‌الدین ذکریا ملتانی
۲۱	۲ ذکر شیخ صدرالدین ملتانی
۲۵	۳ ذکر شیخ رکن‌الدین قدس سره ملتانی
	۴ ذکر عثمان شهباز مرندی قدس سره
۳۹	سیوستانی متوفی ۶۷۳ هـ (نظم)
۴۵	۵ ذکر شیخ هتم قدس سره متوفی ۶۸۰ هـ
۴۹	۶ ذکر شیخ حماد جمالی تتوی - مدفن مکی
	۷ ذکر شیخ جیم ولد شیخ نعمت‌الله قدس سره
۶۱	(نظم) مدفن مکی
	۸ ذکر پیر مراد شیرازی تتوی قدس سره (نظم)
۶۳	متوفی ۸۹۳ هـ - مدفن مکی
	۹ ذکر سید علی شیرازی تتوی قدس سره
۶۵	متوفی ۹۸۱ هـ (نظم) مدفن مکی
	۱۰ ذکر سید نظام ولد سید ناصر بکری قدس سره
۶۷	مدفن روهژی
	۱۱ ذکر شیخ نوح بکری قدس سره - مدفن
۶۹	قلعه بکر

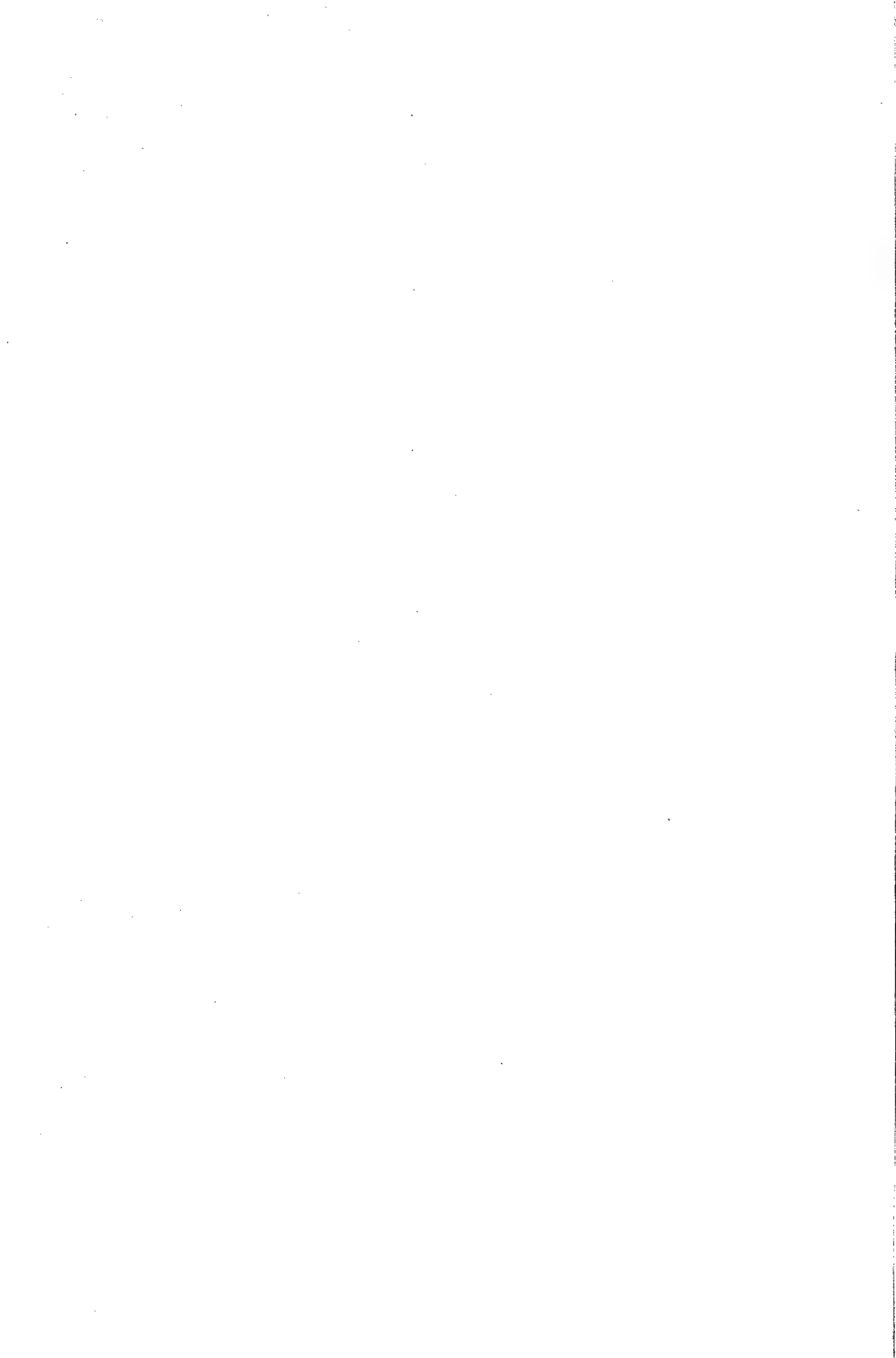
- ۱۲ ذکر مخدوم حسام الدین ملتانی قدس سره
 ۷۳ مدفن حسام پوره ملتان
- ۱۳ ذکر مخدوم ہلال قدس سره . متوفی ۹۳۱ھ
 ۷۹ مدفن باغبان (تلتی)
- ۱۴ ذکر قاضی دتہ سیوستانی متوفی ۹۷۰ھ
 ۸۳ مدفن باغبان (تلتی)
- ۱۵ ذکر درویش احمد و محمد ولدان مخدوم
 اسحاق ہالائی قدس اللہ ارواحہم متوفی
 ۸۷ ۹۳۴ھ . مدفن ہالا
- ۱۶ ذکر شیخ هوتی لاکہ قدس سرہ . مدفن موریانی
 ۱۰۱ ذکر احمد و محمد ولدان شیخ هوتی لاکہ
- ۱۷ قدس سرہ . مدفن موریانی
 ۱۰۹ ذکر درویش حسن مقری قدس سرہ
- ۱۸ مدفن بانوت (پائوٹ)
 ۱۱۵ ذکر مخدوم ساہر لنجار قدس سرہ .
- ۱۹ متوفی ۹۸۰ھ مدفن انرہور (انڑپور)
 ۱۲۱ ذکر مخدوم عربی دیانہ ہالائی قدس سرہ
- ۲۰ متوفی ۹۸۰ھ مدفن ہالا
- ۱۲۷ ذکر مرحوم مخدوم نوح ہالائی علیہ رحمۃ
 ۲۱ متوفی ۹۹۸ھ . مدفن ہالا
- ۱۳۱ ذکر درویش وہبہ قدس سرہ . متوفی ۱۰۰۱ھ
 ۱۴۱ مدفن تورکی

- ۲۳ ذکر محمد اسماعیل سومره قدس سره
متوفي ۹۹۸ هـ . مدفن اگهم ۱۵۳
- ۲۴ ذکر درویش رکن الدین ولد دتو (یا وسیو)
قدس سره . متوفي ۹۸۸ هـ . مدفن دشت ۱۵۷
- ۲۵ ذکر راجا ستیم دکل قدس سره . متوفي ۹۷۹ هـ
مدفن رائدن ۱۶۵
- ۲۶ ذکر شیخ برکیم کاتیار قدس سره .
متوفي ۹۹۸ هـ . مدفن کاتیار ۱۷۵
- ۲۷ ذکر درویش چرکس ولد دنه سرکي قدس سره
مدفن ونگه ۱۸۵
- ۲۸ ذکر شیخ موسی آهیدانی قدس سره
ذکر درویش صدر ولد کیمپور اوته قدس سره ۱۸۹
- ۲۹ مدفن ولهار ۱۹۳
- ۳۰ ذکر درویش پنیه ناریم قدس سره .
متوفي ۹۰۰ هـ . مدفن رین ۱۹۷
- ۳۱ ذکر درویش هاله سخته قدس سره . مدفن آمری ۲۰۱
- ۳۲ ذکر درویش ابراهیم ولد ناکودر تهیه قدس سره ۲۰۳
- ۳۳ ذکر درویش علاو الدین بکیه قدس سره
متوفي ۹۰۹ هـ . مدفن دشت نزد برهمن آباد ۲۰۹
- ۳۴ ذکر قاضی صدهو ولد حماد قدس سره
متوفي ۹۰۰ هـ . مدفن وهیرو ۲۱۳
- ۳۵ ذکر درویش یحیی ولد عالم البکری القریشی
ریلائی قدس سره ۲۱۷

- ۳۶ ذکر قاضي خيرالدين قدس سره .
- ۲۱۹ مدفن قريب نصره پور
- ۳۷ ذکر درويش يعقوب هليج قدس سره .
- ۲۲۱
- ۳۸ ذکر شيخ مغل چاچک قدس سره . و شيخ
- ۲۲۷ موسلي چاچک قدس سره . مدفن مکلي و چاچک
- ۳۹ ذکر شيخ هريه ويرداس . متوفي ۹۳۰ هـ
- ۲۳۱ مدفن کوه گنج
- ۴۰ ذکر درويش عمر بودله قدس سره .
- ۲۳۵ مدفن اکهم کوت
- ۲۳۹ ذکر درويش آلو قدس سره . مدفن کنار سانکره
- ۲۴۰ خاتم . (منظوم)
- رساله در شرح حال سيد عبدالهادي جميل شاه
- ۲۴۳ گرناري
-

مقدم

مها ڳو

سنڌ اندر، صوفي سڳورن ساداتن ۽ مشائخن جي سوانح ۽ تذڪرن تي ڪافي ڪتاب لکيا ويا آهن. ڪي ڪتاب عمومي تذڪرا آهن ۽ ڪي ڪن خاص خاندانن جي احوال ۽ نسبي سلسلن تي مشتمل آهن. مڪتوبات ۽ ملفوظات جا مجموعا ڪثير تعداد ۾ ان آهراند موجود آهن.

گهڻا ڪتاب ضايع ٿي ويا آهن، ڪن جو ڀاڱي ڀتو ڪونه آهي، ليڪن جيڪي راقم الحروف جي پنهنجي ڪتب خاني ۾ موجود آهن يا نظر مان گذريا آهن، تن جي تعداد مان اندازو ٿئي ٿو ته ماضيءَ ۾ انهيءَ ڏس اندر پنهنجي سنڌي بزرگن ۽ اهل قلم حضرات وڏو خزانو ۽ بيش بها ورثو پيدا ڪيو آهي.

انهيءَ قسم جي ڪتابن جي فهرست مختصر جائزي سميت هن هيٺ درج ڪجي ٿي. اهي ڪتاب مشائخن ۽ صوفين جي سلسلي ۾ يا سنڌ جي ديني خواه تصوف جي تحريڪ ۽ تاريخ ۾ سڌي ۽ ضروري ماخذ جي حيثيت رکن ٿا. سنڌ ۾ تصوف جي تاريخ لکڻ وقت انهي ذخيري کي ڏسڻ ۽ منجهانس مواد وٺڻ از بس لازمي ٿيندو.

آسانيءَ خاطر فهرست کي مختلف خاندانن تي تقسيم ڪري
درج ڪيون ٿا، جيئن معلوم ٿئي ته سنڌ جي هر هڪ سلسلي
تي پاڻ وٽ ڪيترو مواد موجود آهي.

۱- عمومي تذڪرا

۱- تذڪرة الاوليا: علامه قاضي محمود ٺٽوي. تاليف ۱۸۰۹ھ.
هن وقت تائين جي معلومات مطابق، هي پهريون تذڪرو آهي
جيڪو سنڌ جي صوفين ۽ اهل طريقت جي حالات تي لکيو ويو
آهي. افسوس آهي جو هنجو ڪوبه نسخو ملي نه سگهيو آهي.

۲- حديقۃ الاوليا: عبدالقادر ٺٽوي. تاليف ۱۰۱۶ھ. ايندڙ
صفحن ۾ تذڪرو ۽ ان تي تبصرو ملاحظي هيٺ ايندو.

۳- گلزار ابرار: غوثي حسن مانڊوي. تاليف ۱۰۲۷ھ. هي
فارسي تذڪرو هندوستان ۾ لکيو ويو آهي. ارغونن جي گهل
کان متاثر ٿي جيڪي مشائخ سنڌ مان هجرت ڪري هند هليا
ويا انهن جو قيمتي مذڪور ملي ٿو. اردو ترجمو ان ڪار ابرار
جي نالي ۱۳۲۶ھ ۾ ڇپيو آهي. اصل فارسي ڇاپي هيٺ
ڪونه آيو آهي. هيٺين سنڌي بزرگن جو احوال ڪتاب ۾
موجود آهي:

شيخ ابراهيم بن عمر سنڌي - شيخ ابراهيم ڪلهوڙو -
شيخ ابراهيم قادري شطاري سنڌي - مولانا اسماعيل سومرو - سيد
ابراهيم بکري - شيخ اسحاق قلندر سنڌي - شيخ بنان برهانپوري
قطب عالم سيد برهان الدين - مخدوم بايزيد لاکو - مخدوم
بلال سنڌي - شيخ بابو سنڌي - شيخ تاج العاشقين بن عبدالله
سنڌي - مخدوم جهانپان بخاري - مخدوم جعفر بوبڪاڻي -

سيد حيدر سنائي - مولانا حافظ سندي - شيخ ديان سندي - شيخ
 طاهر سندي - شيخ طيب سندي - شيخ عالم گجراتي - شيخ
 عربي ديانو - مخدوم عباس ابن جلال سندي - شيخ علاء الدين
 ثاني مجذوب جي ذڪر سنڌ تي خان خانان جي ڪاه جو واقعو -
 حڪيم عثمان بوبڪائي - شيخ عبدالله ۽ شيخ رحمت الله
 سندي - شيخ عيسىٰ سندي برهان پوري - شيخ عبدالستار بن
 شيخ عيسىٰ مسيح الله - قاضي قاضن سندي - شيخ قاسم بن شيخ
 يوسف سندي - شيخ عيسىٰ لاڪو - شيخ لشڪر محمد عارف بن
 ملڪ راجن جي ذڪر سيد عبدالغفور سندي ۽ مولانا صالح
 سندي جو ذڪر - شيخ لاڏو جيو سندي - شيخ موسيٰ ٺٽوي -
 شيخ مبارڪ سندي - شيخ معروف ۽ شيخ عثمان ميت پوري -
 مخدوم نوح هالاڻي - شيخ نظام مريد سيد ابراهيم بکري - شيخ
 ديان سندي - ميان وجيه سندي - مولانا موسيٰ بوبڪائي - شيخ
 طيب بن مخدوم هارون سندي - مولانا يونس مفتي سندي -
 شيخ مرتضيٰ جي ذڪر ملا يونس سندي ۽ جو ذڪر .

۴- تذڪرتہ الڪرام: مير علي شير قانع ٺٽوي. تاليف ۱۱۸۱ھ .
 سنڌ جي عمومي تاريخ ۽ مشائخن جو تذڪرو .

۵- تذڪرة غياثية: مولانا غياث الدين سندي. هي تذڪرو
 سيد محمد امام الدين ڪلشن آبادي تاريخ اوليا (۱۱۹۱ھ) ۾
 ماخذ طور ڪتب آندو آهي .

۶- طومار سلاسل گزيده: مير علي شير قانع ٺٽوي . تاليف
 ۱۲۰۲ھ . هن ۾ سنڌ جي اهل طريقت جا سلسلا ڏنا ويا آهن .

۷- معيار سالڪان طريقا: مير علي شير قانع ٺٽوي. تاليف ۱۲۰۲ھ. تحفته الكرام ۾ جن بزرگن جو ذڪر آهي، هن ۾ انهن جو احوال تاريخ يا زماني جي تعين سان درج ڪيو ويو آهي.

۸- شجرة اطهر اهل بيت: مير علي شير قانع ٺٽوي. تاليف ۱۲۰۲ھ. سنڌ جي مختلف سادات خانوادن جا نسلي شجرا درج ڪيا ويا آهن. هن ڪتاب جو ڪو به نسخو موجود نه آهي.

۹- گلشن اولياء: خليفو محمود نظاماڻي. تاليف ۱۲۵۸ھ. پير صاحب روضي واري رحمة الله عليه جي خليفن ۽ 'ملفوظات' جي مؤلف محمود خان ولد ڪهنور خان نظاماڻي (ڪڙئي واري) جي تصنيف آهي. هن ۾ ڪيترن اهڙن متاخرن بزرگن جو حال آهي، جنجو ذڪر ڪنهن ٻئي ڪتاب ۾ آيل نه آهي. مؤلف جي سامهون حديقة الاولياء، بيان العارفين، تنبيه الغافلين ۽ تحفة الطاهرين رهيا آهن. منهنجي نظر مان استاد فاضل مولانا غلام مصطفیٰ صاحب قاسمي ۽ جو نسخو گذريو جيڪو نا مڪمل ۽ وچان وچان خالي آهي. هيٺين بزرگن جو حال انهيءَ نسخي ۾ ملي ٿو:

خواجہ غلام محي الدين سرهندي. خواجہ محمد زمان لنواري. خواجہ محکم الدين سيلاني. مخدوم ميان عبدالله. (مريد شاه عبدالڪريم سنڌي) - پير ميان قسائم شاه بکيرا. مخدوم محمد امين راڻي پور. مخدوم عبدالرحيم گروھڙي. شاه ڀٽائي.

ميان مڪئون مجذوب - سيد ناگوشاه - مخدوم محمد مقيم ولد
 مخدوم سعد الله - مخدوم ميان سچيڏنو - مخدوم عبدالله نصرپوري -
 انهن بزرگن جي احوال ۾ ضمتاً ڪيترن ٻين صوفين جو ذڪر به
 اچي وڃي ٿو. هن ڪتاب ۾ بزرگن جي حالات کان علاوه ٻيون
 به ڪيتريون خوبيون آهن. مثلاً جغرافيائي حالات خاص طرح
 اهم آهن. ٽالپرن ۽ ڪلهوڙن جي دور جا ڪيترا تاريخي ۽
 سياسي احوال ۽ واقعا درج آهن. ڪيترا سنڌي لفظ عبارت ۾
 آيل آهن جهڙوڪ: ڌڪو - اجرڪ - ڦرتو ڪهه، ڀريل - وغيره
 وغيره.

۱۰- سراج العاشقين: خليفو محمد ملوڪ. هي تذڪرو
 مولانا قاسمي صاحب جن ڏنو آهي. راقم الحروف معلوم ڪري نه
 سگهيو ته منجهس ڪهڙو مواد آهي.

۲- ٺٽي جي بزرگن جا تذڪرا

هيٺيان تذڪرا ٺٽي ۽ مڪلي ۽ جي مشائخن ۽ اهل
 طريقت جي احوال ۾ آهن:-

۱۱- تذڪرة المراء: (عربي) شيخ حسين صفائي ٺٽوي.
 پير مراد شيرازي ۽ سندس خانداني حالات تي سندس مريد
 هي تذڪرو لکيو آهي.

۱۲- معارف الانوار: محمد صالح بن ملا زڪريا ٺٽوي.
 تاليف ۱۱۴۰ھ. هن ڪتاب جو پورو نالو آهي: معارف الانوار
 في بيان فضائل سيد الابرار و ائمه اطهار و احوال قطب المختار -

ڪتاب ۾ ٻارهن باب آهن، جن مان پويان پنج باب سيد مراد جي تذڪري تي ۽ ڇهون باب موسوي شيرازي انجوي ساداتن جي احوال ۾ آهي .

۱۳- آداب المريدين : سيد علي شيرازي (ثاني) تاليف ۹۰۴ هـ . هي ڪتاب سيد مراد شيرازي جي تعليمات تي عربيءَ ۾ لکيو ويو آهي .^۱

تڪفيم الطاهرين : شيخ محمد اعظم ٺٽوي . تاليف ۱۱۹۰ هـ . ٺٽي ۽ مڪليءَ جي اوليائن جو تذڪرو مرحوم آغا بدرالدين درانيءَ مرتب ڪري سنڌي ادبي بورڊ مان شايع ڪيو آهي .
۱۵- مناقب مخدومين معظمين : ميان محمد امين چنڀڙائي . مخدوم محمد هاشم ٺٽوي (۱۱۶۳ هـ) ۽ سندس پٽ ۽ پوٽي مخدوم محمد ابراهيم ۽ مخدوم عبداللطيف جي احوال ۾ آهي .

^۱ انهيءَ خاندان جو هڪ فرد سيد احمد جعفر احمد آباد هليو ويو هو، جنهن جو خاندان اتي وڌيو ۽ رهيو . هن وقت انهيءَ گهراڻي ۾ پنهنجي گهراڻي متعلق هي ڪتاب آهن :

۱- منيتم العارفين : از سيد احمد بن رفيع الدين بن سيد جلال محمد بن سيد احمد جعفر شيرازي . مڪتوب ۱۰۲۰ هـ .

۲- فتوحات احمديه : از سيد احمد رفيعي .

۳- شجرة مبارڪه : مڪتوب سيد جلال بن سيد رفيع الدين بن سيد جلال محمد بن سيد احمد جعفر .

۴- حالات خاندان : ؟

۱۶- ڪملاءِ مقالات الشعراء: مخدوم محمد ابراهيم خليل ٺٽوي. هن ۾ ٺٽي جي نقشبندي مشائخن، لنواري ۽ وارن بزرگن، سرهندي پيرن ۽ مخدوم محمد هاشم جي گهراڻي جو احوال آيل آهي. راقم الحروف هي ڪتاب شايع ڪيو آهي.

۳- سيوهڻ جي مشائخن جا تذڪرا

هن هيٺ انهن تذڪرن جا نالا ڏجن ٿا، جيڪي خاص سيوهڻ ۽ ان جي آس پاس جي مشائخن تي آهن :-

۱۷- تذڪرة اولياءِ سيوستان: هن جو نالو تذڪرة حبيبيه ۾ - ميان مير سيوستانیءَ (لاهوري) جي سلسلي ۾ - آيو آهي. راقم الحروف کي هنجي ڪنهن به نسخي جي ڄاڻ نه آهي.

۱۸- حالات بزرگان سيوستان: هن جو نسخو به ڏسڻ ۽ ڄاڻ ۾ نه آيو آهي.

۱۹- قلندر نام: مخدوم عبدالواحد نعمان ثاني سيوستانیءَ. تذڪرة حبيبيه ۾ هن جو ذڪر آيو آهي. قلندر لعل شهباز ۽ سندس مريدن جي سوانح تي مشتمل آهي.

۲۰- رساله قلندري: خضر علي سيوستانی. نسخو نظر ۾ نه آهي.

۲۱- تذڪرة مشائخ سيوستان: عبدالغفور سيوستانی. هن جو نسخو پڻ راقم جي علم ۾ نه آهي.

۲۲- تذڪرة قلندري: حضرت قلندر لعل شهباز جي سوانح ۽ ڪرامتن تي مشتمل هي ڪتاب، نهايت غير مستند ۽ غير

معتبر آهي . راقم وٽ هن جو نسخو آهي . تصوف جي تاريخ
لڪنڊڙن لاءِ سرسري مطالعو ضروري آهي .

۲۳- **سڪينتم الاوليا** : داراشڪوه تاليف ۱۰۵۲ھ . ميان مير
سيوستانئي (لاهوري) ۽ سندس مريدن تي هي نهايت معتبر
۽ معاصرانه ڪتاب آهي .

۲۴- **مڪتوبات واحدي** : جامع ميان فضل الله . هن جو
ذڪر تذڪرہ حبيبيه ۾ آهي . هن ۾ مخدوم محمد احسان
عبدالواحد ثاني الملقب بہ نعمان ثاني سيوستانئي صاحب ’البياض‘
و ’قلندر نام‘ ۽ مخدوم دين محمد (مفتي بي ريا) بن
مخدوم عبدالواحد ڪبير (۱۰۷۲ھ . مفتي اسلام) صاحب
’ڪشف الاسرار‘ جا خط پنهنجي دور جي مختلف عالمن ۽ مشائخن
ڏانهن جمع ٿيل آهن .

۲۵- **رساله حبيبويه** : مخدوم حبيب الله صديقي ٻاڏائي .
تاليف ۱۳۰ھ کان بعد . هي تذڪرو پاٽ ۽ سيوهڻ جي صديقي
مخدومن جي احوال ۾ آهي . اهي بزرگ شيخ شهاب الدين
سهرورديءَ جي اولاد مان آهن . ابتدا ۾ شيخ جي نسب جو
بيان آهي . شيخ عيسائي منڍي برهانپوري ۽ مخدوم نوح هالاڻي
جو نسب پڻ ڏنل آهي .

تذڪري مان معلوم ٿئي ٿو ته مخدوم غلام عباس
هنگورجو ٻاڏائي حضرت مسيح الاوليا (عيسائي برهانپوري) جو
چاچو هو . مخدوم نوح جي نسب تي ڪافي بحث ٿيل آهي .

مرهندي بزرگن مان شاه صفي الله ڪاٻلي جي سوانح ۽ سندس تعليمات ۽ سنڌ اندر سندس مجلسي تي چڱو مواد ملي ٿو .
مخدوم محمد ابراهيم ٺٽوي (مڏني واري) ۽ مخدوم عبدالواحد
ڪبير ۽ صغير جي احوال تي پڻ روشني پيل آهي .

۲۶- **يمن البركت :** مهتم مولچند . تاليف ۱۰۷۲ هـ . هي
ڪتاب فارسيءَ ۾ سيوهڻ جي هڪ اهل علم ۽ صوفي منش
هندوءَ فارسيءَ ۾ تاليف ڪيو آهي . 9x5 سائيز جي ۲۱۷ صفحن
تي آهي . ابتدائي چند ورقن تي مختلف شاعرن جا غزل
رباعيون فرد قطعا ۽ قصيدا آهن . جن مان ڪي قصيدا لعل
شهباز جي مدح ۾ آهن ، جيڪي ڪرڻال نالي هندو شاعر جا
تصنيف آهن . سکر جي خواجہ خضر واري آستان تي سنڌو دريا
۽ ٻين هندو تيرڻن تي پڻ قصيدا آهن .^۱

هي ڪتاب مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي ۲۲ مارچ ۱۹۵۸ع
جو سنڌي ادبي بورڊ کي هديتاً ڏنو هو . ڪتاب ۾ قلندر لعل
شهباز جي سوانح آهي ، جيڪا غير مستند ۽ ڏند ڪٿائن تي
مشتمل آهي . مؤلف پنهنجي خاندان جو شجرو ڏنو آهي .

^۱ انهن ورقن مان هڪ تي هيءَ چوبيٽي مرقوم آهي :

ای یار! ہکوئی تو رسیدن مزہ دارد
شلوار ز ہائی تو کشیدن ، مزہ دارد
ساق ت بہ ہوا بردن و بر دوش نهادن
انداختن و باز کشیدن مزہ دارد

ڪتاب ۾ درگاه سان هندن جي تعلق تي ڪافي معلومات آهي .

۴- لنواريءَ وارن جا تذڪرا

لنواريءَ وارن مشائخن جي سلسلي ۾ جيڪي ڪتاب ڏسڻ ۾ آيا آهن يا معلوم ٿيا آهن، انهن جي فهرست هن ريت آهي :-

۲۷- لطيفتم التحقيق : سيد رفيق علي حسيني پشنگي . هي تذڪرو ۱۲۰ هـ ۾ لکيو ويو آهي .

۲۸- فردوس العارفين : مير بلوچ خان ولد مڪرم خان ٽالپور . ۱۲۰۱ هـ ۾ تاليف ٿيو . خواجہ محمد زمان (۱۱۲۵-۱۱۸۸ هـ) جي سوانح ۾ آهي . مختلف مريدن جون روايتون جمع ڪيون ويون آهن جن مان خواجہ جي سوانح اخلاق عادات ۽ تعليمات تي روشني پوي ٿي . ضمناً ڪيترن نقشبندي اصحاب تصوف جو تذڪرو پڻ اچي ويو آهي . مثلاً :
مخدوم آدم (آڊو) نقشبندي ٺٽوي (خليفہ حضرت عروۃ الوثقى)
مخدوم ابوالقاسم نقشبندي ٺٽوي - شيخ ابراهيم - سيد فتح محمد -
شيخ انس - ميان صابر ولهاري ۽ مخدوم ابراهيم نقشبندي ٺٽوي
(خلفاء مخدوم آدم) - شيخ فيض الله ۽ شيخ محمد اشرف ٺٽوي
(پسران مخدوم آدم) - ابوالمساڪين شيخ محمد و شيخ احمد
(پسران شيخ محمد اشرف ٺٽوي) - شاه عبداللطيف ڀٽائي -
مخدوم محمد هاشم ٺٽوي - مخدوم معين ٺٽوي - مخدوم محمد
اشرف ٺٽوي - شيخ عبداللطيف متوفي ۱۲۰۵ هـ (والد خواجہ محمد

زمان) - شيخ ابراهيم نري وارو (جد مخدوم محمد زمان)
 مخدوم محمد صادق نثوي (صاحب مدرسه) - شيخ عبدالرحيم
 گروهري - حاجي ابو طالب اگهائي (مدفون سعيدپور) -
 حاجي صالح كهڙائي - خواجہ سيف الله - حافظ هدايت الله -
 شيخ حاجي طاهر - خواجہ مومن مسست - شيخ محمد عيسيٰ -
 خواجہ گل محمد (بن خواجہ محمد زمان) .

۲۹- مرغوب الاحباب: نظر علي خان ٽالپور 'خاڪي' .
 تاليف ۱۲۷۳ هـ، (۱۸۴۵ ع) . ڪتاب جو پورو نالو آهي
 'مرغوب الاحباب في النسب الاقطاب' . خواجہ محمد زمان ثاني
 (۱۱۹۹-۱۲۴۷ هـ) بن ميان گل محمد (۱۱۷۸-۱۲۱۸ هـ)
 بن خواجہ محمد زمان اول جي حالات ۾ آهي .

ڪتاب ۾ ڪيترن مشائخن جو ضمناً ذڪور موجود
 آهي . جهڙوڪ: مخدوم آدم نثوي صديقي مالڪي يمانبي
 (بن عبدالاحد بن عبدالرحمان بن عبدالباقي بن محمد بن
 احمد بن آدم بن عبدالهادي بن محسن بن علي بن محمد بن
 عبدالخالق بن محمد بن عبدالهادي بن عبدالباري) هن پوئين لاءِ
 لکيل آهي: بملڪ ڪچهه رفت در سال ۱۷۴۱ هـ و برادرش عبدالخالق
 پيش سلطان محمود غزنوي بگجرات رفتہ بود - شيخ سڌاتورو -
 شاه حاجي فقير الله علوي شڪارپوري- شيخ عبدالحي نوشهراڻي-
 خواجہ محمد حسن لنواري (تولد ۱۲۳۵ هـ) - شيخ ابوالقاسم
 نقشبندي - شيخ ابراهيم روهڙيائي - سيد فتح محمد - شيخ
 - انس مخدوم صابر ولهاري - مخدوم فيض الله و مخدوم محمد

اشرف (پسران مخدوم آدم) خواجم ابوالمساكين محمد
 (المتوفي ۱۱۴۹ هـ - قبر متصل دروازه حجره ام المومنين
 خديجة الكبرى رض بر دمت راست - مکه معظم) بن مخدوم
 محمد اشرف - خواجم حاجي محمد روشن پسر محمد اشرف (بعد
 ازین هيچ اولاد نماند . از مخدوم فيض الله يک دختر بي بي
 اسماء بود که از او اولاد باقي ماند) - شيخ حافظ ابوالقاسم (که
 از اولاد ایشان بود . اولاً طريقه سهروردي را اختيار کرد بعد
 به طريقه آبائي نقشبندي آمد) علامه مخدوم عبدالباقي متعلوي -
 مخدوم محمد هاشم (کيس هاشم فقيه لکيو و يو آهي - حضرت
 ابوالمساكين ع مخدوم محمد هاشم جي وچ و اختلاف هو) -
 حاجي عبداللطيف نقشبندي معروف به پنجابي (مريد خواجم فيض الله
 فرزند مخدوم آدم) - حافظ ابوالقاسم بن ابراهيم - مولوي محمد
 صادق (صاحب مدرسه و مريد سيد عبداللطيف و داماد خواجم
 محمد اشرف - بعد وفات از پائين حضرت مخدوم دفن شد)
 خواجم محمد عيسي دشتي - حافظ عبدالمالک مشهور به سائيندڻو
 خواجم محمود مجذوب - برهان کاکي مجذوب - حافظ صدرالدين -
 حافظ کبير - مير بجار ٿالپور - شيخ محمد عابد منڌي مدني
 محدث - مجذوب ساهڙ - شيخ حامد - حاجي ابو طالب اگهي
 شيخ محمد صالح کهڙائي - شيخ سيف الدين - شيخ حافظ طاهر -
 کمال محمد مجذوب - شيخ محمود مجذوب هالاڻي - شيخ
 مومن - شيخ الياس -

۳۰- الجواهر البدائع : میان بلال . تالیف ۱۲۲۱ هـ . هن

۾ مخدوم محمد زمان ۽ محبوب الصمد جو احوال آهي .

۳۱- رساله مخدوم گرهوڙي : مرغوب الاحباب ۾ هن جو حوالو آهي . ڪتاب خواجه محمد زمان جي احوال ۽ تعريف ۾ آهي .

۳۲- مقال الضمان : خواجه محمد سعيد . تاليف ۱۳۰۳ هـ . هن ۾ شاه مدنيءَ جو احوال آهي .

۳۳- فتح الفضل : مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي (۱۱۵۲ - ۱۱۹۲ هـ) . خواجه محمد زمان جا اقوال گڏ ڪيا ويا آهن ، جيڪي اصل سنڌيءَ ۾ هئا ليڪن مخدوم انهن جو عربيءَ ۾ ترجمو ڪيو . هن جو شرح ' ورد محمدي ' جي نالي سان خواجه گل محمد ڪيو .

۳۴- ورد محمدي : از خواجه گل محمد . فتح الفضل جو شرح . هنجو حوالو فردوس العارفين ۾ آيل آهي .

۵- مخدوم نوح هالاڻي تي هوان

مخدوم نوح هالاڻي عليه رحمة (۹۱۱-۹۹۸ هـ) جي حالات تعليمات ۽ اولاد جي سلسلي ۾ هيٺيون مواد ٻاڏوٽ موجود آهي :

۳۵- رساله هالاڻي : ملا حسين خيالي . دليل الذاڪرين ۾ هنجو حوالو آيو آهي . ملا حسين غالباً مخدوم نوح جو معاصر هو ڇاڪاڻ ته ڪٿي ڪٿي روايتون سڏيون مخدوم جي زبانيءَ بيان ڪري ٿو (مخدوم معظم فرمودند ۰۰۰) منجهس مخدوم عليه رحمة جي سوانح تي ڪافي مواد موجود آهي .

۳۶- رساله بهاء الدين دلق پوش : هي مؤلف مخدوم نوح جو خاص مرید هو. رسالي ۾ مخدوم جي سوانح ۽ اقوال جمع ڪيا اٿس. دليل الذاڪرين واري هن تان روايتون نقل ڪيون آهن. بهاء الدين ابتدا ۾ حضرت بهاء الدين ملتانيءَ جي خاندان جو مرید هو بعد ۾ درويش جمع جاري جي وساطت سان مخدوم نوح جو مرید ٿيو ۽ باقي ڄمار مرشد جي خدمت ۾ ختم ڪيائين. مخدوم جي فرزندن جو استاد هو. قرآن حديث فقه ۽ تصوف تي ڪيئي رسالا لکيائين جيڪي هنوقت ڪونه ٿا ملن. دلق پوش جي قبر مڪليءَ تي پير آسات جي ڀرسان آهي.

۳۷- رساله فتاويٰ : مخدوم فتح محمد (مخدوم نوح جو پوٽو). ڪتاب ٽن جلدن (۱-۸۳۲-۲-۸۹۲-۳-۷۲۰) ۾ آهي. ڪتاب جي تاليف جو سال (فتوحات سنڌي ۱۰۱۹ هـ) مان نڪري ٿو. مؤلف شاعر هو ۽ فقير تخلص هيس. سراج العارفين جي روايت آهي ته: مخدوم پنهنجي هن پوٽي سان تصوف تي گفتگو ڪندو هو. پهرين جلد جي ۶۵۸ صفحي کان مخدوم نوح جي سوانح شروع ٿئي ٿي. هي ڪتاب مخدوم محمد زمان صاحب جي ڪتب خاني ۾ آهي. 'تحفة المريدین في مناجات مخدوم المرشدین' جي نالي سان 'نورنامہ' جي طرز تي انهيءَ ڪتاب جو سنڌي نظم ۾ ترجمو آهي، جنهنکي نامعلوم شاعر ۲۵ جمادي الاول ۱۲۸۸ هـ جو نظم ڪرڻ شروع ڪيو. اول آخر ناقص آهي جنهنڪري شاعر جي نالي جو پتو نٿو پوي.

جملہ ۴۳۲ صفحا آھن . ڪتاب جو نسخو مخدوم محمد زمان صاحب وٽ آھي .

۳۸- دليل الذاڪرين : حاجي پھنور . تاليف ۱۳ رمضان ۱۱۰۶ھ . مخدوم محمد زمان اول (۱۰۵۰-۱۱۱۷ھ) جي زماني ۾ تاليف ٿيو . ڪيترن معاصر مشائخن جو مذكور ڪتاب ۾ اچي ويو آھي . ڪتاب هن ڪري پڻ اھم آھي جو انھي دور جي معاشرتي ۽ سماجي خواه سياسي صورت حال جا ڪيترا واقعا ملن ٿا . بزرگن جي باھمي صحبت ۽ رھڻ جا مناظر منجھس موجود آھن . ڪيترن بزرگن جي ذاتي ڪردار ۽ شخصيت تي روشني پوي ٿي . سنڌ جي ڪيترن تاريخي جاين ۽ آثارن جو حال اچي ويو آھي . مثلاً : جامع خسروي ناھي ڳوٺ واري ۽ ٺٽي جي مسجدن مان جامع فرخ مسجد جامع خواجہ شمشاد ۽ مسجد قمری جو بار بار ذڪر آيو آھي .

هيٺين مشائخن جو ضمناً احوال آيو آھي : ميان رڪن الدين - مخدوم جعفر بوبڪائي - سيد ساجن متعلوي - سيد رڪن الدين متعلوي - سيد عبدالله متعلوي (مخدوم صاحب جو نياڻو) - ساھڙ لنجار - حضرت يحيٰ ولد مخدوم اسماعيل سومرو - علامہ حضرت يار محمد ساکن درٻيلو - درويش محمود بوبڪائي - سيد عبدالرحمان - پرکيو ڪاٿيار (ڪم در جوار مخدوم جمع برکوه مڪلي خوابيده است) عثمان عصار - مخدوم بلال - سيد هيدر

مجنوب وهيو - مخدوم حامد اگهي - سيد علي شيرازي - مخدوم
 ابراهيم بن مخدوم معزالدين - شاه خيرالدين بکري - شيخ محمود
 ولد صديق فخریو (عالم روزگار) - نوح ولد هوتي کبير - شيخ
 عالي تتوي - مولانا عبدالغفور بن مخدوم ناصر - درويش دائود
 بصير - ميرٺ کاتيار - سيد جعفر بکري - حسين ٿهيم ساکن
 بکيرا - شيخ حمزو و شيخ محمود ولدان صديق فخریو - شاه اسماعيل
 بخاري - درويش يحيى راتيو - سيد نصيرالدين - حضرت هاشم ابن
 حضرت حماد - درويش ابوبکر هوٿي - درويش امين ٻوٺ
 ککري - مولانا يوسف فقيه - ملا سائيندڻو .

ڪتاب ۾ چار باب آهن ، پهريون باب خانداني بزرگن جي
 احوال ۾ ۽ باقي ٽي باب مخدوم نوح ۽ سندس معاصر مشائخن
 تي لکيا ويا آهن .

۳۹- **ڪوٽس فخریہ** : مؤلف غالباً حاجي يعقوب . ڪتاب چئن
 بابن (ڪوٽس) تي مشتمل آهي . جن ۾ دستوري طرح مخدوم نوح جي
 سوانح سان گڏ ڪيترن ٻين مشائخن جي حياتي جا پهلو پڻ اچي
 ويا آهن . تصوف خواه تاريخ تي مفيد معلومات ملي ٿي . اهي
 اوراد ۽ وظائف پڻ ڏنا ويا آهن جيڪي مخدوم نوح پڙهندو
 هو . مخدوم علي رحمة جي وڏي ڏاڏي مخدوم فخرالدين جي نالي
 پٺيان ڪتاب جو نالو ، ڪوٽس فخریہ ، رکيو ويو آهي . ڪتاب
 ' دليل الذاڪرين ' جو ضميمو آهي .

۴۰- **ارشاد الطالبين** : غلام رسول قريشي هالاڻي . مخدوم
 محمد زمان صاحب وٽ ڪتاب موجود آهي . (ڪاتب علي محمد

متعلوي ۳. محرم ۱۳۰۵ هـ) ڪتاب ۴ ۵۷۷ صفحا ۴ ڏه باب آهن. ڇهين باب ۾ سنڌ جي ۱۶۴ بزرگن جو ذڪر ڪيو ويو آهي. جنهن بعد مخدوم نوح جي سوانح آهي. ۲۱۹ صفحي تي آهي ته: بهاءُ الدين دلق پوڻ ذات جو ميمڻ هو. صفحہ ۱۳۰ تي آهي ته: پاڻ ٺٽي جو رهاڪو هو. ڪتاب جو پورو نالو آهي 'دليل الايمان و ارشاد الطالبين'. ٻيو نسخو جان محمد صوفيائي هالائي جي هٿ اکرين آهي جنهن جي تاريخ ۱۷ محرم ۱۲۶۵ هـ آهي.

۴- سراج العارفين: غلام رسول صديقي قريشي هالائي. هي ڪتاب ۱۲۱۵ هـ ۾ تاليف ٿيو. مؤلف مخدوم نوح جي اولاد مان هو. پهريون جلد ۲۳۵ صفحن ۾ آهي. ٻيو جلد موجود نه آهي. تصوف جي طريقن ۽ مختلف رمزن بيان ڪرڻ کان علاوه ڪتاب ۾ مخدوم نوح ۽ سندس اولاد خواه سنڌ جي ٻين ڪيترن مشائخن متعلق معلومات موجود آهي. ترخاني عهد جا ڪيترا سياسي واقعا منجهس درج آهن جيڪي سنڌ جي تاريخ لاءِ قيمتي وٽ آهن. شاه ڪريم ۽ سندس اولاد متعلق چڱي معلومات آهي. ڪتاب جي ۲۸۷ صفحي تي ملا حسين خياليءَ جي رسالي جو حوالو ملي ٿو.

۵- گنججهان اوليا: آخوند محمد صالح ولد آخوند ويدو. تاليف ۱۳۴۱ هـ. مخدوم محمد زمان خامس (ولادت ۱۲۷۹ هـ) جي دور ۾ لکيو ويو. مؤلف لکي ٿو ته: هن ڪيترن قديم ڪتابن تان مواد ورتو آهي. ازانسواءِ آخوند لطف الله عرف ميان

غريب الله ولد آخوند عبدالله، آخوند رحيم ڏني ۽ آخوند جمن جي لکتن مان هن فائيدو ورتو اٿس. ڪتاب ۾ مخدوم ۽ سندس سڀني فرزندن جو احوال آهي. ۴۸۸ صفحي تي ڪاتب جو نالو محمد عمر نقشبندي لکيل آهي.^۱

۶- گيلاني ساداتن جا تذڪرا

هيٺيان ڪتاب سنڌ جي گيلاني ساداتن ۽ مشائخن جي سلسلي تي آهن:-

۴۲- صديق السبطين: ڪل محمد. تاليف ۱۳۱۸ ه. صفحا ۶۸ سائيز 20x30-8. مؤلف جي قول مطابق جيلاني ساداتن جو هي تذڪرو ڪيترن ڪتابن ۽ ملفوظاتن تان مرتب ڪيو ويو آهي. ڪتاب ۾ ۲ باب ۽ ست فصل آهن. تاريخ آهي: ڪل محمد مؤلف و ڪاتب

ڪم همين نامه را بفضل خدا

در من مبيزده صد و هژده

ڪرد ڪامبل به همت مولا

ڪتاب ۾ هنن بزرگن جو احوال آهي: مخدوم سيد حامد گنج بخش اچي - سيد محمد مڪرم - سيد نقيب سليمان ثاني -

^۱ ويجهي زماني ۾ ۲ ڪتاب انهيءَ سلسلي ۾ لکيا ويا آهن: سفينة النوح (فارسي) تاليف مخدوم غلام حيدر (۱۳۴۴ ه) ۽ راحت الروح (سنڌي) مولانا دين محمد وفائي. مٿي بيان ڪيل ڪتابن متعلق سموري معلومات جناب مخدوم محمد زمان صاحب جن مهرهاني ڪري موڪلي آهي جنهن لاءِ راقم الحروف سندن ٿورائتو آهي.

مخدوم غلام محي الدين گيلاني - پير صالح شاه - سيد عبدالجبار
 سندس اولاد - سيد غياث الدين - مخدوم سيد ابو جعفر محمد
 مبارڪ - مخدوم شاه مبارڪ عادلپوري - سيد شاه جعفر - مخدوم
 سيد حامد - سيد محب شاه - سيد احمد - سيد باغ علي - مخدوم
 سيد حيدر شاه - سيد شاه جعفر - سيد حيدر شاه ثاني - مخدوم
 سيد شاه جعفر ثالث - سيد محمد شريف - سيد شاه نهال حيدر
 سيد سلطان شاه .

انهن ساداتن کانسواءِ گهوٽڪي جي ساداتن جو مذڪور
 راڻي پور ۽ ڪمبٽ جي گيلاني جو ذڪر ۽ سيد موسيٰ شاه گيلاني ۽
 شاه عبداللطيف ڀٽائي جو احوال ۽ واقعا - مخدوم سيد شرف الدين -
 محمد صالح - مخدوم سيد سراج الدين ۽ حضرت جمال محمد جا
 تذڪرا موجود آهن .

ڪتاب جو نسخو مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي صاحب جن
 وٽ آهي جنهن تان راقم نقل ورتو آهي .

۳- انساب سادات گيلاني : هي ڪتاب گيلاني ساداتن
 جي شجرن تي آهي . هن ۾ احوال تمام مختصر ليکن قيمتي
 آهي . شيخ عبدالقادر سندس اولاد ۽ مختلف شاخن جا مفصل
 شجرا ڏنل آهن . ڪتاب جمادي الثاني ۱۲۹۲ هـ ۾ گل محمد
 بن خليف امام بخش بن خليف حافظ گل محمد صاحبن جي لوءِ
 (گهوٽڪي) واري سيد سيف الدين ابوالفيض محمد عابدالحسني
 الجيلاني ابن سيد موسيٰ ثاني جي لاءِ ڪتابت (از دست) ڪيو .
 ڪتاب ۱۲۷۳ هـ تاءِ جون تاريخون ملن ٿيون جنهن مان

معلوم ٿئي ٿو ته ڪتاب انهيءَ سال کان پوءِ تاليف ٿيو آهي .
سائيز 7x5 . صفحا ۲۴۰ .

هيٺين ڪيلاني گهراڻن ۽ سنڌ جي ٻين خاندانن جا نسب آهن : شيخ عبدالقادر ڪيلاني - سيد حسن دهلوي - شاه مبارڪ عادلپوري - سادات جعفرائي عادلپوري و غوث پوري - سادات جملاڻي عادلپوري - سادات ڪملاڻي ۽ اولاد سيد موسيٰ .

خرق پوشي جو سلسلو حضرت شيخ عبدالقادر کان وٺي سيد موسيٰ تائين - موسيٰ شاهي سجاده نشين جو تذڪرو ۽ سال - نسب اڄ جي ڪيلانين جو - گجراتي شاه دولائي ڪيلانين جو - حاتم ۽ بغداد جي ڪيلاني سجاده نشين جو سلسلو ۽ تاريخون - نسب ڪوٽل قريب وزير آباد (پنجاب) جي ڪيلانين جو - نصرپور جي ڪيلانين جو - سڌورائي هندي ڪيلانين جو - هجراڻي ڪيلانين جو - رتوڙي ڪيلانين جو - مانياڻي پنجابي ڪيلانين جو - احمدآباد گجرات جي ڪيلانين جو - اقيس بندري ڪيلانين جو - صاحبن جي لوءِ وارن ڪيلانين جو - بغداد جي ڪيلانين جو - گنٺ ۽ راڻي پور جي ڪيلانين جو - اميرالمومنين حضرت علي ڪرم الله وجهه جي اولاد جو سلسلو ۽ امانن جا نسب .

هند ۽ سنڌ جي ٻين هيٺين مشائخن جا نسب ڏنل آهن :
خواجہ اجميري - خواجہ بختيار ڪاڪي - خواجہ بها الدين
نقشبندي بخاري - سيد احمد رفاعي - مخدوم عثمان مرندي

قلندر لعل شهباز - سيد احمد سخني سرور سلطان - امير علي همداني
 سادات اچي بخاري - سادات حسيني رضوي بکري - سيد محمد
 مکی بکري جي اولاد جي مختلف شاخن جا شجرا . مثلاً :
 سيد غلام شاه روهڙي - حيدر حقاني - سيد مير تقی عرف
 نورمولا - سيد جان شاه روهڙي - سادات متعلوي - شاه پڏائي جي
 وفات جي تاريخ :

زد مغز در فراق دگر کرد سينه چاک

شد معود در مراقبه جسم لطيف پاڪ

(۱۱۶۵ هـ)

نسب سادات لڪلوي از پير حزب الله تا سيد علي . پير
 پاڪارن جي سلسلي جون تاريخون هن ريت ڏنل آهن :

سيد محمد بقا شهيد ۱۱۹۸ هـ^۱

سيد محمد راشد ۱۱۷۰ - ۱۹ رجب^۲ روز جمع وقت طلوع
 شمس ۱۲۳۳ هـ .

سيد صيفت الله ۱۱۹۷ - ۱۲۳۶ هـ^۳

سيد علي گوهر ۴ رجب جمع ۱۲۳۱ هـ - ۵ ربيع الاول شنبه
 ۱۲۶۸ هـ^۴

پير حزب الله ۱۸ شوال ۱۲۵۸ هـ شنبه^۵ غروب آفتاب ۱۲۵۸ - شهر
 محرم ۱۳۰۸ هـ .

انهي بعد هي نسب آهن : ماڻيائي سيد - مير معصوم

^۱ تولد غره شعبان ۱۱۳۵ هـ ^۲ شعبان غره - ؟ ^۳ ۵ رمضان

^۴ ۱۱ جمادي الاول چنبر ۱۲۶۳ هـ ^۵ شنبه ؟ وفات ۴ محرم خمس
 وقت پکڙاس باقي مانده .

بکري- شيخ شهاب الدين سهروردي - مولانا جلال الدين رومي -
 مخدوم نوح هالاڻي- حضرت غوث بهاء الحق ملتاني - شيخ فريد
 گنج شکر- امام رباني- پير غلام محي الدين سرهندي شڪارپوري-
 ميان قبول محمد درازائي تا ميان غوث بخش متوفي ۱۲۷۶ھ -
 بي بي راستي هاڪ دامن والده ابوالفتح رڪن الدين ملتاني -
 شيخ حميد الدين حاڪم قريشي ساڪن مؤ شريف- شيخ بديع الدين
 مدار مڪن پور - شرف الدين ابو علي قلندر - مظهر جان جانان -
 شيخ جمال درويش - فهرست چهارده خانوادگان تصوف -
 سلام طريقت قادريه تا سلطان باهو - نقشبنديه تا شاه غلام
 علي دهلوي - چشتيه تا خواجہ سليمان تونسوي - سهرورديه تا
 مخدوم جهانيان جهان گشت - سلسلہ مداريه - سلسلہ قلندريہ *
 سلسلہ شطاريہ .

۷- مشائخ کهڑا

تعلقي گنبد ۾ کهڙن جو قديم شهر آهي جنهن جا مشائخ
 مشهور آهن . انهن بزرگن منجهان هڪ بزرگ 'جام جهان نما'
 نالي هڪ تاريخ تاليف ڪئي آهي جنهنجو نسخو موجوده سجاده
 نشين وٽ آهي . انهيءَ تاريخ تان هيٺيون ڪتاب مرتب ڪيو
 ويو آهي .

۹۴- تذڪره مخايم کهڙا : مخدوم اله بخش بن مخدوم
 محمد عاقل کهڙو . منجهس هيٺين بزرگن جو ذڪر آهي :
 مخدوم اسدالله (۹۶۶ھ) - مخدوم جلال الدين (۱۰۲۷ھ)
 مخدوم يحيٰ (۱۰۳۱ھ) مؤلف اساس المصلي و رساله توحيد) -

مخدوم عبدالخالق (۱۰۶۲ هـ) - مخدوم محمد عاقل (۱۰۹۲ هـ)
 مخدوم محمد (۱۱۲۲ هـ) - مخدوم عبدالرحمان شهيد (۱۱۴۵ هـ)
 هن کي ڪلهوڙن جي ڪاردارن شهيد ڪيو. - مخدوم محمدي
 (۱۱۷۱ هـ) - مخدوم احمدي (۱۲۰۳) - مخدوم عبدالخالق
 (۱۲۶۸ هـ) - مخدوم محمد عاقل عرف مخدوم پير محمد
 (۱۲۹۳ هـ) - مخدوم عبدالخالق عرف مخدوم دين محمد
 (۱۳۲۶ هـ) - مخدوم محمد عاقل عرف مخدوم نيڪ محمد
 (۱۳۳۷ هـ) .

مٿين بزرگن کان علاوه سنڌ جي ڪن ٻين مشائخن جو
 مذڪور به ڪتاب ۾ آهي مثلاً: قلندر لال شهباز - شاه فضل الله
 سرهندي مجددي - مخدوم محمد هاشم - ٺٽوي - سيد موسيٰ
 شاه (لواء صاحبان) - شاه جاڙيو - نور محمد ڪلهوڙو - شاه
 لطيف - مخدوم عبدالرسول معروف به مخدوم محمد اسماعيل
 پريان لوئي (متوفي ۱۱۷۴ هـ هن بزرگ جي مفصل سوانح
 ڏنل آهي) .

اهوئي تذڪرو راوي آهي ته: شاه لطيف ڪهڙن جي ٻاهران
 اچي منزل انداز ٿيو. مخدوم محمدي دعوت ڏياري موڪليس.
 شاه بيت لکي موڪليو:

اڄ نه آيس آءُ ، صبح ايندس سهرين ،
 توتي جنهنجو ناڻو سوکڻي ٻار ڪڏهن جا .

شاه لاءِ مشهور آهي ته: پڙهيل نه هوالين تذڪري جو

مؤلف لکي ٿو: - 'شاه صاحب اين بيت سنڌي، نوشته فرستادند -'

ڪتاب ۾ حيدرآباد ۽ خيرپور جي ٽالپرن جا حالات ۽ واقعا -
پير محمد راشد روضي واري جو مفصل احوال - راڻي ٻوري
سادتن جي ڏاڏن محمد شاه ۽ احمد شاه جو ڪلهوڙن جي ڏينهن
۾ بغداد کان سنڌ ۾ اچڻ - درازن جي قبول محمد ۽ سچل سرمست
جو احوال ۽ پير صبغت الله شاه جي سوانحي واقعات کان
علاوہ سنڌ جا ٻيا ۾ ڪيترا اهم سياسي حالات ڏنا ويا آهن .

۸- سادات متعلوي

مٿياري ساداتن جي سلسلي ۾ هيٺيان ڪتاب معروف آهن
جن منجهان بيان العارفين ۽ هڪ اڌ ٻئي ڪتاب کان سواءِ باقي
ڪتاب راقم جي نظر منجهان ڪونه گذريا آهن -

۴۵- بيان العارفين : هي ڪتاب فارسي ۾ محمد رضا بن
عبدالواسع عرف ميردريائي بن داروغه ڪيهر رجب ۱۰۳۸ هـ ۾ لکيو
فارسي متن جو هڪ نسخو مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي ۱۹۳۵ع
۾ ڏڙي جي حڪيم سيد احمد شاه وٽ ڏٺو، جيڪو خبر نه
هن وقت ڪٿي آهي . ڪتاب ۾ هڪ مقدمو ست باب ۽ هڪ
خاتمو آهي . ست باب يارهن فصلن ۾ وراهيل آهن . جن ۾
شاه ڪريم جي سوانح، ملفوظات، اوراد ۽ وقت جي
مشائخن جا تذڪرا اچي وڃن ٿا . شاه ڪريم جا سنڌي بيت
۽ قاضي قاضن جا ست بيت، جنکي سنڌي شاعريءَ جو اماس
سمجهيو وڃي ٿو، هن ئي ڪتاب مان مليا آهن . ڪتاب ۾

هيٺين سنڌي بزرگن جو ذڪر ٿيل آهي: سيد ابراهيم پيرپرديهي -
 سيد ابراهيم بن سيد يوسف بکري - شيخ ابراهيم رکن پوري -
 ملا ابو بکر بن بايزيد موندوي - مخدوم آجب لانگاه بن
 صدو لانگاه نصرپوري - مخدوم احمد هوٿي لاڪو - شيخ احمد
 رونجهو - مخدوم آچر ٺٽوي - مخدوم آدم سميجو - مخدوم اسماعيل
 سومرو اگهم ڪوٽي - مخدوم بادو ناهياڻي - مخدوم بلال -
 بهاء الدين گودڙيو ٺٽوي - شيخ پرڪيو ڪاتيار - درويش هلي
 سميجو - ٻنيو سهاڙ - مخدوم جعفر بوبڪائي - جوڻو فقير ٻٽورائي
 درويش چرڪس ونگائي - مخدوم حسن دائرائي - قاضي حسن
 هٿڙائي - شيخ حسين ڪاهوٿي - درويش حسين سهاڙوي - سيد
 حيدر سنائي - درويش داؤد ٺٽوي - درويش راجو دل - رکن الدين
 ولد رتو - حاجي سورو دڙائي - مخدوم ساهڙ انڙپوري - درويش
 سليمان اگهم ڪوٽي - صابو سومرو هٿڙائي - صالح ڪڪرالوي -
 صدو لانگاه - مخدوم صدرالدين راوڻي چانياهوئي - مخدوم ضياء الدين
 شيخ طلحہ ٺٽوي - سيد عبدالحليم ٺٽوي - مخدوم عبدالرشيد
 بصير - مخدوم عبدالعزيز ڏاڏائي - مخدوم عثمان - مخدوم عربي
 هالاڻي - سيد علي ثاني ٺٽوي - عمر بودلو اگهم ڪوٽي - شيخ عيسيٰ -
 عيسيٰ لنگوٽيو ٺٽوي - قاضي قاضن - قاسم ڪوري هالاڻي - درويش
 قطب - لڏو پهار - پير لاڪو ٻڪارائي - شيخ محمد بن هوٿي
 لالو - شيخ ممنون ڏنڊي جو ويٺل - مهران نهرپو - ميرن ڪاتيار
 درويش موسو جوڻ - سيد مراد شيرازي ٺٽوي - مخدوم نجم -
 مخدوم نوح هالاڻي - هوٿي اگهمي - هوٿي لاڪو - مخدوم يعقوب

پليجو ناري ڳوٺ وارو - سيد يوسف بکري .^۱

بيان العارفين جو هڪ منظوم سنڌي ترجمو پڻ موجود آهي، جيڪو 8x5 سائيز جي ۲۷۷ صفحن تي مشتمل آهي. خطي نسخو خميس ڏينهن ۴ ربيع الاول ۱۲۴۴ھ جو سيد غلام شاه ولد سيد احمد شاه (ڪاتب) لکي پورو ڪيو. ڪتاب جي ابتدا ۾ هي بيت آهن :

هو مصنف هن رسالي جو موحدن منجا
صاحب فاضل فضل جو، ڪامل ڪمالا
جڏهن جوڙيو رسالو فارسي، سنڌو سلوڪا
نالو هڪدم تنهنجو پٽ واسع لکن ٿا
عرف هيردريائي، پوڻو داروغو ڪهرياء
ساکن شهر ٺٽي ۾، ڪري گذارنا
تسه رسالو فارسي ڪنو تصنيفا

...

...

...

جڏهن هي رسالو هو ٿيو تما ماڻ
تڏهن بيان العارفين رکيا تنهنجو ناؤ
هڪڙو مقدمو ۽ خاتمو ۽ ست باب هوا
فصل چوڏهن تنهن ۾ جوڙيا هوا جمعا
سي سڀ وائي فارسي ۾ هوا موجودا
تا هو رسالو ڪيتر ئي مدت مد يداء

^۱ هيءَ فهرست ڊاڪٽر دائود پوٽي مرحوم جي ڇپايل ايڊيشن (۱۹۳۷ع) تان ورتي وئي آهي.

جا سي هڪڙو هزار ۾ ساڌا ڪرڻ وره گذريا
 حجر تي ڪي حبيب جي نبي نور هدي
 تها پوءِ هي رسالو فارسي هٿ آيو هو فقير ڪا
 جو رهي پڇ جي شهر ۾ ماڪن مڪونتا

تان جڏهه هي رسالو ٿيو مندي، فارسيءَ تان
 تن ٻارهن ساڌا ورهه هئا گذريا
 حجر حبيب جي محمد مقتدا
 سو هوءِ مهينو ربيع الاول جو پهرين تاريخا
 ڏينهن اڱاري سو هو، ليڪي شمارا
 ٿيو شهر پڇ ۾ توڙئون تصنيفا
 عبدالرحمان بن هڪم هلوڪ¹ ڪئوسندي
 جو معيا

سوره باب ته ۾ ڪشاء جوڙيندي ويرا
 نالو 'بيان العارفين' سندس اصلي مثالا
 ست آپ ست ٻيون ۽ عرش ڪرم سور
 سڀ ٿيا

مون ٻن باب تيلا ۾ سورهن سي ڪيا²

¹ ذات جو ڪاٺ ٻانڀڻ هو.

² ۱۲۹۳ھ ۾ مخدوم الصمد بن حاجي مقيم نورنگ ٻوٽي سنڌي نثر ۾
 انجو اختصار ڪري مطبع سرغوب هردار ۾ ڇپايو جنهن تان مرزا
 قليچ بيگ ۱۹۰۴ع ۾ 'رساله ڪريمي' مرتب ڪيو. ۱۹۳۷ھ ۾ دائود ٻوٽي
 سرخوم فارس متن ڪي سامهن رکي شاه ڪريم جي بيتن جي
 جديد طرز تي تصحيح ڪري شاه ڪريم (۲۰ شعبان ۱۴۱۴ھ - آخر رات
 ۷ ذوالقعدة ۱۳۲۰ھ) جي سوانح سميت شايع ڪيو.

اهي سورهن باب مختلف عنوانن ۾ آهن، جن جو تفصيل ڪتاب ۾ مٿين شعرن کان پوءِ ڏنو ويو آهي. پهرين جلد ۾ - جيڪو جمع، ۲۰ ربيع الاول ۱۲۱۳ هـ، جو ختم ٿيو - يارهن باب آهن. باقي ۵ باب ٻي جلد ۾ آهن جيڪو ۲۷۸ صفحن کان... ۴۰۰ صفحن تائين آهي. مترجم پنهنجو نالو هيٺين شعر ۾ پڻ آندو آهي :

الهي عبدالرحمان کي مرهي تون مولا

سان سڀني مومنن، جي امتي احمد جا

۴۶- مناقب غوثيم : مشتاق متعلوي .

۴۷- مناقب السادات : قاضي هدايت الله بن ميان محمود بن ميان سعيد متعلوي . تاليف ۱۳۱۵ هـ .

۴۸- ڪواڪب السعادات : مشتاق متعلوي .

۴۹- لطائف لطيفي : ميرعبدالحسين سانگي . تاليف ۱۳۰۵ هـ .

خانداني پس منظر ۾ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي هيءَ پهرين سوانح آهي جنهن کي ميرصاحب فارسيءَ ۾ مرتب ڪيو . ابتدا ۾ ديباچو - حمد - نسب نامو - متعلوي ساداتن جو سنڌ ۾ اچڻ ۽ سلسلو پوري مريدي تي ۲۱ فلسفيڪي صفحا لکيا ويا آهن . جنهن بعد شاه لطيف جي سوانح - آغاز داستان - جي عنوان سان شروع ٿئي ٿي جنهن ۾ ۳۶ حڪايتن جي ذريعي شاه صاحب جي احوال کي روشن ڪندي هيٺيان مطالب بيان ڪيا ويا آهن .

۱- روضي جي تعمير - ميان نور محمد جي مخالفت - زهر ڏيڻ جو واقعو - زهريلي معجون درياهه ۾ وجهي پائي پيڻ - سجاده نشينن جي معزولي ۽ سيد محمد صلاح جي اولاد کي سجاده ڪريمي ۽ تي مقرر ڪرڻ .

۲- احوال آبادي مڪان پٽ شريف - مخدوم پنج پڳڻي جو اتاهون لانگهائو ٿيڻ ۽ ٺٺول ڪرڻ - شاه صاحب جو انهيءَ مان نيڪ فال وٺڻ .

۳- هڪ مسافر پارس پٿر ڏنو جنهن کي قبول نه ڪيو ويو .
۴- سيد حبيب شاه جي وفات ۽ پٽ جو احوال .
۵- مخدوم پنج پڳڻي جي بدسلوڪي - شاه لطيف جي فقيرن مان جهيڙو ۽ نتيجو .

۶- ملن جا سوال ۽ شاه جا جواب .

۷- معاش ۽ انهيءَ متعلق شاه جا فرمودا - نانيءَ ۽ سخي مڙ ڏانهن سفر .

۸- شادي ۽ ميرزا مغل بيگ جو دل قوم هٿان خاتمو .

۹- ميان نور محمد جي دعوت - آدمخور گهوڙي موڪلائڻ .
۱۰- شهمير شاه جو هڪ هندوءَ کي زوريءَ مسلمان ڪرڻ ۽ شاه جو ڪيس ڇڏائڻ - رضا رغبت سان هندوءَ جو وري مسلمان ٿيڻ .

۱۱- حضرت شاه صاحب جن جا عجيب و غريب يارهن ٺڪتا .

۱۲- میان نور محمد جو گلان سان نکاح - غلام شاه جو پیدا ٿيڻ .

۱۳- متفرقات - مٿيارين جو آباد ٿيڻ - احوال مخدوم عربي - شاه جا متفرق حالات - مثالي نڪتا .

۱۴- مخدوم هاشم ٺٽويءَ جو ساز سرود کان منع ڪرڻ - ڪي ٻي مثال نڪتا .

۱۵- دهلي جي راڳيندڙن جو شاه جي خدمت ۾ حاضر ٿيڻ - رسالي جي سرن جي ترتيب - ڪي واقعا ۽ ڪرامتون .

۱۶- متعلوي ساداتن جا حالات - منتشر ٿيڻ - شاه ڪريم جو بلڙي وڃڻ - مٿياري ساداتن مان سيد لطف علي شاه ثاني جي شادي - بي بي لعل جو احوال - پٽ تي اچڻ وڃڻ - پاڻن جي مخالفت - مخدوم پنج پڳڻي جي چرچ .

۱۷- محبوب حقيقي جي وصال ۾ شادي رنڊڪ آهي - وصال حقيقيءَ کان اڳ شاديءَ جي منع - شاه ڪريم جو احوال .

۱۸- ڪربلا معلمي ڏانهن لاڙو ۽ سُر ڪيڏاري جي تصنيف (؟) - فقيرن کي ماتم (؟) ڪرڻ جو حڪم .

۱۹- حضرت شاه جي پوشاڪ ۽ ٻيون نشانيون جيڪي مؤلف پاڻ ڏنيون - جن ۾ لباس جسي ۽ ڪشتي وغيره کان علاوه حمائل شريف مشوي مولانا روم ۽ هڪ رسالو پنهنجي ڏاڏي شاه ڪريم جي احوال ۾، جنهن تي سيد محمد صلاح جي دستخط ۾ لکيل هو - حرره الفقير محمد صلاح بارشاد حضرت قطب الوقت مرشدي مير صاحب حضرت عبداللطيف

جيو سلم الله تعاليٰ - ڪن بيتن جي ماهيت ۽ شان نزول -
راڳيندڙن جو دهليءَ مان اچڻ، بزمان ميان نور محمد عباسي
۽ انهن جي سڄي حقيقت - حاضريءَ جي خدمتگار جي وفات .

۲۰ - ٻي روايتون هالن واري ڪتاب مان ورتل جيڪو
ڪنهن هالاڻي سجاده نشين جو تاليف ٿيل هو - جنهن ۾ لکيل
هو ته شاه لطيف کي مرشديءَ جو درجو مليل نه هو - مندر سواءِ
مخدوم نوح جي ٻيو ڪوبه انهيءَ درجي تي فائز نه هو .

۲۱ - جيسلمير جي سياحت - آتهن جون عورتون .

۲۲ - يارهن نڪتا - انهن جو تفصيل ۽ شرح .

۲۳ - جت فقير جي ڳالهه - شاه جو بيت ٻڌي ترڪ اختيار

ڪري جابلو غار ۾ ويهي رهڻ .

۲۴ - وڏيري قلندر شوري جي روايت ۾ ٻي جي ابتدائي صورت

حال متعلق .

۲۵ - حاجي علي عرف تمر فقير جو احوال .

۲۶ - ڇهه نقل آخوند احمد هالاڻي کان ٻڌل - مخدوم پنج

پڳڻي جي چوڻ تي مخدوم عبدالرؤف ڀٽيءَ زهر مان رتل هڪ

هيا شاه صاحب ڏانهن موڪلي . وغيره وغيره .

۲۷ - شاه صاحب جي گهوڙيءَ جو قصو - روضي مبارڪ جي

ٺهرائڻ ۽ خرچ ڪرڻ لاءِ ميان غلام شاه جو ارادو - ساداتن

جو وقت جي حاڪمن وٽ قدر ۽ عزت - ٽالپرن جو خرچ - روضي

۽ درگاه جي مسئلن ۽ عمارتن مٿان .

۲۸ - شاه جو ٿر ڏانهن سفر ڪرڻ - مخدوم صابر ولهاريءَ

جو وٽن اچڻ - تحفة الڪرام مان شاه ۽ ڀٽ جو احوال - ڪي
پيا نقل ۽ ڪن بيتن جو شان نزول .

۲۹ - شاه جي (۲۹) فقيرن جا نالا ۽ انهن جو حال :- ميان
نور محمد والسي والا - ڀاڻس ميان محمد - ميان احمد - ميان
محمد عالم ڏيائو (شاه صاحب جو ماسات) ميان عبدالواسع
سالارو - سگهوڙ فقير ڏيرو - اسماعيل فقير سمو ڀنڀوري - سيد
نهال شاه - اسماعيل فقير ڏيرو - اجن فقير - ڪمال فقير سنريو -
ورو فقير عرف وگند (جنهن لاءِ سر بلاول جي آخري داستان ۾
چند بيت خوش طبعي ۽ خاطر فرمايا اٿئون) نور محمد ابڙو
ساڪن ڪانڙي مڪان - سيد سائين ڏنو - احمد فقير سمو
(سندن چڻنگڻل گهوڙيءَ جو سائيس) - محمد رحيم فقير (منشي
خاص) - عمر فقير سهتو - عنايت وساڻ (سندن ڪجائي جو واڳ
جهلو) - عبدالجميل انڙ (جنهن وٽ مصلو ۽ تسبيح رهندي
هئي . گسويا مغلن جي محاورن ۾ داروغه جا نماز) وهيو فقير
ڪٽائي (وٽس شاه صاحب جا ٻه ڪتا رهندا هئا جن مان
هڪ جو نالو موتي هو) رحمون فقير بورجي - قاسم فقير (حجامت
ڪندو هو) - بچو فقير ڪٽنوري جهلو - سومر فقير خانپوري - (شاه
صاحب وٽ بيعت لاءِ جيڪو آيو ٿي انکي سومر فقير جي حوالي
ڪندا هئا) عارف فقير ٿپو (ٽنڊي الهيار جي ٻاسي جي ماڻهن
کي نماز سيکارڻ تي متعين هو) سائين ڏنو شاه مٽياروي - (شاه
صاحب جو بسترو سندس حوالي هو) عرس فقير ساند (ڳاڻڻ جو
داروغو جنهن کي سڄو رسالو ياد هو) - سيد نقی فقير سرودي

(پنهنجي سر ۽ مٺي آواز ڪري مشهور هو) - ميان هاشم
 علوي ربحان پوٽو (جنهن کي هزار داستان چيو ٿي ويو) - اٽل
 فقير دهلوي - چئنچل فقير دهلوي (هي ٻئي ڳاڻڻان هندوستان
 کان آيل هئا) - ولي محمد ولد نور محمد (جنهن شاه صاحب
 جي مٿي تي ٽڙ ڏنو) - عيدن رازو بکري (جنهن مسجد ٺاهي ۽
 پوءِ شاه جو روضو جوڙيائين) .

۳- غلام محمد شاه گدا جي روايت شاه صاحب جي ٻن پيڙن
 متعلق- هڪ جو نڪاح مٽيارين جي موسائي سيد سان ٿيل هو
 جنهن مان ڪيتريون نينگريون ۽ هڪ پٽ ميان فقير الله شاه
 پيدا ٿيو . پٽ جوانيءَ ۾ فوت ٿيو . ٻي پيڙ مٽيارين جي
 سمابائي پاڙي جي سيد سان ٻڙيل هئي . جنهن لاءِ يقين نه آهي
 ته شاه صاحب جي سڳي پيڙ هئي يا شاه جي ماڻيلي پاڻ سيد
 جمال شاه جي پيڙ هئي .

۳۱- ٻلي جي تقسيم جو داستان .

۳۲- واحد ڏني فقير جي روايت ميان حسين جي زباني -
 جنهن شاه صاحب کي ٽنڊي قيصر خان نظاماڻي ۽ ۾ ڏنو .

۳۳- بي بي لعل ۽ بي بي حسنا جي روايت . جيڪي سيد
 اسدالله شاه مٽياروي جون ڌيئر هيون ۽ شاه صاحب جي همشير
 بي بي بتول جي ٻن ڀڻن جون گهر واريون هيون - مرزا مغل بيگ
 ۽ سندس نياڻي ۽ جو قصو جيڪا شاه صاحب جي نڪاح ۾ آئي-
 هن باب ۾ شاه صاحب جي عادت ۽ روزمره جي زندگي متعلق
 ڪيئي قصا درج آهن .

۳۴- شاه جي وفات- قاسم فقير جو ونگ، ولاسي ٻهجي سيد جمال شاه کي آڻڻ - باهمي اختلاف .

۳۵- سنڀاسن سان گڏجي نانڍي ۽ وڃڻ - ست نقل جن ۾ شاه جا مختلف واقعا بيان ڪيا ويا آهن .

۳۶- تماچي فقير ڪچي ۽ جو احوال - ٻيا چار نقل جن ۾ شاه جي سوانح متعلق چند واقعا بيان ٿيل آهن .

ڪتاب جي آخر ۾ ڪجهه تاريخون ۽ هڪ خاتمو آهي . ڪتاب فلسفي سائيز جي ٻن سون صفحن ۾ آهي . هر باب جي آخر ۾ مؤلف پنهنجي فارسي نظم ڏني آهي . سنڌ جي تاريخ متعلق ڪو مستند احوال آيل ڪونه آهي . شاه لاءِ جيڪي روايتون آهن اهي مير صاحب پيرسن ماڻهن کان ٻڌي قلمبند ڪيون آهن . مير عبدالحسين ٻهريون سنڌي ۽ انهن نقطن تي مشتمل ، سوانح تيار ڪئي هئي . ميرزا قليچ بيگ شاه جي حياتي تي جيڪو سنڌي ۽ انگريزي ڪتاب لکيو ، انهن جو مواد مير عبدالحسين کان ورتل هو . ليڪن انهن ٻنهي ڪتابن ۾ سڀئي حڪايتون ۽ روايتون اچي نه سگهيون ، جنهنڪري مير عبدالحسين کي 'لطائف لطيفي' جي نالي سان موجوده ڪتاب تيار ڪرڻو پيو ، جنهن ۾ هن سموري معلومات - جيڪا وٽس هئي - آڻي ڇڏي .

مٿيان سڀئي ڪتاب متعلقي ساداتن جي حالات ۾ آهن ، جن

^۱ مولوي دين محمد وفائي مرحوم 'لطيف اللطيف' هن ڪتاب جي مدد سان تاليف ڪيو آهي .

منجهان ڪي (۴۶ تا ۴۸) راقم جي نظر مان نه گذريا آهن .
 گمان آهي ته اهي سنڌي ۽ ر آهن ۽ سڀيئي چوڏهين صديءَ
 ۾ تصنيف ٿيا آهن .

۹- بکيراڻي بزرگن تي هوان

هليان ۾ ڪتاب بکيرن جي مشائخن تي آهن . راقم جي
 نظر مان پڻي نه گذريا آهن .

۴۸- ادوار قلندري : هي ڪتاب ۱۲۸۳ هـ کان هوءَ جي
 تاليف آهي . مؤلف جو نالو معلوم نه آهي .

۴۹- انڪار قلندري : هن ڪتاب جي صورت حال جي پڻ
 ڄاڻ ڪانه اٿئون .

۱۰- سرهندين تي ڪتاب

هليان ڪتاب سنڌ جي سرهندي مجددي مشائخن متعلق
 آهن، جن مان ڪيترا ڇپيل آهن :

۵۰- عمدت المقامات : از فضل الله سرهندي المتوفي ۱۲۳۸ هـ .
 مطبوعه لاهور . شاه فضل الله (متوفي ۱۱۰۶ هـ) کان شروع ٿي
 قيوم زمان تائين جي احوال تي مشتمل آهي .

۱- زبدت المقامات : ؟ .

۵۲- انيس المريددين : از خواجہ حسن جان سرهندي مرحوم .

۵۳- انساب الانجاب : از خواجہ حسن جان سرهندي مرحوم .

۵۴- مونس المخلصين : جناب خواجہ شاه آغا صاحب .

اهي سڀيئي ڪتاب ڇپيل آهن ۽ عام دستياب ٿين ٿا .

منجهن تيرهين ۽ چوڏهين صديءَ جي ڪيترن اهڙن غير مجددي مشائخن ۽ مشاهيرن جو احوال ملي ٿو جيڪو انهن ڪتابن کان سواءِ ٻئي ڪنهن ڪتاب ۾ موجود نه آهي .

۱۱- سادات بکري رضوي

سيد محمد مڪي بکري (متوفي ۱۳۴۶ هـ) ستين صديءَ هجري جي شروعات ۾ بکر اچي مقيم ٿيو . سندس خاندان بکر روھڙي ۽ ٺٽي وغيره کان علاوه هندوستان جي ڪيترن شهرن ۾ پڻ آباد ٿي . انهي سلسلي جي هر شاخ جتي لڳي ۽ منجهانس جيڪو ملو ساڻو ٿيو سو نور ۽ عالمي نور هو . سوين صاحب دل اهل طريقت شاعر ۽ ڪيترا تصنيفن ۽ تاليفن جا مالڪ ٿيا .

انهيءَ ڪهراڻي جي احوال ۽ نسب تي ڪيئي ڪتاب سنڌ خواه هند ۾ لکيا ويا آهن ، جن مان انهن چند ڪتابن جو ذڪر هيٺ ڪجي ٿو ، جيڪي راقم جي مطالع ۾ آيا آهن .

۵۵- تذڪرت السادات: علامه شيخ احمد بن محمود اڪبر آبادي (هند) ۱۱۷۵ هـ . ڪتاب مختصر آهي (11x8 ورق ۳۴ - سٽون ۱۵) ابتدا ۾ حضرات امامين ۽ سندن اولاد جو سذڪور ۽ آخر ۾ سيد محمد مڪي جي اولاد جو احوال آهي . زباده تر ڪڙهه ۽ ماڻڪپور (هند) جي شاخن جو ذڪر آهي . ۱ ڪتاب تاريخ ۱۹ مجرم ۱۳۱۱ هـ .

۱ هي ڪتاب ۱۹۴۸ هـ ۾ ڪلڪتي جي سيد محمد ابو يوسف ڏنو ، جيڪو صاحب پير مود هو ۽ ڪيترو وقت جناب شيخ (باقي ۳۶ صفح تي)

مطابق ۲ آگست ۱۸۹۳ع جو سيد مظفر حسين (ساکن ڪوره
سادات ضلع فتحپور نلوه) پنهنجي مامي شاه محمد اسماعيل
سجاده نشين خانقاه ماڻڪپور جي نسخي تان نقل ڪيو.

۵۶- منبع الانساب: مير معين الحق جهونسوي. شاه محمد
مڪي بکري جي احوال ۽ سندس اولاد جي سلسلي ۾ هي مفصل
ڪتاب سيد معين الحق جهونسوي بن سيد سلطان شهاب الحق بن
سيد حضرت بندگي شاه محمد ابو جعفر بن حضرت قطب الاقطاب
مخدوم شاه تقي الدين بن حضرت شعبان الملت سيد مرتضيٰ بن
سيد بدر عالم بن سيد صدر الدين بکري بن سيد محمد مڪي
بکري (متوفي ۶۴۴ھ) وڏيءَ تحقيق ۽ محنت سان تاليف
ڪيو. پاڻ جهونسي مان هلي اچي ملتان اچ بکر ۽ روهڙي
۾ ڪيترو وقت لکي، وقت جي سجادن کان - جيڪي
سندس ٻن مائٽ لڳندا هئا - تحقيق ڪري سڀني شاخن جا
نسب ناما گڏ ڪيا ۽ احوال هٿ ڪيا.

سيد محمد مڪيءَ کي چار پٽ شيخ شهاب الدين سهروردئي

(بقعه ص ۳۵)

عبدالمجيد صاحب سنڌيءَ وٽ اچي رهيو. خلافت جي زماني کان سندس
واقف هو. پاڻ حڪيم هو، سندس خيال هو ته پاڪستان جي سرڪار
کيس ڪارخانو ڪڍي ڏئي جنهن ۾ هو صاحب جڙي پوٽن جي تحقيقات
ڪري. سال سوا رهي موٽي ويو ۽ وڃڻ سان ڪلڪتي ۾ فوت ٿيو.
سندس دعوا هئي ته هو ڪلڪتي جي مسلمانن جو پيش امام هو ۽
حضرت مولانا ابوالڪلام کان ناراض ٿي مسلمانن کيس پيش امام بڻايو
هو. ڪتاب تي مرحوم ۱۳۱۵ھ جو دستخط ڪيا آهن.

(۵۳۹-۶۳۲ هـ)^۱ جي نياڻي منجهان ۴ ڀڻ هت (سيد شمس ۽
سيد ماه) ٻئي گهر مان هئا . پهرين چئن مان سيد صدرالدين ۽
سيد بدرالدين پکر ۽ چاوا .

سيد بدرالدين جي نياڻي سيد جلال سرخ جي گهر ۾ آئي ،
جنهن مان اولاد ٿيو ۽ وڌيو . اڄ جا بخاري سادات انهيءَ
بيبيءَ جو نسل آهن .

سيد صدرالدين جو نالو سيد امام الدين ڪنيت سيد علاء الدين
۽ صدرالدين سندس لقب هو . ۱۰ رجب ۶۰۰ هـ ۾ ڄائو . ست
سال نو مهينا زندگي ڪري ۲۱ محرم ۶۶۹ هـ جو فوت ٿيو .

سيد صدرالدين کي چار پٽ ٿيا ، جن مان کيس ڪيتر اولاد
ٿيو . سکر رهڙي ٿئي ۽ هندوستان جون مختلف شاخون سيد
موصوف جي نسل مان هليون آهن .

سيد صدرالدين جي پٽ سيد بدر عالم جو پٽ شعبان الملت
سيد مرتضيٰ هو ، جيڪو جهونسي ۾ وڃي مقيم ٿيو . منبع الانساب
جو مؤلف انهيءَ بزرگ جي اولاد مان آهي .

راقم وٽ برٽش ميوزم جي نسخي (OR226) جو فوٽو
(۲۶۸ ورق) آهي . ڪتاب بيحد مفيد ۽ مستند آهي .

۷- شجرة سادات : سيد قمبر علي رضوي پکري . تاليف
۱۲۶۱ هـ (8x5 - ورق ۱۱۲) . هي ڪتاب پڻ ساڳي سيد

^۱ صاحب عوارف الحارث - مدفون بغداد .

محمد مڪي بکري ۽ انجبي اولاد جي نسب نامن تي آهي .
 بکر جي سيد قمبر علي ابن غفران پناه سيد امان علي شاه رضوي
 البکري تالیف کري ۱۱ ربيع الاول ۱۲۶۱ هـ جو پورو ڪيو .
 ترقیم ۾ مؤلف لکي ٿو ته : ٻين ڪتابن کان علاوه هنن ٻن
 رسالن تان - جيڪي سيد نور محمد ولد سيد حافظ غلام حسين
 ۽ سيد بسم الله شاه جي دستخطن ۾ هئا - (غالباً تالیف ۾
 مندن ٿا) مواد حاصل ڪيو .

ڪتاب چئن سخن تي مشتمل آهي جن ۾ جملہ ۴۰ عنوان
 آهن . آخر ۾ سيد جلال سرخ مخدوم لعل شهباز ۽ سيد علي
 لڪعلوي (جد اعليٰ راقم الحروف) جا شجرا ڏنل آهن . ڪتاب
 جي حاشين تي پوءِ جي اولاد جا اضافا آهن .

هن ڪتاب ۾ خاص طرح انهن شاخن جا نسب موجود
 آهن ، جيڪي سنڌ اندر پکڙيون . ڪتاب جو هڪ نسخو مرحوم
 سيد مير الهورائي شاه روهڙي واري وٽ هو ، جنهن تان سيد
 محمد مڪي ۽ سندس پٽن تان جو احوال منهنجي برادر بزرگوار
 پير علي محمد راشدي ۱۹۲۴ع ۾ نقل ڪري ورتو هو ۽ هن
 وقت راقم وٽ موجود آهي . هڪ نسخو ٺٽي ۾ آهي جنهن جي
 آخر ۾ عبارت آهي : بتاريخ بيستم شوال ۱۲۹۸ هـ از مير حقير
 غلام مرتضیٰ مرتضائي .

هي ڪتاب هر لحاظ کان مستند ۽ قيمتي آهي . منجهانس
 ڪيترن تاريخي حقيقتن سان گڏ اهو پڻ ظاهر ٿئي ٿو ته :
 راقم الحروف جي جد اعليٰ سيد علي لڪعلوي سيد صدر الدين

جي عقد ۾ پنهنجي نياڻي ڏني هئي ۽ سيد صدرالدين انهيءَ رشتي سبب، سيوهڻ جي قلعي جي قريب رسول پور نالي ڳوٺ ٻڌو، جيڪو پوءِ موضع رفيعان جي نالي سان مشهور ٿيو ۽ سيوهڻ جي پرڳڻي خطي ۾ هو. غالباً اهو آهونئي ڳوٺ آهي جتي سيد مراد شيرازي جو ڏاڏو سيد محمد ۷۸۶ ه. ۾ اچي مقيم ٿيو هو. سيد صدرالدين محمد خطيب پنهنجي والد جي حڪم تي موٽي بکر جي ويجهو عالي واهڻ جو ڳوٺ ٻڌائي ان ۾ اچي مقيم ٿيو. سيد صدرالدين کي سيد علي لڪيلوي جي نياڻي مان چار پٽ ۽ ٻه نياڻيون ٿيون:

(۱) سيد خواجہ مخدوم تاج الدين محمد (اول)

(۲) سيد قطب الدين

(۳) سيد ڪمال الدين

(۴) سيد جمال الدين

(۵) بي بي تاج خاتون

(۶) بي بي حاج خاتون.

خاندان جي ابتدائي احوال ۾ هيٺيون حقيقتون نهايت دلچسپ آهن. مثلاً:

۱- ڪتاب جي ابتدائي ورق تي هڪ رباعي لکيل آهي، جيڪا سيد نبي بخش جي روايت مطابق سيد محمد مڪي جي آهي:

ياد مت مرا اين سخن، از صاحبِ دردی

مردي نشوي! تانم کني خدمتِ مردی

هرگز نم کني خدمت آنکس که، نکرد است

در عهد جوانی، ادبِ صاحبِ دردی

۲- سيد محمد مڪي جي گهر واري جيڪا شهاب الدين سهرورديءَ جي نياڻي ٿي، ان جو نالو بي بي فاطمه هو. بي بي صاحب جو مقبرو مڙس جي مقبري جي اولهين ۽ ديوار سان لڳ ٻاهران آهي.

۳- بي بي زينب خاتون سيد احمد بخاريءَ (۹) جي نياڻي، سيد صدرالدين جي گهر ۾ هئي. يعني پهرين سيد علي لڪلوي جي نياڻي ۽ بي بي هيءَ بيبيءَ هين بي بي صاحب جو مدفن سيد محمد جي تربت سان گڏ اولهه کان آهي.^۱

۴- سيد جي مدفن گاه واري زمين کي - سران پني (۹) - سڏيو ٿو.

۵- سيد صدرالدين بکر جي ٻيٽ ۾ جاءِ لهرائي جنهن کان پوءِ قلعو ٻڌو ويو. (۹)

۶- سکر جو شهر به صدرالدين ٻڌو. (۹)

^۱ افسوس آهي جو سيد محمد جي مزار کان سواءِ باقي سڀ نشان مڃي ويا آهن. راقم الحروف پنهنجي برادر بزرگوار سان گڏ اهو قهرستان پهريون دفعو ۱۹۲۹ع ۾ ڏٺو. ان وقت ڪيتريون قبرون شڪسته حالت ۾ موجود هيون جيڪي اڄ نابود ٿي چڪيون آهن. ان وقت سيد جي قبر جي لوڙهه واري قدير پٿر جي چئن ڪنارن تي ٻهائي خط ۾ نسب نامو اڪريل هو، جيڪو ٻن بعد ۾ چونڊي ڪڍج جي پلاسٽر سبب ختم ٿي ويو. تازو مزار ۽ ان جي متعلقات جي مرمت ڪرائي قدامت جي قيمتي آثارن کي مٿاڻي تاريخ جو سخت نقصان ڪيو ويو آهي. محڪم آثار قدیمه وارن کي گهرجي ته انهيءَ مزار کي صاف ڪرائي قدیم لوڙهه جي اصل صورت ظاهر ڪرائين.

۷- نصرت خان (برادر سلطان علاء الدين خلجي؟)
پنهنجي نياڻي سيد بدرالدين کي ڏني .

۸- سيد صدرالدين کي ٻن گهرن مان جمل ڏهه پست ۽ ٻه
نياڻيون ٿيون .

۹- سيد بدرالدين سيد محمد مڪي جو وڏو پست هو ،
جنهن هيٺيون سنڌي بيت پڙهيو :

ڪڏئين تان هارئين ، مرين ته وڃين واءِ

پنهني منجهئون هڪڙي ، چڱي نه ٿئي ڪاءِ

۱۰- سيد بدرالدين پنهنجي نياڻي سیده زهرا خاتون سيد
جلال الدين سرخ بخاريءَ کي ڏني^۱ . جنهن مان سيد محمد غوث
ڄائو ۽ بي بي صاحبه ڄم ڪندي فوت ٿي وئي . سيد بدرالدين
کيس بي بي فاطمه نالي بي نياڻي ڏني .

۱۱- سيد بدرالدين جي ٻن پٽن (نصرت خان جي ڏهٽن)
سيد مرتضیٰ ۽ سيد سعدالدين ملتان جي لانگاه سلطانن مان
سنگ ورتا . سيد مرتضیٰ کي هڪ پست ۽ ٻه نياڻيون انهيءَ
لانگاه بي بيءَ مان ٿيا . سيد مرتضیٰ جي هڪ نياڻي سيد احمد
ڪبير بن جلال سرخ بخاريءَ کي ڏني وئي جنهن مان سيد
جلال جهانيان جهان گشت (۷۰۷ھ) ۽ راجو قتال ڄاوا . اها
بي بي صاحبه روهڙيءَ ۾ مدفون آهي .

۱۲- سيد علي لڪهلو جي نياڻيءَ مان سيد صدرالدين کي
جيڪي ٻه نياڻيون (بي بي حاج ۽ بي بي تاج) ٿيون سي ننڍپڻ ۾

فوت ٿي ويون . پٽن مان سيد جمال الدين ۽ سيد جمال الدين
لا ولد فوت ٿيا . سيد مخدوم خواجہ بن تاج الدين اول
(سيد مرتضیٰ ولد سيد بدرالدين جي نياڻي) کي ٻه پٽ ٿيا .
سيد ميران ۽ سيد تاج الدين ثاني .

سيد ميران کي چار پٽ ٿيا سيد سعد الدين - سيد صدرالدين -
سيد بهاء الدين - سيد بهرام . انهن جو اولاد بکر ۾ رهيو .

سيد تاج الدين کي ٽي پٽ ٿيا سيد ناصرالدين - سيد نجم الدين
۽ سيد ابوالغيث . انهن جي اولاد مان ڪيترا صاحب طريقت ۽
اهل دل پيدا ٿيا . مثلاً شاه نظام الدين ناصراني - حضرت شيخ
سوائي - حضرت شاه عنايت رضوي - حضرت شاه عيسيٰ قتال -
حضرت حيدر حقاني (دفن روهڙي) ۽ حضرت شاه عيسيٰ نوبهار .
سيد ابوالغيث بکر جي قلعي ۾ دفن آهي ، سندس مقبرو موجود
آهي . (احوال دسو تحفة الكرام ج ۳ ص ۱۲۶)

سيد صدرالدين جي پٽي پٽ سيد قطب الدين کي هڪ پٽ
سيد صفيرالدين هو ، جنهنجي نسل مان ڪي ٿورا سادات ٿيا
جيڪي بکر ۾ رهيا .

مٿين قسم جي قيمتي سواد کان علاوه ڪتاب ۾ دلچسپ
جغرافياڻي معلومات پڻ موجود آهي . مثلاً :

۱۳ - ڪنڊيارو (هرگڻو درٻيلو) بکر کان سٺ ميلن جي
فاصلي تي هو .

۱۴ - قلعي بکر لاءِ هيٺين حقيقت لکي وئي آهي : ۹۲
طنابون سدور — ۱۵ گز ارتفاع پاڙ کان ڪنگري تائين —

عرض ۾ ديوار ڪٿي ڇهه گز ۽ ڪٿي ڪهٽ وٽ — دروازا چار :

۱- دروازو ڪُنن : مابين جنوب و مشرق

۲- دروازو ڪڪري : جانب جنوب

۳- دروازو ڪرڙي : جانب شمال

۴- دروازو ناک : مابين شرق و شمال

— برج ۶۱ — ڪنگرا ۷۳۰ — طول دروازي ڪُن کان

دروازي ڪرڙي تائين ۲۰ طناب — عرض دروازي ناک کان

ڪڪريءَ تائين ۲۱ طناب — جنهن وقت همايون بکر جي

سامهون آيو ان وقت سلطان محمود وڏي قلعي جي سامهون پيو

قلعو شهبير حاجي (۹) جي نالي سان ٻرڻا ڪيو. جيڪو ۱۲۰

طنابون مدور، تري کان ڪنگرن تائين ساڍا ٻارهن گز اڀو ۽

ديوار جو عرض ۴ گز. وڏي قلعي جي مقابل هن قلعي جو

دروازو هو. قلعي ۾ ۷۲ برج هئا. منجهس ۾ باغ جوڙايائين،

جن مان هڪ ستن ٻيگن ۾ نظرگاهه جي نالي سان ۽ ٻيو پنجن

ٻيگن ۾ گذرگاهه جي نالي سان سڏيو ويو.

۱۰- بکر جي قلعي مان ميرگيسوءَ جي اچڻ بعد سادات

نڪتا،^۱ جيڪي روهڙيءَ ۾ وڃي ۷۰۰ سو گهر آباد

ڪري ويٺا.

۱۶- روهڙيءَ جو شهر سيد محمد الدين ٻٽو. لٽري نالي

ٺڪر تي هو جنهن ڪري لٽري (روهڙي) سڏيو ويو ۽

^۱ تاريخ معصومي ۾ آهي ته ساداتن کي شاه ٻيگ ارغون قلعي

مان ڪڍي روهڙيءَ آباد ڪيو.

مشهور ٿيو .¹

۱۶- سيد محمد مڪي جو شجرو ڪتاب ۾ هن ريت ڏنل آهي : سيد محمد - بن سيد محمد شجاع - بن سيد ابراهيم - بن سيد قاسم - بن سيد زيد - بن جعفر اصغر - بن حمزه - بن امير هارون - بن عقييل - بن اسماعيل - بن امام جعفر ثاني - بن امام علي نقي - بن امام محمد تقی - بن امام علي موسيٰ رضا - بن امام موسيٰ ڪاظم - بن امام جعفر صادق - بن امام محمد باقر - بن امام زين العابدين - بن امام حسن - بن حضرت علي ڪرم الله وجهه .²

¹ روه سنڌي ۾ ٽڪر ڪي چئبو آهي . ٿي سگهيو ته روه - ڙي مان روه واري آبادي مراد هجي .

² مولانا دين محمد وفائي مرحوم ۱۹۳۵ع کان اڳ قبر جي لوڙهه وارو شجرو پڙهي نقل ڪيو هو . پاڻ لکي ٿو ته : لوڙهه سنگ سرخ جو آهي . ڪتبي جا ڪي اکر مٽجي ويا آهن . پاڻ شجرو هن ريت ڏنو اٿائين :

تعويذ قبر حضرت قطب الاقطاب ، سلطان العارفين ، امير المومنين ، مهدي محمد مڪي بن سيد شجاع نور الله مضجع بن سيد ابراهيم بن سيد قاسم بن سيد زيد بن سيد حمزه بن سيد هارون بن سيد عقييل بن سيد اسماعيل بن امير المومنين سيدنا جعفر ثاني بن امام علي نقي بن امام محمد تقی بن امام شاه علي موسيٰ رضا بن امام موسيٰ ڪاظم بن امام جعفر صادق بن امام محمد باقر بن امام علي زين العابدين بن حضرت امام حسين بن حضرت امير المومنين امام المشارق والمغارب اسد الله الغالب بن ابي طالب رضي الله تعاليٰ عنهم —

مولانا لکيو آهي ته ڪتبي مان ظاهر ٿئي ٿو (ڏسو صفحہ ۴۶)

۱۲- خاندان راشدي

سنڌ جو معروف روحاني گهراڻون سيد علي لڪيويءَ جي اولاد مان حضرت پير محمد راشد رحمۃ اللہ عليہ جو آهي جيڪو سندن نالي پٺيان راشدي سڏجي ٿو. انهي خاندان سنڌ اندر اڻ وسرندڙ ديني ۽ علمي خدمتون ڪيون آهن. هيٺيان ڪتاب انهيءَ سلسلي متعلق آهن.

۶۱- جامع الفيوذات : از خليفو محمود ڪڙڻي وارو.
(۱۲۳۸). حضرت پير سائين محمد راشد روضي ڏڻي (۱۲۳۳ھ) جي ملفوظات آهي، جنهن ۾ هڪ مقدمو هڪ خاتمو ۽ ۲۳ باب آهن. هي ڪتاب معلومات جو وڏو ذخيره آهي. تيرهين صدي هجري جي سنڌ جو معاشرو منجهانس چٽيءَ ريت معلوم ٿئي ٿو. مدرسا ۽ تعليم، سياسي ۽ سماجي احوال، خدا وارن جا قصا، اصحاب ڪمال جو بيان، حڪيمن ۽ حاڪمن جون ڪهاڻيون، مطلب ته ڪتاب سراسر هڪ خزانو آهي. ڪتاب جا سنڌ ۾ ڪيئي نسخا موجود آهن. منهنجي برادر بزرگ جناب

(۱۴۵ ص)

ته سيد محمد مڪي شيخ شهاب الدين سهرورديءَ جو سڌو سنئون ڏهتو هو. (الوحيد آزاد نمبر ۶۱) معلوم ٿئي ٿو ته مولانا ڪتبو هو بهو نقل نه ڪيو آهي ورنه ٻنل اڪرن جي جاءِ تي نقطا ڏئي ها ۽ شيخ شهاب الدين واري عبارت متن ۾ ساڳي طرح لکڻ ڪهندي هيس.

ٻه حال جهڙا آهن اهو ڪتبو دوبارو صاف ڪيو وڃي ته هوند معلوم ڪري سگهيو ته ڪتبو ڪيئن آهي ۽ ڪهڙي زماني جو آهي.

پير علي محمد راشدي صاحب ، نهايت اعليٰ درجي جو سنڌي ترجمو ڪيو آهي جيڪو راقم الحروف وٽ موجود آهي . ٻين سنڌي ترجمن کان زياده مستند ۽ فصيح آهي . انهيءَ ملفوظات تان پير سائين جن جي مفصل سوانح پڻ پير صاحب تيار ڪئي هئي جيڪا بدقسمتيءَ سبب گم ٿي وئي . انهن کان بهتر شايد وري ڪڏهن تيار ٿي نه سگهي .

۶۲- **المجذوبية المحمودية** : از خليفه محمود ڪڙئي وارو . هي ڪتاب پير سائين روضي واري جي تعليمات ۽ افڪار متعلق آهي . ڪتاب ۾ تصوف جا ڪيئي نڪتا واضح ڪيا ويا آهن .

۶۳- **سراج العاشقين** : خليفو محمد ملوڪ چانڊيو . تاليف ۱۲۴۴ ه . هي خليفه محمود جي ملفوظات سندس مٿين مريد گڏ ڪئي آهي . چوٿاڙ فلسفيپ جي ۱۲۱ ورقن ۾ آهي ۽ هر صفحي ۾ ۱۳ سٽون آهن .

۶۴- **ملفوظات** : خليفو محمد حسين مهيسر ناٿيوال . پير صاحب روضي ڏٺي ۽ جي ملفوظات آهي ، جيڪا سندن مريد خليفه محمد حسين مرحوم تاليف ڪئي . هيءَ ملفوظات پڻ معلومات سبب پيچيدگي ڏئي ٿي .

۶۵- **صڪيت نامو** : خليفو محمد حسين . پير صاحب روضي ڏٺي ۽ جي سوانح تي هي رسالو ۱۲۴۸ ه ۾ لکيو ويو ، جنهن کي خليفه محمود ڪڙئي واري 'المجذوبية المحمودية' ۾ شامل

ڪيو آهي .

۶۶- مڪتوبات : هي مڪتوبات پير سائين محمد راشد روضي واري جا آهن، جيڪي پنهنجي مختلف مريدن ۽ دوستن ڏانهن لکيا اٿئون ۽ منجهن تصوف ۽ مذهب جا ڪي ئي مسئلا ۽ نڪتا بيان ڪيا ويا آهن . ڪتاب جا ڪيئي نسخا سنڌ جي مختلف ڪتب خانن ۾ موجود آهن . ڪتاب ۾ هيٺين ماڻهن ڏانهن خط آهن :-

(۱)	در جواب خليفه محمد حسين	
(۲)	سيد مرتضيٰ علي شاه	،،
(۳)	محمد صالح طالب العلم	،،
(۴)	مير مبارڪ خان ولد مير سهراب خان ٽالپور	،،
(۵)	مخدوم ميان احمد نصر پوري	،،
(۶)	ميان غلام محمد ساڪن لڪڙي	،،
(۷)	غلام علي فقير ڪٽياڻ	،،
(۸)	ميان احمد نصر پوري	،،
(۹)	غلام علي فقير ڪٽياڻ	،،
(۱۰)	ميان عبدالمجيد ساڪن ديهه ڪوڪر	،،
(۱۱)	غلام علي فقير ڪٽياڻ	،،
(۱۲)	غلام علي فقير ڪٽياڻ	،،
(۱۳)	در شرح معاني بيت مولانا . بشنواز الخ	،،
(۱۴)	خليفه محمد حسين ساڪن ڳوٺ ناڙي	،،
(۱۵)	ميان محمد حسين	،،

- (۱۶) در جواب محمد حسين ساکن کوث ناڙي
 (۱۷) ” خليفه محمد حسين ساکن ناڙي
 (۱۸) ” سيد ميان غلام مرتضیٰ شاه
 (۱۹) ” مخدوم پير محمد ساکن ڏيهارجا

۶۷- حالات مخدوم محمد اسماعيل پريان لوڻي :
 مؤلف نا معلوم . هي ڪتاب ۱۰۶ صفحن تي آهي . منجهس
 پير سائين محمد راشد جي مرشد حضرت مخدوم محمد اسماعيل
 پريان لوڻي جا حالات ملفوظات ۽ اقوال جمع ڪيا ويا آهن .
 ڪتاب ۾ ڪيترن معاصر بزرگن مخدوم صاحب جي دوستن ۽
 خليفن جو ذڪور آهي .

۶۸- خزائن المعرفت : از پير سائين علي گوهر شاه (متوفي
 ۱۲۶۳ هـ) . پير سائين محمد صبغت الله شاه (متوفي ۱۲۴۶ هـ)
 بن پير سائين محمد راشد (متوفي ۱۲۳۳ هـ) بن محمد بقا
 (متوفي ۱۱۹۸ هـ) جي ملفوظات آهي ، جنهنڪي سندن فرزند
 پير علي گوهر ۱۲۵۵ هـ ۾ تاليف ڪيو .

ڪتاب ۾ هڪ مقدمو ۽ ۱۷ باب آهن . هر باب ۾ متعدد
 فصل ۽ آخر ۾ خاتمو آهي . فصل جملہ ۷۸ آهن .

حسب دستور ڪتاب ۾ جا بجا تاريخي سياسي ۽ سماجي
 واقعا موجود آهن . پير صبغت الله شاه ۽ ٻين ڪيترن شاهرن
 جا بيت مثال طور آيل آهن .

۶۹- خزائن الاسرار : پير سائين صبغت الله شاه جي پارهين

خطن جو مجموعو آهي جنهنکي پير سائين علي گوهر شاه مرتب ڪيو آهي . هيٺين ماڻهن جي نالي تي خط آهن :

- ۱- مير مرزا ٽالپور
- ۲- مير ولي محمد ٽالپور
- ۳- خليفو ميان محمد نبي بخش * خليفو ميان بخشعلي .
- ۴- مير ولي محمد ٽالپور
- ۵- مير پورو ٽالپور
- ۶- در حل معاني ابيات محرم راز عارف شيرازي^۱
- ۷- ميان الهداد * محمد شفيع
- ۸- خليفو ميان سلطان
- ۹- خليفو محمد اسماعيل (در انڪشاف معني بيت)
- ۱۰- سيد مير نور علي شاه لڪوي (در حل بيت مشنوي)
- ۱۱- خليفو ميان اميد علي

۷۰- ملفوظات : پير محمد ياسين جهنڊي وارو (پير سائين جاين وارو) . هيءُ ملفوظات سندن پٽ پير هدايت الله مرتب ڪئي آهي .

۷۱- تحفتم الاحبابين : قاضي فتح محمد نظاماڻي ٽنڊو قيصر . ۱۳۲۲ ه . پير رشيد الدين (بيعت ڏئي) جهنڊي واري جي ملفوظات . فلسفي سائيز جي ۳۵۶ صفحن ۾ آهي . پير جهنڊي وارن جي ڪتب خاني ۾ جيڪو نسخو آهي ان جو ڪاتب محمد حسين جمالي آهي جنهن ۲۲ رمضان ۱۳۲۲ ه جو لکي واري ڪئي .

^۱ يعني خواجہ حافظ شيرازي .

۷۲- تلویز القلوب فی صدرات المطاوع: از پیر طیب الدین،
شاه (صاحب العلم خامس) هی ۴ ملفوظات پیر رشد الملک شاه
(خلافت ثنی) جی آهی و جنونکی، منبذی محمد بن محمد بن قوتلداغ
ضیاء الدین شاه مرحوم فلسفہ سائیم جی ۸۸۹ صفحہ ۲۱
تالیف کیو .

۷۳۔ ملفوظات : حافظ محمد صالح مندلیق - (مخبر) چرچوندي لا
وہ سائين روضي غاري جي مرید حفظہ محمد صديق پیرپوتھري
واري جي ملفوظات آهي ۔

۷۴- سلسلہ قادریہ :- ۳۲ھ از پیر علی اصغر شاہ - ۸۷ھ
پیر حزب اللہ شاہ بن پیر علی گوھر شاہ بن پیر صیفت اللہ شاہ اول .
هي منظوم فارسي ڪتاب پن حصن ۾ آهي . پهريون حصو
حضور سرور ڪائنات کان وٺي امام علي موسي رضا جي احوال
تائين آهي جنهن جي آخر ۾ (۱۸۳-۲۰۴) پير سائين محمد راشد
جي ابن ڏاڏن جو نسب ڏنو ويو آهي .

پيو حصو (۲۱۰-۲۶۷) بزرگن جي سروري ۽ روايتي حالات ۾ آهي ، اهو حصو نامڪمل آهي . ڪتاب مصنف جي هٿ اکرين آهي .

۱۳- متفرق

۷۵۔ اخبار الاخيار للكتباء : هي كتاب مولانا مرحوم حافظ

محمد ابراهيم ڪڙهي ياسين واري ڪٽيار عالمن جي حالات ۾ لکيو آهي . ۱۹۶۳ء ۾ ڇاپيو ويو .

۷۶- **تذڪرة ڪريهيه** : مولانا قاضي محمد ابراهيم ڪاروڙي . هي ڪتاب علامہ عبدالڪريم ڪورائي جي احوال ۾ ۱۹۳۵ء ۾ شايع ٿيو .

۷۷- **مڪتوبات** : شاه فقير الله علوي قنڌاري شڪارپوري . هن ڪتاب ۾ شاه فقير الله جا سياسي ۽ ديني خط آهن . جيڪي مختلف معاصر ڏانهن لکيا اٿئون . ڪتاب ڇپيل ۽ عام آهي .

۷۸- **قطب الارشاد** : شاه فقير الله علوي . شاه صاحب جي پنهنجي تصنيف آهي جنهن ۾ تصوف ۽ دين جا مختلف مسائل بحث هيٺ آندا ويا آهن .

۷۹- **مڪتوبات** : مخدوم عبدالله نريوارو . ڪنزالعبرت جي مصنف هي خط مخدوم عبداللطيف ٺٽويءَ ڏانهن لکيا آهن . ڪتاب خطي آهي .

۸۰- **سوانح شاه عثمان فراني** : هي ڪتاب راقم ڪونہ ڏٺو آهي . مولانا غلام مصطفيٰ صاحب قاسمي وٽ نسخو موجود آهي .

۸۱- **الانتخاب لطائف سير** : (تصنيف قاضي جيوڻ) انتخاب از فقير علي مردان اويسي قبادري . هن اختصار ۾ اڄ ملتان بهاولپور آهي ۽ اڀارڙي جي مختلف مشائخن جو ذڪر آهي .

ڪتاب در اصل سلطان التارڪين (۹) جي حالات ۾ آهي ۽ ضمناً ٻين بزرگن جو احوال اچي ويو آهي . واقعات ۾

۱۲۳۰-۱۲۳۵-۱۲۶۱ هـ. سال ڏنا ويا آهن . تاليف انهيءَ کان
پوءِ جي سمجهڻ گهرجي .

۸۲- تذڪرت الانساب: هي رسالو منهنجي برادر بزرگ پير
علي محمد راشدي جي هٿ اکرين (۱۲ اڪٽوبر ۱۹۳۲ع) نقل
ٿيل آهي . مصنف جو پتو ڪونه آهي . ۵۹ صفحن جي هن
مختصر رسالي ۾ ڪيترن مشائخن ۽ قبيلن جا شجرا ڏنل آهن .
مثلاً :

- ۱- مخدوم فيروز قريشي ٺٽوي
- ۲- قاضيان ملاڪاتيار
- ۳- مخدوم نوح هالا
- ۴- بها الدين ذڪريا ملتاني
- ۵- لاکيار - لاکا - لنجار - چنا - ساند - سما
- ۶- لعل شاهباز قلندر
- ۷- مير معصوم بکري
- ۸- لڪياري سادات
- ۹- مٽياري سادات

اهي آهن اهي فارسيءَ ۾ ڪتاب جن جي ٻانگي ڄاڻ ٿي سگهي
آهي، انهن کانسواءِ سنڌ اندر اڃا ڪيترو صوفيانو لٽريچر موجود
هوندو تنهن جي خبر خدا کي آهي .

* * *

تاريخي اهميت

سنڌ جي انهيءَ صوفياني لٽريچر کي نه فقط ديني سلسلي ۾

۱. ڄاڻايل ڪتابن ۾ ٻئي سنڌي ۽ هڪ اڌ عربي ڪتاب پڻ اچي وڃي
آهي . باقي سمورا فارسي آهن .

وڏي اهميت حاصل آهي ۽ بلڪ سياسي سماجي ۽ ادبي تاريخ
۾ پڻ اهو لڌرچر اهم ترين مواد جي حيثيت رکي ٿو. ٽڌڪرن
ملفوظات ۽ مڪتوبات ۾ سنڌ جي ڪيترن معاصر سياسي واقعن
جا اشارا ٿيل آهن. ڪيترن ٻولين جي جاگرافي جاڻاڻي وٺي
آهي ۽ سماجي صورت حال جا حوالا ملي وڃن ٿا ۽ سنڌ جي
ادبي تاريخ جي سلسلي لاءِ بي شمار غير معروف شاعرن جا بيت
پڻ آيل آهن، جيڪي ادبي ذخيري جي ڪيترن گم نام گوشن
کي روشن ڪن ٿا. مثال لاءِ هن هيٺ مختلف ڪتابن مان
اقتباس ڏجن ٿا جن مان اندازو ٿيندو ته اسانجو اهو صوفيانو
ادب ڪيتري اهميت جو حامل آهي.

شاه شجاع ۽ سلت: خليفي محمود 'المحبوبية المحمودية'
۾ شاه شجاع افغانيءَ متعلق جيڪي لکيو آهي انهيءَ مان معلوم
ڪري سگهجي ٿو ته سنڌ اندر غنيم جي اچڻ ڪيتري قدر امن
۽ اطمینان ۾ رخنو وڌو هو.

'در همان ایام شاه شجاع الملک بر ملک سند
بد هشت و مهايت لشکر کشيده، چنانکه در مردمان
تفرقه عظیم بنظر می آمد. عاقبت چونکه خوانان تالپر
حاکمان سند در مقابل او لشکر کشي نمودند، بگرفتند
اندرک مالیات، بهانه خراج گیری کرده، باز رفت.'^۱

ترخانن جو اخلاق: سياسي واقعات مان گڏ انهن ڪتابن ۾
ڪيترا اهڙا واقعا لکيا ويا آهن، جيڪي سنڌ جي ڪن اهم
ماڻهن جي ذاتي اخلاق ۽ ڪردار تان پردو کڻن ٿا. اهڙا

واقعا تاريخ جي ڪتابن ۾ ملڻ ناممڪن آهن . مثلاً سنڌ جي ترخاني حاڪم مهرزا پائنده (متوفي ۱۰۰۱ھ) متعلق ' دليل الذاڪرين ' جو مؤلف لکي ٿو ته: هن مخدوم نوح جي روضي ۾ هڪ عورت کي هٿ وڌا هئا . ساڳيو مؤلف اهو به ٻڌائي ٿو ته: انهيءَ وقت جي صوفيانه معاشري ۾ امرد پرستيءَ جو رواج - سجاڙي عشق جي سلسلي ۾ - تمام ڪثرت سان هو . اهڙي طرح ميرزا جانيءَ جي وفات ۾ ميرزا غازيءَ جي مسند نشينيءَ جو واقعو، ٺٽي جي مغل حاڪم شاد خان ۽ امير ابوالبقا جي سلسلي جا معاملو تاريخ لاءِ وڏي اهميت رکن ٿا. ٺٽي جي مغل حاڪم سيد بايزيد لاءِ لکي ٿو ته: هو حضرت مستي جو ڏاڍو معتقد هو .

ڏادر شاهه جي ڪاهه: ' فردوس العارفين ' جو صاحب خواجہ ابوالمساڪين جي احوال ۾ لکي ٿو:

' — حضرت ابوالمساڪين ۳۰۰ عزم مڪه ڪرده آند . بعضي خواص سبب تعجيل ۾ رسيد . فرمودندگه: نور محمد عباسي بما اخلاص دارد، بلائي ۾ او نازل شده . از آن، ملك را گذاشتن مشورت است كه تقدير بازگشت نخواهد شد . و بصورت بودن ما در سند ، ملتجي ميشود و باز ، سبب عدم حصول مرامش ، بد عقیده ميگردد . و از بدئي عقيدت خوف سوي خاتمه اش باشد . و آن بلا ، كنايه از تفرقه نادره است كه واقع شده و حادثه قويه بوده — '

مدن خان جي گهل: متعلق ساڳيو مؤلف لکي ٿو:

’ — گفت : در قحطی که بعد از تفرقه مدد خان افغان واقع شده بود و آن سخت ترین حوادث شمرده اند . چنانچه مردم یکدیگر را خورده اند . من مدت شش ماه بوده ام در آن خانقاه بی طعام —
 ساگهي مدد خان جي سلسلي ۾ ’ صييح السبطين ’ جي صاحب لکيو آهي :

’ — و همدريں سال مدد افغان خراساني بالشکر فراوان آواره شده در ملک سند افتاد . و ميران هر يگستان گريخته رفتند و خراسانيان رعايائي سند را بانواع تاراج و تعدی عاجز و تنگدست نموده باز گشتند . و اين واقع را — مدد جي پڄي — ’ — کويند —

شجاع جي گهل : جو ذکر ڪندي ’ فردوس العارفين ’ جو مؤلف لکي ٿو :

’ — در سنه ۱۲۱۹ هـ شاه شجاع به سند فرود آمده ، مردم اوطان و اماکن گذاشته فراری شدند . حضرت ايشان (خواجہ محمد زمان ثانی) نیز برسم جهان ، دو منزل از لنواری بیرون رفتہ اند ، و در مکان شریف هرچہ از اسباب باقی مانده بود ، بتاراج رفتہ . و اشيائي روضہ منورہ ، چون مرآت و قناديل ، هم ضايع شده —

انگريز ۽ سلت : انهيءَ حادثي بعد مخدوم محمد زمان پکن سرن جو ڪوٽ ٿي ڪڍايو ، وقت جي سلطان ، مير غلام علي مدد جي گهل پڻ چيو وڃي ٿو .

خان کي شک ڄاڳهو ته مخدوم انگريزن جي چرچ تي اهو
ڪوٽ ڪڍائي ٿو. مير غلام علي انهيءَ زماني ۾ پنهنجي
هٿي جي نسبت ڪڇ جي ڇاڙيجن مان ڪرائي هئي. ڪڇ ۾
انگريز موجود هئا، مير انهيءَ شک سببان پنهنجا ماڻهو موڪلي
ڪوٽ ڊهرائي ڇڏيو. انهيءَ عمل تي مخدوم چيو:

’ — در ما گمانیکم بسۀ اند از سرکار انگريز، تهمت
محض بر درويشان داشۀ. ترس از خدا نمی دارند.
ناگاه خود بخود از خانه ايشان سرکار انگريز سر ميکشد.
انگريزن جي سلسلي ۾ ’صحيح السبطين‘ جو مؤلف لکي ٿو:
’ — در سنہ ۱۲۵۸ هـ، ميران تالپر از هيئت انگريزان
از خيرپور گريختند و با ميران حيدرآبادي پيوستہ با
انگريزان محاربه کردند و شکست خوردند. پس انگريزان
مير نصير خان وغيره حيدرآباديان و مير رستم خان
و غيره خيرپوريان را گرفتار کرده به پونہ و ستاره
فرستادند. ازان روز ملڪ منہد بقبضہ سرکار انگريز
آمد — ‘

ساڳيو مؤلف انهيءَ ضمن ۾ لکي ٿو:

’ — از مولوی منار مرحوم نقل است کہ: چون انگريزان
از خراسان هزيمت يافتہ در سمنڊ وارد شدند، در آن
حين حضرت صالح محمد (راڻي پوري) چنين بزرگان
را ند کہ: خدا تعالیٰ مرا حکومت نصاري نہ بيناده و پس

هما منظور واقع اشڪر، انگريزان به تمامي ملڪ سنڌ
هنوز متسلط نڌه بودند ڪم آن حضرت وفات يافت ۛ

سيد احمد شهيد : ساڳي ڪتاب ۾ سيد احمد شهيد جي
سلسلي ۾ پڻ ڪي ئي واقعا آهن . مخدوم محمد عابد محدث
سنڌي ۽ سيد احمد متعلق مخدوم ڪان ڪي سوال پڇيا آهن .
اهڙي طرح ڪلهوڙن ۽ ٽالپرن جي ڪشمڪش جا به ڪيئي
واقعا درج آهن .

شاه لطيف : ۽ مخدوم محمد زمان جي پاڻ ۾ ملاقات ۽
هڪ ٻئي سان بيتن جي ڏي وٺ پڻ انهي ڪتاب جي ذريعي
پهريون دفعو معلوم ٿي آهي .

احمد شاه ابدالي : ۱۱۶۷ھ ۾ هندوستان تي فوج ڪشي
ڪندي ڪهڙن وٽ اچي منزل انداز ٿيو . ان وقت سنڌ اندر
جيڪا حالت پيدا ٿي، انجو تذڪرو 'مخاديم ڪهڙا' جي مؤلف
هن ريت چيو آهي :

' - تمامي سنڌ از هيبتِ تابِ بادشاهي گريزان و
فراري شده، ٽنڊهائي بسته بودند. و اين موضع ڪهڙه هم
ڪلان ٽنڊه شده بود . مردمان از هيبتِ بسيار بحضور
حضرت مخدوم صاحب آمدند - '

نادر شاهي لشڪر جا ڪلور : نادر شاه جي لشڪرن سنڌ
جو جيڪو حال ڪيو ان لاءِ ساڳيو مٿيون مؤلف لکي ٿو :
' - در وقت آمدن بادشاه نادر شاه ، بسبب هجوم

لشکر سلطانی سواران متفرق شده، در هر قریه جات زد و برد میکردند. بیرون شهر ۳۰۰ یک دو سوار از هجوم لشکر ۳۰۰ مخدوم صاحب (پریان لونی) را گفتند: ای فقیر! این هند گیاه ما برداشته برو! ۳۰۰ در همان هنگام، عساکر شخصی افغان از کس با زوری دختر حسینه بطور غصب گریختا نیده برده و لشکر عمود نموده بولایت رفتند —

مخدوم پریان لونی جي سوانح نگار پښ افغاني مظلومن جو ذکر کندي اهڙي هڪ واقعي جو حال بيان ڪيو آهي، لکي ٿو:

‘ — دران قريه ظالمان افغانان غارتگران افتادند و شهر کلي بغارت آوردند، و ازان ديهم، يکخانم نگذاشتند. پس زن آن شخص کم بغایت حسين و خوب و مرغوب القلوب بود، آن هم کسی ظالم سیه و تیره دل برداشته بطرف ملک خود برده —

تیره و شاه افغان : تیمور شاه جي لشکرکشي (۱۲۰۳ هـ) جو ذکر کندي ’تذکره‘ مخادیم کھڑا‘ جي مؤلف لکيو آهي: ‘ — لشکر بادشاه تیمور شاه بر پنجاب يورش نمود، اهل سند تمام در بدر میگذشتند و قحط سالی تمام روئي نمود —

ساکنی کتاب ۾ احمد شاه، تیمور شاه، زمان شاه، شاه

محمود (١٢١٨ هـ) ۽ شاه شجاع (١٢١٩ هـ) جا ڪيترا فرمان ۽ پروانا درج آهن، جن جو تعلق ڪهڙن جي مخدومن سان آهي ۽ انهيءَ دور جي انتظام تي روشني وجهن ٿا. ساڳئي ڪتاب ۾ حيدرآباد ۽ خيرپور جي ٽالپر حڪمرانن جو جسته جسته احوال ملي ٿو. افغان بادشاهن ۽ سنڌ جي تعلق متعلق پڻ ڪتاب ۾ ڪافي معلومات آهي. هن ئي ڪتاب مان اهو پتو پوي ٿو ته افغاني دؤر ۾ سنڌ اندر ڪهڙا ڪاردار هئا.

کرڙيءَ واري جنگ: 'صیح السبطین' جو مؤلف پٺاڻن ۽ ٽالپرن جي وچ ۾ ٿيل کرڙيءَ واريءَ جنگ جو ذڪر ڪندي لکي ٿو:

'- در ١٢٤٩ هـ جنگ کرڙی واقع شد کہ میران تالپور و سمندر خان افغان وزیر شجاع الملک بادشاه در سکر باهم بجنگ آمدند. آخر لشکر میران شکست خورده گریختند. بعضی از آنها در درهائی کرڙی غرق شدند و بعضی از دریا عبور نموده در لوهری رسیدند.'

گهوٽڪيءَ واري جنگ: 'صیح السبطین' جو صاحب مير محمد علي خان ۽ مير علي مراد جي جنگ جو ذڪر هن طرح ڪري ٿو:

'- در آغاز خلافت آنجناب (سيد محمد مبارڪ ثاني گهوٽڪي) در شهر صفر ١٢٥٩ هـ جنگ روهيل در شهر گهوٽڪي واقع شد، که مير محمد علي خان ولد

میر مبارک خان مع بلوچان مسو واهی . ہا لشکر میر
 علیمراد خان - کہ افغانان روہیلہ بودند - جنگ کرد و
 فتح یافت . دریس محاربہ اکثر روہیلہ بقتل رسیدند
 و بعضی مجروح شدند ، تنی چند امان یافتہ بطرف
 خیروپور رجوع کردند . چون میرعلیمراد خان را خبر شد ،
 بشرط شنیدن مع لشکر جرار و توپجات از خیروپور حملہ
 کرد . در اثنائ راه وقتی کہ در ہم عاقل رسید فیر
 توپجات کنانید . بمجرد شنیدن آواز توپجات میر
 محمد علی خان از ماتیلہ - کہ درینجا فروکش بود -
 بگریخت و از راه میرپور بہ تندرہ نجابت خان رسید و
 ازینجا دریا عبور کردہ بہ روجہان روانہ شد .

مولراج واری جنگ : ساگیو مؤلف لکی ٹو :

' - نیز در ۱۲۶۵ھ جنگ ملتان واقع شد کہ انگریزان
 با مولراج نواب ملتان - کہ سرکشی کردہ بود - مجادلہ
 نمودند . و درین محاربہ یک لک نفر از لشکریان
 انگریزان مقتول گشت . آخر بسازش ملتانیان ، مولراج
 بدست انگریزان مقید شد . اورا بطرف کلکتہ بردند -

*

*

*

سماجی واقعا

انہن کتابن ۾ ڪيترا سماجي ۽ معاشرتي واقعا پڻ اچي
 ويا آهن، جن مان انهيءَ دور جي سنڌي معاشرتي ۽ سماج جو
 صورت حال معلوم ٿئي ٿو . مثلاً 'گلشن اوليا' وارو هڪ
 جاء تي لکي ٿو ته : گروهري بزرگ هميشہ ٽڪو هٿ ۾

ڪڻندو هو . وڏا ماڻهو ۽ عالم ڪڏن تي وهندا هئا ، باقي ٻئي
مخلوق سندن سامهون پٺ تي وهندي هئي . ڪلهوڙا ٻين
محصولن سان گڏ زمين تان مڙڪي وٺندا هئا . هڪ دفعي
ڪنهن مذهبي مسئلي متعلق مناظرو ٿيو ، مخدوم محمد هاشم
جي پٽ مخدوم عبداللطيف ٻي جي ڪنهن قول جو حوالو ڏنو .
مخدوم عبدالرحيم جوش ۾ اچي لڪر جو ڪٽوڙو عبداللطيف
جي نراڙ تي هڻي ڪڍيو ، جنهن ڪري مخدوم عبداللطيف
رتوڇاڻ ٿي پيو . هڪ دفعي مخدوم عبدالرحيم گروھري نماز جي
تڪبير هن طرح چئي :

مارئي نه چائي ا ته مارو ٻون نه ماري
الله اڪبر !

*

*

*

جغرافيائي معلومات

معي بيان ڪيل ڪتابن ۾ ڪيتري قيمتي جغرافيائي
معلومات آهي . جيڪڏهن سڀني ڪتابن مان انهيءَ قسم جا
اطلاع ڪٿا ڪيا وڃن ته سنڌ جا ڪيترا گمنام ۽ لاهتي تاريخي
ڳوٺ نروار ٿي پون . جن تاريخي ڳوٺن جي جاءِ وقوع جو پائڪي
پتو نٿو پوي انهن جو تعين ٿي وڃي ۽ سنڌ جون تاريخي
جغرافيو گهڻي حد تائين سالم ٿي پوي . سنڌ جي تاريخ ۾ پائڪي
وڏي ۾ وڏي دقت انهيءَ وقت در پيش اچي ٿي جنهن وقت
ڪنهن ڳوٺ يا مقام جو نالو اچي ٿو ۽ خبر نٿي پوي ته اهو
ڪٿي ۽ ڪهڙي جاءِ تي هو .

مٿين ڪتابن اندر انهيءَ سلسلي ۾ نهايت مفيد ۽ قيمتي

معلومات آهي، مثلاً: 'جامع الفيوضات' ۾ هيٺين قسم جا اطلاع ملن ٿا:

(۱) مڪان جازري دهي از دهات خط، ۽ بطرف ديه، سوڪه، پور
ڪم از دهات لاکهات برکنار مبارک واه.

(۲) کيبرڪم دهست از دهات هال، کندی.

(۳) تنده قيصر فقير نظاماني ديه، بهيڏيه از دهات پرگنه چاڪر
هاله.

(۴) ديه، جکيجي دهست از امام واه در پرگنه ڊڪ.

(۵) ديه، عليپور دهست برکنارڪوئي از دهات پرگنه چاچڪان.

(۶) ديه، ٺري ڪم در پرگنه روپاه هست.

رساله 'گلشن اوليا' ۾ هيٺين جغرافيائي معلومات آهي:

(۷) ديه، کيبرائي چاڪر هالي پرگڻي ۾ هئي.

(۸) پراڻ کان وٺي ڪوچي تائين رستو وارياسو هو. عليپور ۾

مسجد چاڪر هئي جتي اوليا اچي رهندا هئا.

(۹) باڙي در پرگنه بهرام پور.

(۱۰) فتح پور دهست در پرگنه ڊڪ.

(۱۱) ديه، هنگوره از دهات پرگنه چاڪر هال.

(۱۲) کاتيار ديه، در پرگنه چاڪر هال.

(۱۳) بهوپ (هوقو) دهست در پرگنه بدین و به مسافت یک

ميل جانب مشرق شهر بدین.

(۱۴) تلپار دهست در پرگنه چاچڪان.

(۱۵) مقبره خسرو محموداني عليه رحمة - ڪولاب اڪڙي.

(۱۶) راهو در هر گنه ڏک .

(۱۷) ڪيبرائي در هر گنه چا کر هاله .

*

*

*

ادبي معلومات

انهن ڪتابن ۾ مٿين قسم جي تاريخي مواد کان علاوه ادبي معلومات جا به خزانو موجود آهن ، جيڪي اسانجي ادبي تاريخ کي مالا مال ڪريو ڇڏين ٿا. ادبي تاريخ لکڻي هجي يا پنهنجي ڪلاسيڪي شاعرن جو ڪلام مرتب ڪرڻو هجي ، صوفيا نرلمريچر هر حالت ۾ اهم ترين ماخذ جو ڪم ڏئي سگهي ٿو . ڪيترن نون شاعرن جا بيت ملن ٿا ، ۽ مشهور شاعرن جا ڪيترا اهڙا بيت آهن جيڪي سندن مطبوع يا متداول ديوانن ۾ موجود ڪونه آهن . اهڙي ريت ٻيا ڪيترا اهڃاڻ منجهان معلوم ڪري سگهجن ٿا . هن هيٺ مثال طور ڪي بيت ڏيون ٿا ، جن مان اهميت جو بخوبي اندازو ٿي سگهندو .

قديم سنڌي شعر : هن وقت تائين ڏهين صدي کان پهرين جو ڪو به سنڌي شعر پاڻ کي ڪونه ملي سگهيو آهي . سيد محمد مڪي بکري جي فرزند سيد بدرالدين جو هيٺيون شعر 'شجره سادات' ۱ ۾ آيو آهي ، في الحال اهو قديم ترين شعر چئي سگهجي ٿو .

ڪٿين تان هارئين ، مريـن ته وجين واءِ !

پنهني منجهون هڪڙي ، چڱين نه ٿئي ڪاءِ !

هندي فقرو : مخدوم پريان لوڻي جي سوانح ۾ ڪيترا هندي

فقرا آيل آهن جن سان ظاهر آهي ته ١٢ صدي هجري ۾ سنڌ اندر اها ٻولي سمجهي ويندي هئي. مثلاً هي فقرو: — هندو ڪرے پاس مت جاوے اسڪي نيت اسڪي مراد.

غير معروف بيت: هن هيٺ غير معروف شاعرن جا بيت ۽ ڪن معروف شاعرن جا غير معروف بيت نموناً ڏجن ٿا. انهي قسم جي ادبي مواد ڪافي ڪرڻ لاءِ تصوف ۽ سوانحي ڪتابن جو مفصل مطالعو نهايت ضروري آهي.

مخدوم پريان لوڻي:

ڪهڻو اٿم ڪهڙو، سڃاڻين؟ ڪين سهي
نظر ڪريو مهر جي، تنهن تان مر لهي
اجاريوس اهوئي، پراڻو ڀرتو اٿئي

پوکيم سر نه، ٿي پيو ڇاڻيو
اهو اولانيو، مونکي آيو نيھ، جو

سالڪ مجذوب والدہ حاجي ابراهيم:

وسين تا وس، عالم لڳوئي آسري
هاڻي ڪيم ترس، جو مڏهن موٽي آيون
'المحبوبية المحمودية' منجهان هيٺيان بيت مختلف بزرگن جي نالي منسوب ملن ٿا.

پير محمد رانند:

جيءَ جانيءَ ڪي ڏي، نه ته موت به نيمڏي جيءَ ڪي
اهو تڪر انصاف، هو چنگون ڪرهي!

ٿڙو وٺي ٿانهه ڪر ، ناحق ڌار م ڌار
لڳي ترهه لامن جي ، پورا مَن م پور
سوئي صاحب سور ، جنهن ڏي عالم آسرو

خهر الدين شاهه ٻراڻي سکر وارو :

نم ڪم جو ، نم تون قبلو ، نم رهيو سجدو
جنهن وڃايو وجود ، تهلاء سائر ڪڏڻي

ڪوھ ڪريندا قبلو ، چن سڃاتو سبحان
پرين اسين پاڻ ، سجدا ڪريون ڪنهن کي¹

هراد فقير رنگبجو :

نين سوداگر ، سودا دلبر عشق دلال ڪيتوسي
سير سروه سڀو وچ سودي تن من نال ڏتوسي
مليا دوست مڻي دلگيري سودا ساب پيوسي
هر رب سبب هراد ڪيتا ڪڪ دا لڪ ڪڍوسي

ماموئي جو بيت :

لڳند ٻن لاڙان ، سونچو ٿيو سري هر²

ڪيترا بيت اهڙا اچن ٿا جن جي مصنف جو نالو ڄاڻايل
ڪونه آهي . مثلاً هيٺيان بيت :

¹ جامع الفيوضات ۳۷۶ ، ² ۳۲۱

جنهنڪي جياڻين، ڀرين ٻاڻ ٻسائين
تنهنڪي تياڻين، ليا ٻائڻ آڻيا¹

ڀلي ڪٿي پورن، جي واس وٺڻ آيا
تنين کي ڪورن، ڏنا هنڌ هيان²

ڪهورون ٿا ڪهورن، ٻر ٻلو جهليندڙ ڪونهي³

پڙهيوسپ وسار، وسريو الف ياد ڪر⁴

جان جان جو نه ٻسن، جنهن لئي جوکي ٿيا
تان تان ڪاهڙين، ورهه وهامي راتڙي⁵

صلواة سا پڙهان، جا در ماندن کي دارون⁶

ٻانهي ويئي جنڊ تي، سائين سڏ ڪيوس
اٿو جنڊ پيوس، چـرـه چلندي آئي⁷

¹ جامع الفيوضات ١٤٣ ، ١٥٩ ، ١٧٣ ، ١٧١

١٧٣ ، ١٩٧ ، ٣٣٢

عشق آڪار پَس جيڏيون، پٽر ٿي پياس
اهڙي تا نه هياس، هر ستر سڪ وڃائيو¹

صائم سيڪي جيڻ²، آذن جي آواز کي
مَن تن آهي تين³، سڪايو کي سڄڻين²

ڊاهيون بيٺو ڊاه، متان ڊاهه وسارئون
کچي ڏئي باه، پرين نيندڻي پاڻ سين³

خبرون ڏيندڻي ڪهڙيون، لس ليون لاڻا⁴

آڪم ڪيو اچن، سڄڻ سانوڻ مينه، جا
پاسي تن وسن، جي سڀ چماندر سڪيا⁵

انهن ڪتابن ۾ شاه ڪريم، شاه عنايت رضوي، شاه
لطيف، ۽ عبدالرحيم گروهري جا ڪيئي بيت ملن ٿا، جن
منجهان ممڪن آهي ڪي نوان يا مختلف هجن ۽ سندن
ڪلام جي تصحيح ۽ اضافي ۾ ڪتب اچن.

غرض ته، اهڙي⁵ ريت سنڌ جو اهو صوفيانو ۽ مذهبي

¹ جامع ۳۲۴ ² جامع ۳۲۸ ³ جامع ۳۴۱ ⁴ جامع ۳۴۸

⁵ جامع ۴۰۰

لٽريچر، اصلي مقصد کان علاوه ڪيترن ٻين مسئلن لاءِ به قيمتي معلومات جو حامل آهي ۽ مختلف علمي مسئلن لاءِ اهم ماخذ ٿي سگهي ٿو.

*

*

*

حديثي الاولياء

هن تذڪري جو حوالو مقدم جي شروع ۾ آيل آهي ۽ ايندڙ صفحن ۾ متن اچي رهيو آهي. هيٺين سٽن ۾ تذڪري ۽ انجي مؤلف جو تعارف ڪرايو وڃي ٿو.

مؤلف ۽ سندس خاندان :

مؤلف سيد عبدالقادر جي سلسلي ۾ معلومات نهايت محدود آهي. پاڻ ڪجهه ڪوٺ لکيو اٿس، فقط مير علي شير قانع جي ٻن ڪتابن ۾ سندس متعلق چنند سٽون ٻاڻڪي ملن ٿيون. تحفة الڪرام ۾ ٺٽي جي متفرق ساداتن جي عنوان هيٺ لکي ٿو :

سيد محمد الحسيني : بر اصل موطن اين بزرگ

اطلاعي دست نداده و جز اسامي مذکور از مخلفاتش

اطلاعي و وقوفي نه، همانا نامی وقت خود است.

پسرش سيد محمد هاشم معاصر عهد ميرزا جاني

بيگ نور خان است در مدح ميرزا مذکور قصائد مقرر

دارد. و از مؤلفاتش نسخهٔ -- سیر السلاطين --

که بغایت خوب گفته و بنام ميرزا جاني کرده، یاد کار.

عبارتن منجهان فقط هيٿرو ظاهر ٿئي ٿو ته سيد مسعود جي اصل نسل ۽ وطن جي خبر مير قانع کي به ڪانه پئجي سگهي. سندس پٽ مسعود هاشم ميرزا جاني بيگ جي دور (۹۹۳-۱۰۰۸) جو شاعر ۽ مصنف هو. قصيدي ڇوڻ ۽ برڪ هو ۽ سِير السلاطين - ڪتاب - جيڪو هن جاني بيگ جي نالي معنون ڪيو هو - سو پڻ 'بغايت خوب' هو. مير قانع اهو ڪتاب ڏنو هو، ليڪن پوءِ انجو نسخو زماني جي اٿل پٿل ۽ اهڙيءَ ريت غائب ٿي ويو جو هن وقت ڪٿي ان جو موجود هئڻ معلوم نه آهي. نالي منجهان پائنجي ائين پيو ته ڪتاب جو مضمون نظام الملڪ جي - سياست نام - جهڙو هجڻ گهرجي.

سيد عبدالقادر نثر نويس ۽ شاعر هو. نثر ۽ سندس ڪتاب - حديقتم الاوليا - ٻاڻوٽ موجود آهي ۽ نظم جا فقط اهي نمونا باقي بچيا جيڪي هن مذڪوره ڪتاب جي ديباچي ۾ مثال طور آندا آهن. مثلاً :

(۱) جمال صورت معنيٰ، ڪمال دين و دول
نهال دولت و جاه و گئل حديقه جاں

(۲) از فيض نشاءِ ڪرم او، جهانيان
با مائه نشاط و طرب، همدم و نسيم

پا اهي اشعار جيڪي هن قلندر لعل شهباز، پير پٺي، شيخ

جئي، پير مراد ۽ سيد علي شيرازي جي شرح حال ۾ درج ڪيا آهن يا شاه جميل گرناريءَ جي مدح ۾ چيا اٿائين^۱.

حديثتم الاوليا ۾ ڪٿي به پنهنجي ذاتي يا خانداني احوال جو اشارو ڪونه ڪيو اٿائين. ڪتاب مان فقط ايترو ظاهر ٿئي ٿو ته سيد موصوف جو طبعي لاڙو — پنهنجي ممدوح **خسرو چرڪس** جيئن — مشائخن بزرگن ۽ صوفين ڏانهن تمام گهڻو هو ۽ وقت بوقت بزرگن جي صحبت ۾ ويندو رهندو هو. ڪتاب ۾ هيٺين بزرگن سان پنهنجي ملاقات جو مذڪور ڪيو اٿائين.

(۱) درويش رڪن الدين جي هم صحبتين سان سندس ملاقاتون ٿينديون هيون جن کان ڪتاب ۾ روايتون نقل ڪيون اٿس^۲.

(۲) شيخ ڀرڻسي ويداس جي خدمت ۾ مٽلف هائ وڃي حاضر ٿيو؛

’ — مؤلف ائين ڪتاب، نيز بشف ملازمت ايشان مشرف
 گشته بود. در آن اثنا بيتي سندی متصوفانه بالحنان
 ميخواند. در دل فقير گذشت که: آيا اين بيت از اوست
 يا از ديگر؟. بمجرد قطور اين معني، رويجانب فقير
 آورده گفت: اين بيت از اسحاق آهنگر است! و چند
 چيز ديگر در ضميرم گذرانيدم. هر کدام را جواب

^۱ متن الدر بين کن سوانحن ۾ ٻن متفرق بيت اهل آهن.

^۲ متن ص ۱۵۷

شافی داد - '۱

(۳) مخدوم نوح هالاڻي سان سندس صحبتون هيون ،
۽ ڪاٺنس سڏيون روايتون درج ڪيون اٿس . مثلاً لکي ٿو :
' - فقير شنيڊ از مخدوم نوح ڪم : مردم ديوار ما گفتند
ڪم : فلان از مهتر خضر عليه السلام تعليم يافتہ ! فاما
بفضل خدائي تعليمي بارها مرا گفتم است : تو امام
شو تا نماز پس تو بگذارم ! . فقير گفتم : ترا نمي نيز
گويند تو پيش شو ! . ' ۲

مخدوم نوح جو پنهنجي مختلف احبابن جي ڪري ، ٿئي
اچڻ وڃڻ گهڻو ٿيندو هو ، پائنجي ٿو مخدوم صاحب ۽ انجي
مريدن سان سندس گهڻي قدر ڄاڻ سڃاڻ هئي . جڏهن مخدوم
جو انتقال ٿيو ته پاڻ تاريخ چيائين :

شيخي بنوح بود -- ۹۹۸ هـ

تاليفات :

حد يقة الاوليا ۽ نظم جي چند نمونن کان علاوه ، مؤلف
شاه جميل گرناري جي سوانح ۾ پڻ چند ورقن جو هڪ رسالو
لکيو آهي جيڪو حديقي جي آخر ۾ ڇاپي رهيا آهيون ۽
جنهن جو تعارف جدا سرخيءَ تحت اچي رهيو آهي .

حديقة الاوليا : هن وقت تائين جي اطلاع مطابق ،
پهريون تذڪرو ڏهين صديءَ جي آخري چوٿائيءَ ۾ علامه
قاضي محمود ٺٽويءَ مرتب ڪيو ، جيڪو هن وقت تائين هٿ

اچي ڪونه سگهيو آهي ۽ شايد هميشه لاءِ ڪم ٿي چڪو آهي .
 ان کانپوءِ ٻيو تذڪرو آهي - حديقتم الاوليا - جيڪو يارهين
 صديءَ جي ٻئي ڏهاڪي ۾ تاليف ٿيو . جيسين علامه محمود
 وارو تذڪرو ڪم آهي يا ٻئي ڪنهن قديم تذڪري جو حوالو
 ڪونه مليو آهي ، تيسين - حديقتم الاوليا - گویا سنڌي بزرگن ۽
 مشائخن جي سوانح تي پهريون ۽ قديم تذڪرو شمار ڪيو وڃي ٿو .

تاليف جو سال : مؤلف جو بيان آهي ته : هن سچن
 راوين ۽ قابل اعتماد معاصرن کان مشائخن ۽ بزرگن متعلق
 روايتون پڇي گڏ ڪري پنهنجي تحقيق ۽ ڄاڻ سان مطابقت
 بعد هڪ سال صرف ڪري ۱۰۱۶ هـ ۾ تذڪرو لکي ختم
 ڪيو .

’ - در مدت یک سال کامل ، از ثقات این دیار و
 روات صداقت شعار ، نقل چند از مشایخ ارجمند که
 مستحق گشته و بصحت پیوسته ، درین مجموع مندرج
 ساخته - ‘

ڪتاب جي آخر ۾ تاليف جو سال هيٺين شعر ۾ ڏنو ويو
 آهي .

رسيد اين نامه در حد تناهي

ز هجرت بود الف و شانزده سال

انتساب ۽ خسرو چرڪس : سيد عبدالقادر ڪتاب کي ،
 پنهنجي زماني ۽ ترخاني دور جي امير ڪبير ، امير خسرو

جي نالي معنون ڪيو آهي ۽ منتسب ڪندي سندس مدح ۽ خاصيتن جي تعريف ۾ طويل عبارت لکي اٿس .

امير خسرو ميرزا جاني بيگ جي دور کان سلطنتي ڪمن ۾ نمايان حصو وٺڻ لڳو ۽ مغلن واريءَ جنگ ۾ جوانمرديءَ سان وڙهيو ۽ جڏهن ميرزا جاني بيگ هندستان ويو ته خان خانان کيس ٻه سال ورتيون هليو . درٻار ۾ سنڌ جو مسئلو جڏهن طئي ٿيو ان وقت خسرو اڪبر کان انعام اڪرام حاصل ڪري، ميرزا غازي جو سنڀاليندڙ ۽ ملڪي ڪاروبار جو مهندار مقرر ٿي پئتي موٽيو . ميرزا غازي پيءُ جي وفات (۱۰۰۹ هـ) بعد جڏهن ۱۰۱۳ هـ ۾ شاهي درٻار ۾ حاضري ڏيڻ لاءِ هندستان هليو، ان وقت ملڪ جو سڄو ڪاروبار خسرو جي سپرد ڪري ويو . جنهن سال - حديقه الاوليا - تاليف (۱۰۱۶ هـ) ٿيو، ميرزا غازي ترخان قنڌار تي لشڪر ڪشي ڪري ويو هو ۽ پٺيان سنڌ، ڪاملاً خسرو چرڪس جي حوالي هئي . پنهنجي انهيءَ ايلات جي دور کي - جيڪو ميرزا غازيءَ جي وفات (۱۰۲۱ هـ) تائين هليو - هن ايتري حد تائين خودمختاران رنگ ڏئي ڇڏيو جو ميرزا کي قنڌار مان ويٺي ڪائمس قبضي ڇڏائڻ لاءِ سوين جتن ڪرڻا پيا . سندس اها خودمختاران حيثيت ۽ قبضو ميرزا جي وفات کانپوءِ به اوستائين برابر قائم رهيو جيسين هندوستان مان جهانگير بادشاه جي ڪارندن پهچي کيس گرفتار ڪري هندوستان (۱۰۲۲ هـ) اماڻيو .^۱

^۱ 'دسو راقم جو ڪتاب 'ميرزا غازي اور اسڪي بزم ادب'

امير موصوف حڪومتي ۽ ملڪي ڪاروبار ۾ نهايت
 هوشيار ۽ اعليٰ پايو جو منتظم ۽ حاڪم هو. ديني لحاظ سان
 پڻ متدين متقي ۽ خدا پرست هو. مشائخن سان عقيدت
 الله وارن ڏانهن رغبت ۽ خير خيرات طرف ڏاڍو لاڙو هيس.
 مسجدون ۽ مسافر خانو ٺهرائڻ، تلاءَ ۽ ڪوه ڪوٽائڻ، پليون ۽
 رستا جوڙائڻ سندس رات ڏينهن جو مشغلو هو. اهي ۽ انهيءَ
 قسم جا ٻيا ڪيترا رفاهي ڪم ڪيائين جن جو تعداد بقول
 مير علي شهر قانع ٽي سؤ سٺ تائين وڃي پهتو هو. حڪمراني
 جي انداز رفاهي ڪمن جي ڪثرت ۽ ٻين خير خيراتن سبب هو
 سنڌ اندر نهايت مقبول هو. شيخ فريد بکري جو قول آهي ته :

’ - او موصوف بصفات حسنه بود. اولاً زاهد عابد
 متدين فقير دوست و سخي بيدريغ بود. سوال هيچ
 کس را اصلاً رد نه نموده - ‘

ساڳيو مصنف لکي ٿو ته : جيڪڏهن حاڪم ٿيڻ چاهي ها ته
 ماڻهو سندس سرداريءَ کي اکين تي رکي قبول ڪن ها :

’ - حسن سلوڪ بمرتبہ داشت کہ اگر دعويٰ سرداري
 ميکرد، مردم بطوع و رغبت سرداريءَ اورا قبول ميکردند
 و ميرزا غازي را از ميال بر ميداشتند - ‘^۱

مير قانع لکيو آهي ته : سنڌ اندر جھڙس صاحبِ خير پيو
 ڪونه ٿيو :

’ - صاحبِ خير و توفيق مثلش کسي درين زمين

برنخاسة . آثاری کم ازو در سند مانندند ، احدى از
ملوک و امرا بر عرش موفق نشده -

امير خسرو جي مزاج ۾ مشائخ پرستيءَ واري لاڙي جو
اندازو انهيءَ منجهان به ڪري سگهجي ٿو جو هن پنهنجي هڪ
نياڻي شيخ بهاءُ الدين ذڪريا ملتاني جي ڏهڻاڻ شيخ ڪالي
قريشيءَ جي نڪاح ۾ ڏني .

ديني رجحان، مذهبي لاڙو، مشائخن ۽ بزرگن سان عقيدت،
لاهي سڀ آهي اسباب هئا جن سيد عبدالقادر کان سنڌي
اوليائن جو زير بحث تذڪرو معنون ڪرايو . نه فقط اهو بلڪ
تذڪري جي ابتدا به هن شيخ بهاءُ الدين ملتانيءَ جي احوال
سان ڪئي آهي ، نه فقط هن ڪري ته :

’ — سلسلہ ارادت و فرقہٴ جميع مشائخ سند و اڪثر

هند به حضرت غوث العالم انتظام مي يابد — ‘

بلڪ هن ڪري به جو خسرو جي مائٽي شيخ ڪالي قريشيءَ سان
هٽي ۽ انهيءَ رشتي سبب خسرو جي رغبت شيخ بهاءُ الدين
ذڪريا طرف گهڻي هئي .

بهر حال جنهن وقت مؤلف (۱۰۱۶ هـ) خسرو جي نالي
پنهنجو ڪتاب معنون ڪيو ، ان وقت هر لحاظ سان بلڪ
دنياداريءَ جي نظر کان به سنڌ اندر فقط خسرو ئي انهيءَ اعزاز
جو مستحق ۽ انهيءَ انتساب لاءِ موزون هو . سنڌ جو والي ميرزا
غازي وطن ڪانہ ڏور هو ، سندس خاندان ڪم و پيش سنڌ مان

ختم ٿي چڪو هو، ترخاني امير سڀيئي خسرو جي زير اثر ۽ سڌي طرح سندس ماتحت هئا. انهيءَ وقت سنڌ اندر خسرو جي تنها ذات هئي جيڪا دنيوي لحاظ مان پنهنجي پوري عروج تي هئي. **سيد عبدالقادر** معنون ڪندي خسرو جي سلسلي ۾ جيڪا عبارت آرائي ڪئي آهي اها پڻ انهيءَ ڳالهه جي شاهد آهي ته، مؤلف مذهبي لاڙي کان وڌيڪ خسرو جي دنيوي اقتدار کان متاثر هو.^۱

ماخذ: جيئن سيد عبدالقادر پاڻ لکيو آهي، تذڪري جي سموري مواد جو انحصار هنن معاصرن جي تحقيق شده روايتن ۽ ڀروسِي جهڙن راوين جي قول ۽ پنهنجي اکين ڏٺي واقعن تي رکيو آهي. چونڪ سنڌ اندر علامه محمود جي تذڪري کان سواءِ اوليائن جي احوال ۾ ٻيو ڪوبه ڪتاب لکيل ڪونه هو تنهن ڪري هن کي انهيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونه هو. ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته، شايد انهيءَ سلسلي ۾ پاڻ علامه محمود جي تذڪري کان به ڪم وٺي نه سگهيو آهي جيتوڻيڪ علامه موصوف سندس ابتدائي دور جو نويسندو هو.

حديث اوليا ۾ چند ڪتابن جا نالا ملن ٿا جن مان مؤلف مدد ورتي آهي. هڪ مولانا جاميءَ جو **ذخايات الانس**، جنهن مان **شيخ بها الدين ملتاني** لاءِ هڪ مختصر روايت ورتل آهي ۽ ٻيو **شيخ صدر الدين قتال** (عارف ۶۸۴ هـ).

^۱ خسرو جي مفصل سوانح ڏسو مڪلي نامہ (ص ۱۹۵ کان ص ۲۳۲)

جي سلسلي ۾ امير سادات حسيني ۱ جو ڪنزالرموز
پيش نظر رکيو ويو آهي .

ٽيون ڪتاب آهي تاريخ همايون يا تاريخ همايوني
جنهن مان سلطان محمد تغلق متعلق احوال ورتل آهي . اها
تاريخ همايون يا تاريخ همايوني جيڪڏهن اها عمومي تاريخ
ابراهيم (يا تاريخ همايوني) نه آهي جيڪا (۵۶-۹۵۷ هـ)
۾ لکي وئي ۽ جنهنجو ذڪر استوريءَ (۱۱۳ ص ۴ ۱۲۳۹)
ڪيو آهي ته پوءِ سمجهڻ گهرجي ته ٻونيءَ واري تاريخ
مخدوم نوح هالائي - درويش وهيو - درويش راڄو - سيمه دل -
فيروز شاهيءَ کي حديقتم الاوليا جي مؤلف، تاريخ همايوني
سڏيو آهي .

اهڙيءَ طرح مخدوم نوح هالائي جي احوال ۾ فقير
بها الدين گودڙيءَ جي نوشتي مان پڻ استفادو ڪيو ويو آهي.
سنڌي ادب ۽ حديقتم الاوليا : هي ڪتاب سنڌي

۱ حسين بن عالم بن ابي الحسين ڪزيوي هراتي، (متوفي ۱۶ شوال
۷۱۸ هـ) پنهنجي دور جو صوفي ۽ صالح بزرگ هو . شيخ بها الدين
ذڪريا ملتانيءَ جو مريد هو — ڪنزالرموز — ۾ هن شيخ ذڪريا
۽ پٽس صدر الدين عارف جا حالات منظوم ڪيا آهن . سندس ٻيون
تصنيفون آهن — نزهت الارواح — صراط مستقيم — طرب المجالس
— زاد المسافرين — سوالات و ڪلشن راز — ديوان — الارواح —
سندس احوال نفحات الانس تذڪره دولت شاه ۽ تاريخ فرشته وغيره ۾
ملي ٿو .

بزم صوفيا ۾ سندس حالات موجود آهن - (۱۷۱-۱۷۹) ۽ ڏسو
مقاله ' مير حسيني سادات هراتي و هفت گنج ' از دڪتر فروغ حڪمت
مطبوعه مجله راهنماي ڪتاب تهران هائيز ۱۳۴۳ شمسي .

ادب جي تاريخ لاءِ ٻن بنيادي ۽ قديمي ماخذ جي حيثيت رکي ٿو. قديم شاعرن ۽ سندن سنڌي شعر متعلق پاڻوڻ حوالا ۽ ماخذ ڪونه آهن. جستہ جستہ جن قديم ڪتابن ۽ تذڪرن ۾ مذڪور ۽ ڏس پتا ملن ٿا انهن مان هڪ - حديقتم الاوليا - به شمار ٿئي ٿو. منجهس سنڌي شعر متعلق ڪي اهڃاڻ ۽ حوالا آيل آهن، جن اسان جي تاريخ جون چند ڪٽل ڪڙيون ملائي ڇڏيون آهن. مثلاً:

(۱) شيخ حماد جمالي ڄام تماچي^۱ جي سلسلي ۾ هي سنڌي بيت فرمايو:

جوڻون، ست اوڻو، ڄام تماچي آءُ
سڀاجهي پاڄهه، ٻيئي، ٽوسين ٺٽو را^۲

(۲) درويش نوح ڪيهرائي ڄام صلاح الدين ۽ ڄام تماچي^۳ جي لانگهائو ٿيڻ وقت هيٺيون بيت چيو:

جوڻون وڃين جهوري ماريو
ڄام تماچي شهرين ڇاڙهيو^۴

(۳) ٻرڻي ويداس جي زباني^۵ ڪتاب جي مؤلف اسحاق آهنگر جا شعر ٻڌا^۶

(۴) راڄي سيد دل جي احوال ۾ آهي ته: درويش ڪي جڏهن ڪو معاملو درپيش ايندو هو ته ٻيهي موقعي جي لحاظ

سان آواز ۽ الحان ۾ سنڌي بيت ڳائي انهيءَ مسئلي متعلق حل ٻڌائيندو هو.^۱

اهي سڀئي اهڃاڻ قاضي قاضن جي دور ۽ ان کان اڳ تائين صديءَ هجريءَ جا آهن.

واقعائي انداز: سيد عبدالقادر اگرچہ دعوى ڪئي آهي ته: هن واقعات سچن راوين ۽ سنجيده معاصرین کان تحقيق ڪرڻ بعد پنهنجي تذڪري ۾ درج ڪيا آهن. ليڪن ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته هن، تذڪرن جو عام ۽ پراڻو روايتي انداز اختيار ڪيو آهي. زندگيءَ سان تعلق رکندڙ حقيقتون - جن جي ذريعي بزرگن جي شخصيت ۽ ڪردار ظاهر ٿئي - گهٽ بلڪ مفقود، انجي بجاءِ ڪافي ڪرامت جي دور از قياس قصن ۽ داستانن تي زياده زور ڏنو اٿس. تقريباً هر بزرگ جي احوال ۾ ڪرامتون اعجاز ۽ عجائبات بيان ڪيا ويا آهن. شخصيت جي اهميت ۽ ولايت جو سچو دارومدار اهڙن ڪمزور ڪهاڻين ۽ جادوگران، ڳالهين تي رکيو ويو آهي. بعض ڪرامتون انهيءَ حد تائين مضحڪم خيز آهن، جن کي پڙهڻ سان خود انهيءَ بزرگ جي شخصيت تي حرف اچي ٿو. مثلاً:

درويش ابراهيم جي سوانح ۾ لکيو ويو آهي ته: بزرگ طعام نه کائيندو هو، سندس خدمتگارن خيال ڪيو ته اهڙيءَ حالت ۾ قضا حاجت لاءِ وڃڻ جي ڪهڙي ضرورت اٿس.

هڪ ڏينهن ڪاڪوس ۾ وڃي ڏٺائون ته ٻه سفيد آنا ٻيا آهن جن ۾ مشڪ ۽ ڪافور ڪان وڌ ڪٿوري آهي . خدمتگارن ٻئي آنا تبرڪ لاءِ کڻي پنهنجي ٻڳ ۾ رکي ڇڏيا .¹

اهڙيءَ طرح قاضي صدو جي سوانح ۾ آهي ته : هن سميجن مان سڱ ورتو ، سميجن ۾ رواج آهي ته شاديءَ جي موقعي تي ڄاڻي سان چرچا پوڳ ڪندا آهن . دستور مطابق سميجائين شاديءَ رات درويش سان چرچا ۽ مسخريون ڪرڻ شروع ڪيا . درويش تنگ ٿي فرمايو : هي ته ڪي گڏهيون آهن ! . درويش جي ايتري چوڻ تي عورتن جي صورت مسخ ٿي وئي ۽ گڏهين جيان هيٺنگان ڪرڻ شروع ڪري ڏنائون . صورت حال جڏهن خراب ٿي ويو ، تڏهن عورتن جي مڙسن ميڙيون منتون ڪري درويش کي ڀڄايو ۽ مسين مسين راضي ٿي درويش عورتن جي صورت کي پنهنجي ٻئي کڻي سان بدلايو .²

انهيءَ قسم جون ٻي معنيٰ ڪرامتون ۽ اهڙيءَ ريت عقل ۽ دانش ۾ نه ايندڙ داستان ۽ هيپٽناڪ افسانا ، ڪتاب ۾ عام جام موجود آهن ، جن جو حقيقت ۾ بزرگن سان ڪو تعلق ڪونه آهي بلڪ ڳالهه کي ڳالهوڙو بناڻ لاءِ عوام ويهي انهن قصن کي گهڙيو آهي .

وليءَ سڳورا ۽ خدا جا اهي برگزيدا ٻانهل عام مخلوق جي سڌاري وڌاري ۽ انهن کي الله سان لڻون لڳارائڻ لاءِ هوندا

آهن . حسن عمل ، حسن كردار ، مست محبت ، باجه ،
 ۽ سڀا جهائي جو مظهر ٿيندا آهن . غلط رستي تي هلندڙ امت
 کي ، هو پنهنجي روحانيت جي رحمتي اثر سان ، سئين راه تي
 لائيندا آهن . نوڙت ، نهائئي ، حسن سلوڪ ، منو ڳالهائڻ ،
 سٺو هلڻ ، زندگيءَ جي رت سھت ۾ سنوت ۽ سڌائي ، صبر
 خواه تحمل ، سندن طريقه تبليغ جا عام ۽ بنيادي اصول آهن .
 — انهيءَ جي مخالف — **حديثتم الاوليا** — جي مؤلف پنهنجي
 تقريباً هر كردار کي غير معمولي بلڪ زياده تر خوفناڪ نوعيت
 جي ڪرامتن ذريعي زوردار ۽ ماوراءِ بشریت ثابت ڪري ڏيکارڻ
 جي ڪوشش ڪئي آهي — جنهن جو نتيجو اهو نڪتو آهي جو
 اڄوڪي دور جو انسان وڏي ۽ ذهني ڪشمڪش ۾ مبتلا ٿي ،
 دور دراز ڳالهين سوچڻ تي مجبور ٿيو پوي ٿو .

زبان ۽ بيان: جيئن مٿي ڏيکاريو ويو آهي ، **حديثتم الاوليا**
 ۱۰۱۶ هـ ۾ لکيو ويو آهي . انهيءَ يارهين صديءَ جي پهرين
 چوٿائيءَ اندر سنڌ اندر فارسيءَ ۾ ٻيا هيٺيان ڪتاب تاليف ٿيا :

(۱) تاريخ معصومي ۱۰۰۹ هـ

(۲) مثنوي چنيسر نام ۱۰۱۰ هـ

(۳) بيگلر نام ۱۰۱۷ هـ

(۴) تاريخ طاهري ۱۰۳۰ هـ

مٿين ڪتابن جو انداز بيان سلجهيل ۽ انهن جي زبان
 صاف ۽ سادي آهي . انهن جي مقابلي ۾ — **حديثتم الاوليا** — جو

صورت حال بلڪل ابتڙ آهي . بيان جو طريقو الجھيل ۽ زبان تمام گھڻي . يعني عربي لفظن جي ڪثرت ۽ غير معروف ۽ غريب لفظن جي گھڻائي ۽ سبب منجھيل آهي . مؤلف ڪوشش ڪئي آهي ته گھڻي ۾ گھڻا ڏکيا لفظ وجهي غالباً پنهنجي زباندارن ۽ علم جو مظاهرو ڪري ، ليڪن نتيجي طور پڙهندڙ کي مطالعو ڪندي گھڻو ڪجهه ڀوڳڻو پوي ٿو . مثلاً هيٺين نموني جا لفظ شروع کان آخر تاءِ عام جام ملن ٿا :

مطرز - حقد - آن و آلهق - مطير - استنامتي - صحاري -
 طريق براري - (ص ۲۶) شحط - اتساع عرصه
 مملکت - بلب تجبيل تقيل - وثاق - تنفير - مجبول -
 تمساح - اقتناص - اصياد - حجرات (ص ۲۷)

اهي ٻن صفحن ۾ آيل الفاظ آهن . انهي مان زبان جي انداز ۽ بيان جي طرز جو اندازو ڪري سگهجي ٿو .

۵-ن جي ٿياري : ڪتاب جي موجوده متن تيار ڪرڻ ۾ هيٺين خطي نسخن مان ڪم ورتو ويو آهي :

۱- نسخه دانشگاه سدد

حديثه الاوليا جو هي نسخو هٿ آيل نسخن ۾ سڀ کان قديم آهي . هن جي ڪتابت ۲۹ ربيع الاول ۱۱۷۸ هـ جو ٿي ۾ ڪئي وئي آهي^۱ .

^۱ برٽش ميوزم ۾ تاريخ هند جي مؤلف ايليت صاحب جا فائيل موجود آهن، جن ۾ ٺٽي جي ڪتب خانن جي فهرست به آهي . (نمبر O.R. 2073) انهي ۽ فهرست ۾ حديثه الاوليا (باقي صفح ۸۵ تي)

اهو نسخو اصل ۾ مرحوم مولوي ولي محمد صاحب ڏاهري
(متوفي ۱۹۲۶ع) ^۱ جي ملڪيت هو، جتان (۲-۲-۵۳) جو
يونيورسٽي^۲ جي ذخيري ۾ نمبر 13569 تي داخل ٿيو.

ڪتاب جي سائيز ساڍا 4x ساڍا 7 آهي، هر صفحي ۾ ۱۳
ستون ۽ جملہ ۲۵۸ صفحہ آهن. عنوان ڳاڙهي مس ۾ ۽ خط
پختو نستعلیق .

انهي نسخي کي اساس بڻائي هيٺين نسخن سان متن جي

(بقية صفحہ ۸۴)

جي هڪ نسخي جو ذڪر موجود آهي، جنهن جا جملي ۷۸ ورق هئا
۽ منجهس ۲۸۹۰ بيت (؟) ڏيکاريل آهن. ترقیہ ۾ تاريخ هن ريت
ڄاڻايل آهي:

۱ — تمت تمام شد هذالرساله که مسمی بہ حدیقه الاولیاست

فی تاریخ ۲۱ شهر ذیعقده سنہ ۱۰۶۸ھ —

نسخو مڪمل هئو ۽ منجهس انهن سڀني بزرگن جو احوال — جن جو
مٿين يونيورسٽي واري نسخي ۾ آهي — موجود هو.

^۱ حافظ محمد صاحب ناظم ڪتبخانه، دانشگاه، مولوي صاحب مرحوم
جو احوال راقم ڏانهن لکي موڪليو جنهن مان معلوم ٿو ٿئي ته: مولوي
صاحب جي شاگرد حافظ حاجي محمد عمر ڪيرئي کان حافظ صاحب کي
معلوم ٿيو ته: مولوي صاحب جو انتقال ۱۹۲۶ع ۾ ٿيو. سندس نسب هن
ریت آهي: مولوي ولي محمد بن مير محمد بن محسن (يا حسن) بن پيرو
بن ڏين. پاڻ سکئي ڏاهري (تعلقه حيدرآباد) جي ڳوٺ جو ويٺل هو.
سندس استاد مولوي عبداللہ ڪڏھري (نواب شاه) هو. سڄي حياتي
درس تدريس ۾ گذاريائين، ڪيترا شاگرد ڇڏيائين. پاڻ حڪيم بہ هو.

پيڻا ڪري حاشين ۾ اختلافن کي نروار ڪيو ويو آهي .

۲- (ب) ڊاڪٽر نبي بخش جو نسخو

هي نسخو ٽنڊي قيصير واري قاضي فتح رسول ولد قاضي فتح محمد نظاماڻي جي ملڪيت هو . خاتمي ۾ قاضي صاحب جي نوٽ مان معلوم ٿئي ٿو ته اهو نسخو غلام حسين ۽ غلام علي ولدان خدا بخش بن غلام علي فقير بن قيصير فقير نظاماڻي جي ڪتب خاني ۾ هو . غلام حسين ۱۲۵۹ هـ ۾ مياڻي واري جنگ ۾ شهيد ٿيو جنهن بعد ڪتاب قاضي فتح رسول وٽ پهتو .

ترقيم ۾ ڪاتب لکيو آهي :

’ - زيب اتمام گرفت و زينت اختتام پذيرفت . ڪتاب مستطاب متبرڪ ، مشرفه موسوم بحديثه الاوليا ڪرام عظام خطه سند از دست احقر العباد راجي السلي رحمته الله تعالى فقير حقير ۽ رتقصير قاضي محمد احسان ساکن هاله کندي کهنه عفي عنه ، بتاريخ بيست يکم شهر جمادي الثاني ۱۲۳۷ هـ - ‘

هي نسخو مٿين ذڪر ڪيل اساسي نسخي جو هو بهو نقل آهي . ايستائين جو جن ڏکين لفظن جي معنيٰ مٿين نسخي ۾ ڏني وئي آهي ساکين انهن ئي لفظن جي ساڳي معنيٰ هن نسخي ۾ به ڏنل آهي .

هن نسخي ۾ به ڪي اضافا آهن جيڪي ٻئي ڪنهن نسخي

۾ موجود ڪونه آهن . جيئن ته ڪن بزرگن جون تاريخون
ڏنيون ويون آهن ۽ ڪن سنڌي بيتن جو اضافو ٿيل آهي . مثلاً :

(۱) بهاءُ الدين ذڪريا جي ڄم جو سال ۵۷۶ هـ درج ٿيل
آهي . حاشي تي ڪنهن ٻئي صاحب وصال جي تاريخ ۷ ماه
صفر ۶۷۰ هـ لکي آهي . (ورق ۸)^۱

(۲) شيخ ٻئي جي تاريخ وفات حاشي ۾ ۱۴ ماه رمضان
۶۸۰ هـ درج آهي . (ورق ۱۷)

(۳) مخدوم ساهڙ لنجار جي وفات جو سال اسامي نسخي ۾
۹۸۰ هـ درج آهي ، هن نسخي ۾ ۱۴ ماه رجب جو اضافو آهي .
اها تاريخ بين السطور ۾ پوءِ لکي وئي آهي . (ورق ۷۳)

(۴) مخدوم محمد اسماعيل سومري جي حالات ۾
حاشي تي هيئن ٻن بزرگن جي وفات جون تاريخون درج
آهن .

الف : تاريخ وفات ملا لڙ ۱۸ ماه صفر ۹۵۵ هـ .

ب : تاريخ وفات درس ٻلي ۳ ماه صفر ۹۶۷ هـ .
(ورق ۷۵)

شيخ جمالي ۽ ڄام تماچي ۽ جي سلسلي ۾ جيڪو دعائي
سنڌي بيت چيو هو ، انهيءَ جو حوالو ملي ٿو ، ليڪن بيت
ڪٿي آيل ڪونه آهي . هن نسخي ۾ جتي حوالو آهي تنهن

^۱ سفينة الاولياءِ ۾ تولد جو سال ۵۶۵ هـ آهي ۽ وفات جا سال
مختلف چيا وڃن ٿا - راحت القلوب ۶۵۶ هـ اخبار الاخبار ۶۶۱ هـ سفينة
۽ فرشته ۶۶۶ هـ ۽ مرآة الاسرار ۶۶۵ هـ .

ڪنهن صاحب حاشئي ۾ اهو بيت لکي ڇڏيو آهي . بيت واقعي شيخ حماد جماليءَ جو آهي يا ڪنهن ٻئي شاعر جو ، ان جي تصديق ۽ تحقيق جي ڪا صورت ڪونه آهي . بيت جي لکت هيءَ آهي :

جيون ۲ ست اون ۳ ، جام تماچي آءُ

سباجي ساج ٻيئي ، تومين ٽمهوراءُ

¹ (۱۹ ب)

صورتخطيءَ مان ظاهر آهي ته اهو بيت ۱۹ صدي عيسويءَ کان اڳ جو لکيل آهي ، جنهن وقت خالص سنڌي آوازن لاءِ لفظ اڃا ڪونه جڙيا هئا .

اهڙيءَ طرح نوح کيبرائي جو سنڌي بيت به حاشئي ۾ ڏنو ويو آهي :

— گويندڪم همانوقت اين بيت درويش نوح فرمود :

جيون ۲ ونجين جهري ماريو

جام تماچي شهري چريو (ورق ۲۱)

نسخي جي سائيز 9x6 آهي ، صفحي ۾ ۱۵ سٽون آهن . عبارت جي چوڌاري ڳاڙهي جدول آهي . عنوان ڳاڙهي مس

¹ تازو رسالي مهران (نمبر ۱-۲-۱۹۶۶ع) ۾ دانشگاه سنڌ جي استاد محرم خان صاحب ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي حوالي سان شيخ حماد جو هڪ ٻيو بيت به ڏنو آهي :

صلاح الدين تماچي ايندا سيگهه سري

چوڻو جهڙ چيو ، پيس ڪوٽ ڪري

سان لکيل آهن . جملي ۸۲ ورق ۽ خط شڪستو نستعليق .
 متن جي حاشئي ۾ هن نسخي کي (ب) جي نشان سان نروار
 ڪيو ويو آهي .

۳۔ (هم) هالن جو نسخو

هي نسخو جناب پروفيسر محبوب علي صاحب چني جي
 معرفت مليو . اصل ۾ هالن جي ڪنهن بزرگ جي ملڪيت
 آهي . اهوئي نسخو آهي جنهن کي ڊاڪٽر سدا رنگاڻي صاحب
 پنهنجي ڪتاب ' سنڌ ۾ فارسي ادب جي تاريخ ' ۾ ڪتب
 آندو آهي .

ڪتاب اڳيان ۽ پويان ناقص آهي . اڳيان ديباچو ۽ شيخ
 بهاء الدين ذڪريا ۽ شيخ صدرالدين قتال جو احوال ضايع ٿي
 ويل آهي . صدرالدين جي احوال جون فقط ۱۶ سٽون موجود
 آهن ، جنهن بعد شيخ رڪن الدين جو احوال شروع ٿئي ٿو .
 آخر ۾ درويش علاء الدين جي شرح حال جي ۱۸ سٽن تي
 ڪتاب ختم ٿئي ٿو . گوياء پڇاڙيءَ ۾ قاضي صدهو ، درويش
 يحيٰ ، قاضي خيرالدين ، يعقوب هليجي ، شيخ مغل چاچڪ ،
 ڀريو ويرداس ، درويش عمر بودلو ، درويش آلو ۽ خاتم
 جا صفحا ڪونه اٿس . اهڙيءَ طرح وچ سان هيٺين بزرگن
 جي احوال جا ورق غائب آهن :

مخدوم حسام الدين - مخدوم بلال - قاضي ڏتو سيوستانی -
 مخدوم راهو - درويش حسن مقري - مخدوم ساهڙ لنجار -
 مخدوم نوح هالاڻي - درويش وشيو - درويش راڄو ستيه دل -

شيخ موسي آهيداني - درويش صدر ۽ درويش سعة . ڪتاب
جي ابتدا ۾ فقير احمد علي ۽ جو نوٽ آهي :

’ — ازين رسالہ چند اوراق از اول و آخر بباعث
تداول زبان فنا شده اند، اميد ڪم ڪدامي ڪتب خانہ
قديم دستياب شود (۹) . فقير احمد — ‘

انهي ۽ نوٽ هيٺان لکي ٿو :

’ — درين باره مرحوم ميرزا قليچ بيگ صاحب را
نوشته ام ميرزا صاحب در جواب تحرير فرموده ڪم :
ڪتاب موصوف در ڪتب خانہ فقير موجود است ڪسي را
بفريسند ڪم نقل ڪرده برود .

افسوس ڪم تا اين وقت اين ڪار از فقير سر انجام نه شده
درين وقت معلوم ميشود ڪم اين ڪتاب حديقۃ الاولياءِ
ڪامل نزد فرزند ميرزا صاحب موجود است — ‘

ميرزا صاحب جو انتقال ۱۹۲۶ ع ۾ ٿيو . پھريون نوٽ
اڳ جو آهي ۽ پويون ميرزا صاحب جي وفات کان پوءِ لکيو
ويو آهي .

ڪتاب جي سائيز 8x4 ۽ ھر صفحي ۾ ۱۳ سٽون آهن ،
ڪن ۾ ۱۴-۱۵ پڻ آهن . خط نستعليق عنوان ڳاڙهي مس
۾ ، بين السطور جاءِ بجاءِ ڏکين لفظن جي معنيٰ ڏنل آهي .
جمله ۶۸ ورق .

هن نسخي جا اختلاف متن جي حاشين ۾ (ه) جي نشان
سان نروار ٿيل آهن .

۴- (ح) حسام الدين جو نسخو

هي نسخو هنڌان هنڌان ڪٽل آهي ، بلڪ منتشر ورق آهن ، جيڪي راقم الحروف کي مولانا دين محمد وفائي مرحوم جن کان مليا هئا . پاڻ اهي ورق پير جهنڊي جي ڪتاب خاني مان خطي ڪتابن جي منتشر ورقن سان ڀريل هڪ ڳوٺ مان ڳولي ڪڍيا هئائون .

خط ۽ ڪاغذ جي صورتحال مان معلوم ٿو ٿئي ته پيش نظر نسخن ۾ هي سڀ کان قديم آهي . خط خوبصورت نستعليق . سائيز 8x5 ، هر صفحي ۾ ۱۵ سٽون ، جملي ورق . . . هن جا اختلاف متن جي حاشين ۾ (ح) جي نشان سان ڏنا ويا آهن . هن نسخي مان هيٺين بزرگن جي حياتيءَ جا ورق ضايع ٿيل آهن :

مقدم - شيخ بهاء الدين ذڪريا - شيخ رڪن الدين ...
 شيخ جيسو - پير شاهه مراد - سيد علي - سيد نظام بکري ...
 مخدوم بلال ... شيخ هوتي لاکو ... درويش حسن مقري ...
 مخدوم عربي ديانم ... درويش صدر ۽ درويش مئي ناريجي کان وٺي درويش الو تائين ٻارهن بزرگن جو احوال .

*

*

*

سوانح شاهه جميل گرناري

جيئن مٿي ڄاڻائي آيا آهيون ، سيد عبدالقادر هڪ مختصر رسالو شاهه جميل جي سوانح ۾ لکيو آهي ، جنهن کي

ڪتاب جي آخر ۾ ضميمہ طور شايع ڪيو وڃي ٿو .

رسالي جي ابتدائي عبارت ساڳي حديقه جي ڏيکاري واري آهي . اختتام ۾ بہ ترقيمہ آھن . پھريون سال ۱۱۰۰ ھ جو ۽ ۱۹۴۰ع جو . پھرين مان معلوم ٿئي ٿو تہ اھو رسالو ڪنھن ماڻھوءَ ۱۱۰۰ ھ ۾ نقل ڪيو آھي ۽ آخري ترقيمہ مان ظاھر آھي تہ ۱۹۴۰ع ۾ ھڪ چوڀرڙيءَ تان نقل ڪيو ويو جيڪا سيد محمود ميان بخشو بن ميان خليفی بهادر جي ملڪيت ھئي .

رسالي جي آخر ۾ نقل ڪندڙ نشاۃ جھيل جو احوال ٻين فارسي تذڪرن مان پڻ نقل ڪيو آھي جھڙوڪ : معيار سالڪان طريقت ۽ تحفۃ الڪرام .

آخر ۾ نقل ڪندڙ ڄاڻايو آھي تہ : سنڌ ۾ نشاۃ جھيل جا چار خليفہ ھئا نشاۃ وجيھہ الدين ، شديخ ذڪريا ، شديخ ھيمون ۽ ڪريم قتال ، جن جو احوال حديقه ۾ ڄاڻايل آھي . معلوم نہ آھي ناقل ڪھڙي آڌار تي اھو لکيو آھي ، ڇاڪاڻ تہ حديقتہ الاوليا منجھان پير پٺي 'ڪان سواءِ

^۱ ديوليءَ نالي ڳوٺ جوناڳڙھ جي قلم ڪان پندرھن ڪوھن جي فاصلي تي آھي . صاحب مراۃ سڪندري سلطان بهادر گجراتي جي سفر جو ذڪر ڪندي لکي ٿو تہ :

' — از استماع اين خير ، سلطان بهادر از ڪنڀايت بـڪوچ متواتر روانہ الڪھ سورتھہ شد ... و از آنجا بقصبہ ديولي .

(باقي صفحي ۹۳ تي)

ٻئي ڪنهن جي سوانح ڏنل ڪانه آهي .
انهيءَ رسالي جو ٽائيپ شده نقل راقم کي جناب قاضي احمد
ميان اختر جوناڳڙهي مرحوم ڏنو هو ، جيڪو سخت غلط ۽
جنهنجي عبارت سمجهڻ ڏاڍي مشڪل هئي . وس آهر صحت
جي ڪوشش ڪئي وئي آهي ، تاهم ڪيترن جاين تي اشتباه
رهجي ويا آهن .

*

*

*

آخري ٻه اکر

حديقة الاولياءَ جو متن راقم الحروف ۱۹۶۴ع جي آخر ۾
چاپي ڇڏيو هو ، ۱۹۶۶ع تائين جو عرصو تصوف جي ڪتابن
گڏ ڪرڻ ڏسڻ ۽ انهن جي مطالع ۾ لڳي ويو . هي آخري
چند مهينا مقدمه لکڻ ۾ صرف ٿيا . در حقيقت ڪتاب گهڻو اڳ
شايع ٿي وڃي ها ، ليڪن وچ ۾ مهينن جا مهينا ٻين مصروفين
سبب ڪم ڇڏڻو پيو . بهر حال باري تعاليٰ جا لکين احسان
جو ڪتاب مڪمل ڪري ناظرين وٽ پهچائڻ تاءَ زندگيءَ

(ٻيو ص ۹۲)

ديولي قصبه ايسٽ بر ٻانزده ڪروهي قلع جوناڳڙهه —
پير ٻٽو سنڌ ۾ ديوليءَ جي نسبت سان مشهور آهي ، ديوليءَ سان سنڌ
اندر مراد ديول بندر (ديبل) ورثي ويندي آهي ۽ ڪمڊ ديبل
جو به ٻڌندو سمجهيو وڃي ٿو . ٿي سگهي ٿو ته پير ٻٽو ديول جو نه
هجي بلڪه گجرات واري ديولي ڳوٺ جو هجي ، جتان لڏي سنڌ ۾ اچي
مقيم ٿيو . جميل گرناڙي پڻ گجراتي هو ، جيڪو ترڪ وطن بعد منڊس
پير ۾ دفن ٿيو . (مڪلي نامہ حواشي ص ۲۹۵)

بقاڻ ڪيو .

حديقة الاوليا ڪيئي سال اڳ منهنجي مرحوم دوست آغا بدرالدين خان درانيءَ (مصحح تحفة الطاهرين) مرتب ڪرڻ چاهيو ٿي، ابتدائي مرحلا پڻ هن مرحوم پورا ڪيا هئا، ليڪن پوءِ صحت جي خساري ۽ خرابيءَ سبب خيال لاهي ڪم منهنجي سپرد ڪرڻو پيس . کيس خيال هو ته آءٌ سندس جئري ڪم ختم ڪري سندس اها آس پوري ڪيان، ليڪن حياتي سائنس به وفا ڪانه ڪئي ۽ مونکي به اڪيچار مصروفيتن کان مهلت ملي ڪانه سگهي . اڄ جهان ڇڏي کيس سال ٿي ويا — آءٌ پنهنجو فرض ۽ پاڻ تي سندس حق ٿو سمجهان ته هي ڪتاب ڏاهنس منسوب ڪريان .

آءٌ اهو به پنهنجو فرض سمجهان ٿو ته انهن سڀني دوستن جو شڪريو ادا ڪيان، جن هن ڪتاب جي سلسلي ۾ مون سان مدد ڪئي آهي . سڀ کان پهريون آءٌ جناب حافظ محمد صاحب محافظ ڪتاب خانم دانشگاه حيدرآباد جو ٿورائٽو آهيان جنهن حديقة الاوليا جو خطي نسخو — جنهن کي اساس بڻايو ويو آهي — سالن جا سال مونوٽ رهڻ ڏنو ۽ هميشه خنده روئي ۽ ڪشاده پيشانيءَ سان ڪنڀار ٿي ڏيکارڻ تي اڪثاف ڪندو رهيو . دوست عزيز جناب پروفيسر محبوب علي صاحب چني جو ٿورائٽو آهيان جنهن هالن وارو نسخو مونکي مهيا ڪري ڏنو . اهڙي ريت پنهنجي فاضل دوست ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جو احسانمند آهيان، هن صاحب پريس

۾ متن موڪلڻ کان ٿورو وقت پوءِ مونکي پنهنجو قيمتي نسخو عنايت ڪيو ۽ جنهن جي ذريعي ڪيترا ضروري اضافا ڪري ۽ متن کي وڌيڪ مفيد بنائي سگهيس .

آءٌ پنهنجي عزيز دوست ۽ سنڌ جي فاضل صاحب علم و عمل جناب مولانا غلام مصطفيٰ صاحب قاسمي جو پڻ ٿورائتو آهيان — کيس خدا خوش رکي — مقدم لکڻ وقت هن مون تي مٿس پلايون ڪيون ! قيمتي ڪتاب ڏنائين معلومات مهيا ڪيائين ۽ جتان ڪٿان جو ڪجهه کيس مليو يا معلوم ٿيو سو مون تائين پهچائي مون کي هن قابل بڻايائين جو آءٌ مقدمي ۾ تصوف جي ڪتابن وارو جائزو پيش ڪري سگهيس .

سنڌي ادبي بورڊ جي اعزازي سيڪريٽري جناب محمد ابراهيم جوڻي صاحب جا ٿورا به لاهڻ کان وڌ آهن ۽ هن صاحب جو سهڪار ۽ وفائي پريس جي ميان عبدالرحيم شيخ جي محنت شامل حال نه ٿئي ها ته ڪتاب جي ڇپڻ ۽ شايع ڪرڻ ۾ جهڪي آسانهون ٿيون سي هوند مهيا ٿي نه سگهن ها .

آءٌ دست بدعا آهيان شال رب العزت منهنجي انهن سڀني دوستن کي هميشه هميشه پنهنجي حفظ و امان ۾ رکي ۽ ذات باري تعاليٰ هن ناچيز کي پڻ پاڻ سڳورن ۾ جي مهافي ۽ پنهنجن انهن سڀني نيڪ ٻانهن جي صدقي — جن جو مذڪور هن ڪتاب جي زينت آهي — صحت ۽ سڪون عطا فرمائي

عزت ۽ آبرو سان انجام بخير ڪري ۽ ايمان جي سلامتيءَ
تي پڄاڻي آڻي ! . آمين ! .

—— سيد حسام الدين راندي

جمشيد روڊ، ڪراچي .

۱۲ شوال المڪرم ۱۳۸۶ هـ

۲۵ جنوري ۱۹۶۷ع

از آن گذاری نیاورد پست تو هم کردن از حکم داور
 بیج . که کردن نه بچند ز حکم فوج . که من اطاع
 الله اطاعه کل شی در سنه ۹۸۱ آن بلیل کستان وحدت
 روح از نفس قالب باز پرداخت و کشتن علوی
 فردوس اعدا را شبنم ساخت مدفن شریفش
 قریه از پورتا قیامت بر نور باد و کر مخدوم عربی دیار
 قدس سره آن صدر نشین محفل روحانی عارف معارف
 سبحانی صاحب خصائل قدسیه متصف بخصائص فرانه
 مکانه یعنی مخدوم عربی دیار از جمله بزرگواران مامدار و اولیا
 کبار بوده و در قریه ماکه کنده سکونت داشته همواره
 در از توای خلوات به عبادت مشغول می بود و دایم
 به تلاوت قرآن و از ذکر ملک سبحانی شغلی فراوان
 داشته میگویند که در یک مکان صد و چهل حتم قرآن

شیرم

مطر ز سزایش را با وضو بکلم و قلم صدق و عدل انبیا
 درسی عالم به علم آید و کردار در این هم بخشش و کند
 در عبادت عالم را هر روزه در سال ۱۲۷۸ هجری محمد تقی میرزا کمالی

۱ - نسخ دانشگاه سنند (خاتمه)

ملکی سیرت در آن مرزغ رسید هرگاه بوقت محو و جمعی که از مردود و بر
 کنار آن کشت زار کند اگر درندگان شخص پیشتر رفت و یادای آن بایم
 قیام نمودن جمعی خوش پی تغییر و حشت پیش وی بستاندند
 بنجام را اصنام نمودند تا هر همه سر فرو آورده سرودم خیا نیده
 ایهای اطاعت کرده و پس کشته میگویند که ازان باز ما دایمی که آن
 قطعه بود هیچ کز ازی ازان گذار نیاید و رد پست تو هم کردن از حکم
 داور مسیح، که کردن نه بد ز حکم تو هیچ، که من اطاعت الله اطاعت کن
 شنی در شده آن بلیکستان وحدت روح از نفس قالی باز
 و گلشن علوی فردوس اعلا را شین ساخت مدین شریفش فریه
 از پورتا قیامت پر نور باد ذکر مخدوم عربی دیانه قدس
 آن صدرتین محفل روحانی عارف معارف سبحانی صاحب قیامت
 منصف کنیض ایض الشیه فرزانه یکانه یعنی مخدوم عربی دیانه
 قدس سره از جمله بزرگواران نامدار و اولیاء کبار بوده و در قریه ماه
 کندی سکونت داشته همواره در انزوای خلوات عبادت
 مشغول می بود و دایم به تلاوت قرآن و از کار ملک سبحانی شغلی

بدیاریسند هر رسیدند که بموضع کپهرن که آمدند درویش نوح که کپهر که از جمله بزر
 گواران آن تبعه بود دیدند که کله کوه سفید را میپرانید در اثنای آن درویش
 به شخصی گفتی که در کوه سفیدان وی در آمد گفت که حکم جام تپاجی که کوه سفیدان
 من در یسای ایشان را از اصغاری اینکلام تعجبی تمام رویداد پیش درویش
 بر نشد و از حقیقت اینمقله باز پرسیدند که عجب که خلیفه جام خود را
 و تپاجی در درار الحقات دینی محبوس و مایوس در بند و زندان است و
 تو حکم را با و منسوب می سازی درویش گفت که حقیقت حال او را
 نمیدانم اما دوست روزی که از زبان حوش و طبر و کباده و نبات این
 کلمات می شنوم که حکم جام تپاجی است ایشان را از استماع این نبات
 بهجت و مسرت افزود امیدوار گشتند پیش درویش مویقت حال
 خویش اظهار نمودند و بوصول این مامول و کببول این مبول نداری
 بر خود قرار دادند و از انجاء روان گشتند بعد از رویش روز از راه حال
 آمده محاذی بلده ساموئی آن طرف دیار نبشتند و چشم بر مقصد داشتند
 و دیدند که هنوز کوکب سلطنت جام خیره در اوج است و در پای حکومتش
 در سراج جام صلاح الدین جام تپاجی را مانجا گذاشت و خود در پی

کوه سفیدان را از
 جام تپاجی که در
 کوه سفیدان است
 درویش نوح که
 کپهر که از جمله
 بزرگواران آن
 تبعه بود دیدند
 که کله کوه سفید
 را میپرانید در
 اثنای آن درویش
 به شخصی گفتی
 که در کوه سفیدان
 وی در آمد گفت
 که حکم جام
 تپاجی که کوه
 سفیدان من در
 یسای ایشان را
 از اصغاری اینکلام
 تعجبی تمام رویداد
 پیش درویش بر
 نشد و از حقیقت
 اینمقله باز پرسیدند
 که عجب که خلیفه
 جام خود را و
 تپاجی در درار
 الحقات دینی محبوس
 و مایوس در بند
 و زندان است و تو
 حکم را با و منسوب
 می سازی درویش
 گفت که حقیقت
 حال او را نمیدانم
 اما دوست روزی که
 از زبان حوش و
 طبر و کباده و
 نبات این کلمات
 می شنوم که حکم
 جام تپاجی است
 ایشان را از استماع
 این نبات بهجت و
 مسرت افزود امیدوار
 گشتند پیش درویش
 مویقت حال خویش
 اظهار نمودند و
 بوصول این مامول
 و کببول این مبول
 نداری بر خود قرار
 دادند و از انجاء
 روان گشتند بعد
 از رویش روز از
 راه حال آمده
 محاذی بلده ساموئی
 آن طرف دیار
 نبشتند و چشم
 بر مقصد داشتند
 و دیدند که هنوز
 کوکب سلطنت جام
 خیره در اوج است
 و در پای حکومتش
 در سراج جام
 صلاح الدین جام
 تپاجی را مانجا
 گذاشت و خود در
 پی

توهم گردن احکام داوود میج که گردن نه بجز حکم توحید که
 اطاع الله اطاع له کل شیء در آیه ان یبیلک لکسان وحدت
 نفس غالب باز برداخت و کلشن علوی فردوس اعلای انبیا
 عوف نفس قریه از یور تا قنات بر یور باد و کریم دوم عباد دانه
 قدس سره آن صدر نشین محفل روحانی عارف معانی
 صاحب خصال قدسیه فرزانه یکانه محمد قم عمر بی دیانه رحمة الله
 از جمله بزرگواران نام دار و اولیای کبار بوده و در فرقه هلاک
 سکونت داشته همواره در انزوای خلوات بعبادات مشغول بود
 و ایام الاوقات بتلاوت قرآن و اذکار ملک سبحان مشغول
 میکرد که در یک مکان صد جمل ختم قرآن از بوجود آورده بود و هر
 آن سلمان ملک درویش به خجسته داد و وی قرآن میخواند یا
 به طلب الهامی مزاج قرآنی ادا میفرمودی مرغ از طیران و آب از
 جریان بازماندی و در مقام ترک و بختیر بد رسته عاید شست که نظیر
 کیمیا اثر وی طلای مهربانی با خرمه و ارز سرافا صفره برابر بود

نقل اخفراقه و اکنون مدفن شریفش در دهر سرست
 نور احمد معجظه دگر شیخ الشیوخ شیخ فلاح بکری قدس سره آن بزرگوار
 نامدار سر دفتر متابع کبار صاحب توقیف عاریس مضارر مختص شیخ
 فلاح بکری قدس سره از جمله اولیای کرام و شیخ عظام خندرز
 و از فرقہ بقولان درگاه و باریان مکان خلوت علی معتمد است
 دست ارادت از شهاب الحق الدین برهان الصمدان والیقین
 شیخ شهاب الدین سرور و مرقدش البته نثره العزیز گرفته مرید کشته
 و در فرسنگه که بگذرد است سکونت داشته همواره به خلوت و جلوت
 با دگر روی و ادب مشغول بوده و همیشه افزوده اختیار داشت
 نقلمست که هرگاه غوث العالم شیخ بهاء الدین دگر یا عیله ارجمه
 در بعضی اوقات رسید و زیارت سرای تجارت ولایت ارشد و در سنگاه
 شیخ شهاب الدین رحمه الله شرف کعبه و دست ارادت بگرفت
 و بر حجت و طهر و محض گفت شیخ فرمود که مرید سرست ریشیه از فرات
 ما در فرسنگه او را البته خواهر دریافت که وی از غایت جلالت
 و هیبت مضارر طوبت جمیع اسباب هدایت دارشاد و دستدار راه

حدیقتہ الاولیا

حديقتہ الاولياء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد و ثنا و سپاس بی منتها مر خداوندی را ست جل و علا
 که شمع هدایت و معرفت در شبستان جنان افروخت و نقد
 شناسائی و عرفان در خزینہ خانہ دل ایشان اندوخت، مریای
 قلوبِ دوستان را از زنگِ کثرتِ ماسیوا و تدنّسِ کدورت
 نفس و هوا بصیقلِ ذکر و صفا و محبت و ولا مصفّا ساخت،
 همگی محلِ ارتسامِ صورتِ وحدت گردانید. **قدوسی** که
 از نفحاتِ ریاحینِ حدائقِ معرفتش مشامِ روحانیان معطر و
 از شمعشعشعِ لمعاتِ جمالِ جلالش، مشاکیتِ صوامعِ قدوسیان
 منور. **سبوحی** که بر هر ذره از ذرات و بر هر کاه برگ
 از نباتات پرتو خورشیدِ معرفت او تافت، و از فیضانِ سحاب
 رحمت او ترتیب یافته بیت:

برگ درختان سبز، در نظرِ هوشیار

هر ورقِی دفترِست معرفتِ کردگار

حکیمی که بخامِ حکمت و قلمِ قدرت، نگارخانہٗ افلاک را
 بی واسطهٔ مزاوَلِ آلتِ تصویر و تحریر، بانواعِ نقوشِ عجیب و
 صورِ غریب، از ثوابت و سیّار و بروجِ دَوّار بیاراست.

و مشاطه صنّعی عروس زمین را بحلی شقایق و ازهار و حُلل
اوراق اشجار مزین ساخت . مثنی :

آن نقش نگاری که چو شد مبدع اشیا
آراست بحکمت ز ثری تا به ثریا
چون داد بهار کرمش مژده احیا
صد نقش بدیع از کف خاک آمده پیدا
هر قطره که افشاند بدین صفحہ خضرا
گل تکم زر دوخته بر جبه والا
در گلشن حمدش متحیر شده چون ما
انواع ریاحین بهم پاک ضمیری

ه و صوفی که در گلشن توصیفش بلبل هزار دستان
زبان با کمال فصاحت بیان مانند سوسن گنگ و الکن .
مبدعی که در تنظیم کارخانه ابداعش و تنسیق انتظام
اختراعش شائبه قصوری و فتوری راه نیافت . و در تکوین عالم
بصورت و معنی بی معونت همتا بحکم — یخلق ما یشا —
در وجود آورد هر چه که خواست . بیت :

عجوبه نمای عالم آرا بینای نهان و آشکارا

علیمی که علم ازلی او بجمیع جزئیات کلیات و
باجزای موجودات و ذرات مکنونات محیط و حاوی است . بیت :
آگاهی او ز تلخ تا شور آگاه ز هر چه در دل مور
صانعی که در غرائب صنّعی و عجائب قدرتش افکار

باریک بینانِ روشن ضمیر و موشگافانِ صائب تدبیر، در مقامِ
سف و نادانی و ول و نگرانی است . بیت :

سبحان من تحیر فی ذاته سواه
فهم و خرد بکنم کمالش نبرد راه

جلّت و عظمت سرادقاتِ کمالِ جلالّه و عمت سحائبِ
افضال نوالّه .

وصلوات ناکیات و تحیّات طیّبات، بر روحِ اقدسِ عندلیبِ
گلبنِ رسالت و نوباوهٔ گلشنِ جلالت، اخترِ برجِ شرف و
سروری، گوهرِ درجِ کرامت و مهتری، خلاصهٔ اجل آفرینشِ
موجودات، مقصود اعظم تکوینِ کائنات، خازنِ خزائن ملک
و ملکوت، فارسِ میضمارِ مقامِ لاهوت . مثنوی :

قصرِ جبروت آستانش بامِ ملکوت شد مکانش

ده عقل چراغِ منظرِ او نه چرخ طرازِ منبرِ او

مرکزِ دائرهٔ هفت جدول، نقطهٔ نقوشِ تجمّل، سرخیلِ

انبیا و رُسل، پیشوای هادیانِ سبیل، صدر نشینِ مسندِ قربِ

آو آدنیل، محرمِ اسرارِ ما یوحی، دانای رموزِ حقایقِ ماراکی،

مظهرِ انوارِ عرفان، کنوزِ اسرارِ رحمان، رحمتِ کافّهٔ برایا

و امم، مرضیهٔ سجایا و شیم، **محمد مصطفیٰ** صلی الله علیه

و آله و سلم، که ایجادِ موجودات بواسطهٔ وجودِ اوست،

و استحکامِ سبعِ سندادِ به برکتِ ورودِ او . العربیه :

لَا جَلِیْهِ کَیْلٌ مِّنَ الْکَوْنِ قَدْ خَلِقُوا

وَلَسَوْا أَرَادَ لَمَّا رَدُّوا إِلَی الْعَدَمِ

بیت :

خاتم اقبال اوست، آن که بمهر قبول
 خشک و تر کائنات، داشت بزیر نگین
 و بر آل خیر مآل و اصحاب هدایت انتساب او که نجوم
 هدا و قنادیل اهتدا اند، باد، صلوة دائم فائزته الی
 یوم التتاد.

در بیان ذکر اولیاء تعریف و تشبیه ایشان

اما بعد، می گوید عبد حقیر و بنده پُر تقصیر، اضعف
 عباد الله الغنی القوی، عبدالقادر بن هاشم بن محمد
 الکسینی غفر الله له ولوالدیه و احسن الیهما و الیه بغفرانہ
 اللائق بجناب فضل و الناشی من محض فضل و کرم، من غیر
 سابقته عمل، که بر ضماثر ارباب بصائر مخفی نماید، که سبّاحان
 بحار تحقیق، و سیاحان فیقای توفیق، و سالکان مسالک
 صدق و صفا، هادیان سبل دین و هدا، سالکان خدا آگاه،
 یعنی اهل الله، طائف هستند که دل خود را — که خزینہ
 خانہ اسرار است — از جمیع هواجر جسمانی و وساوس نفسانی
 مجرّد و مقدّس ساخته اند. و روی ارادت و مشیت از جمیع
 تعلقات بشریت برتافتہ، رشتہ تعلق از ماسوا گسسته، و از
 کدورات نفس وارسته، همگی توجّه بال و مرجع حال و قال آن
 گروه فرخنده فال، بمشیت حضرت ذوالجلال، مصروف داشته اند.
 و عنان ارادت و اختیار بارادت پروردگار معطوف، و

بذریعہ معرفتِ سبحانی، سعادتِ دو جہانی، و مراداتِ جاودانی
 بچنگ آورده اند. و باعلیٰ معارجِ کمال و اقصیٰ مدارجِ
 جلال رسیده، بر ہر فردی سعادت مندی کہ نظرِ فیض اثر
 اندازند، میسر وجودِ او را صفتِ کیمیای بخشند، و خاک را
 ہم نرخِ طلا گردانند. بیت :

آنها کہ خاک را بنظرِ کیمیا کنند
 آیا بود کہ گوشہٗ چشمی بما کنند

و بدان کہ طائفہٗ مذکور حسبِ اختلافِ حالات و مقامات،
 اقسامِ می باشند. قسمی است کہ، باوجودِ غلباتِ وجد و ذوق
 و جذباتِ محبت و شوق، بر حالِ خویش غالب و مستولی اند.
 و قفلِ کتمان بر درِ خزینہ خانہٗ جنان انداختہ، مہرِ سکوت
 و صمت بر زبان نہادہ، ہموارہ پاسبانِ حال و مقالِ خود
 می باشند. و سری از اسرارِ غیب، و رازی از مکشوفاتِ لاریب،
 بر منصفِ ظہور و بروز از ایشان جلوہ گر نگردد، و حتی الامکان
 ظاہر نشود. چنانچہ **شیخ نظامی** اولیا می فرماید. بیت :

ای **نظامی** ! تا توانی، سرِّ خود پوشیدہ دار

گر سبوا را رخنہ باشد، آبِ کَئی گیرد قرار

و این قسم را اربابِ سلوک ' سالک متشرع ' می گویند.

قسمی دیگر آنکہ، شرابِ محبت از خم خانہٗ وحدت نوشیدہ
 و خفتانِ تجرید در بر پوشیدہ، غواص وار سر بہ بحرِ زخارِ معرفت
 فرو بردہ دریافتِ طلبِ گوہرِ مقصود خود را گم کردہ، نہ

از وجودِ خویش او را خبری و نه از صفاتِ بشریت در او اثری. قطره ایست که بدریا پیوسته و از قیدِ مغائرت و ارستیم و ذره ایست که خود را مضمحل شَعْشَعَمٌ خورشید ساختیم و هم عین او گشته. و ایشان را مرتبهٔ مظهریت بیش نیست. و هر چه می گویند از زبان حال خارج از مقولهٔ قال. و از همین قسم است آنکه، آن سر دفتر اولیا، نوباوهٔ حدیقهٔ صدق و صفا، در حقائق و معارف وافی یعنی **بشر حافی** قدس سره در ذکر او می فرماید که:

”روزی به عبادان رسیدم شوریده دیدم مجذوب بر سجادهٔ خاک و مصلاهی تراب پاک بیخود افتاده. و کرمان و موران برگرد آمده و بارادهٔ حضرت حی لا یموت از اعضای آن سالک مقام لاهوت، خوراک و قوتِ خود می ساختند. پیشتر رفته، و تارک مبارک وی بر حجر خود نهادم. اتفاقاً بافاقت باز آمد و فرمود که: — من هذا الفضول الذی یدخل بینی و بین ربی! — یعنی این فضول کیست که میان من و پروردگار من در آید؟ — فوالله لو قطعنی از با از با ما ازدوت الاحبا! — یعنی قسم بحضرت او که اگر به تیغ بلا و ناوک ابتلا این بدن پر محن ما را پاره پاره کنند هر آئین من هر باره محبت زیاده کنم و ترانهٔ — هل من مزید — میزنم —“

و این قسم را ’مَجذوب مطلق‘ گویند.

قسمی دیگر آنکه، مصباحِ معرفت و هدایت به زیوت محبت

و فقیله درایت در مشکاة سویدای دل ایشان افروخته اند. و
خس و خاشاک تعلق بشری بآن سوخته مرات فواد او را از
قابلیت انطباع صور غیر مجرد ساخته همگی مواج بخود گردانیده.

پس حکمت ازلی و قدرت لم یزلی حضرت بادشاه غیور،
مبدع دهور و عصور، بران اقتضا نمود که این طایفه را حسب
مقتضای کلام قدسی — اولیای تحت قبای لا یعرفهم غیری —
از انظار اغیار و ابصار ابنای روزگار، مستور الحال و مخفی
البال گردانند. لاجرم لباس بیگانگی در بر شان پوشانید و بر
خاک مذلت نشانید. تا هیچ احدی و فردی بر حال ایشان
اطلاعی نیابند، و در پی ایشان نشتابند. بیت:

بسر وقت شان خلق کئی ره برند

که چون آب حیوان بظلمت درند

مثنوی:

شاه اند، بکسوت گدایان بیگانم و شند آشنایان

بر خاک، شگفته بوستانند در گرد، نهفته آسمانند

از خلق، نشسته بر کنارند در دلق، گسسته همچوتارند

و حضرت فتاح ابواب خیر و صلاح و مبدع اشباح و ارواح
السنه ایشان را، مفاتیح ابواب مهام و امور جمهور انعام گردانیده،
هرچم از زبان گوهر افشان ایشان بر می آید، لا محاله راه
باجابت کشاید. چنانچه کلام معجز نظام پیغمبر علیه السلام
بآن ناطق است که — رب اشعث اغبر مطرود الیاب لو اقسام

علی الله لا یره — یعنی بسای موی ژولیده و گرد آلوده که خلأئق از بس فضاحت حال، ایشان را از درهای خویش می رانند، حال آنکه، عندالله تعالی بعدی قرب منزلت و دُنُو رتبت دارند، که اگر در وقوع امری از امور قسم بحضرت رب شکور یاد می کنند حانت نگردند، و بر وفق مقتضای قسم او قضا فرماید — اولئک علیهم صلوات من ربهم و رحمة و اولئک هم المفلحون — روح الله ارواحهم و طیب نفوسهم .

الهی! ببرکت انقاس نفیس، درویشان و بمیامن صدق محبت ایشان، مشام دل این مستهام را به روایح توفیق معطرکن، و دیده جان را بنور هدایت و معرفت خویش منور ساز، و همگنان را از بوادی ضلالت طبیعت و رهان، و بمقصد هدایت توفیق و رسان. — انک علی کل شیء قدیر و بالاجابة جدیره

سبب تألیف این کتاب که به حدیقه الاولیاء موسوم است

چون بمقتضای کلام خیرالانام علیه التحیت والسلام — تنزل الرحمة عند ذکر الصالحین — ذکر مشائخ کرام سبب افاضه تنزیل الرحمة ملک علام است . جامع این اوراق چند و ناظم عقد این جواهر ارجمند، از صدق نیت و خلوص عقیدت خواست که، برخی از ذکر مشائخ و بزرگان و شم از حالات و کرامات ایشان — که در بلاد سند سکونت و مکان داشته اند — در سلک تقریر و سطر تحریر در آورده آن را وسیله

افاضه سحائب رحمت گردانند . لاجرم از ارواح مقدسه ایشان استمداد نموده ابواب تتبع و استقرا بر خود کشوده بعد بذل مجهود و صرف مقدور در مدت یک سال کامل از ثقات این دیار و روات صداقت شعار نقلی چند از مشایخ ارجمند که متحقق گشته و بصحبت پیوسته درین مجموع مندرج ساخته که آثار علیهم آن نقوش قدسیه بر صفحه روزگار و صحیفه لیل و نهار علمی کرّ الدهور و سرّ العصور مذکور و مسطور بماند . و این مستمند و ملتجی نیازمند را که باغبان این حدیقه است به گلدسته دعا یاد آورند و باین ذریع در حلقه صف نعال خویش بشمارند . زبان حال صدای این مقال بر سامع اصحاب هدایت مآل سرائیدن گرفت . شعر :

لک البشارة فاخلع ما علیک فقد

ذکرت ثمة علی ما فیک من عوج

الحمد لله والمنه که ما فی الضمیر بتقریر دل پذیر و بتفسیر بی نظیر بوجود انجامید و بعبارت اوضح و اخصر و ابین و اظهر باختتام رسید . متوقع از مکارم اخلاق اخوان الصفا و مراسم اشفاق خلان الوفاء آن ست که در اثنای خواندن این مدوّن این حقیر کثیرالتقصیر را بدعا خیر یاد آورند و طریقه نییان مجوز ندارند .

چون درین روزگار خجسته آثار گلبانگ عدالت کسری و فضل پروری امیر کبیر صائب رای ثاقب تدبیر بیت :

هر کجا جزمش کند خلوت زمانه پرده دار

هر کجا عزمش دهد فرمان جهان فرمان پذیر

مغیثِ کافهٔ انام، معینِ مراسمِ اسلام، مشیدِ ارکانِ
دولت و جهانِ بانی، مویدِ اساسِ سلطنت و کامرانی، فائزِ
سحابِ جود و افضال، جامعِ مراسمِ فضل و کمال، بیت :

آنکه آثار صفای دلش از چهره عیان

نور خورشیدِ هدایت ز جبینش رخشان

وانکه از فیضِ سحابِ کرم و معدلتش

شد هم عالم و آفاق چو باغِ رضوان

رافعِ لوای شریعت، ناصبِ رایاتِ طریقت، خافضِ آیاتِ
ضلالت و بدعت، جامعِ کمالاتِ علمی و عملی، حاویِ مراسمِ
صوری و معنوی، لمولف :

جمالِ صورت و معنی، کمالِ دین و دول

نہالِ دولت و جہا و گلِ حدیقهٔ جان

خلیلِ خلق و مسیحا نفس، علیِ همت

جلیلِ قدر و رفیعِ المکان، عظیمِ الشان

زهی کریم که دستِ سخاش غارت کرد

هم ذخائرِ بحر و هم دفائنِ کان

سحابِ دستِ نوالش چو قطره بار شود

ز قطره قطره شود رشحه قلزمِ عثمان

مرجعِ افاضل روزگار و مہبطِ طوائف ابرار و احرار، صاحبِ
معرفت و ایقان **امیر خسرو خان** لا زال دولتمند و ایالتی،
مستقیماً الی یوم الحساب، مصنوناً عن اسباب النقص و الانقلاب،

محیط آفاق و انفس گردیده و بمسامع سکان عالم قدس رسیده .
 و در عهد میمون و روزگار همایونش کافه برایا و عامه رعایا
 سرفه حال و فارغ بال از شکوه روزگار مصئون و از اضرار آشزار
 محروس و مامون . صاحب خیری که تشنه لبان خشک سال نیاز
 از فیضان سحاب بذل و افضال آن ذات بیهمال در عین تنعم و
 ناز سیراب ساخت و ملتجیان دربار فیض آثار آن بحر زخار
 از خواهش و آرز مستغنی و بی نیاز نمود . لمولف :

از فیض نشاء کرم او جهانیان
 بامایه نشاط و طرب همدم و ندیم
 بر خلق واجب است دعا و ثناء او
 کز حضرت کریم بود نعمت جسیم

صفدری که در هنگام کارزار حسام ذوالفقار کردارش
 شعل ایست آتش بار که خرمن وجود اشزار و کفار بیک
 طرفه العین بسوزانده آبی هست خوش گوار که حلق تشنه دشمن
 نکوهیده کردار را بیکدم سیراب گرداند . دیبائی است ملون
 که بمجرد دیدن دشمن بر تن بنقد جوهر جان خریداری آن
 باز نماید . و خدنگ تیز پرش همایون مرغی است از آشیانه
 قدس که نام فتح و ظفر در بال و پر بسته دارد . عقابی است
 که از نشیمن قضا که در پی شکار مرغ روح اعدا دهان
 واکشاده است . و همایی است از قاف تقدیر که بجهت استخوان
 دشمن شریر طیران گشته . و شبذیز دلدل مثالش از سرعت

گرمی جولان خوی چکان و از نعل آتشین شراره فشان. قدس
 بادی ست وزان، و ابريست قطره ریزان، برقی لامع درخشان.
صاحب رای که، تدبیرش شگفته گلی است از گلبنِ عالم.
 قدس، که شاهد قضا عمامه خود را بآن بیاراید. **دست اندوی**
 است که مشام دماغ عروسِ فکر و ذکا، از رائحه آن
 بیاساید. **جهان بانی** که از پرتو خورشیدِ معدلتش، کلبه
 روشن شده، و از نسیم لطف مکرمتش، عرصه بسیطِ غبرا
 جهانیان، گلشن گشته. شعر:

بعهدش کارهای یافت بنیاد

که ماند تا که بنیاد جهان باد

حضرت حق سبحانه و تعالی تا انقراضِ عالم و انتهای بنی
 آدم، حدیقه دولت و اقبال آن کریم الخصال، از جوئبار بقا
 سر سبز وریان گرداند، و نخل حیات آن ذات ملکی صفات
 مثمر و بارور گرداند. الهی یوم التناد بالنبی و آله الامجاد.

بنا علی ذالک، این محقر از ذره کمتر، که از تراجم فنون
 بلیات و تصادم صنوف نکبات، سراسیم و پریشان و ولم و حیران
 بود، از زبان حال ندای این مقال بگوشِ هوش شنود. شعر:

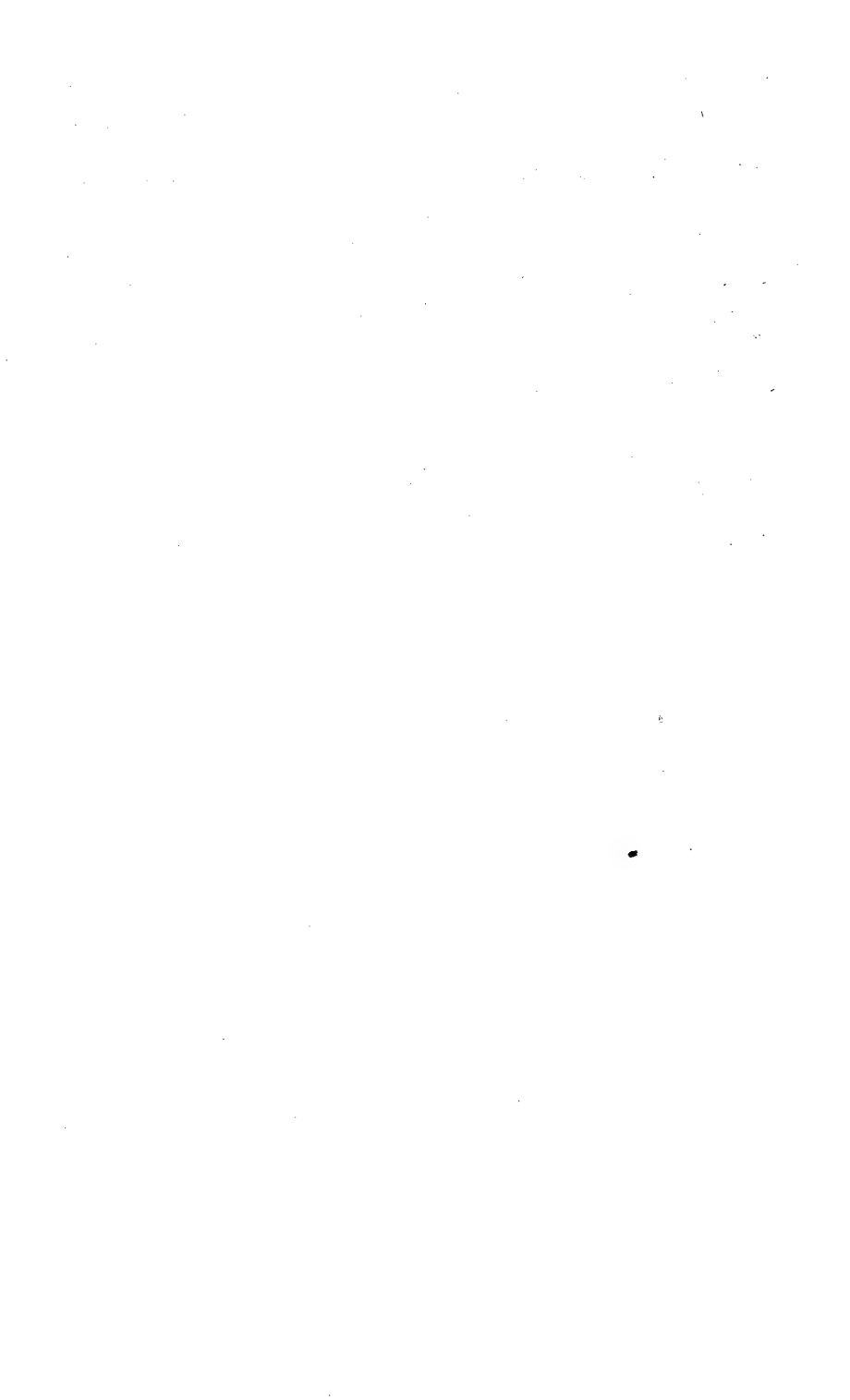
خیز و نزدیک خداوند شو این حال بگوی

چاره ای از کرم او که کریم است بجوی

باستبشار این بشارت و استبصار این اشارت، از روی صدق
 عقیدت و ولا، التجا بدان درگاه والا آورده که عنوان این صحیفه

بنامِ میمون و اسمِ ہمایون۔ آن کریم الطبع موشح ساختہ تا
 یمن۔ لقبِ سامی و اسمِ گرامی، او، مشہور۔ جمیع امصار گردد
 و مقبول۔ انظارِ اولوالابصار شود۔ و واضح این دفتر نیازمند و
 جامع این اوراقی چند، ادخار بچنگ آرد و از شداید روزگار و فتن
 لیل و نهار و ا رهد۔ — انشاء اللہ الکریم المتعال و الیم المرجع
 و المال و علیہ التوکل فی کل حال و هو حسبی و نعم الوکیل۔

و چون سلسلہٴ ارادت و خرقہٴ جمیع مشائخِ **سند** و اکثر
ہند بہ حضرت **غوث العالم** انتظام می یابد، لاجرم بمسابقہٴ
 ذکر ایشان مبادرت لازم۔

ذکر حضرت قطب الاقطاب غوث العالم والبرایا شیخ بهاولدین زکریا قدس سره

آن سر دفتر مشائخ و اولیای کرام، مقتدای طوائف عظام،
مرکز دائرہ وجود، گوهر قلزم شہود، مخزن اسرار،
لاہوتی، مطلع انوار ملکوتی، محل فیوض غیبی، مصدر
مکاشفات لاریبی، عارف معارف سبحانی، شاہباز نشیمن
حقائق روحانی، غوث العالم والبرایا، **شیخ بہاولدین زکریا**
قدس اللہ تعالیٰ سرہ، - منتظمان جواہر اخبار و منتشران لالی
آثار، چنین آورده اند کہ ولادت آن سرمایہ سعادت شب جمعہ
بیست و ہفتم ماہ رمضان بود، و در ہر سی روزہ ماہ رمضان
ہر چند مادرش پستان در دہانش میداد ہرگز پستان را نہ
مکید و همچنان صائم بود، و ہر گاہ سن^۳ شریفش بہفت سالگی
رسید، ہر سی سیپارہ قرآن را حفظ نمودی و در اکتساب علوم
ظاہریہ و تصفیہ باطن کوشیدن گرفت، و از کمال حذاقت و
فطانت و سلاست طبیعت و صفای طویت بعد از مضی پانزدہ

سال بدرس و افاده مشغول گشت .

و حضرت مولوی علامی مولانا **عبدالرحمن الجامی** در **نفحات** آورده است که هر روز هفتاد تن از اعیان علماء و فضلاء در مدرسه آن صاحب صدق و صفا تشریف می آوردندی و استفاده علوم می نمودندی .

بعد ازان چون جاذبه زیارت بیت الله و قیام مبارک حج وی را باعث و محرک گردید ، بدان مقصد اعلی عزیمت مصمم ساخت . بعد از انقضای مطلب دلخواه مراجعت نموده چون بسواد **بغداد** رسید ، بخانقاه ولایت پناه هدایت دستگاه قطب سپهر مکرمت و ولایت مرکز محیط معرفت و هدایت سالار قافلہ رجال — **لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله** — کنوز عرفان صمدی **شیخ شهاب الدین سهروردی** رحمه الله علیه مشرف شد . و بنظر فیض اثر وی درآمد . شیخ فرمود : **مرحبا ! مرحبا !** خوش آمدی و سرمایه سعادت آوردی ! **یا** که حضرت رسالت پناه علیه افضل الصوات ما را در حق تو بسیار سفارش نموده اند و چنین فرموده اند : که در شب معراج در زیر عرش پیراهنی بی جسد که از جوشش ذکر حق در رقص می بود ، از مهتر جبرئیل علیه السلام از کیفیت آن قمیص رقاص سوال کردم ، فرمود که : این پیراهن خاص یکی از آستان تست که موسوم به **شیخ بهاء الدین** خواهد بود . ازان باز منتظر قدوم سعادت لزوم تو بوده ام .

بعد ازان دست ارادت باو داد ، و وی از ایشان مرید گشت و رتبه ولایت و طنطنه ارشادش از کوه افلاک در گذشت . و

ازان روز باز طالبانِ راه و سالکان آگاه از خلواتِ فلوات، از روی شوق و خرام و تعطش و ادام، منازلِ بعیده و مراحل و اماکنِ کثیره طی نموده، بدربارِ فیضِ آثارِ آن قدوهٔ احرار می رسیدندی و دستِ ارادت و خرقه از ایشان گرفته و سرمایهٔ فیض یافتند با و طانِ مالوف و مساکنِ معروف بشتافتندی. حتی که همگی سلسلهٔ ارادتِ جمیع مشائخِ سلسله و اکثر هندی انتظام یافته، این خاندان که مسلم راستانست.

ذکر حضرت شیخ قدوة المشايخ شیخ صدرالدین قتال قدس سره

منتظمانِ جواهرِ اخبارِ چنین آورده اند که : هرگاه طاوسِ
روحِ مقدسِ ایشان از نشیمنِ جسمانی به خدائِ انس و خطائرِ
قدس توجّه فرمود، آن گوهرِ صدفِ شرف و کرامت و آن اخترِ
برجِ جلالت و مکرمّت، نوباوهٔ بوستانِ عرفان و بلبلِ گلستانِ
ایقان، جنابِ امیرِ ساداتِ حسینی در کنزالرموز در توصیفِ
ایشان فرموده اند : شعر :

آن بلند آوازهٔ عالمِ پناه
سرورِ عصرِ افتخارِ صدر و کاه
صدرِ دین و دولت آن مقبولِ حق
نمِ فلکِ برخوانِ جودش یک طبق

زبدة المحققین قدوة الواصلین شمس الملتی والدین شیخ
صدرالدین قتال علیه الرحمة والافضال، که فرزندِ کبیرِ آن
پیرِ دستگیر بود، بجایِ وی بر مسندِ هدایت و ارشاد بنشست و

عالم از شَعَشَعَةً خورشیدِ جمالش روشن گشت و صیتِ ارشادش محیطِ عرصه خاک گردیده و بذروه کره افلاک رسیده .
 نقل است که هرگاه عقیقه دوران و مخد ره زمان تاج المخدرات، زین المستورات، بصدق و راستی موصوفه و بصفت دین داری موسوم، یعنی حرم محترم وی از صلب ابر نیسان و سحاب فیضان، فیض پذیر گشت . از نطق آن سرمایہ عرفان، محیط ایقان، کنوز رحمان، شیخ رکن الدین علیه الرحمة والغفران در صدف رحم وی باحسن وجه و اکمل صورت بسرشت . در هر حینی از احیان که شیخ بزرگوار بخانه فیض آثار خویش تشریف می آوردی، بمجرد که آن عقیقه را نظر بر وی می افتاد بی قصد و عمد برپا * می خاست . روزی، شیخ ازان حالش استفسار نمود . فرمود که : در شکم من چیزیست که هرگاه ^۱ نظر من بر جمال باکمال تو می افتد ^۲ فی الحال مضطرب می گردد و مرا باعث قیام میگرداند و بعد از ادای تعظیم تسکین می یابد . شیخ فرمود که : در صدف شکم تو کوهر گرانمایه است که قطب خواهد شد .

نقل است که هرگاه ^۳ مدت حمل آن عقیقه بسر آمده وی را تشویشی عارض گردید و هم بدان مرض رخت عاجل بآجل

* آغاز نسخه هـ

۱ هـ وقت

۲ هـ تو افتد

۳ هـ که چون

کشید . این خبرِ موثرِ غم به آن مسیحا دم رسید . فرمود که :
 بآن عقیقه^۱ آفاقِ مریم اخلاق را بگویند که : در صدفِ رحمِ تو
 گوهرِ قطب مودع است و ترا موتمن آن ساخته اند ! زنهار
 تا آن گوهرِ شاهوارِ بیرون نیاری و در تربیتِ آن حقوقِ مرعی
 نداری ، و دیعتِ حیاتِ بوکلای ممات باز نسپاری . هرگاه پیامِ
 خجسته فرجام بدان مخدیره^۲ انام که سر به بستر^۳ منام سام فرو
 برده بود ، مبلغ داشتند ، فی الحال بقدرتِ عظیم خداوند — یحیی
 العظام و هیی^۴ رمیم — عرقِ حیاتش در حرکت آمده و شاه باز
 روحش که از قفسِ جسد وی پرواز نموده بود ، باز در نشیمن
 تن در رسید . بعد ازان ، آن گوهرِ بحرِ شهود در فضای وجود
 بخرامید و عالمِ آفاق و انفس از شعشع^۵ انوارِ جمال
 خویش منور گردانید و مادرش بحضانتِ وی مشغول گشت .

^۱ اصل : مور بستر

ذکر حضرت قطب الاقطاب شیخ رکن الدین قدس سره

نقادانِ ابریر اخبار و صرافانِ سبیکه آثار خضر الله
برنوف مراحم چنین آورده اند که: چون آفتابِ عالم تاب
وجودِ شریف سپهر مکرمت و قطبِ ولایت شیخ صدرالدین
قتال علیه الرحمة والغفران والافضال افول نمود، شاهین و کر
طریقت و غضنفر بیشه حقیقت، قطبِ سپهر جلالت و آبست
بلبلِ گلستانِ جبروت، قمری جنانِ لاهوت، مرکز دایره
معرفت و ایقان، شیخ رکن الدین علیه الرحمة والغفران، هاریکه
هدایت و مسندِ حسن ارادت پدرِ خود متمکن گشت و
مستسعدانِ سعادت ارادتش را نخلِ محبت بر لبِ جوئبار
مؤالفت و محبتِ راسخ گردید، چندانى کم خطه ملتان
حرسها الله تعالی عن طوارق الحدثان، بوجود شریفش² محسود
بهشت برین و مغبوط عالم علیین گشت.

1 نسخه حسام الدین از لفظ - تعالی - آغاز می شود

2 اصل: محمود

و حضرت شیخ را عَمّی بود **شیخ علم الدین** نام، که ظاهر
 حالش بطراز — علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل — مطرز بود
 و همواره حلقه^۱ در دبستانِ دل را باناملِ اکتسابِ علوم می
 جنبانیدی. روزی ناثره^۲ حقد و حسد در کانونِ سینه^۳ وی مشتعل
 گشت، به بعضی خوادمِ قطب الاقطاب اظهار نمود که: حضرت
 واهب مواهب تعالت آلاوه، مرا بسطِ علمی بخشیده است که
 مَسْتَدِیسِ فکر و خیال از احاطه^۴ حدود آن قاصر و عاجز است.
 آنسب آن و آلیق چنان ست که شیخ مین بعد بر سَجاده^۵ اجداد
 قدم جَد و اجتهاد ننهد! و اگر، ازین معنی اعراض نکند، هرآنیم
 رختِ اقامت بر مطیع^۶ مسافرت بارِ نموده بدارالخلافت **دهلی**
 عازم گردد، تا نگینِ سعادت کدام بستک قبول مسکوک شود
 و عیارِ لیاقت کدام مروج گردد.

و ملاحانِ سفائنِ بحارِ اخبارِ چنین آورده اند که: بعد
 استماع این کلماتِ هیرا^۲ و حکایات^۳ تیرا، میر جلّ دل
 حضرت شیخ^۴ بتابِ آتشِ غیرت در غلیان آمد، و باز بآب
 سکون استنامتی بخشید و با جمیع توابع و لواحق راه صحرای
 طریقِ براری **دهلی** سپردن گرفت. هرگاه^۵ در حوالی^۶

^۱ ه. ح : که بعد از

^۲ ح : کلماتِ مبرا و مقالاتِ تبرا

^۳ ه. ح : مقالات

^۴ ح : شیخ، ندارد

^۵ ه. ح : چون

دهلی که مجلای^۱ عرائس اولیا و محط^۲ قوافل^۳ اصفیا است، رسیدند. سلطان تغلق که والی^۴ آن ولایت بود و باتساع عرصه مملکت خود مباهات می نمود، باستماع^۵ قدوم^۶ میمنت لزوم حضرت شیخ با استقبال آمد و زمین خدمت را بلب تبجیل تقبیل نموده باصناف اعزاز و اکرام و انواع تعظیم و احترام، در دهلی آورده التماس نمود که: حضرت شیخ بانوار قدوم وثاق وی را منور سازد. و ازان جا که تنفیر^۴ از صحبت اغنیا مجبول ذات اولیا می باشد، از منزل وی اعراض نموده بخانقاه ولایت پناه نظام الدین اولیا سکونت گرفت. و مدتی آن دو تمساح^۵ بحر عرفان در اقتناص اصیاد ایقان مشغول می بودند و بحدی دُرر تسبیح و لالی تمجید را در رشته السنه می کشیدند که سگهان حجرات سموات را باعث سوالات می گشت.

و دران ایام سعادت انجام طوائف انام^۶ از خواص و عوام خط دهلی را سپردن طرائق تعبد و طی کردن مسالک

^۱ ح : بجلای عرائش اولیا و محط نواوی اصفیا

^۲ ه : قافل

^۳ ه : ح : خبر قدوم

^۴ ح : تنفر

^۵ ح : مساح

^۶ اصل نسخ عبارت - از خواص تا شیخ حاکم - ندارد. نسخ هالا و

نسخ حسام الدین هر دو دارای این عبارت اند.

تعفف آسان گردیده، به تخصیص شمع شبستان تقدیس [نشیخ
حاکم قریشی که چاشنی گیر^۱ قدر محبت بود، بخدمت
شیخ آمد و دست ارادت بگرفت .

و ازان جا که سلطان تغلق به تعبیر^۲ و تکبیر دیگری را
سپیم و شریک خود نمی دید، حضرت شیخ بمقتضای فحوای —
التکبیر مع المتکبیرین صدقه — بحال وی التفات نمی نمود و راه
استغنامی پیمود . تغلق ازین ممر هرگاه در مجلس وی سخن
صاحب سجادگی می گذشت، طرف عثم آن بزرگوار را^۳
رجحانی می داد و سخنهای تهکم^۴ و استهزاء گفتن می گرفت .
و حضرت قطب الاقطاب فحوای — انما الاولیاء امیر و یکتوم
السرائر — مطمح نظر^۵ خود ساخت، از استماع ترهات^۶ و
مزخرفات وی، دل تنگ نمی شد . تا روزی^۷ بسا صاحب
حضرت قطب الاقطاب اظهار نمود که: شاهد حق و عروس صدق
در پس حجله^۸ در نقاب اختفا مخفی^۹ و مستور است، و وقتی

۱ هـ، ح : چاشنی گیر سرجوش قدر محبت

۲ هـ، ح : تعبیر و تکبیر

۳ هـ : را — ندارد

۴ هـ، ح : تهکم

۵ هـ، ح : را مطمح نظر

۶ هـ، ح : ترهات — ندارند .

۷ هـ، ح : روزی تغلق

۸ ح : حجله و نقاب اختفا

۹ هـ : مخفی

بر منتهم ظهور و اریکه^۱ بروز جلوه گراید که حضرت شیخ^۱
 با عثم خویش در مباحثه^۲ علمیه در آید، تا در قسطاس قیاس
 اهل بینش، بضاعت فضیلت و لیاقت کدام یکی را رجحانی
 پدید آید.

ملاحان^۲ سفائن بحار اخبار، چنین آورده اند که: حضرت
 شیخ بعد^۳ استماع این کلام به اشترای غلامی، که هیچ گاه
 سلطان عقل به تختگاه گنبد دماغش ننشسته بود و دانش و
 فرهنگ از صورت مهیب خرنجک وی تنگ و استکفاف نمودی،
 امر فرمود: بمجرد که در نظر اکسیر تاثیر آن پیر دستگیر^۴
 درآمد، مس وجودش — که سالها در بوت^۵ جهالت و سفاهت گذار
 یافته بود — کیمیای سعادت گشت و نقوش جمیع علوم^۵ ظاهری
 و باطنی بر صفح^۶ بال وی منقش شد، و فرمود تا: او را در
 مجلس سلطان آوردند که با عثم وی مباحثه علمی نماید.

هرگاه قدم جد و اجتهاد بر بساط قربت نهاد، منادی غیب و
 منهی لاریب ندای — جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل
 كان زهوقا — بر سمع^۶ ادانی و اقاصی^۶ مجلس سلطان رسانید و

۱ ه، ح: حضرت شیخ ولایت کیش

۲ ه، ح: مقتطفان اثمار اشجار اخبار

۳ ه، ح: بعد از استماع این کلمات

۴ ه: دستگیر — ندارد

۵ ح: علوم ظاهری و باطنی

۶ ه، ح: مسامع

آن بلبلِ بستان فصاحت^۱ و آن خلیف^۲ د بستانِ بلاغت، اول طوطی^۳ زبان را در قفسِ دهان بر ترانه سنجی^۴ حمد و ثناء حضرت سبحانی^۵ گویا گردانید. بعد ازان روی بجانبِ عثم^۶ حضرت شیخ آورده گفت که: حضرت منّان مرا چندان بر علوم ظاهریّه و باطنیّه اطلاعی بخشیده است که آنظار و آذهان از احاطه^۷ کمیته آن عاجز و حیران ماند.^۸ اکنون اگر نقودِ علمی که در صره^۹ سینم متمکن است بر محک امتحان کشیده آید زیف و چید و ستوق و بنهرج^{۱۰} پدید گردد.

الغرض، چون عثم^{۱۱} شیخ را تابِ مقاومت و مباحثتِ آن غلام — که خواجگانِ حانوت فضیلت بعلامی وی افتخار و مباحثات می نمود — نبود، بالضرورة بعجز و انکسار اقرار و اعتراف نمود. و برهمگنان از مجلسیان ظاهر و مبرهن گشت که حق بطرف شیخ است.

در همان اثناء سلطان تغلق جانبِ سندِ عزیمت مصمم ساخت و^{۱۲} هین بر آمدن، حضرت^{۱۳} شیخ فرمود که: چون ما را

۱ هـ، ح : و د بستان دانش و بلاغت

۲ هـ، ح : سبحان .

۳ هـ، ح : است

۴ هـ، ح : پدید آید

۵ هـ، ح : می نمودند .

۶ هـ، ح : در

۷ هـ، ح : حضرت - ندارد

جاذبه شوقِ وطن و عطن دامن گیر شده است، رخصت سازید که
بزیارتِ روضه مقدسه جسد بزرگوار مشرف گردیم. سلطان
گمراه — که از نشاء شرابِ غرور سرمست بود — سخن آن اهل
دل بگوشِ رضا نشنود، فرمود که: درین ولا جمعی از متمردان
خطّ سندی گردن از ربه اطاعت ما یرتافتند، بعد از
تادیب و تعریکِ آن جماعه گم کردگانِ وادی مطاوعت،
شمارا مرخص خواهم ساخت.^۱ حضرت شیخ بحال غیرت
فرمود که: سفاک اجل شمشیر^۲ ممات را همیشه آهیخته است^۳
یعتمَل که بالتقا نهنگ حسام خون آشام تقدیر، ملکِ علام
وجودِ ضعیفِ تغلق، ساکنِ سرایِ عدم گردد.^۴ و تغلق را از
اصغای این کلام ملالت و مسامت تمام بخاطر رسید، و بی مکث
و اِهمال با جمعی قتال عازم خطّ سندی گردید.

بعد از مدتی با دلِ نشیط و حصولِ مراد از خطّ سندی
مراجعت نموده در حوالی دهلی رسید. و در بیرونِ دهلی
قصری داشت سنگی^۵ و بغایت زیبا و رنگین. دران نزول
اجلال فرمود. از استماعِ قدومِ وی اکابر و اعیانِ شهر

^۱ ه. ح : شیخ از کمال غیرت

^۲ ح : شمشیر ممات بقصد قتل جمیع انام از ایام انتقام آهیخته است.

^۳ ه. — یعتمَل که بالتقا — ندارد

^۴ ه. : گردانند -

^۵ ه. ح : سنگین

دهلي باستقبالِ وي تشریف بردند . در آن اثناء شیخ حاکم قریشی به حضرت شیخ فرمود که : بمقتضای^۱ آیه^۱ کریم — واطیعوالله واطیعوالرسول واولی الامر منکم — باید که^۲ : باستقبال او مبادرت نموده بعد ازان حضرت شیخ و شیخ حاکم قریشی در پیش تغلق^۳ رفتند و با وي مصافحت نمودند و دران روز سلطان تغلق موائد اطعم بگسترانیده بود و صدای^۴ ضیافت بگوش هوش صغیر و کبیر و وضع و شریف در داده . همگان دست به تناولِ اطعم دراز کردند و طعام می خوردند . دران اثنا سلطان گمراه روی بجمعی حاضران آورده مضمون آن سخن را که از حضرت شیخ در حین برآمدن بر زبان جاری گشته بود بر رنگ خبث و کینه آراسته به سلکِ تقریر در کشید و گفت : بعضی کسان از روی لاف و تصالّف در حین برآمدن بر زبان^۵ رانده بودند که : برگشتن سلطان از جمل محالات است و حال آنکه ازین معنی غافل که خود تا ابد در قید حبس و زندان فرو مانده اند .

بمجرد^۶ اِصغای این کلام و کلماتِ مزخرفات شیخ^۷ دست

۱ هـ : ح : فحوای آیه

۲ هـ : ح : که - ندارد

۳ هـ : رفتند

۴ هـ : صلاي

۵ هـ : ح : بزبان بردند

۶ هـ : ح : حضرت شیخ بمجرد

۷ هـ : ح : مزخرفات او

از طعام بازکشید و قلمز غیرتنش در جوش آمد و نخل وجود شریفش از شدت^۱ باد غیظ و غضب در اهتزاز شد . ناشسته دست شیخ^۲ از طعام بازکشید ازان مجمع برخاست . **سلطان محمد بن^۳ تغلق** که به حُلّی سعادت مندی مُتَحَلّی بود و کسوکب طالعش از مطلع سعادت طلوع نمود^۴ ، آبدستان را بگرفت و بالفور عقب حضرت^۵ دوید تا بدروازه که رسید . شیخ واپس نگریست و بایستاد و دست خود را بدان آبدستان بشت . و در اثنای شستن دست به^۶ زبان مبارک خود چنین راند که : — شستم تغلق را ازین جهان و از آن جهان ، و نواختم^۷ **سلطان محمد** را درین جهان و هم در آن جهان .

این^۸ سخن گویان ، مانند قلمز جوش زنان و باد^۹ وزان ، ازان مکان بیرون خرامید . در آن اثنا^{۱۰} درویشی صاحب دل از

۱ هـ : ح : تند

۲ هـ : ح : شیخ از طعام بازکشید — ندارد

۳ هـ : ح : ولد

۴ هـ : لمود — ندارد

۵ هـ : ح : حضرت شیخ

۶ هـ : ح : بر

۷ هـ : ح : نواختم

۸ اصل نسخه : ازین سخن گوئیا

۹ هـ : ح : حال ورزان

۱۰ هـ : ح : بزرگی کامل و درویشی صاحب دل

سکنه^۱ دهلی بر اثر قدمهای شیخ میرفت، گفت: شیخا!
سلطان تغلق تشبث و بذیل حمایت و ولایت^۲ کیش **جمال**
 درویش دارد و بقوت^۳ این ذریعه و معونت این وسیله خود را در
 حصن حصین می انگارد. ازین ممر از عدم مبالغات این نوع
 ترهات بر زبان میراند.

حضرت شیخ را از اوصافی این کلام، عنقایی غیرت در آشیان
 دماغ پر و بال زدن گرفت، و قلزم حمیت از ارتیاح ریساح
 غیرت در موج آمد، واپس^۳ نگریست و گفت: اول **جمال** بعد
 ازان **تغلق**.

مقتطفان^۴ ثمرات اشجار اخبار چنین آورده اند که: دران حال
درویش جمال علیه الرحمة والافضال در بلده **آج** بتوضی
 اشتغال داشت، هنوز آب بر قدم نرانده بود که دست از حیات
 خویش بکشست و در حین افتادن میگفت که: حضرت **پیر**
دستگیر در حق مرید کثیرالتقصیر در مقام غیظ و غضب
 است. و همان ساعت بود که بقدرت حضرت محول الاحوال

۱ ه: ولایت پناهی - ح: ولایت پناه

۲ ه: ح: بقوت و اعتضاد

۳ ه: اوپس - ح: باز پس

ه: ح: متصدیان اخبار چنین آورده اند

ذوالجلال صاعقه برآمد که بیک طرفه العین بارگاه معلای فلک^۱
سلطان تغلق واژگون ساخت و **تغلق** در شیب خانها
 بهلاکت رسید. و در همان زمان^۲ دیر قضا منشور سلطنت و
 اجلال و فرمان دولت و اقبال مطرا بطغرای — توتی الملک
 من تشاء — بنام میمون و اسم همایون **سلطان محمد بن**
سلطان تغلق نوشته و وی بتاریخ سن ۷۲۵ برمسند^۳ سلطنت
 دهلی بنشست و باجری حکم فرمان داد و امور جمهور در
 قبضه و تصرف در آورد. و او بغایت کریم الطبع و سلیم الوضع و
 عادل و باذل برآمد. و در امور سلطنت و ضبط حدود مملکت
 بسیار دانا و رسا بود چنانچه^۴ در تاریخ همایون آورده^۵ است.
 الغرض بعد از وقوع این واقعه حضرت شیخ جانب **ملتان**
 مراجعت فرمود و عم وی در حینی که **تغلق** جانب **سند عازم**
 گشت بنا بر اجازت **تغلق** در **ملتان** آمده بود. هرگاه^۶ از
 مراجعت حضرت شیخ خبر یافت فرمود: تا ابواب قلع^{*} **ملتان**
 را مغلق ساختند.

۱ هـ : ح : فلک فرسای

۲ هـ : ساعت

۳ هـ : ح : مسند حکومت و سلطنت دهلی

۴ ح : چنانکه در تاریخ همایونی

۵ هـ : در آورده

۶ هـ : ح : چون

حضرت قطب الاقطاب دروازه‌های شهر را که بدین گونه دید
از غیرت بجوشید و بر زبان راند که: آتش درونی، وی را بسوزاند
که تا غایت ازین حرکات نمی ماند. در حال تیرِ دعاي پیر
بر عرصه^۱ اجابت واصل گردید. نائره سوز از کانون سیناهش
مشتعل گشت و آتش^۲ درونی^۳ وی، زبان زدن گرفت. هرگاه^۳
آفتابِ حیاتِ وی نزدیک بغروب رسید جمیع کتبی^۴ که از صنادیدِ
اجداد او مانده بود، باحضر آن امر فرمود و بر رغمِ حضرت
شیخ هم را در آتش سوخت و توده^۵ خاکستر ساخت و خود
ودیعتِ حیاتِ بوکلایِ ممات باز سپرد.

حضرت^۵ شیخ بقدومِ میمنت ملزوم شهرِ هِلْمَان را روضه^۶
رضوان ساخت، و بر سجاده^۷ آبا و اجداد قدم جد و اجتهاد بنهاد،
و بارادت و خرقة^۸ مریدانِ اخلاص کیش و واردانِ صداقت
اندیش را صلا در داد.

نقل است که روزی نظر کیمیا اثر حضرت شیخ بران توده
خاکستر افتاد، از کیفیتِ آن استفسار فرمود. حقیقت ماجرا^۷ باز

۱ ح : هدف

۲ ح : آتش در درون وی

۳ ح ، ه : چون

۴ ح ، ه : کتب

۵ ح ، ه : حضرت شیخ قدس سره

۶ ح ، ه : خرقة پوشی

۷ ح ، ه : حال

نمودند، فرمود^۱: تا آن توده^۲ رماد را خس پوش ساختند. بعد ازان در تمامي شهر و نواحي^۳ **هلتان** بهر کتابي از هر قسم علم، احتياج واقع مي شد، حضرت شيخ مي فرمودي^۲ تا دست در آن خس پوش مي انداختندي و آن کتابِ مطلوب را از انجا مي يافتندي.

الغرض، شمع شبستانِ اين خاندان مدالدهور^۳ والازمان رخشان و تابان تا قيام الساعة و ساعته القیامت خواهد بود.

— طيب الله ارواحهم و روح نفوسهم —

۱ اصل نسخ: فرمود — ندارد

۲ اصل نسخ: می فرمود

۳ ه: اهل الدهور — ح: مدت الدهور

ذکر شاه باز آشیانهٔ قرب خداوندی
یعنی عثمان شاه باز مروندی قدس سره
(به طریق مشنوی)

لمولف :

شاه باز نشیمن لاهوت	شاه اورنگ خطم ملکوت
اهل دل عارف معارف حق	صاحب وجد و تارک مطلق
نشاة عثمان شاه باز لقب	اشرف الذات هم شریف نسب
بحر عرفان کنوز دانائی	مهر ایقان چراغ بینائی
مست رخم خانهٔ محبت و شوق	بلبل گلستان عالم ذوق
صاحب حال و کاسل ابدال	محرم خلوت حریم وصال
حبذا روضه اش به سببستان	عطر افزا چو روضهٔ رضوان
فیض افزای گنبدی پُر نور	چون حبابی ز چشم کافور
بلک ^۱ خود باغبان صنع ازل	چیده ^۲ آورد از ریاض عمل

^۱ هـ ح : یا که

^۲ هـ ح : چیده آورده

گل صد برگ تازه تر از جان کفش نسازد زبول^۱ دست خزان
 گنبدی نه کم روضه ای ز بهشت مشک با آب طینتش بسرشت
 خاک آن آستان قبل نشان سرمه^۲ بینش عیون شهان
 فیض فایض ز بام و دربارش نور رخشان ز چار دیوارش
 شب چواجرام در وی افروزان شمع و قندیل و مشعل تابان
 زائران حریم حرمت او میرسد فوج فوج از هر سو
 فرقه فرقه بهم دران موطن بر مثال ستارگان پرن
 دهد از جود قلزم عثمان سائلان را پُر از گهر دامن
 هر کسی را بوفی خواهش دل گشته بی شب مدعا حاصل
 هر که با غم هم آشیانه بود خسته^۳ دشته^۳ زمانم بود
 چون ز اخلاص می نهد قدمی اندران پاک محترم حریمی
 یابد از غم نجات و فیروزی شودش راحت و فرح روزی
 آستانش که هست خلد مثال هست محط^۳ قوافل آمال
 برد از خوان جود او کم و بیش هر کسی در خور عقیده خویش
 هست دربار او چو قلزم ژرف هر کسی راست بهره در خور ظرف
 کس نگشت^۲ از نوال شان محروم برد البته حصم^۳ مقسوم
 تا قیامت چنین^۳ بود روشن شمع تابان او بوجر حسن
 نه پذیرد ز صرصر دوران انطفائی بهیچ وقت و اوان

^۱ ح : زبون - ه : ذبول (بژ مرده)

^۲ اصل نسخ : نکذشت

^۳ ح : بود چنین

فیض^۱ دربار او با استقلال همچنین بود و هم بود لازال
دمبدم رحمت خداوندی باد بر روح شاه مروندی
نقل است که در بقع^۲ زمینی که دران اکنون مضجع^۳ گاه آن
ولایت پناه واقع است پیش ازین فاحش^۴ خانها بودند و زنان
بدکاره درانجا سکونت داشتند هرگاه حضرت شیخ بجهت
اصلاح آن فساد به^۵ تشریف آوردن بدان مقام مامور شد شب
اول که آن ماه برج ولایت و گوهر درج مکرمت دران بقع
نزول اجلال فرمود بمقتضای فحوای - جاء الحق و زهق الباطل -
جمعی رجال نکوهیده خصال که بجهت بد فعلی به نزد^۶ زنان
بدکاره آمده بودند هیچ کدام را قدرت بر جماع نشد و
رجولیت ایشان به عنیّت بدل گشت چون روز شد هر کدام
حقیقت^۷ ماجرا پیش دیگری القا نمود^۸ و از وی همان واقع
بعین باز شنود همگنان متعجب و حیران باز ماندند بعد از
تفکر بسیار و اندیش^۹ بشمار دانستند که از اثر قدوم سعادت^{۱۰}

^۱ ح : این بیت ندارد

^۲ ح : مضجع آن

^۳ ه : ح : فواحش

^۴ اصل نسخ : به - ندارد

^۵ ه : نزد

^۶ ح : حقیقت حال و ماجرا

^۷ ه : ح : کرد

^۸ ه : ح : سعادت ازوم این درویش است که درین دهار از او رسیده

ملزوم این فقیر است که از دور درین دیار رسیده است . زنان و مردان آمده در قدم^۱ وی افتادند و از تاثیر نظر وی هرهم^۲ از صدق اعتقاد تائب گشتند و ازان بد افعال^۳ درگذشتند^۴.

نقل است که روزی شیخ^۵ خواست که پارچه زمین را بچمته مزرع مهیا سازد . مزدوری را همراه کرده دران^۶ زمین رسید و فرمود که اول برگرد^۷ آن دیواری بینا کند . مزدور مامور به بینا کردن دیوار مشغول بود و خود بسعدت عصا در دست برپا ایستاده بود . ظاهرا خاوند آن زمین خبردار شد که فقیری^۸ قلندریم در زمین او تصرف می نماید . آن شخص در حال غضب ناک و بی باک دران بقعه^۹ خاک رسید و شیخ را ازان مانع شد . حضرت شیخ بآن^۹ عصا زد . آن شخص فی الحال رخت حیات بعالم ممات درکشید . شیخ مزدور را بفرمود تا او را دران خاک مدفون ساخت . وارثان او ازین واقع خبردار شدند و

۱ . ه . ح : قدمهای درویش

۲ . ه . ح : هم از دل و جان تائب

۳ . ه . ح : بد افعالی

۴ . اصل نسخ : گشتند

۵ . ح : شیخ پارچه زمین را می خواست

۶ . ه . ح : بر سر آن

۷ . ح : گرداگرد

۸ . ه . ح : درویشی قلندر وضع

۹ . ه . ح : عصا باوزد

همان مرتبه^۱ دران مقام در رسیدند و ازان معاملم باز پرسیدند .
 شیخ فرمود که : من هیچ شخصی^۲ را نکشتم ام ، بلکه سگی دیوانه
 را مقتول ساختم ام . آن جمله^۳ ازین معنی منکر گشتند . فرمود که :
 اینک درین خاک مدفون است . هرگاه^۴ آن زمین را کافتند
 سگی مرده ازان جا باز یافتند . یقین^۵ دانستند که اهل^۶ ولایت
 است . بست^۷ یکم شهر شعبان المعظم در ۵۶۷۳ هـ ازین دنیای
 فانی رحلت نمود .

آستانه متبرک در بلده سوسهستان است . نوّر اللّٰه مرقده
 و راح روحه .

۱ هـ : ح : بیک مرتبه

۲ ح : شخص

۳ هـ : ح : جماع

۴ هـ : ح : چون

۵ هـ : ح : یقین - ندارد

۶ هـ : ح : از اهل

۷ هـ : ح : این جمله عبارت تا اختتام ندارد

ذکر شیخ الشیوخ شیخ پته قدس سره

لمولف. ۱

شیخ پته سرور سلطان دین فارس میدان عرفان و یقین
 واصل حق صاحب صدق و صفا پیشوای اولیا و اذکیا
 مخزن گنجینه اسرار حق مظهر مجموع انوار حق
 عارف کامل ولی اهل حال سالک مقبول حسی ذوالجلال
 شاهباز آشیان لا مکان در فضایی قرب حق طیران کنان

بیان ابتدای حال آن فرخنده فال و ظاهر شدن^۱

با ظهور کمال

شد چنین نقل از ثقات ناقلان وز زبان ناقلان عاقلان
 کو^۲ چو جرعه جام وحدت نوش کرد هستی کونین را فرموش کرد
 جذب^۳ عشقش ز مستی در ربود جانب ملک بقایش ره کشود

^۱ ح : ظاهر شدن وی

^۲ ه ، ح : کوچو جام از عشق وحدت نوش کرد

^۳ ح : این بیت ندارد

در بن غار جبل ماوی گرفت
از خلاق دور با حق در حضور
با حشیشی گشته قانع از غذا
در ریاضت برده گوی از ریاضان
مختفی بود از خلاق ماه و سال
کس نبوده مطلع بر حال شان
اتفاقاً نشاء عثمان نشاء باز
همره شیخ الشیوخ صدر دین
باهم آوردند ازان مَرَبَع^۲ گذر
از صفای باطن و نور ضمیر
گشته هر دو قاصد دیدار مرد
از زبان حال هریک با دگر
هر یکی حال دگر معلوم کرد
تشبیح پتم از سر صدق و یقین
بعد ازان آن گوهر بحر شهود
ساخت عالم روشن از انوار خویش
بر سر آن کوه مسکن ساخت
مدفن پاکش شد اکنون آن مقام
خوش مزاری فیض بخش جان فزا

لعل و ش در سنگ خارا جا گرفت
مختفی از چشم چون در دیده نور
تافت رو از جمیع ماسوا
در تعبید برگذشت از عابدان
منزوی در کنج غاری لا یزال
گوهری بوده نهان در جوف کان
آن شمی سردار دینی^۱ سرفراز
شیخ زکریا بهاء الدین امین
لختی آسودند ازان عالی مقر
یافتند آن اهل دل را گوش گیر^۳
یافتندش صاحب دل اهل درد
گفت سر خویشان را سر بسر
رتبه قربت ز حق مفهوم کرد
شد مرید تشبیح زکریا امین
از نقاب اختفا چهره کشود
کرده ظاهر در جهان آثار خویش
دل ز میل ماسوا پرداخت
خوش بیاسوده دران دارالسلام
دیده دل را از نور و ضیا

^۱ ح : دین و سرفراز^۲ ح : مرتع^۳ ه : توشه گیر

قله کوهش بگردون برده سر
 نردبانش از سنگ و گچ پرداخته
 سلم است یا منبر نور است این
 شب چو اجرام فلک تابان درو
 می نماید هم بچشم ناظران
 روضه نی، بلکه قصری از بهشت
 از بخورِ عود و عنبر فی المثل
 در سواد صحن او، از هر طرف
 چشم آب روان چون سلسبیل
 زائران آستانش صد هزار
 سرفرازان خداوندان جاه
 سر بپای بارگاهش می نهند
 هر یکی حاصل کند مسئول خویش
 بحر جودش گوهر افشان موج زن
 هر کسی کز جود او شد سرفراز
 بهر هر مطلب کسی کانجا رسید
 هر مریضی کز تداوی طبیب
 در حرمش کان بود دارالشفای
 می شود امداد پیرش دستگیر
 می رسد از اهل حاجت هر زمان

شمس قصرش محاذی با قمر
 مهره مهرش مصقل ساخته
 یا که موج بحر کافور است این
 شمع و قندیل و مشاعل روبرو
 سطح گردونی پر از سیارگان
 کز گلاب و عود و زعنبر سرشت
 حجله حور است گوئی آن محل
 سایه و راشجار بینی صف بصف
 کاب او باشد شفا بخش علیل
 می رسد از هر طرف لیل و نهار
 سروران صاحب تخت و کلاه
 جبهه را بر خاک راهش می نهند
 در کنار خود کشد معمول خویش
 می برد هر یک نصیبی خویشتن
 تا ابد گشت از خلاق بی نیاز
 گوهر مقصود در دامن کشید
 آیس و محروم گشت و بی نصیب
 چون ز صدق دل نماید التجا
 بی شکی یابد شفائی دلپذیر
 در حرمش کاروان^۲ در کاروان

۱ هـ ح : بمقل

۲ هـ ح : بر

هر هم مقضي مرام آیند باز زان محلل هر صفائی دل نواز
فیض دربارش بود بحر شگرف زان برد هریک نصیبی خود بظرف
تا بود از گنبد گردون نشان تابود معموره کون و مکان
فیض بخش گنبدش پر نور باد آرزوی^۲ زائران معمور باد
رحمت ایزد تعالی پی پی به پی ز آسمان منزل بود بر روح وی^۳

۱ هـ ح : نصیب خورد ظرف

۲ هـ ح : از درود زائران

۳ حاشیه ۵۵ : حضرت شیخ پته از قبیله [اهلان] و خود مرد سندی است نه از ملک ... برای همین گویند که دپول سند نام آن بزرگوار حسین بن [راجبار بن کاه بن] لاکه بن سکیره و نام مادر [سلطانی] بنت مراد بن شرفو و شوخ پته ... بدان لقب مشهور میباشد و (وقات ایشان) شش صد و شصت و شش از (هجرت) صلی الله علیه و سلم.

• شیخ پته دیولسی کنیتش ابوالغیر لقبش شاه عالم . نامش حسین بن راجبار بن کاهو بن سخیر و از قوم اهلان و اسم مادرش سلطانی بنت شرفو است (جنگ خطی ملک نگارنده)

• و آن بزرگوار در اوائل حال میان شعب غاری در کوه مدفن گاه چون لعل در کسان مستور بود . شیخ بهاء الدین ملتانی بنور ضمیر در یافت و هر جوهر وجودش مطلع شده از گوشه کشید و مرشد ساخت . (جنگ خطی از سچید نو . ملک سندی ادبی مورد ص ۱۹۹)

ذکر شیخ الشیوخ شیخ جمال الدین^۱ [حماد جمالی] قدس سره

آن صاحب کشف و کرامت، و آن جلیل قدر عالی مرتبت، سرخیل مبارزان طریقت، سر دفتر عارفان حقیقت، خداوند خصائل مرضیه، جامع کمالات علمی^۲ و عملی، محرم خلوت خان^۳ قدس، باریافت^۴ مجلس انس، سرمست جام وحدت، غریق دریای معرفت، محبوب ذوالجلال، یعنی **شیخ حماد بن شیخ رشید الدین جمال^۳**، قدس سره، از جمله اولیای عظام و اصفیای کرام خط^۴ سند است. نواسه دختری زبده الواصلین **شیخ جمال** درویش است. مظهر اسرار ملکوتی و مطرح انوار لاهوتی بوده. خورشید فیضان الهی و مکاشف غیر متناهی، بنوعی برکاشانه^۴ سین^۴ وی پرتو انداخت، که جمیع سرائر عالم ملک و ملکوت، بر وی مکشوف ساخت. تا^۴ هر روز

۱ هـ، ح: حماد جمالی

۲ ح: علمی و عملی

۳ ح: جمالی

۴ هـ، ح: تا آنکه هر روز

صد هزار تلامیذ دانش اندوز، از مجلس آن شمع دل افروز
اقتباس انوار مسائل علوم، می نمودندی، و بذریع^۱ آن تشبث
بازیال مطالب و مقاصد دینی^۲ و دنیاوی حاصل کردند. خانقاه
و مسکن گاه^۳ وی در بلده ساموی بوده، سده^۴ سنیه و عتب^۵
علی^۶ اش، مهبط^۷ قوافل رجال^۸ و آمال و مورد امائل مرضیه
خصال گشته.

نقل است که: در دور خلافت جام جون، جام تماچی
و جام صلاح الدین که بر وضع شاهزاده گان در ملازمت آن
صاحب قران قیام می نمودندی، و جانب شیخ عقیده صادق و
اعتمادی واثق داشته اند، و از انجا که خدمت درویشان و صدق
عقیدت با ایشان مفتاح ابواب سعادت^۹ دوجہانی و ذریع^{۱۰}
وصول^{۱۱} درجات آمال و امانی ست، بحکم فحوای آیہ کریم —
و یختص برحمتہ من یشاء — فضل و مکرمت الہی ایشان را
بنواخت، و ہمای دولت و سعادت برایشان سایہ انداخت.
لاجرم^{۱۲} هر دو پدر و پسر حلق^{۱۳} اخلاص و یک جہتی در گوش
و غاشیم خدمتگاری بر دوش افکنده، بنده وار بدر بار فیض آثار

۱ ه، ح : دین و دنیا

۲ ه، ح : مهبط

۳ ه : رجال و مورد امائل مرضیۃ الخصال گشت

۴ ه، ح : سعادت

۵ ه، ح : حصول

ح : لاجرم پدر و پسر

آن ولایت پناه صباح و بگاه می رسیدندی و بجاروب گری^۱ آن
 آستان^۲ راستان مشغول گشتندی^۳ و خس و خاشاک^۴ آن سد^۵
 پاک بجای مرهم^۶ بر دل ریش درد مند خویش نهادندی و
 غبار آن دربار مانند کحل الجواهر در دیده کشیدندی . مدتی
 مدید برین نسق خدمتگاری از ایشان بظهور می رسید . اتفاقاً
 جمعی شرارت پیشه خباثت اندیش صورت این حال را^۷ بصد
 رنگ آمیزی بنقوش فتنه انگیزی آراسته و پیراسته در معرض
 عرض جام جونم جلوه گر ساختند و خاطر نشان نمودند که : جام
 تماچی^۸ داعیه سلطنت دارد و می خواهد که بوسیل^۹ خدمات آن
 صاحب کرامات تشبیه بذیل^{۱۰} این مامول وصول این مسئول
 نماید و ابواب دولت و سلطنت بر روی خود و اکشاید که
 حکما گفته اند که : فکر واقع پیش از وقوع و تدبیر کار پیش
 از صدور باید کرد . بیت :

نگم کن چو سوار داری به شست

نه وقتی که پرتاب کردی ز دست

جام جونم را از اصغای^{۱۱} این کلام واهم^{۱۲} تمام روی داد

۱ هـ : ح : آستان قبله راستان

۲ هـ : می گشتند

۳ هـ : مرهم بریش دل خویش . ح : مرهم ریش بر دل خویش

۴ ح : با

۵ هـ : ح : بدین مامول نماید و ابواب

۶ ح : استماع

و ابواب فکر و اندیش را بر دل خویش باز کشاده. بعد از تنقیر افکار و تشحیط انظار رای اندیشید و صلاح مملکت خویش را در آن دید که جام تماچی و صلاح الدین را جانب دار الخلافت دهلې فرستاد و هیچ احدی را برین مضمون اطلاعی نداد. و ایشان^۱ در آن مکان بقید زندان و حبس فرو ماندند و خود بر تخت سلطنت و کامرانی و بر بساط عشرت و شادمانی مرفه الحال و فارغ البال بنشست. و حال آنکه ازین غافل که بر او تقدیر حضرت قدیر، درین بساط کعبتین مراد، برخلاف مقتضای حال و خواهش بال^۲ وی باخته است. و بمقتضای آیم^۳ کریم — عسی عن تجبوا شی و هو شر لکم — بحصول نقش این مامول وی را فریفته ساخته.

مدتی^۳ برین منوال گذشت. اتفاقاً روزی آن ولایت کیش، جاروب گرد آستانه^۴ خویش را یاد آورد و از حال وی استفسار نمود. هیچ کس را بر کیفیت حال وی اطلاعی نبود. خادم خویش، جانب خانم^۴ آن محزون دل ریش فرستاد. خانگیان^۵ وی بصد عجز و زاری و اضطراب و بیقراری، صورت حال آن محبوس مایوس، در خدمت حضرت شیخ معروض داشتند. آن

۱ ه، ح: ایشان مدتی در آن مکان بقید حبس و زندان

۲ ه: آمال

۳ ه، ح: مدتی حال برین منوال

۴ ه، ح: خانه جام تماچی فرستاد

۵ ه، ح: خانگیانش

بزرگوار که این اخبار شنید از غایت^۱ غیرت بجوشید و از اضطراب برخاست و در حجره^۲ معبد جولانی زد^۲ و بیتی بزبان سندی آغاز نمود که دران اظهار شوق جام تماچی و طلب وی بود. X. ظاهرا شمع^۳ ازین مضمون به جام جوئم رسید. سوار شده بخانقاه^۴ آن ولایت پناه آمد و در حلقه^۵ تلامیذ وی بنشست. و قرار داد چنان بود که طلبه^۶ علم بیرون صومعه^۷ در خانقاه جمع می گشتند و شیخ بسعادت در خلوت صومعه منزوی میبود و همیشه برقع بر روی می داشت. طلبه^۸ علم را از همان جا استفاده حاصل می شد.

جام جوئم زبان بحرف^۹ گستاخانه^{۱۰} وا کشود و گفت: طائفه^{۱۱} درویشان و بزرگان را بامور سلطنت دنیاوی چه تعلق؟ شیخ ازین سخن نا ملایم بجوشید و فرمود که: این پارچه^{۱۲} زمین را حواله^{۱۳} ما ساخته اند و ما این متاع^{۱۴} کثیف را حلقه^{۱۵} طوق^{۱۶} گردن

۱ غایت نائره غیرت بجوشید ح: غایت نائره بجوشید

۲ ه: ح: کرد

X ب: جوئو، مت اوئو، جام تماچی آء

سباجهی باجه پشی، توسهن ئتو، راء!

۳ ح: به خانقاه ولایت پناه شیخ آمده

۴ ه: صومعه نشستندی ح: صومعه نشستندی و شہخ بسعادت خود در صومعه

۵ ه: ح: طلبه علم را همان جا بیرون صومعه

۶ ح: تعجیر

۷ ه: ح: لفظ - حلقه - ندارد

آن سگ یعنی تماچی^۱ ساخته ایم. جام از شنیدن این کلام^۲ به سمت و ملال^۳ برخاست.

همان شب بود که آن بزرگوار جام تماچی را در^۴ مجلس دهلی بواقع^۵ خواب خود را باز نمود و به بر آمدن ازان موطن اجازت فرمود. پاسی از شب باقی بود که ازان خواب کامیاب بیدار گشتند و به شنیدن اشارت با بشارت بغایت مبتهج شدند. دیدند که^۶ زنجیرها از رانها و پایهای ایشان بیرون افتاده است. یقین دانستند که بامداد شیخ ولایت کیش، شب دیجور محنت را، صبحی پدید آمد. برخاستند و راه بر آمدن در پیش گرفتند. بهر دروازه مغلق که می رسیدند بقدرت حضرت مفتاح الابواب آسان^۷ بر ایشان مفتوح می گشت. تا همچنین^۸ از یک یک دروازه در گذشتند و از شهرستان بیرون برآمدند.

صبحا پگاه این خبر را به خلیف^۹ دهلی رسانیدند. ایشان بی^{۱۰} تسویف و تاخیر جمعی کثیر از شهنسواران^{۱۱} نامدار و یکم

۱ هـ : ح : جام تماچی

۲ هـ : سخن

۳ ح : ملالت از آنجا برخاست

۴ اصل نسخه : در همان مجلس مجلس

ح : در مجلس دهلی هـ : در مجلس دهلی

۵ هـ : ح : که واسطه کلید زنجیرها از پای های ایشان

۶ هـ : ح : لفظ - آسان - ندارد

۷ هـ : ح : از جمیع دروازه ها در گذشتند

۸ هـ : بی تشویف و توقیف

۹ اصل : شهنسوار

تازان کارزار، مسلح و مکمل ساخته، در عقب ایشان روان گردانید. سپاهان^۱ باد سوار و راکبان مراکب برق رفتار شتابان و دوان مسافتی راه که قطع نمودند، یک مرتبه ایشان را از دور بشناختند. هم متفق العنان از نهت^۲ فراوان جانب ایشان تاختند. یک طرفه العین، بقدرت حضرت بدیع العجائب، گردبادی تیره^۳ پیدا شد که روز نورانی را مانند شب ظلماتی ساخت، و هیچ^۴ یک از آن سواران بحال دیگر نه پرداخت. از صدای دهشت فزای صرصر، و از تراکم ابر ظلمت گستر، هم دل بر هلاک^۵ نهادند و عنان را از دست بدادند و اسبان را در رفتار مختار وا گذاشتند. بعد از مدتی که آن حجاب متواری از ایشان مرتفع گشت می بینند که از رجعت سیر، در فزای فضای دهلی^۶ رسیده اند. و جام تماچی و صلاح الدین همچنان در روز روشن می رفتند. بهر منزل و مقام که نزول و الامام می نمودند، زنبیل طعام مع ادام و آب خوش آشام، از آسمان بر ایشان فرود می

۱ ه، ح: سپاهیان جرار و

۲ ه: از بهجت فراوان جانب ایشان دویدند

ح: از - " و هم ... تا ... تاختند " ندارد

۳ ه: تند و تیره ح: گرد باد تند و تیز

۴ ه، ح: سواران هم از یکدیگر جدا و آواره گشته از صدای

۵ ه، ح: هلاکت

۶ ه، ح: رسیدند و حال آنکه جام تماچی

آمد. برین نسق و هنجار می آمدند تا بدیاری **سند** رسیدند. بموضع **کیبران** که آمدند **درویش نوح کیبر** را - که از جمله بزرگواران آن بقع بود - دیدند که **گل^۱** گوسفند را می چرانند. در اثنای آن، درویش به شخصی که در گوسفندان وی درآمد، گفت که: **بحکم جام تماچی** که در گوسفندان من در نیائی.

ایشان^۲ را از اصفای این^۳ کلام تعجبی تمام روی داد. پیش^۴ درویش رفتند و از حقیقت این مقول باز پرسیدند: که عجب که خلیف **جام جوئم** است و **تماچی** در دارالخلافت **دهلی** محبوس و مایوس در بند و زندان است، و تو حکم را باو منسوب می سازی! درویش گفت^۵ که: حقیقت حال او را نمی دانم اما دوس روز است که از زبان و حق و طیر و گیاه و نبات این کلمات می شنوم که حکم حکم **جام تماچی** است. ایشان را از استماع این بشارت بهجت و مسرت افزود و امیدوار گشتند. پیش درویش^۶ حقیقت حال خویش اظهار نمودند

۱ ه، ح: گل گوسفندان را می چراند. دران اثنا ظاهرا شخصی در گوسفندان وی درآمد که گوسفندی ازان برهاید. درویش باو گفت که: **بحکم**

۲ ه: جام تماچی و صلاح الدین را

۳ ه: آن

۴ ه، ح: فرا پیش درویش رفتند

۵ ه، ح: درویش در جواب گفت:

۶ ب: گویند که همانوقت درویش نوح این بیت سروده:

جوئو و چین جهوری ماریو

جام تماچی شهرین چاژهو

۶ مقبره شیخ نوح هونائی تا کنون در موضع مذکور در بین حیدرآباد و

هالا موجود و مرجع خلائی است (ح)

و به وصول این مامول^۱ و حصول این مسئول نذری بر خود قرار دادند و از انجا روان گشتند.

بعد از دو سه روز از راه شال آمده محاذی بلده^۲ ساموئی آن طرف دریا بنشستند و چشم بر مقصد مراد دوختند و دیدند که هنوز کوكب سلطنت جام جوهر در اوج است و دریای حکومتش در موج. جام صلاح الدین جام تماچی را همانجا گذاشت^۳ و خود در کشتی در آمده جانب بلده^۴ ساموئی گذار نموده و بخانقاه ولایت پناه^۵ در رسید و بقدم بوسی^۶ وی مشرف گشت و اظهار مراسم شکر گذاری بجا آورد و کیفیت بر آمدن از زندان و فرود آمدن زنبیل نان و مژده دادن شبان بیان نمود و در باب^۷ جام تماچی استصلاح خواست^۸. شیخ تازی از مصلاهی باصفای خود برید و وی را داد که این تار را بر سر چوبی وضع نموده بالای سر جام تماچی نصب سازد که نوبت نوبت اوست. وی آن رشته^۹ که بچرخ فیض رسته بودند بر سر عصای رفع نمودند بر جام تماچی نصب ساخت.

۱ ح : مسئول و حصول این مامول

۲ ه : ح : مانده

۳ ه : ولایت پناه شیخ

۴ ه : در باب آمدن

۵ ه : نمود

۶ ه : آن رشته که بر سر عصای رفع نموده

فی الحال بحکمِ قادر متعال^۱ کم — توتی الملک من تشأ و
تنزع الملک ممن تشأ — صفت اوست، هزار در هزار علم
نمودار شد، و منادی قضا و قدر بر سر رؤسِ خلائق و بشر ندا
در داد که: دَورِ دَورِ خلافتِ جام تماچی است، غلغل در
شهر افتاد.

جام جونم که بدان^۲ طرف چشم خویش واکشاد و حشم
بی کران و لشکر بی پایان وی^۳ را بنظر در آمد، تابِ مقاومت
ندیده^۴ گوشه گرفت و قصر سلطنتِ جام جونم واژگون
گشت، و جام تماچی با دبدبه^۵ سلطنت و ایالت از دریا عبور
کرده به بلده^۶ ساموئی رسید، و اول بزیارتِ خانقاه شیخ رد
آمد، و بلب تعظیم و شرف تبجیل و تکریم آستانِ ملتسمِ راستانِ
وی را تقبیل نمود، و به مژگان جاروب گری غبار آن دربار بجا
آورد، و ازان جا بهای تخت برآمد^۵ و بر مسندِ ایالت و حکومت
بنشست، و با اجرای^۶ حکم و نفاذِ امر فرمان داد و ابواب
داد و ستد بر خود واکشاد، بیت :

۱ ه : قادر متعال جل عز الشبه و المثل که

۲ ه : بدان طرف لگریست

۳ ه : بنظر وی در آمد

۴ ه : ندید لا جرم خود را بگوشه کشید و

۵ ه : آمده بر مسند

۶ ه : و با اجرای احکام فرمان داد

کار نه این گنبد گردان کند
هر چه کند همت مردان کند

آری بتوجه درویشان و بیمن^۱ امداد و دستگیری جمعی
خدا پرستان، از ممکن^۲ غیبی و تنق^۳ لاریبی، کاری چهره کشاید
که، هرگز بقوت بازوی^۴ خبیر و بمعونت فکر و تدبیر، روی
نمایند و دست از تشبث حصول آن کوتاه ماند. بیت :

حمایت از کهن دامن درویش
ز صد مد^۳ سکندر قوتش بیش

ملخص کلام آنکه، بعد از چند روز بخدمت شیخ آمد و
مبلغ یک هزار دو بیست درهم تحفه آورد و التماس نمود که :
حدود ولایت خویش از زبان آن ولایت کیش مشخص نماید.
شیخ فرمود که : ازین جانب تا کند کلائی^۴ و از آن طرف تا
کندی آباره آنچه محدود بدین حدود است، محکوم حکم و
فرمان تو خواهد بود! و نیز فرمود که : تمام اراضی محدوده
خود را بمردم قسمت نماید و ازان مبلغ راه آورد بر بالای کوه
ساموئی مسجد بنا فرماید و آن را هکلی نام نهید!

۱ ه : بمیان امداد جمعی ب : دستگیری ایشان و جمعی

۲ ه : ممکن غیب و تنق لاریب

۳ ه : صبر ب : خبیر

۴ ه : کنای ب : کند کلائی

بعد ازان از جام پر سید که : اموات را بکدام^۱ زمین و بقاع
مدفون می سازند! جام جواب داد که : در موضع پیر آر در جوار
شیخ پتم^۲ قدس سره . فرمود که : بعدالیوم در همین کوه
ساده و گی در جوار هکلی مدفون ساخته باشند .

جام تماچی بنا بر فرموده^۳ پیر دل پذیر، در جمیع اقلیم
خود زمین ها را قسمت کرده بمردم و قبائل جدا نموده تسلیم
ساخت^۴ که تا قیام قیامت آن حدود مقسوم بر همان تنسیق و
تنظیم ثابت و مستقیم باقی ماند . و مسجیدی بنا کرد و آن را
هکلی نام نهاد که تا غایت موجود است و ازان باز^۴ تا الان
همچنان مردگان را دران مکان مدفون می سازند .

اکنون مزار فیض آثار آن بزرگوار نیز برین کوه واقع
است . — طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه .

۱ ه : بکدامی زمین دفن می کنند! جام در جواب فرمود :

۲ ه : مزار فیض آثار شیخ پتم

۳ ه : نمود

۴ ه : روز

ذکر شیخ جیم ولد شیخ نعمت الله قدس سره

لمولف :

آن سرورِ افتخارِ دوران	صدرِ زمن و مدارِ دوران
گلدستهٔ کلینِ کرامت	نوباوهٔ باغِ استقامت
آئینِ مظهرِ تجلی	گنجینهٔ جوهرِ تجلی
روشن دلِ عارفِ حقائق	سر دفترِ واصلانِ خالق
گلدستهٔ گلشنِ کرامات	سبّاحِ محیطِ وجد و حالات
مراتِ خصائلِ رضیم	خورشیدِ جمالِ شیخِ جیم
خضرِ دویم و مسیحِ ثانی	سر چشمِ آبِ زندگانی
نیکو خلفی به تختِ والا	از شیخ بهاء الدین و دنیا
صبحِ نفسش ز فیضِ جاوید	پیرایهٔ دهٔ بهارِ آمید
تابان ز رخسِ چراغِ توفیق	مشکین ز دمسِ دماغِ توفیق
صاحبِ نفسی که وفقِ رایش	پیمودهٔ قضا ره رضایش

1 اصل نسخه : رفق

2 اصل نسخه : بنموده

صد برگِ دعایش از انابت
درکشورِ نیستی عَلم زن
شاهنشهرِ مُلک ترک و تجرید
از صدقِ عقیده خیلِ رایان
شاهانِ جهان هم گدایش
خوش روح فزا مزارِ پاکش
آراست، گشتم^۲ آستانی
فیض از در و بامش آشکارا^۳
بشگفت^۴ چمن چمن بهاری
هر کس به نهالِ^۵ صدق و ایقان
این گلبنِ تازه ای شگفته
سر سبز بماند جاودانی
مرغِ چمنش ز پرده^۶ راز
بر فرقِ عمامه^۷ اجابت
بر تارکِ آسمان قدم زن
یکتای دُری ز بحر تفرید
بر خاکِ رهش کلاه سایان
در یوزه^۱ گر درِ دعایش
کز فیض سرشته آب و خاکش
کز خلدِ برین دهد نشانی
سر مست ز دیدنش نظارا
گلهای امید ازان هزاری^۵
بر چیده^۷ ازان گلی بدامان
کز آب و هوای فیض رسته
محروس ز آفتِ خزانی
همواره چنین بود نوا ساز

۱ ه : در یوزه گرلد در دعایش

۲ ه. ج : دلکش

۳ ب : آشکاره - نظاره

۴ ه : بشگفته

۵ ه. ب : مزاری

۶ ه : ثبات ب : بد نهال

۷ ه : در چند

ذکر آن خجسته نژاد^۱ راسخ فواد پیر مراد قدس سره

ملک سیرت آن پیرسیده مراد	خجسته لقا و مبارک نهاد
فروزان چراغی ز آل رسول	گل گلشنِ مروتضی و بتول
سرا پرده ^۲ قرب حق منزلش	مجل ^۳ فیوضات غیبی دلش
سر حلقه ^۴ جمع قدوسیان	شناسای آسرار روحانیان
انیس سرا پرده ^۵ وجد و حال	جلیس در بارگاه وصال
ز خمخانه ^۶ شوق سرمست بود	ز خود نیست باحق هم هست بود
غریق فرو رفته دریای عشق	حریق شرار تجلای عشق
حقایق شناس مقالات ^۷ بود	خداوند کشف و کرامات بود
بسی طالبان را ز فیض نظر	شده جانب وصل حق راهبر
بسی ^۸ را بارشاد تلقین نمود	سوی مقصد دین رهش برکشود
زهی آستانش مسرت فزای	ز مرات دل زنگ غفلت زدای

۱ ه: و شیخ فواد پیر سید مراد

۲ ه: مقامات

۳ ه: این بیت ندارد

مزار^۱ شریفش که در هکلی است ز مرآت دل زنگ غم منجلی است
 فضایی^۲ سرایش فرح بخش روح صفای درش مایه صد فتوح
 غبار مزارش چو کحل البصر فزائنده روشنی در نظر
 ز ارباب حاجت هزاران هزار رسد در مزارش به لیل و نهار
 کشد هر کسی در خور اعتقاد در آغوش وصلت عروس مراد
 کسی کو^۳ بیای درش سر نهد گلی کام دل را بسر بر نهد
 در آستانش که بس دلکشا مت کلید کشاینده کارهاست
 خدا یا برین خاک پاک مزار سحابی ز باران رحمت ببار
 برین مستمندی دل آواره ز فیض عمیمش رسان بهره

۱ ه: این بیت ندارد

۲ اصل نسخ: فضای

۳ ه: گم

ذکر مغفور مبرور سید علی شیرازی قدس سره

آن والی کشور ولایت	برهانِ مالکِ هدایت
صاحب دل عارف محقق	بیدار دلی ولی مطلق
سید علی آن بفضل ممتاز	سر دفتر سیدان شیراز
گلدستم بوستان طاهای	فرخ ثمری ز نخل زهرا
کشف دقائق معانی	دانی حقایق نهانی ^۱
مرآت جمال اسم اعظم	بینای رموز هر دو عالم
از آئینه دلش هویدا	آسرار جلال حق تعالی
هم مظهر صورت تجلی	هم مخزن گنج لایزال ^۲
دریا دل و قلزم سماعت	عیسی دم و یوسف ملاح
دست کرمش چو ابر نیسان	میبود همیشه گوهر افشان
فیض کرمش که عام بودی	زو بهره صد کرام بودی

^۱ ه : معانی

^۲ ه : این بیت ندارد

در راهِ خدا به بذل و ایثار
 گر خود هم گنجِ شایگان بود
 میداد هم بتازگی رو
 بودش بنظر هزار جوهر^۱
 صدگون سماط نزل چیدی
 بنشسته به بزم میزبانی
 اخوانِ صفا ز هر دیاری
 هر روز بر سمِ میهمانان
 هر یک ز افاضه^۲ نعیمش
 بر چیده جواهرِ مطالب
 دائم پی^۳ ابتغای مرضات
 هشتاد و یکی سنین نه صد
 کورخت ازین سرای فانی
 آسوده بخوشترین مزاری
 خورشید ز روی شوق^۲ اخلاص
 خوش گنبد فیض بخش بر نور
 از باغِ طرب گلی شکفته
 نزهتگه چشمِ اهل بینش
 تا هست نفوسِ پاک در خاک
 بادا ز درودِ پاک بازان

میداشت دلی چو بحرِ ذخائر
 درحاصلِ جمل بحر و کان بود
 هرگز نفکنده چین در ابرو
 با قیمتِ یک شیم^۱ برابر
 خوانهای نعم بران کشیدی
 میداد صلاهی میهمانی
 خلائق وفا ز هر کناری
 از شوق بخدمتش شتابان
 وز بحرِ کفر یدِ کریمش
 برگشته ازان حریمِ صائب
 کوشیده در انقضای حاجات
 بگذشته ز هجرتِ محکم^۲
 بر بست بملکِ جاودانی
 مانند بهشت مرغزاری
 در گنبد او چو ذره رقاص
 رخشان ز صفا چو خرگه^۳ حور
 کز شبنم فیض رخ بشته
 پیرایه^۲ باغ آفرینش
 هستند مستبحانِ افلاک^۳
 معمور ز فیض خود نوازان

۱ ه: گوهر ۲ ه: صدق و اخلاص ۳ ه: این دو بیت ندارد

ذکر سید نظام ولد سید ناصر بکهری قدس سره

آن شمع شبستانِ دودمانِ نبوی و آن مهرِ سپهرِ خاندانِ مصطفوی، دوحه شجره کلبن زهرا، دره لُجّه صدق و صفا، مالکِ ممالکِ مهتری و سروری، سید نظام ولد سید ناصر بکهری، از جمله اوصلاَنِ حق و کاملانِ مطلق^۱ و صاحبِ حال و اهلِ قال بوده، و از آنجا که سرود^۲ نسبت بعضی اولیا و سیلم^۳ کشش و جاذبه روحانی است، اکثر اوقات باستماع آن قیام می نمود و بدان وجد و حالش می افزود.

نقل است که هرگاه به ندای — ارجعی الی ربک راضیه مرضیه — طائر روحش از^۳ نشیمن خاکدان بسوی آشیان قدس پرواز نمود، بعد از فراغِ تجهیز و تکفین خواستند تا جنازه وی را بردارند، هر چند سعی کردند نتوانستند از زمین

۱ ه : مطلق بودی

۲ ه : غنا و سرود ب : سرود نسبت

۳ ه : ازین

برداشت. همگنان متعجب و حیران فرو ماندند که: آیا درین چه حکمت خواهد بود؟ تا پسر^۱ او را رکن الدین نام وصیت پدر یاد آمد و گفت که: حضرت والد بزرگوار در ایام حیات خود فرموده بودند که: جنازه^۲ ما را هرگز نتوانستند برداشت^۳ مگر بوسیله^۴ سرود نای، که از مقام سوندره^۵ خواهد بود. بعد از اطلاع این مضمون فی الحال سر نای خاصه وی را آوردند و فرمودند که: بر جنازه از مقام سوندره سر نای نواختن گیرد^۶. چنین روایت کرده اند که: چون مطرب بنواختن سر نای از مقام سوندره مشغول شد، بعد از ساعتی بقدرت الله تعالی جنازه از زمین برآمد و هر چند^۷ دست بردند بدان نرسید و در هوا میرفت و خلائق^۸ در زیر آن بر زمین میرفتند تا به بقم^۹ که اکنون مدفن گاه^{۱۰} آن ولایت پناه است فرود^{۱۱} آمد.

ازین قسم کرامات آن خلاصه سادات بسیار است. اما بدین^{۱۲} نقلی اختصار افتاد. اکنون مدفن شریفش در روه ری ست — نور الله مضجع.

۱ ه: ح: پسر بزرگ

۲ ه: که هرگز جنازه ما را نتوانند برداشت

ح: جنازه ما را نتوانستند برداشت

۳ ه: ب: سوندره ح: سوندره

۴ ه: ح: آوردند که بر جنازه از مقام سوندره بنواختن سر نای

مشغول گردد. ب: مقام سوندره

۵ ه: هر چند دست بردند بدست نیامد

ح: هر چند دست بدان بردند بدست نیامد

۶ ه: ح: مردمانی

۷ ه: ح: مدفن آن

۸ ه: ح: جنازه فرود آمد

۹ ه: بدین اختصار

ذکر شیخ^۱ نوح بکهری قدس سره

آن بزرگوار نامدار سر دفتر مشائخ کبار، صاحب توفیق
 فارس مضممار، تحقیق، شیخ^۲ الشیوخ، شیخ نوح بکهری
 قدس سره، از جمله اولیای کرام و مشایخ عظام سند بوده و
 از فرق^۳ مقبولان درگاه و باریافتگان خلوت محبت^۴ الله است.
 دست ارادت از شهاب الحق و الدین برهان الصّدق و الیقین
 شیخ شهاب الدین سهروردی* قدس الله سره^۵ العزیز گرفته،
 مرید گشته و در فرست^۶ که بکهر قدیم است، سکونت داشته
 همواره بی خلوات و فلوات^۷ باذکار و عبادات مشغول بوده و
 همیشه انزوا اختیار داشت.

نقل است که هرگاه غوث العالم شیخ بهاء الدین زکریا

۱ ه : شیخ الشیوخ

۲ ح : شیخ الشیوخ ندارد

۳ ه، ح : لی مع الله

* شیخ شهاب الدین ابوالحفص عمر بن محمد البکری السهروردی

(رجب ۵۳۹ — ۵۶۳ ه)

۴ ح : جلوات

علیه الرحمه در بغداد رسید و بزیارت مرمسایه^۱ تجارت ولایت پناه
 ارشاد دستگاه شیخ شهاب الدین رحمه الله علیه مشرف گردید
 و دست ارادت گرفت^۲ و بمراجعت وطن مرخص گشت، شیخ^۳
 باوی فرمود که: مریدی است رشید از مریدان ما در فرستم بسلطنت
 او را البته خواهی دریافت، که وی از غایت قابلیت و نهایت
 صفای طویت جمیع اسباب هدایت و ارشاد و استعداد راه سداد
 همراه خود آورد، هم چراغ از خود و هم فتیل از خویش^۴
 داشت، مجرد باقتباس محتاج بود بعد ازان^۵ از اینجا شمع معرفت
 و هدایت بر افروخت و خس و خاشاک^۶ جمیع تعلقات بشریت
 بدان سوخت، هرگاه^۷ شیخ این کلام ازان مقتدای انام اصغرا^۸
 فرمود، بدان^۹ طرف توجه نمود و باعث شوق وی را جاذب گشت،
 و بدیدن آن سعادت^{۱۰} کیش راه در پیش گرفت، هرگاه به
 فرستم رسید، شنید که شیخ پیش ازان رخت حیات بوکلای^{۱۱}

۱ هـ ح : بگرفت

۲ هـ ح : شیخ فرمود

۳ هـ ح : خود

۴ هـ ح : از اینجا شمع هدایت و معرفت

۵ هـ ح : خس و خاشاک تعلقات

۶ هـ ح : چون

۷ هـ ح : باعث شوق وی را بدان طرف جاذب گشت

۸ هـ ح : ولایت

۹ هـ ح : بوکلای باز سپرده است

مات باز سپرد و جانبِ حدیقه جنان و روضه رضوان عزیمت فرموده^۱ سپرد. لاجرم شیخ از روی حسرت و ضجرت مراجعت فرمود^۲.

اکنون مدفن شریفش در قلعہ بکهر^۳ — صانها الله تعالی
ان الخطر — شده است.

^۱ ب : فرمود، لا جرم

^۲ هـ : نمود

^۳ هـ : قلعہ بکر است

ذکر مخدوم حسام‌الدین ملتانی قدس سره

آن مبارز میدان پرهیز و تقی، سالک مسالک دین و هدیه مقتدای اسلام رهنمای طوائف انام. عارف معارف سبحانی یعنی **مخدوم حسام‌الدین ملتانی** قدس سره از جمله یکم تازان میدان دین و شهنسواران مضمار یقین بود. هم با کتساب علوم ظاهریه موصوف و هم بکمالات باطنیه معروف. میگویند که: در استقامت شرائع و دین داری، در رعایت شعار اسلام و پرهیزگاری ^۱ قولاً و فعلاً ثابت دم و راسخ قدم ^۲ بود. حتی ^۳ که در ایام حیات شریفش ^۴ سرسوی خلاف مقتضای شریعت غرّاً از وجود نیامد. بلکه بعد از اصحاب هدایت انتساب و تابعین ^۵ خیرمآب برمسند پرهیز و تقی و بر بساط

^۱ ه، ح : و پرهیزگاری بنوعی ثابت قدم

^۲ ح، ب : ثابت قدم و راسخ دم

^۳ ه : حتی - ندارد

^۴ ه : — شریفش — ندارد

^۵ ح : تابعین

هدایت و اهداء، چون او کسی دیگر ننشست و غایت^۱ آدابِ وی بمرتبه^۲ بود که میگویند که: هرگاه آن سالک آگاه، بسفر خیر اثر عازم میگشت، در اثنای آن به هر بلده که می گذشت از فیای^۳ آن بلده استفسار میفرمود که: کتاب **شرع الاسلام** درین شهر خواهد بود یا نه؟ اگر بتحقیق میپیوست که کتاب مذکور دران بلده است داخل آن میشد و اگر نمی بود ازان کناره می گرفت^۴ و می گذشت و می فرمود که: سکنه آن^۵ مقام از شرایع اسلام عاطل خواهد^۶ بود، چگونه توانم دران آسود؟

نقل ست که، روزی در خانقاه **ملتان** در مدرسه علم ادیان با استفاده مشغول بود، اتفاقاً طفلی از اولاد و احفاد استاد وی که صاحب مدرسه بود، دران مقام حاضر شد و در حجره جسد خود بنشست. ظاهراً پای دانه نقره در پا داشت. **مخدوم** از انجا^۷ که متشرع کامل و ولی اهل دل بود، ازان اکراه آورد^۷ و باستاد خویش اظهار نمود. استادش باهستگی پای دانه از

۱ ه: ح: رعایت

۲ ه: ح: از بیرون آن شهر

۳ ه: می نمود

۴ ه: ح: این

۵ ه: ح: خواهند بود

۶ ه: ح: چون متشرع بود

۷ ه: نمود

پای آن فرزند^۱ دل بند بیرون کشاد و در پهلوی خویش نهاد .
 طفل بعبادت طفلان بجهت پای دانم می گریست و بهر طرف
 می نگریست . آن عالم فرزان خواست که بجهت^۲ تسکین
 طفلک دیوانه نوعی بهانه انگیزد و وی را ازان^۳ تطمین بخشد .
 پیکبار دست برداشت و گفت : اینک پایم دانم زاغ^۴ گرفته رفت !
 طفل از گریستن درگذشت^۵ و مولوی بافاده طلب^۶ مشغول گشت .
 می گویند که ازان روز باز ~~مخدوم~~ بدان مدرسه علوم تشریف
 نیاورد و بملازمت آن عالم گاهی نشافت^۷ . از سببش پرسیدند ؟
 فرمود که : بهر تقدیر که بود از وی کلمه خلاف و زور ظهور
 آمد^۸ . اکنون دل من یاری^۹ نمی دهد که پیش وی بروم و از
 وی استفاده نمایم !

نقل ست که روزی در موسم زمستان که از شدت برودت

۱ هـ ح : طفل

۲ هـ ح : بجهت آن طفل نوعی بهانه

۳ هـ ح : بدان

۴ هـ ح : لفظ زاغ ندارد .

۵ هـ ح : باز آمد .

۶ هـ ح : طلب علم

۷ هـ ح : گرفت

۸ هـ ح : نمود

۹ اصل نسخ و نسخ ب لفظ یاری ندارد نسخ هـ و ح دارای این لفظ است

هوا و فرط استیلاي سرما بطبیعت^۱ انسان آذرستان مانند نگارستان می^۲ نمود، و مردان و زنان آتش پرستان گشته. در شهری که مخدوم بود آتش گرفت و تمامی شهر از شعلهای نار مانند لاله زار گشته. مخدوم از غایت سرعت و اضطراب و نهایت عجلت و شتاب، خود را جانب صحرا کشید، و تا مقداری مسافت یک میل از شهر بگوشت خزید. بعد از کشتن^۳ آتش و فرونشستن حرارت بشهر مراجعت فرمود. ازان^۴ مخدوم کشف این سر در مکتوم استفسار نمودند. فرمود که: در زمستان جوارح انسان از شعله^۵ نیران التذاذ پذیرد و نفعی و راحتی می گیرد. درین وقت خانهای مردم میسوخت، بگریختم که مبدا عضوی از اعضای من ازین آتش نوعی تلذذ پذیرد و در روز رستاخیز قیامت بغرامت و ملامت آن^۶ ماخوذ بمانم.

نقل ست که، روزی مرکوبی کرایه فرمود و بران را کب گشت. در اثنای راه هر کجا خمی و پیچی از راه در پیش آمدی، از مرکوب^۶ فرو میشد، و پیادگی آن مرکوب را از معارج راه می گذراینده را کب می گشت. اتفاقاً در ردای خویش آن^۷

۱ ه: یک ورق از اینجا از بین رفته

۲ ح: می نمود. در شهری که مخدوم بود آتش در گرفت.

۳ ح: از شهر بیرون رفت بعد از فرونشستن آتش، شهر مراجعت فرمود

۴ ح: ازان کشف این سر مکتوم

۵ ح: آن گرفتار آیم

۶ ح: از مرکب فرو می آمد و به پیادگی آن مرکب را

۷ ح: آن سعادت کیش - ندارد

سعادت کیس گری یافت کہ در آن^۱ دراهم معدودہ معقودہ بود ۔
 فی الحال از مرکب نزول فرمود^۲ و لبِ حسرت بدندانِ ضجرت
 گزیدن گرفت۔ از کیفیتِ آن حال پرسیدند؟ فرمود کہ: بصاحبِ
 مرکوب^۳ کرایہٗ نفسِ خویش فقط قرار دادہ ادا ساختہ بودم و
 اجرہٗ این دراهم معدودہ بر ذمہٗ من فروماندہ ۔ میگویند کہ تا
 بخداوندِ مرکبِ اجرہٗ آن ندادہ راہ^۴ آسودگی بر خود نکشادہ ۔
 لمولف :

بگذاشتہ^۵ ائقالِ تعلق بمراحلِ بگذشتہ سبکسار رسیدند بمنزل
 پاک^۶ آمدہ ہم پاک برفتند بمنزل سالم ز خطر رخت کشیدند بمنزل
 اکنون آن سر دفترِ سلالہ^۷ چالاک در خاک پاک قریہٗ
 حسام پور^۸ آسودہ است ۔ — نو^۹ واللہ مرقدہ و راح روحہ ۔

^۱ ح : دران - ندارد

^۲ ح : نمود

^۳ ح : مرکب

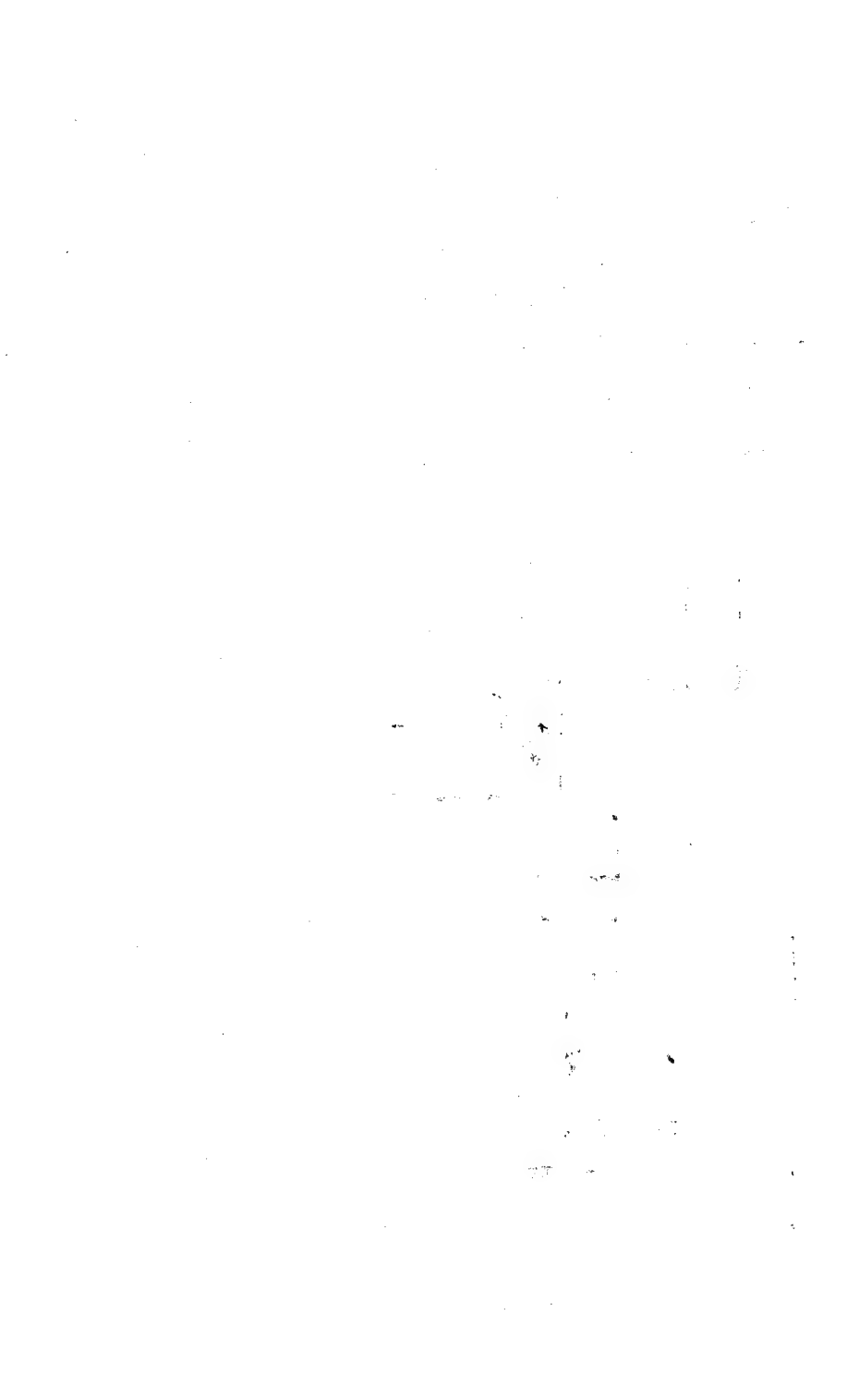
^۴ ح : هرگز قرار نگرفت

^۵ ح : بگذشتہ ز ائقال تعلق بمراحل

^۶ ح : سرمایہٗ مقصود و عالم بردند ب : سالم ز ... پاک آمدہ

^۷ ح : سلاک چالاک

^۸ ح : حسام پور از نواحی ملتان

ذکر مخدوم بلال قدس سره

آن سالک مسالک طریقت، کاشف غوامض حقیقت، عارف رموز شریعت، عالم حقایق طریقت، غواص قلزم وحدت، صاحب کشف اهل حال، یعنی **مخدوم بلال قدس سره** از جمله عارفان مطلق و واصلان حق بوده. در غلبات وجد و شوق و استیلای ذکر و ذوق^۱ رتبه^۲ عالی داشته. هم اکتساب علوم ظاهری و رزیده و هم در تصفیه باطن کوشیده. ابواب فیض^۲ فضل الهی و کشایش کماهی بر دل وی بازگشودند و بمقصد حرف وحدت راه نمودند.

نقل است که در بعضی شبها در تغاری محلو از آب می نشست و بذکر مولی مشغول می گشت، تا از استیلای ذکر و غلبه حال، آب در چرخ می شد و هر رنگ آسیا در گردش

^۱ ازینجا نسخه ه مجدداً آغاز میگردد

^۲ ه، ح : ابواب فیض الهی

می آمد، بعد ازان دیدنش که وجود شریفش از غایت وجد و جوشش ذکر، دران آب مضمحل میشد و بچشم نظارگیان بجز آب گردان شی^۱ دیگر عیان نمی نمود و غلغل^۲ ذکر ازان آب برمی آمد. هرگاه صبح صادق می دمید ازان آب می جوشید و بحال خود^۳ معهود موجود می گشت و میفرمود که تا آب را بدریا می ریختند و برین حالت بغیر بعضی از مخدرات حرم محترم^۴ ایشان را اطلاعی نمی بود.

نقل است که روزی آن سبّاح بحار تحقیق و غریق لُجّه^۵ توفیق در سفینه سوار شده اتفاقاً ملاح سفاه^۶ ازان جا که بر سفه و نادانی مجبول است سقط و دشنام^۷ گفتن گرفت و بهزل گوئی مشغول گشت. مخدوم را از اصفای آن دشنام و کلام نافرجام تاذی تمام روی داد. هرچند مردم^۸ ویرا ازین لایعنی منع وزجر نمودند ازان باز نه ایستاده و همچنان زبان به هذیان می راند. مخدوم کلاه خویش^۹ از فرق مبارک فرود آورد و

^۱ ه، ح: شبی

^۲ ح: آب گردان

^۳ ه، ح: 'خود' ندارد

^۴ ه: 'سفا' ندارد - برائی این روایت رجوع شود به تاریخ سنت

میر معصوم ص ۱۹۹

^۵ ه، ح: دشنام گوئی

^۶ ه: 'مردم' ندارد

^۷ ح: خویش را

فرمود که: تا آن کلاه بر فرق آن هزال سفاه نهادند. بمجرد وضع نمودن کلاه بقدرة الله ازان هزل و هذیان درگذشت و به قال الله و قال الرسول مشغول گشت. و مادامی که آن کلاه^۱ بر سرش بود، مطلق نطق بجز کلمه حق نزد هرگاه^۲ ازان کشتی بساحل نزول فرمودند و آن کلاه از سر آن سفاه فرود آوردند بحال اصلی مراجعت نمود، و همچنان زبان به هذیان بازگشود.

[در ۳ ماه صفر سنه ۹۳۱ هـ]^۳ عندلیب جانفش به ندای — ارجعی الی ربک راضیه مرضیه — بریاض رضوان پرواز نمود و در نشیمن حدایق^۴ جنان بیا سود. مدفن شریفش در قریه باغبان — نورالله مرقد^۵.

۱ ه: 'کلاه' ندارد

۲ ح: هرگاه مخدوم

۳ اصل نسخه وح سنه ندارد. و نسخه ه سنه ۹۰۷ ه دارد که غلط است. در مستن تاریخ و سال از نسخه ب گرفته شده. تاریخ سند میر معصوم سال وفات ایشان تسع و عشرين و تسعمایه دارد.

ص ۱۹۹

۴ ه: ح: نشیمن جنان

۵ ه: این عبارت ندارد

ذکر اقصی القضاة قاضي دته سیوستانی بن قاضي شرف الدین المشهور به مخدوم راهو

از اولاد شیخ محمود^۱ از اولیا ست. از راویان ثقاۃ
چنین منقول^۲ است که وی عالم متبحر و دانشمند و صاحب
کشف بوده است. و بصحبت بسیاری از اولیاء^۳ رسید و از
ایشان نظر فیض یافته^۴ و تحصیل علوم نموده و مدتی^۵ بخدمت
پدر بزرگوار خود اکتساب فضل و هنر اشتغال داشت. بعد
از آن که ذهن پاک و طبع دُرّارک وی بر حقایق علوم دست

^۱ ح: از اولاد شیخ محمود به پنج واسطه درمیان به قاضي صدرالدین
خطای می رسد. از راویان ثقات مروی ست

نیز رک: تاریخ سند مهر معصوم ص ۱۹۹

^۲ ه: مروی ست

^۳ ه: ح: علما و اولیا

^۴ ه: ح: تربیت

^۵ ه: ح: اولاً بخدمت پدر خود به اکتساب علم و فضل

یافت، بخدمت **مخدوم بلال**^۱ رسیده علم تفسیر و حدیث ازو
بتحصیل نمود و دیگر اکثر علوم از **مخدوم محمود فخر پوتره**
و **عبدالعزیز هروی*** خوانده و هژده تفسیر قرآن^۲ از اول تا آخر
بمطالع^۳ او گذشته بود. اکثر دقایق^۴ و معانی قرآنی مستحضر
خاطر داشت. و چون از علوم منقول و معقول حظی کامل و
بهره^۵ شامل حاصل کرد، در اکتساب علوم غریبه چنانچہ جفر
و غیره رو آورد، و ازان نیز بحظی وافر و نصیبی^۶ متکثر فائز
گشت. و از صفای طویت^۷ و ضیای طبیعت^۸ قوت حافظ،
بمرتبه رسانیده کہ اکثر کتب^۹ را ظہرالغیب بر میخواند، و در
خواندن^{۱۰} خود چنانکہ ترکی و ہندی و عربی در نمی ماند.

۱ ه. ح: مخدوم بلال علیہ الرحمۃ والافضال رسیده تفسیر و حدیث بتحصیل
نموده.

ب: مخدوم بلال رسیده علم تفسیر و حدیث ازو تحصیل نمود،
و دیگر اکثر علوم از مخدوم فخر پوتره ...

۲ نسخہ ه — ۱ از اول تا آخر — ندارد

* رک: تاریخ مہر معصوم ص ۷۷ و ۱۹۹ و حبیب السیر ج ۳ جز ۳
ص ۳۳۳.

۳ ه: بنظر مطالعہ

۴ ه: دقائق و اسرار

۵ ه. ح: و نصیبی شامل

۶ ه. ح: بہرہ متکثر

۷ ه: طبیعت

۸ ه: طویت

۹ ه. ح: اکثر عبارات کتب احادیث یظہرالغیب می خواند

۱۰ ه. ح: درخواندن جمیع خطوط چہ عربی و چہ ترکی و چہ عبری

د نمی ماند

چنین گویند کہ : ہرزا شاہ حسن ازغون^۱ از خدمت ایشان استفاده^۲ نموده بود، و بنہایت توقیر و تعظیم و تکریم^۳ وی بجای آورد کہ : خاطر شریفش^۴ از اہم مطالب^۵ میدانست و اکثر اوقات باہم ملازمت میداشتند، و ازینجا^۶ کہ نظر صدق بہ مولویت داشت، مخدوم را استاد و امام میگفت، و چون ازین سرای فانی رخت ہملک جاودانی کشید در فضلِ قدس آرمید.

اکنون مدفن شریفش در قریم^{*} باغبان واقع است .
— نوراللہ مضجع و راح روح .

۱ ہ، ح : ارغون نیزچندگاہ

۲ ہ، ح : استفاده بعضی علوم نموده بود و نہایت

۳ ہ : اکرام و تکریم

۴ ہ، ح : و مراعات خاطر

۵ ہ، ح : مطالب و اتم مقاصد تصور می نمود

۶ ہ، ح : و ازان جا کہ صدق عقیدت بہ مولویت مخدوم داشت، ازو بہ

امام جاراللہ تعبیر می کرد. ہ تاریخ ۹۰۷ (؟) طاهر روح مقدسش ازین

نشیمن فانی باشیانہ قدس جاودانی ہرواز نمود، و در گلزار راحت ابد

یہاسود. مدفن شریفش در سیوستان است (؟) نوراللہ مضجع —

مہر معصوم صاحب تاریخ سغده (ص ۲۰۰) نیز اقتباس علوم

در حوزہ درس ایشان نموده است، ازین ظاہر است کہ وفات قاضی دتہ

در سال ۹۰۷ ہ باشد. و سالہیکہ در نسخہ ۵ مرقوم شدہ (۹۰۷ ہ) است

اشتہاء کاتب است. مہر معصوم سال فوتش را ثبت نکرده.

ذکر درویش احمد و محمد^۱ ولدان مخدوم اسحاق قدس الله ارواحهم

آن دو گوهر درج معرفت و آن دو اختر برج محبت،
محرمان سراپرده ملک و ملکوت و باریافتگان خلوت لاهوت،
مهر سپهر^۲ عارف معارف دین، سالک مسالک یقین، واصلان
کامل و کاملان اهل دل، داندگان رموز عالم انفس و
آفاق درویش^۳ احمد و محمد ولدان مخدوم اسحاق از
جمله اولیای کبار و بزرگواران نامدار بوده اند. و در^۴ هاله
کندی سکونت داشته اند. مخدوم محمد تحصیل علوم
ظاهری کرده و در تصفی^۵ باطن کوشیده هم عالم گشته و هم

۱ ه: احمد و محمد بتی - ح: احمد و محمد بتی رحمت الله علیهما،
یتی قبیله، ثبت در سنده.

۲ ه و ح: عبارت از - مهر سپهر - تا - اهل دل - ندارد

۳ ه: مخدوم

۴ ه: در قره هاله کندی

صاحب کشف و ولایت بود،^۱

می گویند که در بعضی خلوات در حالت مراقبه تمامی عالم ملکوت را سیر میکرد و این مرتبه را بغایت انزل مراتب تصور می فرموده و بجهت انقضای مرام انام بدربار اولوالامر و حکام می رسیدی و مهمام^۲ شان سرانجام می نمودی.

و مخدوم احمد گوشه عزلت و انزوا اختیار نموده^۳ و همواره باذکار پروردگار مشغول بوده و در محل قبولیت رسیده و صاحب حال و اهل کشف^۴ گشت بعضی اوقات بحلقه^۵ ذکر و سماع میرفت و وجد و حال بر وی طاری میشد.

نقل است که شخصی از مردم رئیس جمله معتقدان و مریدان وی بوده^۶ از اتفاق^۷ پسرش را عارضه^۸ صعب روی داد هیچ^۹ ادویه راه بصحت نکشاد آن شخص بخدمت مخدوم بشتافت و سعادت ملازمت وی دریافت حال رنجور باز گفت و از کمال استکانت و زاری و قلق^{۱۰} و بیقراری التماس نمود که وی بانوار قدوم شفا

۱ ه : — بوده — ندارد

۲ ح : مهمات شان

۳ ه : — — بوده — ندارد

۴ ه : داشت

۵ ه : کشف و کرامات

۶ اصل نسخ — بود — ندارد

۷ ه : اتفاقاً

۸ ح : و به هیچ

۹ ه : ح : — و قلق و بیقراری — ندارد

ملزوم، کاشانه ویرانه، تاریک وی را مشور سازد. مخدوم بمنزل وی تشریف آورد و جمیع^۱ اهل الله دران مقام در^۲ سلک آن مخدوم الانام العام فرمودند، و بسماع و وجد مشغول گشتند. آن شخص^۳ مضیف بجهت اطعام ایشان گاوی قربانی نمود و به طبخ امر فرموده. هرگاه^۴ طعام تیار شد قضاء پسرش شربت ممات چشید و رخت^۵ عاجل باجل کشید. مادر و پدرش رضا بقضا داده^۶ صبر و شکیبائی را پیش خود ساخت این مصیبت را در پس پرده^۷ صبر نهان نمودند و طعام در پیش اهل الله می کشیدند، و در باب^۸ قسمت طعام ازان مخدوم انام استفسار نمودند. فرمود: تا پیش دوگان دوگان یگان یگان طبق طعام کشیدند. یک طبق برای مخدوم تنها ماند. رکن بهرا نام* خادم مخدوم بود، او را فرمود که: تا پسر^۹ آن شخص را طلب نموده بملازمت بیارد که درین طبق^{۱۰} طعام باوی مشارکت نماید! گفتند که: وی تشویش صعب دارد و قدرت آمدن بملازمت او

۱ هـ ح: جمعی

۲ هـ ح: در مجلس مخدوم انام الامام نمودند. ح: التماس نمودند بجای الامام

۳ هـ ح: آن شخص بجهت اطعام زمره کرام گاوی قربانی کرد

۴ هـ ح: چون

۵ هـ ح: رخت حیات به عالم ممات کشید

۶ هـ ح: داده بجهت مراعات ادب اهل الله صبر

۷ هـ ح: پرده اخفا مستور داشتند

۸ هـ ح: در باب کیفیت قسمت

* رک: تحفة الکرام ج ۳ ص ۵۰

۹ هـ ح: آن پسر را طلب نموده

۱۰ هـ ح: طبق با ما مشارکت

را ممکن نیست . هر چند درین باب مبالغه نمودند ، مخدوم در طلبِ وی جَدِّ تمام می فرمودند . هرگاه باجاستِ آن صاحبِ صدق و صفا بر سر آن^۱ متوفی رسیدند . دیدند که بقدرت الله تعالی طائرِ روحش باز در نشیمنِ تن در آمده . فی الحال بر خاست و بنشست . ویرا پیش مخدوم آوردند و آن طعام باهم تناول نمودند . بعد مضمی آن صحبت از آن پسر کشفِ حقیقتِ حال استفسار نمودند ! گفت که : بعد از انزهاق روح ویرا بعالم بالا بردند . هرگاه بالای چهارم آسمان رسید^۲ آن مخدوم مارا از دست جمعی بالحاح و زاری خلاص کرد و باین مقام رسانید .

نقل ست که^۳ وی قطعه^۴ زمینی داشت که^۵ نذر گویان بایشان داده بودند و تا^۶ الی یومنا قطعه^۷ مُصَدِّلا می نامند .^۸ اتفاق رئیسی بود مُتَلَبِّم نام که در همجوار آن مزرعه داشت . آن بیسعادت از روی شقاوت در هر فصل پاره پاره ازان زمین تحت مزرعه^۷ خویش می برد . حقیقتِ حال به مخدوم معلوم نمودند .

۱ ح : آن پسر متوفی رسیده دید که

۲ ح : رسیدم

۳ ه : شخصی

۴ ه : نذر گویا به مخدوم داده بود

۵ ه : از — و — تا — نامند — ندارد

۶ ه : اتفاقا رئیسی در جوار آن قطعه مزرعه داشت

۷ ه : ح : قطعه

مخدوم^۱ پیغام نصیحت آمیز جانبِ آن شرارت انگیز فرستاد. اصلاً^۲ متنبه نشد، بلکه از توغّلِ جهالت و طغیان پر زبان سرمایه^۳ زیان راند که: مخدوم را معلوم باد که مناقشه^۴ حد و سهم^۵ بغایت آسان است، اما همگی اراده آنست که درین قطع تخم نیز از خود مزروع^۶ نموده آید! این پیغام نا فرجام بسمع شریف آن^۷ ملاذ انام رسید. فرمود که: اگر وی را این عمل میسر شود چرا مباشر آن نگردد. می گویند که در روز اول که آن شخص دران قطع در آمد و بقلب رانی آغاز نمود، بیک مرتبه آبله^۸ در پشت وی پیدا شد، و بمجرد بر آمدن دردی عظیم و عارضه^۹ الیم بر وی طاری شد، و حالتی روئی داد که از غشیان و بیهوشی دران قطع افتاد. ویرا برداشته بمنزل آوردند. همان روز بود که صرصر ممات بر مزرعه^{۱۰} حیات وی وزیدن گرفت. می گویند که: مادامی که آن^{۱۱} قطع مخدوم مزروع میفرمود، ماری اژدر سیاه پیکر حارس آن مزرعه میبود. بارها میدیدندش که در^{۱۲} پیرامون آن قطع پاسبانی^{۱۳} و نگهبانی

۱ ح، ه: — مخدوم — ندارد

۲ ح، ه: اصلاً بدان

۳ ح، ه: حد و سهم

۴ ح، ه: کاشته می آید

۵ ح، ه: — آن — ندارد

۶ ح، ه: آن قطع بود و مخدوم مزروع می نمود

۷ ح، ه: ماری سیاه حارس

۸ ح: — در — ندارد

۹ ه: — پاسبانی — ندارد

میکرد. و تا^۱ اکنون نیز هست و هیچ احدی را از بید خواه
 مجال راه نبود که از آن قطع برگی کاه را متصرف میشد.
 نقل ست که، عالمی عامل و متشرعی کامل از مسافت دور
 بدیدن وی تشریف آورد^۲. هنوز بار ملازمت نیافته که از
 بعضی مردم شنیده که: مخدوم بحلقه^۳ سماع بسیار میل دارد و
 وجد و حال میورزد. و از اصغای این خبر وی را عقیده^۴
 حسن ظن فاسد گشت و در دیدن مخدوم نوعی تسویف^۵ نمود.
 اتفاقا در راه ناگاه مخدوم وی را ملاقی شد، و آن^۶ عالم را
 از شوق تمام تعانق نمود و پرسشی فراوان فرمود و گفت: مولوی!
 این سماعی که شنیدند^۷ آن سماع نیست که در شریعت^۸ منهی
 است. بلکه این^۹ ماتم کده و حلقه^{۱۰} تعزیت است! یکی نظر دران
 خواهی گماشت! میگویند که آن فقیه بحلقه^{۱۱} سماع مخدوم
 در آمد. وی را از تاثیر آن سماع دل پذیر حالتی عجیب و
 وجدی غریب روی داد. و راه بسکا و گریه بروی کشاد و
 در اطراف آن حلقه طواف کنان و نعره زنان میگشت حتی که

۱ ه، ح: — و تا اکنون نیز هست — ندارد

۲ ح: آور دند

۳ ه: توقیف

۴ ه، ح: و با آن عالم از شوق

۵ ه: توشنیده ای — ح: شنیده

۶ ه، ح: شرع

۷ ه: — این — ندارد

دران حالت وقت نماز از وی فوت گشت. بعد از مضی آن^۱ صحبت از وی پرسیدند که: تو ازین حال در مقام انکار^۲ می بودی و اگر اه می آوردی! بیک مرتبه خود را بنوعی دران داخل ساختی که به نماز هم نپرداختی؟ فرمود که: ما را از دیدن سماع جاذبه^۳ شوق در ربود و راه بعالم بالا کشود. مخدوم را دیدم که فرق مبارک وی بعرض می سائید و از حال وی قددوسیان ذوق^۴ و حالت می ورزیدند^۵ ما را از تشاهد^۶ حال اصلا افاقت احوال خویش نبود. می گویند که^۷ ازان روز باز آن مولوی باوجود شرف علم صاحب^۸ حال و اهل کشف گشت.

نقل است که استاد وی عبدالرشید^۹ نام مخدوم را فرموده^{۱۰} بود که: بعد مضی دوازده ماه کامل^{۱۱} ناگاه مردی از^{۱۲}

۱ هـ. ح: - آن - ندارد

۲ هـ. ح: اباو انکار

۳ هـ. ح: شوق و وجد می ورزیدند

۴ اصل: می ورزید

۵ هـ. ح: بمجرد مشاهده آن حال افاقت از خود رفت

۶ هـ. ح: که مولوی از تاثیر صحبت باوجود

۷ هـ. ح: صاحب کشف و کرامات گشت

۸ هـ. ح: رشید نام

۹ هـ. ح: فرموده بودند

۱۰ هـ. ح: - کامل - ندارد

۱۱ هـ. ح: - از - ندارد

اهل دردی، با تو ملاقی میگردد و دوچار میشود که ترا^۱ از وی خوفی عظیم مستولی خواهد گشت، اما عاقبت بخیر خواهد گشت. میگویند که: بعد از مزی یک سال دیوانه شکلی، مجذوب وضعی، پیدا شد، مخدوم را که دید، گفت: مخدوم! برای ما پاره^۲ بنج بیار! مخدوم بخادم اشارت فرمود که تا مطلوب آن^۳ مجذوب سامان نمود، بعد از تناول آن، روی بجانب مخدوم آورد و از روی اعراض و اعتراض گفت که: ظاهراً ازین کار ما^۴ ننگ آوردی و اکراه نمودی که بالذات بادای آن قیام ننمودی و بدیگری امر فرمودی! اکنون بگریز هر جا که توانی! مخدوم را از استماع این کلام واهمه^۵ تمام و خوفی تام مستولی گشت. برخاست و بخلوت^۶ خانه^۷ معبد خویش درآمد، بهر جانب که نظر می کرد، آن مجذوب را بر شیر سواره به هیبت تمام مقابل خویش حمل کنان مشاهده می نمود، و از دیدن آن حال دهشت^۸ لا کلام بر وی می افروزد، حتی که در خلا و ملا و در معبد و مصلاهما شکل و هیولایی از مطمح نظر وی دور نمی شد. مخدوم از جمیع او^۹ راد و اذکار عاطل ماند. روزی

۱ هـ، ح: بر تو

۲ هـ، ح: آن — ندارد

۳ هـ، ح: ما — ندارد

۴ هـ، ح: واهمه تمام روی نمود و خوفی عظیم بر دل وی مستولی

۵ هـ، ح: به معبد خانه خویش

۶ هـ، ح: دهشت و ملال

چند^۱ برین منوال بگذشت. روزی^۲ درویش زکریا — که برادر زاده^۳ مخدوم و صاحب^۴ ولایت بود — صباح پگاه بملازمت مخدوم رسید و بشارت آورد که: شب حضرت رسالت پناه علیه افضل الصلوٰه را در خواب دیدم که بآن دیوانه مجذوب را^۵ نصیحت می فرمود که: مخدوم ادب شریعت ما مرعی داشت و تو با وی در مقام خصوصیت گشته ای، اکنون برو و با وی مصالحت نمای! درین مکالم بودند که دیوانه^۶ فرزانه بدربار آن یگانه رسید. هرگاه به مخدوم مواجهت نمود تبسم کنان فرمود^۷: بیا که اکنون باهم مصالحه نمائیم! بعد ازان باهم تصالح نمود و از یکدیگر تودیع^۸ فرمود.

نقل ست که عصاره^۹ بود از جمله معتقدان وی که همواره زمام اطاعت در گردن و عقال خدمت^{۱۰} در پا داشته. اتفاقاً شتر او را عارض^{۱۱} لاحق گشت و از عمل^{۱۲} در گذشت. شتابان^{۱۳}

۱ هـ: چند حال برین منوال گذشت

۲ هـ: — روزی — ندارد

۳ هـ: صاحب حال

۴ هـ: — را — ندارد

۵ هـ: فرمود که بیا

۶ هـ: تصالح

۷ هـ: تودیع فرمودند — هـ: — تودیع — ندارد

۸ هـ: خدمت مخدوم برپا

۹ هـ: از کار

۱۰ هـ: آن عصاره در خدمت مخدوم به رسید

ح: آن عصاره در بر رسید و جانب

در خدمت آن مسیح زمان در رسید و جانب منزل خویش
تکلیف نمود. وی بنا بر التماس آن عصار به وثاق او تشریف^۱
ارزانی فرمود. آن شخص انچه بجهت^۲ نیت وی مطبوع ساخته
بود، بر مائده کشید و مخدوم آن را تناول میفرمود. قضاء^۳ در
همان اثنا شتر مرغ روح آن حیوان از آشیان خان^۴ جسمانی
بیرون پرواز نمود. هرگاه نظر آن سالک آگاه بران افتاده
راه بیفتاد، دانست که ناقه^۵ ممات بوادی حیات او را قطع^۶ ساخته
و خار مغیلان اجل سد حنجره^۷ نفس او گشته است. نزدیک
او رفت و سرفرا گوش آن بیهوش آورد و چیزی گفت. فی الحال
بقدرت حضرت مقدر آجال بی تسویف و تاخیر و بی تبدیل
و تغییر آن متوفی بعیر زنده گردید. و این نقل از ایشان^۸ در میان
مردمان اظهر من الشمس و ابین من الامس است^۹.

نقل^۷ است که عبدالله نام از سکنه قصبه^۸ هالم کنده
اراده^۹ کامل و اخلاص صادق به مخدوم داشت. ظاهرا نسبت

۱ ه. ح : تشریف آورد

۲ ه. ح : انچه به نیت وی

۳ ه. ح : قضا را در خلال این حال مرغ روح آن جانور از آشیان
چشمان بیرون

۴ ه. ح : پیموده.

۵ ه. ح : - از ایشان - ندارد

۶ ه. ح : است و بعد تواتر رسیده است

۷ ه. ح : این سه نقل ندارند و بدارای همین سه نقل است

کار خیر پسر خود را در خانه کنیکری، که در موضع **دلان** که جای سکونت گاه **راجہ سیم** **دل** کرده بود، بعد ازان یکی از خویشان کنیکر مذکور **درویش راجہ سیم** را منت آورد که: نسبت دختر خود با پسر من کنید! آن عصار از ترس **درویش** **مطلبِ وی** را قبول کرد و نسبت پیشین را شکست داد. و آن کنیکر ساکن **هالم کندی** چون شنید عاجز و پریشان شده پیش **مخدوم** شتافتہ آمد و عجز و زاری و انکسار و بیقراری از حد افزون ظاهر کرد. بنابراین **مخدوم** همراه او شده بخانه آن کنیکر تشریف فرمود. بعد رسیدن **مخدوم** آن عصار بطرف **درویش راجہ سیم** **دل** دوان رفته خبردار ساخت. **درویش** آمده ملاقات نمود گفت که: کجا تشریف فرموده اند. **مخدوم** بتواضع و فروتنی اشارت بہ کنیکر نمود که: برای منت آورده است. **درویش** گفت: چرا تصدیع کشیدند بایستی که لوح محفوظ را دیده سعی میفرمودند! بشنیدن این حرف، **مخدوم** را نائره غیرت مشتعل گشت. بر ساق راست بر پای نشسته دو انگشت مبارک خود را ساوید و گفت: اکنون نظر کنید! **راجہ سیم** دید که نام پسر کنیکر **دلان** محو کرده نام پسر این کنیکر مثبت ساختند. **راجہ سیم** گفت که: نسبت کار خیر بہ پسر خادم **مخدوم** زود بکنید مبادا معاملہ دور دراز افتد!

نقل ست که **هارون** **مکریم** **درویش** دشت و تل، روزی برای ملاقات **مخدوم** در رسید. وقت افطار **مخدوم** از **درویش** التماس ادا م طعام کرد که: **درویش** را بکدام ادا م رغبت و اشتها

است تا بطعام بیارم! چون درویش واقف موسم نبود و حال آنکه وقت زمستان ماه پاره بود که درویش طلب پلوه^۱ تازه نمود و مقرر است که پلوه در زمستان ظاهر نمی شود. اما چون خواهش درویش سوی ماهی پلوه بسیار بود، بنابراین مخدوم در تضرع الهی و مطلب او اشتغال نمود. در طرفه العین خالق الخلاق بحکم - کن فیکون - پلوه تازه آفریده در پس حجره^۲ مخدوم نمودار ساخت. مخدوم خادم را فرمود که: پلوه تازه مخلوق برای درویش و بواسطه خواهش فقراء باب الله پیدا کرد، باید که او را خوب روش منشوی ساخته پیش درویش آرند! خادم همچنان نموده پیش درویش آورد. درویش تناول نموده شکرانه حق تعالی بجا آورد.

نقل است که، مخدوم محمد برادر اعیانی آن گوهر صدف معرفت مخدوم احمد برای مطلبی به تلم تشریف نموده بود، و دران وقت حکومت به جام نند^۲ داشت. چون جام واقف آمدن مخدوم محمد شد بتکلیف مخدوم را طلب نموده گفت که: مرا اشتیاق ملاقات مخدوم احمد فوق الحد است، بنابراین شمارا بطور گرو گرفته ایم تا مخدوم احمد خود را بما مشرف نگرداند! مخدوم محمد گفت که: ای جام! مخدوم احمد نه غرض ما دارد و نه پروای شما. ظاهرا دران وقت باد این سخن را بگوش هوش مخدوم احمد رسانید. مخدوم بلا فرصت

^۱ یک قسم ماهی که نام آن در سند پهلوی است

^۲ متوفی ۹۱۴ هـ

بطرزی ارض، در همان آن در حضور جام حاضر شد. و جام بعد ملازمت هرچند التماس و عرض دعا نمود از مخدوم بجز حرف انشاءالله تعالی صدای دیگر نیامد. جام انصاف داد که: از هرکسی که التماس دعا نموده شود قال و قیل بسیار مذکور میگردد. و از مخدوم بجز انشاءالله تعالی حرف دیگر ظاهر نشد و ما درین انشاءالله تعالی امید کلی دارم. مخدوم از جام رخصت نموده به **مخدوم محمد** فرمود که: اگر بیائی همین وقت عصر به مسجد خود بجماعت برسم! **مخدوم محمد** فرمود که: من بطور ظاهر طی ارض و محنت کشیده خواهم رسید. و **مخدوم احمد** همان روز بلکه همان عصر بنماز جماعت به مسجد خود رسیده و **مخدوم محمد** نیز همان عصر در مسجد خود رسیده بود.

نقل* است که در آخر آن اوان که آفتاب وجود^۱ آن صاحب ایقان نزدیک بغروب رسید و ماهتاب جمالش^۲ بسلخ انجامید جانب قلم^۳ **نیرون کوت** تشریف آورد و در حلقه^۴ سماع بذکر و وجد مشغول گشت. اتفاقاً ذاکری بیتی از سر سوز و گداز بطیب الحان و آواز آغاز نمود، و بمجرد که آن را اصغا فرمود^۴

* ازین بعد نسخ ح و ه نقل آنها مجدداً آغاز می شوند

۱ ه، ح: - وجود - ندارد

۲ ه، ح: جمال کمالش

۳ ه، ح: قلم نیرون تشریف برد و دران جا روزی

۴ ه، ح: نمود

طاوس روح مقدسش بریاض عالم قدس و به حدایق ازهار
انس خرامید. وی را بالای نعش انداخته از انجا در موضع
هالم کندی در سنه ۵۹۳۴ در دور خلافت مرزا نشاة حسن
ارغون آورده مدفون ساختند. و از حاملان نعش وی چنین منقول
شد که: هرگاه جنازه^۱ وی برداشته می آوردند، آواز ذکر جلی
از وی جهرآ^۲ می شنیدندی، و هرگاه^۳ وی را جای فرود می
آوردندی ساکت می گشت. — نورالله مرقدہ و راح روحہ^۴.

^۱ ۵۹۳۴ در سنه عبارت — در سنه ۵۹۳۴ آورده — ندارد

^۲ ۵۹۳۴ جهرآ — ندارد

^۳ ۵۹۳۴ ج: ما دمی که وی را فرود می آوردندی که آن زمان ساکت
می گشت.

ذکر شیخ الشیوخ شیخ هوتی لاکه* قدس سره

آن سر دفتر مشائخ کبار، سالار قوافل احرار روزگار، صدر نشین محافل روحانی، مجرم خلوت اسرار یزدانی، طائر ریاض قدس، سائر منازل انس، **شیخ هوتی لاکه** قدس سره از جمله عارفان مولی، و سالکان مسلک صدق و صفا، و صاحب حال و قال بود. همواره لایس ساعات لیالی را^۱ بالماس آب^۲ دیده، در رشته حزم و بیداری کشیده، پاس انفاس نفیس میداشت. و صفحات آنات ایام را بنقوش اذکار ملک علام می آراست. می گویند که: اکثر احياناً از سر تا پا لباس حمرا میپوشید و تیر و کمان همراه^۳ میداشت و در زوایای صوامع به زمزمه وجد و سماع می کوشید و میجوشید.

نقل است که، روزی آن ولایت کیش برفاقت عموی خویش جانب **ملتان** — که محط قوافل مریدان ست — از راه دشت

* لاکه، قبیله نیست در سند

۱ ه. ح: — را — ندارد

۲ ه. ح: — آب — ندارد

۳ ه. ح: همواره

عازم گذشت، و در گذر گاه آن راه، ماری بود عظیم و اژدری
جسیم، مانند عصای موسی^۱ کلیم، که بدم آتشین شرر^۲ و نفس
مایه^۳ شر وجود واردان آن معبر، رماد و خاکستر می ساخت.
و هیچ فردی سفینه^۴ وجود خود را^۵ از آسیب آن مار دیوسار
سالم برکنار^۶ نمی پرداخت. عموی وی مخاوف آن راه در پیش
آن ذاکر آگاه باز نمود. فرمود: هرگاه^۷ عصمت اله بدرقه^۸ راه
و پناه است، توانیم از شرارت آن بد خواه مصئون ماند. چون
در جوار گذر آن مار رسیدند، حوضی آب پاک پیش آمد، به
عموی خود را فرمود که: ازان آب تمهیا غسل و وضو نماید
و خود ازان معبر پیشتر رفت. بیکبار آن مار سیه روزگار بعات
و قرار، سر بر افراشت و شیخ نظر خویش بروی گماشت. در حال
باصابت تیر نظر^۶ پر روح آن خمیثه شیرین، بیرون پرواز نمود.
عموی وی در پی^۷ رسید آن شکل مهیب و صورت عجیب که
دید بغایت ترسید. فرمود که^۸: اندیش مدار که کار او تمام

۱ ه، ح: — موسی — ندارد

۲ ه، ح: شرر وجود واردان

۳ ه، ح: — را — ندارد

۴ ه، ح: برکنار نمی تواند برد

۵ ه، ح: چون

۶ ه، ح: تیر نظر شیخ روح آن خمیثه

۷ ه، ح: که متعاقب رسید و آن همکل عجیب و صورت مهیب دید

۸ ه، ح: شیخ فرمود

شده است! اکنون برو و تجسس حال آن کرده حقیقت بازگویی. اگر مجرد انزهاق روح او شده است و جسد او همچنان سالم، آن زمان بمرگ عادی شربت نامرادی نوشیده! و اگر برنگ دیگر است، آن هنگام از تاثیر نظر است. هرگاه رفتن تفحص نمود، دید که بقدرت پروردگار تمامی استخوان آن مار و گوشت و پوست آن دیو بردار^۱ سوخته و بوسیده شده، بمجرد مساس دست، خاکستر گشت.

نقل ست که، روزی آن صاحب نظر کیمیا اثر در زاویه^۲ دشتی صحبتی داشت. اتفاقاً از مسافت دور شخصی که غدیر شیر از شیردان^۳ طالعش جوشیده بود، سبوی جغرات بر سر ازان معبر گذر آورد. بنظر شیخ که در آمد، بطلب آن امر فرمود. آن شخص بخدمت حاضر شده استاد^۴ و سبوی جغرات پیش نهاد. جلسای آن جای^۵ فیض پذیر، بموجب ایمای پیر هادی تقریر نمودند که: بهای جغرات بازگو که با دای آن قیام نمائیم. آن شخص عطارد^۶ فطانت، ازانجا که مشتری خورشید طلعت را کامل یافت و حقیقت آن کیوان رفعت باز شناخت، بضاعت مزجاة را

^۱ ه، ح : دپوسار

^۲ ه، ح : — زاویه — ندارد

^۳ ح : ندیه دان

^۴ ه، ح : — استاد — ندارد

^۵ ه، ح : مجلس فیض

^۶ اصل نسخ و، ب : عیار و

سرمایه^۱ تجارت را لجم خود ساخته گفت که: بهای این جغرات
 شصت ماد گاؤ است. هر چند ثمن باوی گفتند اصلاً بان راضی^۱
 نگشت. بعد ازان شیخ فرمود که: جغرات^۲ را بر حضار آن مرتع^۳
 فیض بار^۴ قسمت نمودند. و از آنجا که حضرت مالک الملک
 والاملاک و صانع سطوح افلاک و کره خاک، دفائن ارضی
 و خزائن سموات در نظر دوستان خویش در آورده است و بر
 آنها قدرت تصرف داده، آن شخص را پیش خود طلبید و فرمود
 که: در فلان گوشه زمین برو و بکاو، آنچه در نظر^۵ تو در آید
 بهای شصت ماسد گاو بردار و مابقی همان جا واگذار که اگر
 در مزید آن نوعی شره در دل تو ره خواهد یافت، دست آورده
 نیز از تو فایت خواهد شد^۶. آن شخص از استماع این کلام با
 ابتهاج تمام عازم آن مقام گردید. تا بدان موضع رسید. چون
 پاره زمین بکافت^۷ چاهی پر از دراهم فسی یافت. نصیب
 خویش بی کم و بیش برداشت و مابقی مدفون و گذاشت.
 نقل ست که در اوایل حال که خورشید جمال کمال

۱ هـ ح : راضی و خرسند

۲ هـ ح : که تا جغرات

۳ هـ ح : مرتع قسمت نمودند

۴ هـ ح : — فیض بار — ندارد

۵ هـ ح : بنظر

۶ هـ ح : خواهد بود

۷ هـ ح : بشکافت جائی پر از

آن فرخنده فال در پسر حجابِ سحابِ اختفا محبوب بود، و بر وضع بیقیدانه^۱ و قلندران، راه بسوادی نامرادی^۲ دشت می پیمود، روزی در شهری نزول فرمود و بار اقامت در آن مقام واکشود. ظاهراً رئیسی که سالارِ آن دیار بود فرزندِ دل بندِ وی از گردشِ روزگار و ادوارِ لیل و نهار از وی مفقود گشته، و بطلبِ آن جگر گوشه از هر طرف و گوشه راهی می پیمود، اما هرگز راه بمقصدِ دلخواه و صلتِ وی نکشاده. لاجرم داغِ یاس و حرمان بر سینه^۳ جان نهاده، همواره در فرقتِ آن گلدسته^۴ حدیقه^۵ جان، چون بلبلِ هزارستان، نعره زنان و نالان می زیست، و مانند ابرِ نیسان از دیده^۶ گوهر افشان می گریست. بعد از تماشای ایام دوری و مضمی سنین مهجوری خبرش در رسید که آن^۳ فرزندِ دل‌بند تو در فلان حصار در قید^۴ و حبس و بند است و آن مقصد مسافت یک ماه از آن مقام دور بود و وی را استطاعت طی آن مراحل نبود. اتفاقاً در همان روز آن شخص بیقرار، صلاحی آن دیار و اتقنای روزگار بمنزلِ خویش جمع آورده بجهت ایشان طعام مهیا کرده، میخواست که از ایشان استمداد جوید و راه بوصلتِ فرزند^۳ پوید. شیخ را گذر^۶ بران

۱ ه، ح : بی قیدان و قلندران

۲ ه، ح : — نامرادی — ندارد

۳ ه، ح : — آن — ندارد

۴ ه، ح : — قید — ندارد

۵ ه، ح : فرزند خویش

۶ ه، ح : نظر

مجمع افتاد. از کیفیتِ حال^۱ استفسار فرمود^۲ و حقیقت واقعی بازگفتندش. بخادمی اشارت فرمود که: بخش طعام از انجا بیارد. و درویشان از ظاهرِ حالِ ایشان اکراه آوردند و ازان طعام یاد نکردند. بیک^۳ مرتبه عرقِ غیرتش بجوشیده و رگ^۴ حمیتش بجنبید. فرمود که: بآن جمعی ظاهر^۵ پرست ازین دیوانه^۶ مست پیغام دهید که: هرگاه طعام تناول نمودید باید که پسر مفقود معهود را، در همین آن و زمان و در^۶ همین محل و مکان، حاضر کنید! و یا آنکه این دیوانه از عقل و هوش بیگانه متصدی این امر گردد و متعهد حضور وی شود! هرگاه پیغام آن خجسته فرجام بان جمعی^۷ دران مقام رسید همگنان را ازین کلام تعجبی تمام روی داد. هم گفتند که: این نوع امر از مقدور و میسر ما خارج است و تعهدِ این امر حواله^۸ وی نمودند. شیخ در حال باراده^۹ حضرت ایزد متعال دست انداخت و آن پسر را در حالی که - ظرف^۸ بدست داشت وی را بجهتِ روغن در بازار^۹

۱ ه، ح : — حال — ندارد

۲ ه، ح : نمود

۳ ه، ح : ازین ممر

۴ ه، ح : — و رگ حمیتش بجنبید — ندارد

۵ ه، ح : خدا پرست ازین پیغام رسانید که چون طعام

۶ ه، ح : — و در همین محل و مکان — ندارد

۷ ه، ح : جمعی ازام رسید

۸ ه، ح : ظرفی

۹ ه، ح : بیازار

فرستاده بودند - در همان آن و مکان حاضر ساخت - فریاد از نهاد مرد و زن بر آمد^۱ و همگنان درویشان اعتذار گویان در قدم مبارک^۲ وی افتادند و التماس خدمت و ارادت نمودند - بعد ازان^۳ در آن مقام نه پائید و رخت اقامت ازان^۴ سرتع بیرون کشید - میگویند^۵ که ازان باز خورشید و جودش باوج رسید^۶ و ششعشع^۷ انوار آتارش^۸ بظهور انجامید^۹.

نقل ست که چون طائر روحش از نشیمن تن پیرید و بعدائق قدس و بساتین انس خرامید بر بالای نعش وی^۹ جمعی کثیر از علمای نحریر و قاریان تفاسیر و بزرگواران نامدار و اولیای کبار^{۱۰} روزگار بنماز مشغول گشتند - مردی اهل ولایت و صاحب حال دران مجمع رجال که در صف اول^{۱۱} در نماز قیام می نمود فرمود که: جانب راستان خویش

^۱ ه، ح : برخاست و درویشان

^۲ ه، ح : — مبارک — ندارد

^۳ ه، ح : بعد ازان شیخ دران مقام

^۴ ح : مرابع

^۵ ه، ح : — می گویند که — ندارد

^۶ ه، ح : — خورشید و جودش باوج رسید — ندارد

^۷ ه، ح : کراماتش

^۸ ه، ح : انجا مید و مشتهر آفاق گشت

^۹ ه، ح : — وی — ندارد

^{۱۰} ه، ح : — کبار — ندارد

^{۱۱} ه، ح : به نماز جنازه قیام

که نگاه کردم بعین السراس مشاهده نمودم که شیخ بزرگوار پهلوی من بنماز جنازه مشغول است. بزبان حال از وی سوال کردم که: چون ست که هم بر جنازه خود بصلوٰه قیام داری؟^۱ فرمود که: ازین حال شگفتی مدار و ما را زنده انگار که مقتولان راه وحدت به شمشیر محبت زنده ابد و حتی مرمد اند که — ولا تقولوا لمن یتقل فی سبیل اللّٰه اموات بل احیا عند ربهم ولكن لا تشعرون.

اکنون گنبد پر نور آن مبرور^۲ در موضع **موریانی** از^۳ زوایای دشت است. — نور اللّٰه مرقد و روح.

^۱ ه. ح: میداری

^۲ ه. ح: مبرور و مغفور

^۳ ه. ح: طرف دشت

ذکر احمد و محمد ولدان شیخ^۱ هوتی قدس سره

آن دو گلدسته^۲ چمن گلشن عرفان و آن دو شمع شبستان
محبت و ایقان و اصلان کامل و کاملان اهل دل، قبرین
سپهر معرفت و شناسائی، گوهرین قلزم جذب عشق و آشنائی،
سالکان مقام لاهوتی احمد و محمد ولدان شیخ هوتی
قدس الله تعالی ارواحهم، از جمله بزرگواران نامدار و اولیای
کبار خط^۳ سند بودند.

محمد راضی کامل و زاهد اهل دل و سالک^۳ آگاه،
حافظ کلام الله بوده، و همواره بعبادات و مجاهدات میکوشید، و
در بوت^۳ ریاضت و نیران مجاهده می جوشید، و جمیع ساعات و

^۱ ه، ح: شیخ هوتی لا که قدس الله تعالی ارواحهم

لا که قومیت در سند

^۲ ه، ح: خط سند - ندارد

^۳ ه، ح: و سالک آگاه - ندارد

اناتِ لیالی و ایام باوراد و اذکار ملک علام می پرداخت^۱ و یک لحظه و لمح^۲ خود را از عبادات فارغ نمی ساخت.

و احمد رحمه الله علیه در مقام قربت و وصلتِ حق، رتبه عالی داشته و از شغلِ باطنی بزوائد عباداتِ ظاهریه نمی پرداخت. ولی مطلق و واصلِ حق بود و صاحبِ لفظ و اهلِ حال و مستجاب الدعوة گفتندش. هیچ گاهی تیر دعای آن^۳ اهل صفای از هدفِ اجابت متخلف نگشتی، بلکه بمعرضِ قبول پیوستی. و گاه گاهی در حلقه ذکر و سماع می رسیدی و از غایتِ وجد و حال می جوشیدی. و اکثر احیان در هر محل^۴ و هر مکان هر دو برادر چون دو رشته^۵ گوهر و مانند شمس و قمر باهم نشستندی، و طوائفِ انام از هر طرف و مقام، زیارت ایشان قیام می نمودندی، و مقاصد و اوطار خویش بپیش دعای آن ولایت کیش بچنگ آوردندی.

نقل است که، در زمانِ وی قدس سره سالی باران نبارید و رُضیع نبات را از لبَنِ باران لب تر نگریدیده، و قوای نامیه ارضی طبیعت موت پذیرفته، و هیچ گیاهی و برگ^۶ از زمین

^۱ ه. ح: صرف می کرد

^۲ ه. ح: بلکه لمح خود را از عبادات

^۳ ه. ح: آن سالک آگاه از هدف

^۴ ه. ح: - هر محل - ندارد

^۵ ه. ح: دو رشته هر گوهر

^۶ ه. ح: و برگ گاهی

نرسته . لاجرم وجوه معاش خلائی بغایت تنگ گشت و فریاد
بینوائ و حش و طیر سکنه خاک از کره افلاک برگذشت .

بیت : نه در باغ سبزه نه در کوه شخ

ملخ بوستان خورد و مردم ملخ

بنابرآن، مردمان از روی صدق و ایقان، التجا بآن مقتدائی زمان
آوردند، و التماس دعا نمودند . هم دران ایام روزی در زاویه^۱
دشتی جمعی خدا پرستی باهم^۲ و هر یکی بجمعیت خویش راه^۳
در پیش گرفته، بوجد و سماع مشغول گشته اند . و وی نیز حلقه^۴
سماع خویش آراسته به ترانه سنجی ذکر شاغل گشت . اتفاقاً
درویش رکن الدین ولد دتیم^۵ که از جمله مشایخ نامدار^۶ بود،
رو بحلقه^۷ ذکر وی آورد و مانند شیر ژیان در گله^۸ گوسفندان
دران مکان^۹ در رسید . و وی از آنجا که بعالم ذوق روحانی
در مقام لامکانی، به بحر مکاشفه^{۱۰} سبحانی، مستغرق بود، اصلاً
ازان حالش افاقت نبود . حلقه^{۱۱} سماع ایشان از صولت^{۱۲} حمل^{۱۳}
آن شیر ژیان سراسیم و پریشان گشت . بعد از ساعتی که بحال^{۱۴}

۱ هـ ح : باهم جمع آمدند

۲ هـ ح : - راه در پیش گرفته - ندارد

۳ هـ ح : به ؟ شاید دتیم یا پسته باشد

۴ هـ ح - نامدار - ندارد

۵ هـ ح : تطیف

۶ هـ ح : حلقه

۷ هـ ح : بحال خود

آمد از کیفیت تفرقه باز پرسید. مضمون ماجرا بروی القا نمودند. فرمود تا: حلقه مماع^۱ را ترتیب دادند. و همچنان بذکر و وجد^۲ مشغول گشتند. و گفت: مرد باشد که اکنون بگردد مماع تواند رسید! میگویند که: درویش جوش و خروش آن حلقه از دور بگوش می شنید و میدید، اما غایت بیم^۳ و ترس نمی توانست خود را پیرامون آن رسانید. در همان اثناء ظاهرا^۴ از درویش رکن الدین چنین منقول گشت که: از هترو هیکائیل علیه السلام که موکل هر میاه و غمام است، شنیدم که امسال باران نخواهد بارید. و قطره^۵ از سحاب بر سطح تراب نخواهد چکید. مردمان را از استماع کلام یاس تمام و قنوط لاکلام^۶ روی داد. همگنان با خاطر^۷ پریشان و واله حیران در خدمت آن ملاذ زمان رسیدند. و شم ازان مضمون اظهار نمودند. بعد از تامل فرمود که: آری درویش آنچه شنید^۸ اظهار نمود. اما ثانی الحال در مجلسی که بافاضه^۹ باران رحمت حکم ورود یافت درویش دران جا حاضر نبود. اکنون خاطر جمع دارید و شکرانه^{۱۰}

۱ ه. ح: - سماع - ندارد

۲ ه. ح: وجد و سماع

۳ ه. ح: وهم و ترس

۴ ه. ح - ظاهرا - ندارد

۵ نشخه ه. ح - و قنوط لاکلام - ندارد

۶ ه. ح: جمعی پریشان در خدمت

۷ ه. خ: شنود

ایزد متعال بالغدو والاصال^۱ بجا آرید که حضرت واهب النعم و
 فایض الوجود و الکریم بحال انام و طیور و انعام بخشود و
 بافاضه^۲ باران^۳ که رحمت بی پایان اوست امر فرموده میگویند
 که: همان روز بود که بقدرت نگارنده وجود^۴ بمقتضای فحوی
 آیه کریم — وَ یُنَزِّلُ الْغَیْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا —
 ابر متراکم گشت و باران^۵ باریدن گرفت و قوای ارضی احیا
 پذیرفت و انواع نبات مختلف الوان و اصناف گیاه تازه رویان
 از زمین رسته و مائده حیات انسان و سرماسیه^۶ غذای حیوان
 ازان مهیا گردید و از افاضه^۷ عموم رحمت غلت بر خصب
 و محنت براحات مبدل گشت.

نقل است که شبی آن شمع شبستان محبت^۵ در گوشه^۸
 دشتی نشسته و آتشی در پیش افروخته^۶ هرگاه پیاسی از شب
 گذشته^۷ شخصی از جمعی خفته نهفته جانب وی نگریست دید
 که بزرگوار نامدار مواج قبل^۸ سر بمراقبه فرو برده نشسته است.

۱ هـ ح: - بالغد و والاصال - ندارد

۲ هـ ح: باران رحمت امر فرمود

۳ هـ ح: - وجود - ندارد

۴ هـ ح: باران رحمت

۵ هـ ح: ولایت

۶ هـ ح: افروخته بود

۷ هـ ح: بگذشت

۸ هـ ح: قبله نشسته و سر بمراقبه فرو برده

بعد از ساعتی بواسطه حرکت پنکی، عماسه، عنبر شماسه آن یگانم، از هاسه میمونش در میان شعل زار فروزان در افتاد، و بعون حفظ قدیم لم یزل و قدرت حکیم بی بدل، تاری ازان دستار سوخته نشد. بعد از مضی ساعتی که بافاقت باز آمد، دست بر سر انداخت دستار را در میان شعل زار یافت. نظر جانب چپ و راست انداخت دید که همگنان بر بستر تراب سر بخواب فرو برده بودند، دست مبارک دراز کرد و آن گل صد برگ را از چمن زار شقایق برچید و بر سر کشید. بیت:

کسانیکم در وجد مستغرقند شب و روز در عین^۱ حفظ حقند
نگهدارد از آب و آتش خلیل چو تابوت موسی بغرقاب نیل
چو طفلی بدست شناور درست نترسد اگر دجله پهناور است
مدفن شریف^۲ ایشان در جوار پدر بزرگوار در موضع
موریانی اتفاق^۳ افتاد. - نور الله مرقد هما و راح روحهما.

^۱ ه. ح: عون

^۲ ه. شریفش

^۳ ه. ح: واقع است

ذکر درویش حسن مقری قدس سره

آن عارفِ صاحبِ حال و آن غریقِ لجم^۱ معرفتِ ذوالجلال،
 سرمست^۲ شرابِ قربت و شوق، متعطشِ دریای محبت و ذوق،
 عارفِ سبحانی بلالِ ثانی، درویشِ حسن المشهور بالموزن
 ساکنِ قریه^۳ بانوت * قدس الله تعالی سره. می گویند که:
 آن^۴ بزرگوار نجار بود، و خورشیدِ فضلِ الهی و نیلِ فیضِ
 کرمِ نامتناهی، بر فضای حشای وی پرتو انداخت و نهال خانم^۵
 دلِ وی را شمعشع^۶ انوارِ معرفت روشن و منور ساخت،
 تا بمنشأ^۷ ترک و تجرید^۸ و شجره^۹ تعلقِ کل را، از بیخ و بن به
 برید و به رنده^{۱۰} ذکر تخته^{۱۱} دل را از اعوجاجِ کثرت^{۱۲} تراشیده

^۱ ه، ح: سرمست خمهای قربت

* بستدی: یائوث

^۲ ه: — آن — ندارد

^۳ ه، ح: تجرید

^۴ ه، ح: تعلقات بشریت تراشیده

قابل انتقاش صورت وحدت گردانید. و همواره نفس ناتراش
اماره را به تیش^۱ مجاهدت و بیرم ریاضت و مجادلت، چون
چوب، در زیر لکد و کوب میداشت. همیشه در بحر مکاشف
مستغرق بود. و در^۱ مقام حیرت و نگرانی و ول و حیرانی، راه
می پیمود. طهارت^۲ خانه^۳ داشت هرگاه^۴ بتقریب توضی^۵
دران داخل گشتی، از خود در گذشتی، و بعالم مشاهده
پیوستی^۶ و حالتی وی را روی میداد که، از^۷ ذوق آن مدتی
راه بافاقت نمی کشاد و ازان^۸ مقام پا بیرون نمی نهاد.

نقل ست که، روزی شخصی نجار از جمل^۹ خویش و تبار
آن بزرگوار^{۱۰} بدیدن وی در رسید. اتفاقاً^{۱۱} آن صاحب صفا
در متوضی بود. آن شخص بی آنکه کسی بر رفتن وی مطلع
شود، دران متوضی در آمد. نظر خویش که جانب درویش
انداخت، دید که تمامی اعضا^{۱۲} و جوارح آن مقتدا، از همدیگر

^۱ ه. ح : از - و در مقام ... می پیمود - ندارد

^۲ ه. ح : می گویند طهارت خانه

ه. ح : چون

ه. ح : توضی داخل آن گشتی

^۳ ه. ح : رفتی

^۴ ه. ح : - از ذوق آن - ندارد

^۵ ه. ح : - و ازان ... نهاد - ندارد

^۶ ه. ح : آن بزرگوار بود بدیدن وی آمد

^۷ ه. ح : اتفاقاً دران حين درویش در متوضی بود

بریده^۱ جدا جدا افتاده است. بمجرد دیدن، بلک، بیک^۲ چشم
برهم زدن، درویش بصورتِ خویش موجود گشت و بر^۳ سجاده
بنشست. ناظر را از مشاهده^۴ این حال دهشت تمام افزود و سر^۴
پای مبارک وی بسود^۵ درویش وی را نصیحت فرمود^۶ که:
مرتبه^۷ دیگر باین^۷ نوع گستاخان بدین کاشان در نیائی و برین
جرات اقدام ننمائی!.

نقل ست که، روزی آن صاحب توفیق، ابریق در دست، بجهت
توضی بنشست. خواست که آب بر دست بریزد، صدای بانگ
نماز ظهر بر سامع^۸ شریفش رسید، از توضی در گذشت و دست
بران ابریق نهاده ساکت^۹ گشت، و در بحر مکاشف فرو رفت.
و همچنان^{۱۰} در همان مکان بر وضع حیران جالس بود که^{۱۱} شب

^۱ ه، ح : بریده بریده

^۲ ه، ح : بیک - ندارد

^۳ ه، ح : و بر سجاده بنشست - ندارد

^۴ ه، ح : سر اعزاز بهای

^۵ ه، ح : نهاد

^۶ ه، ح : کرد

^۷ ه، ح : باین نوع - ندارد

^۸ ه، ح : سامع اش

^۹ ه، ح : ساکن

^{۱۰} ه، ح : و همچنان ... جالس بود - ندارد

^{۱۱} ه، ح : تا آنکه

بگذشت و روز شد. هیچ^۱ کس را از مرد و زن یارائی گفتن و پرسیدن نبود. هرگاه که وقت نماز ظهر رسید، موذن بانگ نماز آغاز نمود، بافاقت آمد و گفت که: هنوز این موذن بانگ نماز باختتام نمی رساند!^۲

نقل ست که، روزی مخدوم هراں ولد مخدوم صدرالدین* بدیدن وی تشریف آورد. گاوی که بران راکب شده آمد، بمنزلی معقود ساخت، و خود بملازمت درویش شتافت. خوادم گفتندش که: هفت روز ست که در^۳ متوضی در آمده است. مخدوم را ازین حال تعجبی تمام روئی داد. ساعتی بایستاد که درویش^۴ ازان متوضی پای بیرون نهاد. با هم تصافح نمودند. مخدوم زبان گستاخانم فرمود که: درویشا! هفت روز که در متوضی^۵

^۱ ه : ح : وی همچنان در همان مکان هراں نشسته بود و هیچ

احدی را یارای آن نبود که بدست و زبان ایما بکند .

چون وقت نماز ظهر رسید، موذن باز بانگ

^۲ ه : ح : نمی رساند، حقیقت ماجرا باز گفتند

* صدرالدین راهوتی در موضع جانیه از مواضع هرگنه هالا کندی سکونت

داشته همواره واعظ میفرمود و دران اثر تمام بوده مخدوم مراد

فرزند رشیدش از اجل علما و افضل اقیایا بوده قاضی منور از

اولاد مخدوم مراد بود تحفة الکرام ج ۳ ص ۱۵۱-۱۵۲ .

^۳ ه : درویش در متوضی

^۴ ه : ح : درویش برون بر آمد

^۵ ه : ح : در مستراح اقامت داشته اید

اقامت فرموده بودی، فرایض اوقات نماز آن ایام، که چهل وقت میشود، آیا یکی ادا نمودی؟ تبسم کنان فرمود که: مخدوما! تو اوّل بمنزل بشتاب و از گاوِ خود خبر درباب بعد ازان از کیفیت اوقات استفسار فرمای! مخدوم را ازین کلام واهم بخاطر رسید، جانب منزل خویش را در پیش گرفت. دید که گاو مفقود گشته است. مدتی در طلب آن سرگردان بود. بعد از^۱ سّراغ فراوان و تجسس بی پایان، گاو گم شده خود را باز یافت و بمنزل خویش بشتافت.

نقل ست که، روزی شخصی که خورشید طالعی در اوج و بحر سعادتش در موج بود، در خدمت آن صاحب ارشاد در رسید. از احوال وی باز پرسید. گفتندش: مردی مسافر راه و حافظ کلام الله است. رو بوی آورد و فرمود که: هر سیّاره قران بر زبان داری؟ گفت: آری! فرمود که: در اثنای تلاوت آن در حینی از احیان نشتری در جگر تو نخلید؟ بمجرد قال آن صاحب حال جاذبه^۲ عشق او را در ربود و راه بعالم وحدت کشود، از خود درگذشت، و از جمله اهل^۲ دل صاحب حال گشت.

^۱ هـ: ج - از - ندارد

^۲ هـ: ح اهل حال گشت

در سنہ (۹) طائر جانِ پاکش بہ ندای — ارجعی الی ربک
راضیۃ مرضیۃ — ازین قفس^۱ خانہ جسمانی بریاض بہشت
جاودانی پرواز نمود۔ مدفن شریفش قریم^۲ **بازوت**۔ نوراللہ
مسرقدہ^۲۔

^۱ ح: قفس جسمانی

^۲ ح: نوراللہ مضجعہ الی یوم القیامتہ

ذکر میخدوم ساهر* لنجار قدس سره

آن ولی شعار، ملک کردار،^۱ سر دفتر، ذکران، حق تعالی
مقتدای خدا پرستان، صاحب صدق و صفا،^۲ صاحب اوراد
و اذکار، میخدوم ساهر لنجار از^۳ جمله احرار و ابرار
روزگار و بزرگوار نامدار بوده. جمیع اوقات بوظائف^۴ عبادات
قیام می نمود^۵، و یکدمی و نفسی از لیل و نهار فارغ از ذکر
پروردگار نبود. و ساعتی از کسب ریاضت و مجاهدت بر بستر
راحت نغنود.

* بسندی : ساهر

^۱ ه، ح : و بزرگوار نامدار

^۲ ه، ح : مقتدای جمعی خدا پرستان

^۳ ه، ح : — صاحب صدق و صفا — ندارد

^۴ ه، ح : از جمله اولیا خطه سند بوده

^۵ ه، ح : بوظائف طاعات و عبادات

^۶ ه، ح : نمود و از ذکر پروردگار دمی و نفسی فارغ نبود

و ساعتی از لیل و نهار بر بستر راحت نغنود

مصراع: خوش عمر که شد صرف بدین گونه باذکار
و در هیچ حال در مجلس آن فرخنده فال^۱، قیل و قال دنیاوی
مذکور نشد. و در مقامات ذکر مرتبتی رفیع و منزلتی منیع داشت.
و صاحب لفظ و کرامات و مستجاب الدعوات بود. و بعضی را
که قابلیت و صفای باطن معاینه نمودی، تلقین ذکر میفرمودی،
و وی از یمن تاثیر نظر فیض پذیر^۲ آن پیر، بمرتبه ولایت
میرسید، و صاحب حال می گشت.

نقل ست که در زمان آن حقایق شعار مابین مردم بلوچ و
لنجار که خویش و تبار وی بودند، نوعی^۳ منازعت بر زمینی وقوع
یافت. هرگاه^۴ نزاع ایشان از حد بگذشت و بهیچ وجه مرتفع
نگشت، فریقین بدربار حکام رسیدند^۵ و از آنجا^۶ سید باده
متعلوی را حکم ساخت. همراه آوردند. ظاهرا دران اثنا مردم
بلوچ یک نفر شترلوک بطریق خفیه وی را رشوتان دادند^۷.
رجحان طرف معامله خویش ثابت کردند. این مضمون به مخدوم

۱ هـ ح: ستوده خصال

۲ هـ ح: فیض پذیرش

[بعد ازین فقره دو ورق از نسخ ح افتاده

۳ هـ: — نوعی — ندارد

۴ هـ: چون

۵ هـ: رجوع آوردند

۶ هـ: — و از آنجا ... آوردند — ندارد

۷ هـ: داده

مفهوم ساختند. بعد از قطع منازعت و تشخیص معامله روزی جانب متعلوی تشریف ارزانی داشت. اتفاقاً از راهی گذشت که همان شتر در چرخ کیش زاری میگشت و مزرعه را آب میرسانید. فرمود: عجب که سید گمان داشته باشد که بدین شتر بی زمام امر، مزرعه وی قوام پذیرد و اختتام^۲ گیرد. هیهات! هیهات! همان ساعت بود که آن شتر نعره زد و بر زمین افتاد و بر بادی^۳ هلاکت^۴ زانو بر نهاد.

نقل است که هرگاه^۴ آن محب دودمان^۵ مصطفوی به قریه^۶ متعلوی^۶ تشریف آوردی، در هیچ شبی از شبها و هیچ روزی از روزها پای فراغت بر بستر استراحت دراز نکردی و تا دران مقام بودی پای دراز نغودی. از سببش پرسیدند؟ فرمود که: از جمیع جوانب و اطراف^۷ خانهای سادات^۸ اشراف^۸ است، بنابراین^۹

۱ ه: پذیریم این شتر

۲ ه: انتظام

۳ ه: هلاکت راه نهاد

۴ ه: هروقت

۵ ه: خاندان

۶ ه: متعلوی که سکونت گاه سادات است تشریف آورد ما دامی که دران مقام اقامت داشتی در هیچ شبی از شبها و روزی از روزها پا دراز کرده نغودی.

۷ ه: اطراف — ندارد

۸ ه: اشراف — ندارد

۹ ه: بنابراین از رعایت ادبی نمی توانم جالب آنها پا دراز کردن

نمی توانم جانب جهتی از جهات، پای دراز کردن، و برین گستاخی اقدام نمودن.

نقل ست که، آن حارث مزرع^۱ توفیق کِشت زاری داشت، هر شب جمعی کرازان که سرمای^۲ خسران و زیانند دران در می آمدند و بخراطوم زشت سبزار کِشت وی را^۱ ضایع می ساختند. بزرگران از تعدی^۳ کرازان شکوه کنان^۲ و دست حسرت گزان در خدمت آن صاحب ایقان در رسیدند. یکی^۳ را ازان میان فرمود که: از من پیغام بآن جمعی آنعام برسان که از مزرع^۴ من دست تعدی کوتاه کنید و درگذرید که انواع سبزار صحرا و بسیار^۴ نبات و گیاه بشما ارزانی است! آن بزرگر، بموجب اجازت^۵ آن ملکی سیرت، دران مزرع رسیده هرگاه^۶ بوقت معهود جمعی کراز مردود برکنار^۷ آن کِشت زار گذار آوردند، آن شخص پیشتر رفت، و بادای آن پیام قیام نموده آن جمعی وحش بی تنفیر و وحشت، پیش وی بایستادند و پیغام را اصغا نمودند تا هر^۸ هم سر فرو آورده سر و دم جنبانیده ایمای اطاعت کرده

۱ ه: — ویران و ضایع

۲ ه: — دست حسرت گزان — ندارد

۳ ه: مخدوم می یکی را

۴ ه: — و بسیار — ندارد

۵ ه: اذن مخدوم دران مزرع

۶ ه: چون

۷ ه: دران مزرع هجوم آوردند

۸ ه: — تا هر — ندارد

واپس گشتہ ۔ میگویند کہ : ازان باز مادامی کہ آن قطع بود
هیچ کرازی ازان گذاری نیاورد^۱۔ بیت :

تو ہم گردن از حکم۔ داور مپیچ

کہ گردن نہ پیچد ز حکم۔ تو ہیچ

کہ — من اطاع اللہ اطاعہ کسل شی — در سنہ ۹۸۰ھ^۲ آن
بلبل۔ گلستان۔ وحدت، روح^۳ از قفس۔ قالب باز پرداخت و
گلشن۔ علوی^۴ فردوس۔ اعلا را نشیمن ساخت۔
مدفن شریفش قرید^۵ آذرپور تاقیامت پرنور باد۔

^۱ ھ : نمی آورد

^۲ ھ : سنہ ۹۸۱ھ۔ ب : ۱۴ ماہ رجب ۹۸۰ھ

^۳ ھ : — روح — ندارد

ذکر مخدوم عربی دیانه قدس سره^۱

آن صدر نشینِ محفلِ روحانی، عارفِ معارفِ سبحانی،
صاحبِ خصائلِ قدسیه، متصفِ بخصایص^۱ آنسی، فرزانه^۲ یگانه،
یعنی عربی دیانه^۳ از جمله بزرگوارانِ نامدار و اولیای کبار بوده
و در قریه^۴ هاله کنده سکونت داشته. همواره در انزوای
خلوات به عبادات مشغول می بود، و دائم^۵ به تلاوتِ قرآن و
اذکارِ ملکِ سبحان شغلی^۶ فراوان داشته.

میگویند که: در یک مکان صد و چهل ختم قرآن از او بوجود
آمده^۵. هرگاه آن سلیمان^۶ صفت ملک درویش، بهنجره^۷ داودی

۱ ه: — متصف بخصائص — ندارد

۲ ه: عربی دیانه رحمة الله علیه

۳ ه: دائم اوقات

۴ ه: مشغولی داشته

۵ ه: آمده بود

۶ ه: سلیمان ملک درویش

قران میخواندی و به الحانی^۱ مخارج قرانی ادا میفرمودی مرغ از طیران و آب از جریان باز ماندی. و در مقام^۲ تجرید و تفرید و ترک تعلقات رتبه^۳ عالی داشته حتی که بنظر کیمیا اثر وی طلای مہری باخر مہرہ و ارزیر خالص نقرہ برابر بود. و از ستن تحف^۴ و راہ آورد اکراہ کلی می آورد. می گویند کہ: روزی مخدوم اسمعیل^۵ چندین عدد سرخ دینار در ملازمت آن بزرگوار فرستاد. هرگز قبول نکرد و واپس داد کہ: مستحقان آن دیار قسمت^۶ نمای!

نقل ست کہ روزی در صومعه^۱ معبد خویش نشستہ بود. وی را حالتی روی داد کہ بیک مرتبہ دیدندش کہ ساق دست مبارک وی از کف دریای شور آلودہ گشتہ و قطرات آب از آن ترشح کردہ. خادمی محرم حال - کہ در خدمت آن ذات بی ہمال بود - از آن^۲ کیفیت استفسار نمود. یک چند مخدوم از کشف آن ستر مکتوم ابا آوردہ و ظاہر ساخت. اما چون خادم وی محرم راز بود، الحاح و زاری نمود. فرمود کہ:

۱ ه: بہ طیب الحانی

۲ ه: مقام ترک و تجرید رتبہ عالی داشت

۳ ه: تحف و ہدایا اکراہ می آورد

۴ ه: اسمعیل سومرہ چند عدد دینار طلا تحفہ گویا ہملازمت

وی فرستاد

۵ ه: قسمت کردہ بدهد

۶ ه: از کیفیت آن حال

فرزند با یزید در کشتی جهاز سوار گردیده است، در میان^۱ دریا باد یکبار برخلاف مقتضای سفینه وزیدن گرفت، و معلم و ملاح از هبوب آن ریاح، کشتی را خطری عظیم دانست، فریاد بر آورد، و کشتی نزدیک بغرق رسید که اهل آن سفینه از صدق سینه، باین فقیر کثیر التقصیر التجا آوردند، و فرزندم را وسیله استغاثه نمودند. بعد ازان^۲ بنا بر استغاثه ایشان، دست انداختم و کشتی را از میان تلاطم امواج بساحل نجات رسانیدم! می گویند که: بعد^۳ از مدتی اهل آن کشتی نذری همراه خود گرفت،^۴ بخدمت آن پیر دستگیر رسیدند، از آنها معلوم شد که، در همان تاریخ و زمان، کشتی ایشان از دستگیری دست غیب از ورطه هلاکت بساحل^۵ سلامت رسیده بود.

نقل ست که، شخصی از^۶ شخصی دیگر سلامی و پیامی - که، به تبلیغ آن اصلاً مامور نبود - در خدمت آن بزرگوار ادا نمود. در حال روی بوی آورد^۷ که: حق سبحانه تعالی دوستان را در عالم مکاشفه مرتبتهای داده است، که پانصد ساله راه زمین را

۱ ه: اتفاقاً برخلاف مقتضای جریان سفینه

۲ ه: لا جرم

۳ [ازین جا نسخ ح مجدداً آغاز می شود]

۴ ه، ح: کرده

۵ ه، ح: بساحل نجات رسیده بود

۶ ه، ح: از قبل شخصی دیگر

۷ ه، ح: آورد و گفت

از هر طرف مانند کف دست، برایشان مکشوف^۱ ساخته است،
و ذره از ذرات مکنونات^۲ بر آنها مخفی و مستور نیست. و آن
شخص^۳ ازین افترا ربیده گشت.

در سنه ۵۹۸ ازین خاکدان ویران جانب بهجت سرای
ملک جاودان خراسید.

مدفن شریفش قریه^۴ هالم کلدی است - قدس سره^۴.

^۱ ح ۵ : مکشوف است

^۲ ح ۵ : مکنونات — ندارد

^۳ ح ۵ : آن شخص از افترای خود شرمنده گشت

^۴ ح ۵ : نور الله مرقدہ

ذکر 'مرحوم مخدوم نوح علیہ الرحمہ قدس سرہ^۲

آن پیر ولایت، صاحب ارشاد و ہدایت، شمع شبستان وحدت، مہر مہر معرفت، عارف معارف دین، سالک مسالک یقین، سالار قافلہ اہل اللہ، سر دفتر ذاکران آگاہ، یعنی مخدوم نوح ولد^۳ نعمت اللہ، از جملہ مشائخ عظام و اولیای کرام سند بوده۔ سلسلہ نسب^۴ بسلک نسب^۵ حضرت اسیرالمومنین ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ انتظام می یابد۔ هموارہ صفحات اوقات و وجنات شواہد آفات را بنقوش و حلی عبادات و مجاہدات مزین می ساخت۔ و عرائس^۵ انفاس را بہ

۱ ح : ذکر حضرت خاتم الولايت، صاحب الهدایت، اولیاء الواصلین

کاملین، صاحب فتوح حضرت مخدوم نوح قدس سرہ

۲ ه : علیہ الرحمۃ والغفران

۳ ه : ولد مخدوم نعمت اللہ

۴ ه : نسب — ندارد

۵ ه : ح : و عرائس نفائس انفاس را بجواهر زواہر اذکار

جواهرِ اذکار حضرتِ پروردگار می آراست. و طالبان را بذکرِ جلی و خفی تلقین می داد. و راهِ هدایت و ارشاد بر ایشان می کشاد. و بسیاری از مریدان و معتقدان که از میامن فیض ایشان، بفوزِ سعادتِ توفیق و مقصدِ تحقیق رسیده. و هر که در نظرِ فیض^۱ مآثرِ وی رسیدی و استدعای مطلبی در دل کردی، فی الحال بر وفقِ خواهشِ بال^۲ و آیت میخواندی و معنی^۳ آن را بیان فرمودی، و موافقِ حال هر فردی از رجال مکالم می نمودی.^۴ و از فیضِ فضلِ سبحانی آن چنان باطن مضی و نورانی داشت که آیات قرآنی و معضلاتِ کلامِ ربانی بر نهجی بیان می نمودی و^۵ ادا می فرمودی، که علمای تحریر و قاریانِ تفاسیر ازان تقریر، عاجز می ماندند. و حال آنکه اکتسابِ علومِ ظاهری، نورزیده و درگیردِ مدارس نگردیده بود. و دایمِ خلاق را بحضرتِ خالق راه می نمود، و توعیظ و تذکیر می فرمود، و مقالاتِ ذکرِ مولی و حالاتِ مشائخ و اولیاء، بر ایشان بیان می کرد. و مستمعان را از کلامِ خجسته فرجامِ وی تأثیری تمام حاصل می شد. و از آنجا که حکمتِ ربِ غفور و بادشاهِ غیور، بران متضی ست که دوستان را

۱ ه. ح : فیض اثر وی رسید

۲ ه. ح : حال

۳ ه. ح : می فرمود

۴ ه. ح : می فرمودی

۵ ه. ح : و امر می فرمود

رشته^۱ تعلق از ماسوا گسسته همگی خواهش^۱ ایشان را از غیر پر
داخته، مواج، بخویش گرداند. لاجرم آن بینای عالم ملکوت
و سالک مقام جبروت^۲ را در آخر آوان، بر سامع و باصره مهر
نهاده راه بخویش کشاده، تا نظر به غیر نکشاید و حرف بیگانه^۳
را بسمع شان نگراید.

نقل ست که، بعد تولد آن بزرگوار هفت روز گذشته و وی
در گهواره آسوده بود که موذن محله^۴ وی بانگ نماز شروع
نمود. هرگاه از اذان فارغ شد، آن مسیح زمان با فصیح زبان
متصل خاتم^۴ اذان بزبان راند که — نعم لا اله الا الله ولا
نعبد الا اياه مخلصین له الدین — چنانکه حاضران هم شنیدند.
نقل ست، از راوی^۴ ثقه که، وی از زبان آن مخدوم شنیده
که: هرگاه^۴ سن شریف وی بچهارده سالگی رسیده، وی از امام
مشارق و مغارب، مظهر عجائب و غرائب، امیرالمومنین علی
ابن ابی طالب رضی الله عنه^۴ تلقین ذکر یافت. و بوسیله^۴
امیرالمومنین و امام المتقین رفیق شفیق ابوبکر صدیق بخدمت
حضرت رسالت پناه علیه الصلوٰه والسلام رسید و دست ارادت
بگرفت و آن حضرت علیه السلام هفت سبق از علم لدنی

^۱ ه، ح: حواس

^۲ ه، ح: — و سالک مقام جبروت — ندارد

^۳ ه: حرف بیگانه به سمع شان نباید
ح: حرف بیگانه به مسمع شاه راه نباید

^۴ ه، ح: چون سن عمر شریفش

وی را تعلیم داد. و از راوی^۱ دیگر چنین مرویست که: حضرت علیهم السلام هفت سطر بر تخت نوشت وی را داده. و سطر اول را ازان بزبان مبارک خویش تعلیم داده و دیگر شش سطر از خدمت^۱ خضر و عیسی علیهم السلام استفاده نمود.

نقل ست. از راوی^۲ ثقه که: ازان مخدوم^۲ باصفا معلوم نمود که هرگاه سن عمر^۳ شریف آن صاحب حال بهرژده سالگی رسید. روزی وی در صومعه همراه مخدوم عربی قدس سره نشسته بود و مخدوم در حالت مراقبه به تلاوت قرآن مشغول بود. هرگاه به بیست و هفت^۴ سیپاره رسیده. وی را شوق مشاهده^۵ عالم بالا جاذب گشت. از رعایت ادب آن بزرگوار عجم یعنی مخدوم عربی وجود جسمانی و هیكل^۵ هیولانی خود را همانجا ماند. بوجود روحانی بعالم بالا بشتافت و تماسی عالم افلاک را مشاهده کرد و بنفوس قدسیه ملاقات نمود. فرمود که: ازانچه بحسب شمار در چشم وی در آمد. هفصد آسمان بود. هرگاه مراجعت با آسمان دنیا نمود. اسماعیل ملک را ملاقات کردم. فرمود که: ازینجا چون توانی بزمین فروشدن؟

۱ ه: از خدمت عیسی علیهم السلام — ح: از خدمت حضرت خضر

و عیسی علیهم السلام

۲ ه، ح: ازان مخدوم اصفا نمود

۳ ه، ح: سن عمر شریفش به بهرژده

۴ ه، ح: بیست و هفتم

۵ ه، ح: — هیكل هیولانی — ندارد

یک مرتبه حضرت رسالت پناه **مخدوم مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم** دست روی را بگرفت، بیکبار دید که همان صومعه در^۱ رسید و **مخدوم عربی** هنوز ختم قرآن بپایان نرسانیده^۲ بود که حاضر آمد^۳.

نقل^۱ نوشته فقیر بهاء الدین گودریه که از زبان **مخدوم نوح** قدس سره در شهر قتم در منزل **میان سید جلال** ولد **سید علی شیرازی** قدس سره شنیده بود و **سید جلال** نیز حاضر بود که مخدوم فرمود: فقیر^۵ نشسته بود دیدم که امیر **ابوبکر صدیق** و امیر **علی رضی الله عنهما** هردو می آمدند ولیکن امیر **علی** بتعجیل درآمد و **ابوبکر** استناناً می آمد. پس

۱ ه. ح: نشسته است

۲ ه. ح: نه رسالیده است

۳ ه. ح: — که حاضر آمد — ندارد

۴ ه. ح: نقل است از درویش بهاء الدین گودریه که از جمله صلحاء روزگار است که از زبان مخدوم شنیدم در حینی که در شهر قتم در منزل میان **سید جلال الدین** ولد **سید علی شیرازی** قدس الله سره بوده و **سید جلال** نیز در آن وقت حاضر بود که مخدوم فرمود:

۵ ه. ح: که در وقتی از اوقات نشسته بودم به مناجات (ح: مفاجا)، امیرالمومنین **ابوبکر صدیق** و امیرالمومنین **علی رضی الله عنهما** هردو تشریف آوردند. امیرالمومنین **علی** به تعجیل می آمد و امیرالمومنین **ابوبکر** به قائل قدم می نهاد، هردو مرا گفتند که: برخیز!

هر دو مرا گفتند که: برخیز که حضرت رسالت پناه ترا می طلبد! پس^۱ فقیر همراه ایشان روان گشت. چون مقداری سیر کردیم دیدیم که: گویا بر کوه لکی بر میشدم. چون مجلس حضرت رسیدم دیدم که مهتر عیسی علیه السلام نشسته است و ناگاه در دست من تخته مسطور رسید. از آن سبق از حضرت عیسی علیه السلام گرفتم. چون سر بر آوردم دیدم که حضرت رسالت پناه نشسته است. فرمود که: ما هر دو زانو گردانیده جانب حضرت رسالت پناه توجه کردم و سبق تجدید کردم. و فرمود که: وقت

^۱ هـ ح: پس برفاقت ذوات شریف روانه گشتم. چون مقداری مسافت سهر کردم دیدم که گویا بر کوه مانند کوه لکی بر میشدم تا آن گه بمجلس اقدس حضرة (ح: رسالت پناه) علیه السلام رسیدم. اولاً نظر من بر حضرت عیسی علیه السلام افتاد و در آن حال در دست من تخته مسطور بود. یک سبق از آن تخته از حضرت عیسی علیه السلام خواندم. باز چون سر بر آوردم دیدم که حضرت رسالت پناه نشسته (ح: است) هر دو زانوی خود گردانیده از کمال ادب جانب حضرت توجه کردم و تجدید سبق نمودم. در آن حین (ح: زمان) از امیرالمومنین ابوبکر شنیدم که بحضرت رسالت پناه گفت: یا رسول الله! این (ح: این ندارد) از اولاد من است.

نیز از درویش بهاء الدین گودریه منقول است که وی گفت: از زبان مخدوم شنیدم که: حضرة (ح: خضر) پیغمبر علیه السلام بارها مرا گفته است: تو امام شو، تا پس تو امام گذارم.

رسیدن دران مجلس از ابو بکر صدیق رضی الله عنه شنیدم که بحضرت رسالت پناه گفت: یا رسول الله! از اولاد من است.

و نیز فقیر شنید از مخدوم نوح که مردم دیار ما گفتند که: فلان از مهتر خضر علیه السلام تعلیم یافته فاما بفضل خدای تعالی بارها مرا گفته است: تو امام شو تا نماز پس تو بگذارم! فقیر گفت: ترا نبی نیز گویند تو پیش شو!

و نیز^۱ مخدوم نوح فرموده بود که: بفضل خدای تعالی اول مرتبه ملاقات که بحضرت رسالت پناه مرا یکبار چنان شده که حضرت رسالت پناه پیدا شد مرا گفت: دست بده! فقیر گفت: یا رسول الله وضو ندارم! حضرت رسالت پناه فرمود: ید مومن طاهر است دست بده!

فرموده^۲ مولانا رکن الدین را - که درقریه هزاره ساکن است - که: درین مسجد گاهی با حضرت رسالت پناه آنجا نشستم و گاهی اینجا تا مواضع متعدده گفت: در جواب این گفته بود که مولانا رکن الدین پرسید که: مخدوم در محلی که حضرت رسالت پناه^۳ را دیده بود این محلی را بسته کرده بود؟ پس

^۱ هـ ح: و هم از وی مروی است که: اول مرتبه ملاقاتی که ما را بحضرة رسالت پناه واقع شد چنان بود که حضرت رسالت پناه پیدا شد و مرا گفت: دست بده! گفتیم: یا رسول الله وضو ندارم! حضرت فرمود که: دست مومن پاک است!

^۲ هـ ح: فرموده مولانا رکن الدین - تا - این مرتبه رسیدن لایق بود - ندارد

^۳ ب: صلی الله علیه وسلم

مخدوم نوح فرمود: اگر محلی برای نشستن آن حضرت یگان بود، میکردم! درین تمام مسجد مواضع متعدده با وی صحبت کنم، چگونه یک معین را بست کنم!.

و نیز فرمود **مخدوم نوح** قدس سره که: بلطفِ خدای تعالی چون مردم بنام **لطف الله** جد من میخواند باین دولت رسیدم و اگر نه، کجا مرا این مرتبه رسیدن لایق بود!.

و نیز **مخدوم نوح** فرموده که: در حد بلوغ نرسیده بودم که از هفتاد هزار حجاب - که نور ظلمت است - گذر کردم و بعد از بلوغ بمرتبه مضمون - موتوا قبل ان تموتوا - نیز خدای تعالی رسانیده است.

و نیز ^۲ فرموده بود که: از ابتدای قرآن تا بکهف رسانیدم. بعده بالا از بقر خوانده بده سیپاره رسانیده بودم، و میانم آن نخوانده بودم، ولیکن خدای تعالی هم قرآن کشف کرد. ^۳

^۱ ه. ح: و نیز از راوی مذکور نقل کرد که: ازان مخدوم شنیدم که: در حد بلوغ نرسیده بودم که از هفتاد هزار حجاب که نور و ظلمه است گذر کردم، و بعد از بلوغ بمرتبه مضمون - موتوا قبل ان تموتوا - رسیدم

^۲ ه. ح: و نیز راوی می گوید که: از مخدوم شنیدم که: از ابتداء قرآن تا به کهف رسانیدم بعده از بسالاده میپاره خواندم و پنج میانه نخوانده بودم ولیکن خدای تعالی هم دقایق قرآنی بر من مکشوف ساخت

^۳ ح: و ازین قسم امارات عجیب و کرامات غریبه از و بظهور پیوسته درین مختصر بهمین قدر اختتام افتاد.

درین تذکره چون ذکرِ مخدوم اندک دیدم چند نقل گستاخی کرده نوشته شد. اگرچه عبارت معتبر نیست اما مضمون معتبر دارد. العفو عندالکرام لمن اعتذر قبول.

و^۱ حضرت مخدوم وقت صبح روز پنجشنبه بیست و هفتم ماه ذی القعدة رحلت فرموده بود. و فقیر حقیر این لفظ در تاریخ وی گفته بود. - **نشیمنی به روح بون** - در سنه ۹۹۸ هـ از خم خانه وحدت ذوالجلال جام زلال لقای حضرت احدیه برکف گرفت و بنوشید. و بعشرت سرای بهجت افزای رضوان بخرامید و بقدوم مسرت لزوم روحانیان را مژده گانی رسانید.

مدفن^۲ شریفش قریه **هاله کندی** است - نور الله مضجع.

^۱ ۹۹۹ هـ : ح : در سنه ۹۹۹ هـ (ح : ۹۹۶ هـ : ۹۹۸ هـ) از خمخانه وحدت

ذوالجلال جام زلال لقای حضرت احدیه برکف گرفت بنوشید و به عشرت سرای بهجت افزای رضوان خرامید.

^۲ ۹۹۹ هـ : ح : مدفن شریفش قریه هاله کندی، طاب الله ثراه

ذکر درویش وهیم قدس سره

آن حقایق شیعار معارف دثار، نهنگِ قلزمِ معرفتِ خدائی،
 غواصِ دریای وحدت و شناسائی، شمسوارِ مضممارِ محبت،
 شاهبازِ آشیانهٔ وحدت، سالارِ کاروانِ رب^۱ اشعثِ اغبر،
 منظورِ انظار خیرالبشر، عارفِ یزدانی، اویس ثانی، صاحبِ
 معارفِ قدسی، مسبطِ اسرارِ الهی، یعنی درویش وهیم
 چانهیم^۲ از جملهٔ مشائخِ روزگار و اولیای کبار و صاحبِ
 حال و^۳ آراستهٔ مرضیهٔ خصال است. از جملهٔ باریافتگانِ محافلِ
 قدس و مجامعِ انسِ حضرتِ رسالتِ پناه صلی الله علیه وسلم بوده،
 و در مقامِ جذب، محبت و غلبهٔ شوقِ رتبهٔ عالی داشته. همواره
 تخم^۴ دوستیِ خاندانِ محمدی علیه السلام در مزرعِ دل می

۱ ه: — رب — ندارد

۲ ه: ح: وهیم وحمته الله علیه — بسندی: وهیمو — چانهیمو قوم هست در سنده

۳ ه: ح: و موصوف بمرضیه الخصال بوده است

۴ ه: ح: تخم محبت و دوستی

کاشت. و بمجرد تذکر نام خیر الانام **مکمل** علیه الصلوة والسلام گونہ بشرہ^۱ مبارکش تغیر می یافت، و مدتی مدید حال عجیب بر وی طاری میگشت. و ہمیشہ بر استقامت شرایع خیرالبشر و در متابعت سنن پیغمبر کم بر مقتضای^۲ آیه^۳ کریمه — **قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** — وسیله^۴ محبت الله است، قیام می نموده و بر اشاعت احکام شریعت و انهدام اساس بدعت، ثابت^۲ قدم می بود. حتی که اگر سرموئی خلاف مقتضای شریعت غرا بر سامع^۲ آن صاحب صدق و صفا میر سید، قرار و آرام بر وی حرام میگردید، و در تدبیر و اصلاح آن می کوشید. اگرچه آن امر منکر از اماکن دور بظهور می پیوست. و دائم اوقات بحکام اسلام و مراسم امر معروف و نہی منکر بجا می آورد. و حضرت خلاق خلایق نوعی صلابت و مہابت در ذات قدسی صفات وی نہادہ بود، کہ گردن کشان جبار^۳ و متمردان حکومت شعار ہم گردن اطاعت در جیب اجابت در آورده، در امثال فرمان بجان قیام می آوردندی^۴. و در زمان حیات سرمای^۲ برکات وی، هیچ حاکمی از حکام برخلاف امر اسلام نتوانست قیام نموده و در هیچ جا اثری از آثار ظلم و بدعت ظاهر نبود. و جمیع اوقات در توقیر

^۱ ه. ح: بمقتضای فجوای آیه کریم

^۲ ه. ح: ثابت قدم و راسخ در می بود

^۳ ه. ح: — و متمردان حکومت شعار — ندارد

^۴ ه. ح: میکرشہند

و تعظیم ساداتِ عالی درجاتِ مراعاتِ کلی بجای می آوردی،
و آدابِ بی حساب نگاه^۱ داشتی، تا بعدی که^۲ اگر شخصی علوی
در مجلس شریف وی نشست، نشیب و بالا جایی، ملاحظه فرمودی.
و از آنجا که از جمیع تعلقاتِ بشری و تکلفات^۳ مهتری مقدس و
بری بود. شائبه^۴ تکلف و ریا اصلاً^۵ خوش نمی داشت. و اکثر
نشست گاه و خوابگاه^۶ آن سالکِ آگاه، بر سجاده^۷ خاک و
تراب پاک می بود. بیت:

در گرد دل از غبار رفته، گردش بستاره وار رستم.

زر و سیم در نظر آن مستقیم^۸ بغایت خوار و ناقص عیار
بود، بمجرد دیدن بر مجلسیان ایثار می فرمود.

نقل ست که، شخصی لده^{*} نام از^۷ خوادم عظام که از
نظر فیض اثر^۸ وی، بدرجه^۷ ولایت رسیده بود، چنین نقل کرد که:
دراوائل حال روزی بصفحه بال^۷ وی نقش این خیال مرسوم

۱ ه، ح: مرعی می داشت

۲ ه، ح: که شخصی از آن جماعت در مجلس وی نشست، نشیب و
بالای نشستگاه ملاحظه فرمودی

۳ ه، ح: و شوائب مهتری مهتر و بری بود

۴ ه، ح: ریا را خوش

۵ ه، ح: — و خواب — ندارد

۶ ه، ح: قلب سلیم

* بسندی: لده و

۷ ه، ح: از جمله خوادم عظام وی

۸ ه، ح: اثرش بمرتبه ولایت

گشت که اگر از کرم حضرت واهب النعم پاره^۱ مخلو به نعم بهم
 رسد، ازان چشم سار احسان، غدیر بی نظیر فیضان، لبناً
 خالصاً نوشد، و در^۲ وظایف شکرگذاری حضرت باری کوشد،
 بعد ازان صورت این معنی و نقش این تمثلاً بر مرآت حشا^۳
 او مرتسم ساخته، از خلوص نیت و صدق عقیدت، عازم خدمت
 درویش والا کیش^۴ گردید. هرگاه^۵ به محفل منیف آن عنصر
 شریف رسید، بمجرد آنکه منظور نظر کیمیا اثر گشت، فرمود
 که: — سبحان الله! پیش ازین زمانه بود که مردم طلب دین
 مینمودندی و راه شریعت^۶ پیمودندی و از بزرگان، از روی صدق
 و ایقان، سلامتی ایمان از غارت شیطان، ملتمس می داشتند!
 اکنون زمانه ایست که، مردم هم طالب حطام ناتمام دنیاوی
 گشته اند، و تعظم محبت متاع کاسد و املاک فاسد در مزرع^۷
 دل کشته! باستماع این کلام، واهم تمام بر روی مستولی
 گردید^۷. فی الحال بااستعجال برپا برخاست و طلب

۱ هـ، ح: و در ادای وظایف

۲ هـ، ح: بر مرآت خاطر مرتسم

۳ هـ، ح: — والا کیش — ندارد

۴ هـ، ح: چون بمجلس شریف آن عنصر لطیف رسیده، بمجرد که نظر

درویش بروی افتاد فرمود که:

۵ هـ، ح: — و راه شریعت پیمودندی — ندارد

۶ هـ، ح: در مزارع دلها کشته اند.

۷ هـ، ح: گشت

اجازتِ مراجعت^۱ نمود. هرگاه مرخص شده روانه^۲ گشت، پاره^۳ راه که بگذشت، خادمِ درویش متعاقب رسید و هفت درم فلوس مسمی داد که درویش فرستاد. در حال آن را در^۴ گره بست و عازمِ وثاقِ خویش گشت. چون بر کنارِ دریا رسید و جهت گذار در کشتی سوار شد، خواست که بکشتیبان ازان^۵ دراهم اجره گویا چیزی بدهد. بمجرد آنکه گره وا کرد، دید که بقدرتِ پروردگار و نگارنده^۶ لیل و نهار هر هفت درم میسی سرخ دینار گردیده است. فی الحال^۷ واپس بست و مسرور خاطر گشت. در منزل رسیده ازان مبلغ گاو میشهای خریده که تا الی یومنا هذا نتایجِ آن پیش اولاد و احفاد وی باقی^۸ است و ازان شیر تناول میکنند.

نقل ست که مغفور مبرور درویش **چشم*** که از جمله اهل دل و صاحبِ ولایت بوده و در خدمت^۹ مشائخ شتافت و از ایشان نظر فیض یافته، چنین نقل کرده که: روزی ایشان^{۱۰} از قریه

۱ ه. ح: — مراجعت — ندارد

۲ ه. ح: روان گردد

۳ ه. ح: — پاره راه که بگذشت — ندارد

۴ ه. ح: آن درم چند گره بست

۵ ه. ح: ازان درمی چند

۶ ه. ح: فی الحال باز پس بست و مسرور گشت.

۷ ه. ح: موجود

* بسندی: چیتو

۸ ه. ح: در خدمت بسیار مشائخ رسیده

۹ ه. ح: وی

کلهان^۱ جانبِ منزلِ خویشِ راهِ درپیش گرفت، و چون راه بغایت
 مخوف بود ملاحظه نمود و از مخاوف راه پناه باهل الله آورد.
 و از آنجا که بمرحوم مخدوم آدم قییم^۲* دعوی خدمت و ارادت
 داشت، دست^۳ اعتصام بزیل توجه آن مخدوم آنام آورده غائبانه
 استیمنان نمود و گفت: مخدوما! تا به قریه اگهم^۴ از مخطورات^۴
 راهم پناه هم باش! همچنان^۵ از وصمتِ رهزنان سالم و مسرور
 در موضع مذکور رسید. بعد ازان از آنجا التجا بآن صاحبِ صدق
 و صفا یعنی درویش^۶ ولایت کیش آورده عازم گشت. ناگاه در
 راه جمعی گمراه شرارت^۷ پیش در رسیدند و قصد وی نمودند.
 بیکبار زبانِ استغاثه کشاد^۸ و صدا در داد که: درویشا! فریاد
 رس! — راوی میفرماید که: باین چشم خود مشاهده^{۱۰} کردم

۱ ه. ح: قریه کله

۲ ه. ح: مخدوم آدم کله

* تهیم قومیت در سند

۳ ه. ح: اولاً دست اعتصام

۴ ه. ح: مخاوف

۵ ه. ح: مومنی الیه همچنان از دست راهزنان (ح: از و سمت راهزنان)

۶ ه. ح: درویش وهیم نموده عازم

۷ ه. ح: شرارت پیشه خداع اندیشه در رسیدند و قصد غارت وی نمودند

۸ ه. ح: کشود

۹ ه. ح: — و صدا در داد که — ندارد

۱۰ ه. ح: دهم

و معاینه نمودم که فی الحال درویش بصورت خویش درپیش^۱ استاد و آن جمله اشرار رو بفرار آوردند و خود همان لحظه غائب گشت و بر سلامتی حال شکرانه گفتم و راه درپیش گرفتم تا^۲ بخدمت وی رسیدم. اتفاقاً^۳ در آن ایام، سید عبداللہ نام که از سادات عظام بود، بدرجہ شہادت رسید. این خبر را کہ بسمع شریف وی رسانیدم، روئی بمن آورد تبسم کنان فرمود^۴ کہ: مولانا نزدیک بود کہ تو ہم بدرجہ شہادت رسیده بودی!

نقل است کہ صدھو نوھویم* کہ خود را یکی از عرفا روزگار و بزرگوار^۵ اعصار می انگاشت و جمعی نسبت بوی اعتقادی تمام داشت. روزی بواسطہ شقاوت ابدی و نکابت سمردی ازو کلمہ استخفاف بہ حضرت پیغمبر خیرالبشر علیہ السلام صدور یافت. صورت این قصہ بسمع شریفش^۶ رسید. قرار و آرام بر وی حرام گشت^۷ و بغایت مکدر خاطر گردید. تا خبر کدورت خاطر فیض مآثر وی بہ صدھو رسانیدند. شرمندہ وار بجهت اعتذار و رفع غبار بخدمت وی شتافت و تحف^۸ ہمراہ خویش برداشت.

^۱ ه: ح: دران جا حاضر شد و آن جمعی اشرار رو بفرار نهادند و همان لحظه باز غائب گشت

^۲ ه: ح: تا آنکہ صبح سالم بخدمت وی

^۳ ه: ح: قضا در همان روزها سید عبداللہ بکری بدرجہ شہادت رسید

^۴ ه: ح: گفت

* نوھوہ قومیست در سند

^۵ ه: ح: — بزرگوار اعصار — نداود

^۶ ه: ح: شریف وی

^۷ ح: گردید و بغایت آزرده خاطر گشت — ه: لغایت آزرده گردیدہ

^۸ ح: تحف و هدایا

هرگاه در آستانه^۱ بی نظیر^۱ فیض پذیرِ وی رسید و التماس قدم بوسی نمود. بآن صاحب ولایت، داعیه آن ذوالخباثت معلوم کردند. عرق غیرت و غضبِ وی تحریک نمود و دران اثنا فرمود که: آن نابکار را بگویند که همانجا واپس^۲ راه پیش گیرد و پیشِ ما میا! و ترا دران جا مار نگزید؟ که این کلمه^۳ شنیع از زبانِ پلید خویش راندی! به شنیدن این جواب خوف^۳ و اضطراب بر وی مستولی گشت و بسرعت و شتاب، بسوی منزلِ خویش راه درپیش گرفت. از وی چنین نقل گردید^۴ که: حینِ مراجعت، تمامی خس و خاشاک و خار در نظرِ وی مار می نمود، تا بوقت^۵ شام در منزل و مقام نزول و المام نمود. بمجرد فرود آمدن از مرکوب، مار وی را بگزید و همان شب شربتِ ممات نوشید^۶.

نقل است که، مولانا عباس که از جمله^۷ خوادِمِ قریبِ وی است^۷ چنین نقل کرده که: وی قطعه^۸ زمینی داشت و دران تخمِ گندم کاشت. هرگاه^۸ مزرعه^۹ خوشها بر آورد و هنگام دانم

۱ ه. ح: بی نظیر — ندارد

۲ ه. ح: راه مراجعت

۳ ه. ح: دق

۴ ه. ح: کردلد

۵ ه. ح: تا آنکه وقت شام به منزل

۶ ه. ح: بچشمه — چشید

۷ ه. ح: بود

۸ ه. ح: چون خوشها بر آورد

۹ ه. ح: مزرعه ندارد

رسید. به تقدیر حضرت قدیر، مفرط^۱ برودت زمهریر، تمامی را بسوخت و قوالب سنابل مانند اجساد اموات از حیات خالی ماند. یاس و حرمانش روی نمود. صورت حال در خدمت آن مرضیه^۲ خصال معروض داشت. فرمود که: خود دران مزرع رفته حقیقت باز گوی! چون رفته مشاهده نمود صورت حال بران منوال یافت. بخدمت درویش صورت^۳ واقعی معروض نمود. فرمود که: چه مقدار غل دران خواهد شد؟ گفت: عالم^۴ الاسرار میدانند اما حسب ظاهر درو چیزی نیست! فرمود که: پار^۵ سال^۶ چه مقدار از و بحصول پیوست؟ گفت: هشت خروار شده بود^۷. گفت: درین سال هم همان مقدار هشت خروار میشود انشاء الله تعالی. هرگاه پخته شد، آن سنابل خالی کوفته طیار نمودند. بقدرت نگارنده^۸ افلاک ازان خس و خاشاک غل گندم پاک برآمد^۹. پیمان نمودند همان هشت خروار بود که از

۱ ه: فرط

۲ ه: مرضیه الافعال — ح: مرضیه الخصال

۳ ه: ح: کیفیت واقعی باز گفت

۴ ه: ح: عالم اسرار

۵ ه: — که پار سال ... درین سال هم — ندارد

۶ ح: — سال — ندارد

۷ ح: بود — شده — ندارد

۸ ح: فرمود که درین نوبت هم همان هشت خروار می شود.

۹ ه: بر آمد. چون پیمان نمودند

زبان آن بزرگوار افتاد.

نقل است که روزی در مسجد سادات **نضر پوری** تشریف آورد. **داود** نام نجار که از ادوار لیل و نهار، لیل سوی او مانند نهار بود - بجمعی^۱ سادات **ابا عن**^۲ جد سبقت معرفت و نسبت هم نمکی داشت - در آن مسجد در خدمت وی رسید. در آن اثناء **ظاهرا**^۳ بعضی جلساء بطریق نصیحت و موعظه^۴ گفتند که: هرگاه^۵ در جوار سادات عالی درجات سکونت و وثاق داری، البیق آنست که در حق صلوات - که عماد دین است - مراعات تمام بجا آری، و در ادای آن تقاعدی^۶ و تکاسلی مجوز نداری. آن نجار سفاهت آثار ازان سخن رنجیده و از آنجا که بواسطه سبقت خدمت سادات گستاخیها می نمود، بر زبان سرمایه^۷ زیان خود^۸ راند که: ما خانهای سادات را آتش زنم^۹! این کلام شقاوت^۹ انجام او که بسمع^{۱۰} آن یگان^۸ انام رسید، بشورید و عرق^{۱۱} غیرتش بجوشید

۱ هـ ح : بجماعت

۲ هـ - ابا عن جد - ندارد

۳ هـ ح - ظاهرا - ندارد

۴ هـ ح - موعظه، باوی گفتند:

۵ هـ ح - هرگاه - ندارد

۶ هـ ح : تقاعدی جائز نداری، آن نجار

۷ هـ ح : خود چنین راند

۸ هـ ح : زنده ب: بزنده

۹ هـ ح : شقاوت انجام او - ندارد

۱۰ هـ ح : بسمع شریف

۱۱ هـ ح : و عرق غیرتش بجوشید - ندارد

و حالتی عجیب بر وی طاری شد. هر چند سادات زبانِ اعتذار
 کشودند و سبقتِ رفاقت^۱ او را باز نمودند، فائده نکرد. و عین
 حال زبان باین مقال راند که: جزای این شخص این ست که،
 او را زنده در چاهی مدفون ساخته آید. بعد از دو سه
 روز، هندوی^۲ بود که در شهر **نصر پور**^۳ چاهی کنده
 بود. و این شخص نجار را، که استادِ نامدار بود، بجهت
 چک چوبین طلب نمود. و آن شخص نجار چک چوبین طیار
 ساخته، برفاقت دو سه نفر دیگر، دران چاه درآمد و چک چوبین^۴
 را در مقعر آن چاه بنشانند. در اثنای آن بیک مرتبه به تقدیر^۵
 قدیر ناگاه بتم* از دیوار چاه بر سر وی رسید و زنده در خاک
 مدفون گردید. و تخت^۶ شجره^۷ عمرش بمنشائی اجل بریده شد.
 رفیقانِ او بسلامت ازان مقام بیرون آمدند و آن شخص مرده
 را بر آورده در مقابر مدفون ساختند.

و ازین قسم خوارق و عاداتِ غریب و کراماتِ عجیب وی
 بسیار است، اما بواسطه تحریر از^۷ اطاله کلام، که باعث ملالت

۱ ه: رفاقت او را اظهار نمودند

۲ ه: ح: هندوئی بود منعم که در شهر، نزدیک خانهای خود، چاهی

۳ ه: ح: — نصر پور — ندارد

۴ ه: ح: چوبین — ندارد

* بسندی: پیٹو

۵ ه: ح: به تقدیر حی قدر

۶ ه: ح: رفقای

۷ ه: ح: — از — ندارد

و سام است، بهمین قدر اختتام افتاد^۱.

و در سن ۱۰۰۱ هـ ازین تنگنائی هیاکل جسمانی بفضای ریاض روحانی و حدائق رضوانی انتقال نمود. تاریخ وفاتش بعربی - مات فی عشق - یعنی در عشق جان سپرده^۲. و از همین عبارة ترجمان نیز تاریخ سال که هزار و یک است حاصل میشود.

مدفن شریفش قریه **نورکی*** برکنار نهر^۳ که موسوم است بـ **سانکرة** - نور الله مرقدہ.

^۱ ه : نمود

^۲ ح : سپرده

* این گورستان بنام ایشان منسوب و مشهور است. و خانواده امرای بهگلار در همین گورستان مدفون است.

^۳ ه، ح : نهری

ذکر مخدوم اسماعیل سومره قدس سره

آن صاحب بصیرت، ملک سیرت، سرخیل مجاهدانِ نفس و هوا، سالارِ مبارزانِ معرکه، پرهیز و تقی، عارفِ کامل، ولیِ اهلِ دل، رائفِ توسنِ نفسِ محتال، فائزِ سحابِ جود و افضال، خداوندِ صدق و صفا، متصف بصفه^۱ — و کان عندالسلامِ مرضیا، خداوندِ صاحبِ العارفِ الفاخره، یعنی **مخدوم اسماعیل سومره** قدس سره، از جمله^۲ اولیای کبار و اصفیای نامدار بوده، و از زمان^۳ طفولیت تا زمانِ خاتمیت در ریاضات و مجاهدات کوشیده، و شرابِ نیستی و نامرادی از جامِ وحدت نوشیده، و در مقامِ فنا فی الله رسیده، و بدرجه^۴ بقا بالله واصل گردیده، شَعَشَعَهُ روحانی از ناصیه^۵ نورانی

^۱ ه. ح: — و کان عند ربه مرضیه صاحبِ المعارفِ الفاخره

^۲ ه. ح: اولیای کرام و اصفیای عظام بوده

^۳ ه. ح: اوان

وی پیدا بود، و لمع^۱ انوار از جبین فیض آثارش هویدا بود^۱، و از انجا که حضرت وهاب مسبب الاسباب ابواب معیشت و مکنت^۲ بر وی گشاده بود، و صفت کرم و علو هم در جبلت ایشان نهاده، هر صبح و شام بلکه^۳ علی الدوام انواع اطعم^۴ لذیذه شیرین، و اشربه^۵ نفیس، رنگین، به اصناف اضیاف بی شائبه امتنان و عدم حلول غرضی در میان، خالصاً مخلصاً^۶ ابتغاء مرضات الله میداد، و اهل استحقاق را از حفظ و طلب علم و وظائف و مرسومات مقرر میداشت، و از خوان احسان خویش هیچ فردی را از خواهندگان^۷ از کم و بیش محروم نگذاشت، و بحکم فحوای آیه کریمه — مَا عِندَکُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ —
 جمیع املاک و اسباب این دکان فانی را، سرمایه تجارت رائج جاودانی آن جهانی ساخته، به بذل و ایثار دستی بکشاد، و جهان^۸ را صلا در داد! و خود علی الدوام از ابتداء تا اختتام به تناول قرص جوی بی ادا قانع و خرمند بوده، از جمیع مشتتهیات و لذات دنیاوی بی ثبات رو گرداینده همواره بعبادات و آذکار پروردگار مشغول می بود، و در طریق خضوع و خشوع سلوک

۱ ه: ح: — بود — ندارد

۲ ه: ح: وسعت مکنت

۳ ه: ح: — بلکه علی الدوام — ندارد

۴ ه: ح: خالصاً لا ابتغاء

۵ ه: ح: — از خواهندگان — ندارد

۶ ه: ح: جهانیان را

می فرمود^۱. و در مقام غربت و نیستی خود را فرود ترین هر انزل تصور مینمود. و دائم در قضای رسوم اسلام و امضای^۲ مهام انا^۳ مساعی^۴ تامه بجا می آورد. و بالذات دران می کوشید. حتی که در آخر اوان^۵ که بواسطه^۶ استیلا^۷ شیخوخیت و پیری قامت چون تیر او مانند کمان منحنی گشته و قوای اعضای وی^۸ استرخاء پذیرفته. نه تاب مشی اقدام و نه یارای رکوب انعام مانده. دران حال آن ملک خصال خود بسعادت در چادر^۹ می نشست. و خوادم را به تبجیل^{۱۰} امر میفرمود تا برفاقت اهل حوائج خود را با ماکن بعیده میرسانید. مهام ایشان^{۱۱} سرانجام نموده مراجع میگردید. و همواره در حجره^{۱۲} معبد خویش بتلاوت کلام الله مشغول می بود.

نقل ست که مخدوم صدو هوهیم که از جمله علمای نامدار و اتقیاء روزگار بود. بآن مخدوم رابط^{۱۳} محبت و ولا و محرمیت سرّی و بیحدی داشت. چنین نقل کرد که: روزی بر در صومعه^{۱۴} وی رسیدم. در بسته بود از شگاف در که نگاه کردم بعین الراس

^۱ ه. ج: می نمود

^۲ ه. ج: انقضای

^۳ ه. ج: - وی - ندارد

^۴ ح: در حال

^۵ ه: به تعبیل - ح: به تحمل

^۶ ه. ج: انا

مشاهده کردم که یگان یگان عضو آن یگان^۱ دوران و قلیل تیغ محبت یزدان، از^۲ هم دیگر جدا شده افتاده است. دهشت مشاهده این حال، زبان قال بر من فرو بست. از اضطراب تمام ازان مقام بخانه درآمد و باز چون بعد از ساعتی در همان مکان رفتم وی را صحیح و سالم یافتم. بخد متش نشستم^۳ و با هم بتلاوت کلام الله مشغول گشتم.

و در^۴ سنه ۹۹۸ ه طائر قدس آشیان روحش از نشیمن تن به گلشن رضوان و حدیقه^۵ جنان پرواز نمود و بشاخسار شجره^۶ قرب پروردگار پیاسود.

مدفن شریفش در قریه قلعه^۷ اگهم واقع^۸ است. — نورالسلام مرقد^۹.

^۱ ه. ح: از هم دیگر جدا افتاده است، ازین دیدن این حال دهشت تمام بن روی داد، از اضطراب تمام دران مقام درآمد. باز در همان زمان و مکان رفتم وی را

^۲ ه. ح: بهشتافتم

^۳ ه: در سنه ۹۹۹ ه طائر روحش از - ح. ب: در سنه ۹۹۸ ه طائر زوحش

^۴ ه. ح - قلعه - ندارد

^۵ ه. ح: - واقع است - ندارد

^۶ بر حاشیه ب اینجا ثبت است:

(۱) تاریخ وفات ملا لُتر ۱۸ ماه صفر سنه ۹۵۵ ه

(۲) تاریخ وفات درس پهلوی ۳ ماه رمضان سنه ۹۶۷ ه

ذکر درویش رکن الدین ولد دیتہ * قدس سرہ

آن عارفِ حق، ولیٰ مطلق، مرشدِ کامل، صاحبِ حال، اهلِ دل، صدرِ نشینِ مجامعِ قدس، محرمِ سرائرِ محافلِ انس، خداوندِ مناقبِ علیہ و کراماتِ جلیہ، یعنی **درویش رکن الدین ولد وثیم**، صاحبِ ولایت و اهلِ حال بوده و اکثر اوقات در خلواتِ فلوات^۱ معتکف بوده، در عبادات و مجاہدات میکوشید و از جملہ مقبولانِ درگاہ و واصلانِ بارگاہِ حضرت^۲ اله گشته و صاحبِ کراماتِ عجیب و غریب بوده، از جملہ^۳ آن نقلی کہ: در خلائیقِ بشہرتِ انجامیدہ و بسرِ حدِ تواتر رسیدہ و این مولف از حضارانِ مجلس شنیدہ، اینست۔

نقل ست کہ، **نشیخ اسمعیل** نام^۴ یکی از اولادِ کرام

- * ب: وثیم۔ بسندی: وسیو بمعنی آباد و سبز،
 در نسخہ ح و تحفۃ الکرام: دیتہ۔ بسندی ڈنو یا ڈتو بمعنی خداداد۔
 ۱ ہ: ح: —۔ فلوات ندارد
 ۲ ح: — حضرت — ندارد
 ۳ ہ: از جملہ نقلی های او نقلی کہ:
 ۴ ہ: ح: نام بودہ، در برگتہ^۱ لار سکونت داشت و قریہ ساکر در مرسوم وی مقرر بود۔

غوث^۱ الاسلام کهف الانا شایخ بهاء الدین زکریا علیه الرحمة
والغفران بود. و در پرگنه^۲ لار سکونت داشت. و قریه ساکر
در مرسوم وی مقرر بود. اتفاقاً^۳ صد هو ساکر که معظم رؤسای
آن دیار و سالار^۴ عرفای خط^۵ لار بوده. با وی شیوه^۶ بغض و
نفاق^۷ می ورزید و در صدر عناد و شقاق میکوشید^۸. هرگاه
آزار آن شقاوت آثار بغایت رسید و بنهایت انجامید. از شرارت
آن بدکیش با خاطر پریش و سین ریش پناه باهل الله آورد. و
بمسامح^۹ قدسی^{۱۰} ایشان صورت حال معروض داشت. خصوصاً در
و ثاق^{۱۱} آن یگانه آفاق رسیده استغاث نمود و بطریق تضرع و
ابتهال صورت حال در پیش آن ذات بیهمال باز نمود. و در
حال در خاطر خطیر فیض پذیر درویش بغایت موثر و درگیر
شد. پیغامی نصیحت آمیز جانب آن شرارت انگیز فرستاد و وی
از انجا که غرور مکنت و مال و نخوت جاه و جلال در سر
داشت. و تسویلات شیطانی و تخیلات نفسانی دیده دل وی را
کور ساخته بود. اصلاً به پیغام آن خجسته فرجام التفاتی ننمودی.

۱ ه : — غوث الاسلام — ندارد

۲ ه : ح : — اتفاقاً — ندارد

۳ ه : ح : و سالار عرفای خط لار بوده — ندارد

۴ ه : ح : عداوت پیدا کرد

۵ ه : ح : کوشیدن گرفت - چون نائره عداوت او مرتفع شد. شیخ
با خاطر پریش و سین ریش پناه باهل الله آورد. پیش
درویش حقیقت حال خویش معروض داشت و استغاث نمود
و بتضرع و زاری صورت حال بهان کرد در حال در خاطر

بلک در^۱ تاذی و عناد و تمرد و فساد می افزود. شیخ مذکور مرتبه^۲ ثانی از غایت پریشانی در خدمت درویش رسیده تضرع و زاری از حد گذاریند. به^۳ شنیدن کلام آن دل ریش درویش ولایت کیش بجوشید و مانند شیر زیان بغرید فرمود که: اکنون برو! خاطر جمع دار! و وسوسه از دل بیرون آر که ما در پی او هستیم! هر جا تواند بگریزد! شیخ را از شنیدن این کلام تسلاهی تمام دست داد و از خدمت وی مرخص شده جانب منزل خویش راه در پیش گرفت. و بر ایذای آن^۴ نابکار صبر و شکیبائی شعار خود ساخت. منتظر لطیف غیبی بود. تا بعد از چندین^۵ روز اتفاق در زوایای دشت موضعی است مخصوص بر نهر **دران** و در آنجا درخت خرما می^{*} است بغایت عظیم و تن آور و برومند و سایه^۶ گستر. و آن موضع نزت گاه و محط قوافل اهل الله است. روزی^۷ در آن جای

^۱ ه، ح: بلک در عناد و تاذی افزود

^۲ ه، ح: درویش به شنیدن این کلام چون شیر زیان بغرید و فرمود که اکنون

^۳ ه، ح: او صبر و

^۴ ه، ح: می بود

^۵ ه، ح: چندین روز در دشت موضعی است
* بسندی آمری

^۶ ه، - سایه ور و دران موضع - ح: سایه اش

^۷ ه، ح: اتفاقاً روزی دران مرتع اولهای کبار از هر گوشه و کنار بیرون از شمار جمع گشتند

فیض آثار، اولیای کبار و عظمای احرار، از هر دیار بیرون از شمار جمع گشتند و به زمزم، اذکار و ترانه، سماع، وجد و حال می ورزیدند. اتفاقاً آن رکن الاسلام^۱ نیز در سلک آن طوائف^۲ اقام حاضر شده. صد و ساکر - که پیش ازین خواست که^۳ بخدمت وی رسیده اعتذار نماید و غبار از خاطر شریفش و اکشاید - از منزل خویش، بخدمت آن ولایت کیش راه درپیش گرفت^۴ تا دران موضع رسید و از مقام درویش هرسید^۵ گفتندش که: در فراگوشه^۶ این مجمع درپیش اراک* بر سجاده خاک نشسته و ابریق در دست دارد. فی الحال بدان طرف روان شد. از دور دیدندش که لباس گوناگون در بر و عمامه قیمتی بر سر و اسلحه نفیس در کمر، با جمعیت بیشتر، پیشتر می آید. خوادم^۷ به درویش صورت آن بدکیش معلوم نمودند. فی الحال نظر بدان جانب

^۱ ه، ح: رکن اسلام یعنی درویش رکن الدین

^۲ ه، ح: طرایف حاضر شد. دران اثنا صدهو ساکر

^۳ ه، ح: که دران مقام رسیده معذرت نماید و غبار کدورت از خاطر شریفش دور سازد. بنا برین عزم از منزل

^۴ ه: گرفت و تحف همراه کرد، تا دران

^۵ ه، ح: باز هرسید

^۶ ه، ح: درپیش بیش از درختهای اراک بر مصلاهی خاک پاک نشسته است

* بسندی: درخت پهلو

^۷ ه، ح: خوادم درویش از صورت آمدن آن بدکیش معلوم نمودند فی الحال متنبه شد و نظر بدان طرف گماشت

گماشت. چون بسیار نزدیک رسید، آن شیر بیشه^۱ ولایت، نعره برکشید و خود^۱ در بیشه خزید. صد و از سهم سهم آه، ازان راه واپس گشت. خوادم بدو گفتند که: برگشته می رود. فرمود که: خاطر جمع دارید که زخم کاریست. هنوز چند قدم پیشتر نرفته که^۲ از بدائع قدرت حضرت باری، از تمامی اعضای وی، خون جاری گردید و از رفتن فروماند. میگویند که تمامی عضلات ذات وی مانند قطن مندوف گردید. در هر عضوی که دست می بردند جدا^۳ شده می آمد. در همان ساعت و آن رخت حیات^۴ ازین جهان بعالم جاودان کشید. و شربت فنا از جام وبا نوشید^۵. مادرش که دران جا حاضر بود گریه کنان و نعره زنان بخدمت درویش در^۶ رسید و گفت: درویشا! روز^۷ رستاخیز قیامت، دست تظلم فرزندانم بر دامن تو خواهد بود! فرمود که:

^۱ ه. ح: و خود در گوشه بیشه خزید. صد و ساکر از صد سهم آن آه، راه واپس درپیش گرفت. خوادم بدرویش گفتند که:

^۲ ه. ح: که از قدرت حضرت بدیع العجائب از تمامی اعضای وی

^۳ ه. ح: می بردند، از بدن جدا شده می آمد

^۴ ه. ح: رخت حیات به عالم ممات کشید

^۵ ه. ح: نوشید. چنه می گویند که مادرش دران مربع بود، از شنیدن این خبر شعله در کانون دل وی افتاد. و گریه کنان

^۶ ه. ح: رسید

^۷ ه. ح: در روز

او را در عرصه گاه قیامت هم نخواهی یافت^۱. ازان روز باز تمامی مال و منال وی^۲ در معرض فنا و زوال در رسید^۳ و خان مانش خراب گردید. یگان یگان فردی که از تناسل وی مانده بود، مدتی محنت فقر و فاقه کشیده آخر شربت مرگ چشیده، کم^۴ هیچ فردی از اولاد و احفاد وی باقی نمانده، بلکه مقطوع النسل و معدوم الاصل گردیده. عیاذاً بالله عن ذالک^۵.

نقل ست که، روزی آن ولایت کیش در مسجد خویش بر بستر تراب سر ببالین خواب فرو برده^۶ بود. اتفاقاً امام آن مسجد از ادای نوافل^۷ نماز که فارغ شد، برخاست که جانب وثاق خویش راه درپیش گیرد. در اثنای برخاستن و چادر افشاندن، چند تازی^۸ خس بر جسد^۹ مبارکش افتاد. در ساعت هر دو پای و ساقهای امام، شل گردیده و از رفتن فروماند. بعد

۱ هـ، ح: چنین گویند که ازان روز

۲ هـ، ح: — وی — ندارد

۳ هـ، ح: رسید

۴ هـ، ح: حتی که

۵ هـ، ح: این عبارت ندارد

۶ هـ، ح: فرموده بود

۷ هـ، ح: — نوافل — ندارد

۸ هـ، ح: — تازی ندارد

۹ هـ، ح: جسد مقدس وی افتاد

از ساعتی که آن پیدار دل چشم^۱ باز کشاد و امام مستهام سر
با قدام وی بسود و ازان گستاخی اعتذار نمود. درویش فرمود
که: قسم بحضرت عالم السیر و الخفیات که بنده را ازین حال
آگاهی نبود. عین لطف و سرفرازی خداوند است که هر سر بنده
که سر به بستر غفلت افکنده، مبذول میدارد، حتی که تار
خسی بر دوستدار خود روا ندارد! بعد ازان دست مبارک
خویش بر ساقهای آن خاطر پریش نهاد. در حال آن شخص
صیحه الحال و سلیم البال گشت.

نقل است که در آخر اوان غلبه وجد و جوشش ذکر،
وی را حالی^۲ عجیب روی داده بود که هرگاه آوازی بلند و
صوتی جهیر بگوش^۳ میرسید فی الحال آهی از دل می کشید
و بمجرد شنیدن آن آه ناگاه، آن شخص مستهل رخت عاجل
باجل میکشید.

در سنه ۵۹۸۸ ه عندلیب گلبن عرفان روحش به ندای —
ارجعی الی ربک — بر حقائق روحانی و ریاض قربت سبحانی
پرواز نمود.

^۱ ه، ح: چشم ازان خواب کامیاب باز کشاد

^۲ ه، ح: حالتی عجیب

^۳ ه، ح: و صوتی جهیر بگوشش

^۴ (معنی: آواز کننده)

^۵ ه، ح: در سنه ۵۹۴۸ ه. تحفة الکرام: ۵۹۸۸ ه. رک: ج ۳ ص ۱۴۷

مدفن^۱ شریفش در فضای دشت^۲ در موضع ایاره دیکم (۹)
واقع است. — نورالله مرقده.

^۱ ح: مدفن شریفش در موضع ایاره و بکر (۹) است طرف دشت

^۲ صاحب تحفة الکرام ذکرش در تحت دشت باران آورده.

و ک: جلد ۳ ص ۱۳۷

ذکر^۱ راجه سیمه دل قدس سره^۲

آن^۲ مجذوبِ مطلقِ اهلِ حال، و مقبولِ درگاهِ ایزدِ
 متعال، شاربِ رَحیقِ تحقیق، سالکِ مسالکِ توفیق، حریقِ
 نیرانِ محبت، غریقِ دریای وحدت، سرمستِ خمخانه شوق و
 ولا، سرخیلِ مقربانِ مولی، عارفِ اکمل یعنی درویشِ راجه
 سیمه دل * از جمله^۳ مجذوبانِ مطلق و واصلانِ حق بوده، همواره
 شرابِ محبت از خمخانه^۴ وحدت نوشیده، مستانِ وار نشاءِ مستی و
 خمار در سر میداشت، و دائم با سرِ عَورا و برهنه پا پیرامونِ
 دشت و صحرا بذوقِ تذکر^۳ مولی در وادی نامرادی^۴ میگشت.
 نه دو روز در یک جا آرام و نه دو شب در یک منزل مقام.

۱ ه: ذکر درویش راجه سیمه دل قدس سره

۲ ه: ح: آن مجذوب اهل حال

* تحفة الکرام درویش راجه سیمه دل ح ۳ ص ۱۴۹. در اصل بسندی
 نام راجو از قوم دل.

۳ ه: ح: ذکر مولی

۴ ه: ح: نامرادی دشت می گشت

زبانِ وی سیفی بود قاطع از سیوف اللہ^۱ بر^۱ هر خیر و شر راندى،
کارفرمای قضا و قدر، بموجب آن، حکم فرمودی.

چنین میگویند که، هرگاه وی را معاملہ روی^۲ دادی فی الحال
بایستادی و بیتی از زبانِ سندی بر مقتضای حال باہنگ والہان
بر زبان می رانند. حضرتِ قدیر - کہ تقدیرش تبدیل و تغییر پذیر
نیست - بی تسويف و تاخیر بر^۳ تقریر دل پذیر وی بوقوع تقید
حکم میفرمود. سبحان اللہ! زہی لطفِ یزدانی و کرمِ سبحانی!
کہ بنوعِ انسانی مبذول داشتہ، کہ بندہ را از بندگان بنوعی از
مکرم و احسان سرفراز^۴ فرماید، و ابواب فیض بر وی وا^۵ کشاید،
کہ تقدیر خیر و شر بر زبان وی نهد، و باجرائی حکم فرمان دہد.
و زہی جہل و نادانی و تسویلاتِ نفسانی^۶ ما کہ، ازان و اہب النعم
و فایض الکرم مطلقاً غافل و زاہل گشتہ، ہوا جسِ نفسانی و
لذاتِ جسمانی را کعبہ^۷ مراداتِ خود ساختہ، در پرستشِ نفس
و ہوا، شاغل و مائل شدہ ایم! آری کاروبارِ خانہ^۸ پروردگار^۶
از حوصلہ^۹ اختیارِ ما بیرون ست و بحکمِ فحواى:
قد قسم القلم بما قسم رضی العبد بہ او اختصم

۱ ہ: بہر خیر و شر کہ راندى

۲ ہ، ح: روي میداد فی الحال می ایستاد

۳ ہ، ح: بز قیز تقریر دل پذیر وی، بوقوع تقدیر، حکم می فرمود

۴ ہ، ح: بنوازد

۵ ہ: مفتوح سازد

۶ ہ، ح: کاروبار کارخانہء پروردگار

از ازل نقاشِ قضا و قدر، نقوشِ خیر و شر بر جبهه^۱ هر فرد
بشر کشیده است، و رقمِ رد و قبول بر ناصیه^۲ هر یکی تحریر
نموده است — قبل من قبل بلا علة ورد من رد بلاعة.

نقل ست که، روزی آن پلنگِ پیشه^۳ عرفان و نهنگِ قلمِ
ایقان، بر شیرِ ژژان را کب شده میرفت. ناگاه در راه، درویش
جرکس ولد دنه^۴ می آمد، و یک راس ماده گاؤ مع گوساله، همراه
داشت. هرگاه^۵ نظرِ آن سعادت کیش بر آن درویش افتاد، ندا^۶
در داد که: یا جرکس هشدار که مرکب ما گرسنه است! —
چون نزدیک بهم رسیدند، درویش فی الحال گوساله^۷ حواله^۸ آن
شیرِ مهابت آثار گردانید. در^۹ ساعتِ بقدرتِ حضرت معجید بدل
گوساله، آهوی در دهنِ شیر رسید و^{۱۰} گوساله سلامت در
گوشه^{۱۱} خزید.

نقل ست که، روزی وی با جمعی فقرا جانب ولایت کچ
میرفت. در^{۱۲} طرفِ دشت که گذشت، جمعی صاحبِ گاومیشها

۱ ه، ح: لاصه

۲ ه، ح: جبهه

۳ ه، ح: درویش جرکس ولد دنه که ذکر ایشان بطریق استبداد یاد
کرده می شود — انشاء الله تعالی — می آمد

۴ ه، ح: چون

۵ ه: آواز داد — ح: آواز در داد که: بابا جرکس!

۶ ه، ح: درویش گوساله را حواله آن شور گردانید

۷ ه، ح: در همان ساعت بقدرت حضرت خداوند

۸ ه، ح: و بچه گاو سلامت بر آمد

۹ ه، ح: از طرف دشت که میگذشت ناگاه جمعی صاحبِ گاومیش که
دران جا ساکن بودند، بنظر ایشان در آمد

ساکن بودند. بر آنها که گذارش افتاد بیکبار ندا در داد که: کسی^۱ هست که جمعی فقرا را جغرات یا شیر بخوراند! ظاهراً دران زمان بغیر زنان که - سراسر سرمایہ^۲ خسران و زیان اند - دران مکان کسی دیگر^۳ حاضر نبود. آن نسوہ سفیمہ از سفاہت و بلاہت، کہ در جبلت ایشان متمکن است، خسارت^۴ از سرمایہ تجارت باز نشناختہ، جواب باصواب ندادند. بلکہ زبان بہ کلمہ^۵ ہی ادبانہ وا^۶ کشادند. بیک مرتبہ شورید و عرق غیرتش بجوشید. چادر پشمین کہ در برداشت برافراشت و ہیاہوی برآورد و روان گشت. فی الحال^۷ بقدرت حی متعال تمامی گاومیشہای از اوطان خویش رسیدہ غایب^۸ گردیدہ رفتند. و هیچ یک درانجا نماند، حتی کہ گوسالہای شیرخوارہ از میخ و ریسمان آوارہ گشت و رشتہ گسستہ ہمراہ گاومیش راہ در پیش گرفتند. ہر گاہ خداوندان گاومیش در رسیدند از^۷ هیچ یک نشانی ندیدند. از زنان خویش زیان خود معلوم نمودہ، بجهت تجسس باطراف و اکناف صحرا^۸

۱. ح: کسی هست از صاحبان گاومیش کہ ہمعی فقرا جغرات

۲. ح: دیگر از رجال حاضر نبود

۳. ح: تجارت از خسارف باز نشاختہ

۴. ح: ہی ادبانہ کشادند. ہاستماع آن بشوزید، چادر پشمین

۵. ح: در حال بقدرت ہی متعال تمامی گاومیش

۶. ح: غائب گشت

۷. ح: هیچ یک گاومیش را ندیدند. از زنان خویش پرسیدند. حقیقت

حال معلوم نمودہ بہ جهت

۸. ح: دشت و صحرا

شتافتند. از هیچ جا اثری از آثار پای باز نیافتند. مایوس و محروم شده برگشتند. و پشت دست بدنشان حسرت گزیدند^۱. میگویند که: بعد از ماضی مدت یکسال، باز آن مجذوبِ اهل حال بران طرف عبور فرمود. آن جماع را، که از قدومِ سعادت ملزوم وی خبر شد، زنان و مردان با خاطر پریش و سینه ریش در خدمتِ درویش در رسیدند. عجز^۲ و زاری و تضرع و بیقراری اظهار نمودند. بعد از ساعتی^۳ مرحمتی و عاطفتی در خاطر فیض مآثرِ وی پدید آمد. فرمود که: اکنون بروید تنها اوطان و مکان باز نمائید و میخها و ریسمانها طیار سازید که در همان جا گاو میش شما خواهند رسید! به شنیدنِ این اشارت با بشارت بغایت مبتهج گشتند و بسوی منزل معهود شتافتند و آمده هما مسکن گاه را ترتیب دادند و میخها را بر زمین نشانند و ریسمان را دران معقود ساختند. وقتِ شام از امیدواری تمام دیدها را بر راه دوخته، منتظرِ لطیفِ غیبی گشتند. بیک مرتبه از مکنِ غیب و مرصدِ لاریب، بقدرتِ خدای بی غیب، همان گله گاو میش در پیش و گوسالها در عقب^۴ آمده، در همان وطن مالوف و مسکن^۵.

۱ ه، ح: گزیدن گرفتند

۲ ه، ح: عجز و زاری و بی قراری اظهار نمودند

۳ ه، ح: ساعتی شفقتی و مهربی در خاطر فیض آثار وی پدید آمد.

فرمود که: اکنون بروید و در همان مکان و میخها و ریسمانها طیار سازید که وقت شام گاو میشها دران مقام خواهند رسید.

آن جماعه به شنیدن این اشارت

۴ ه، ح: عقب بهمراهی کوربان آمده

۵ ه، ح: — و مسکن معروف — ندارد

معروف، قرار و آرام گرفتند. از کوربانان پرسیدند کہ: چندین^۱ مدت گاومیشها کجا بودند؟ و شما در کدام جا مسکن داشتید؟ گفتند: ما را هیچ مدت نگذشت، و همچنان کہ ہر روز گاومیشها بچراگاہ می بریم و شام باز می آریم. تا غایت حال بر همان منوال می دانیم.

نقل ست کہ، روزی در پیش مخدوم ہمدہ و مخدوم ہالہ^۲ کہ از جملہ مشاہیر علما بودند - شکوہ آن مجذوبِ مبرور، مذکور می شد. ایشان فرمودند کہ: ظاہر حالِ وی^۳ خالی از شائبہ بدعت نیست. بمجرد اختتام این کلام، آن شوریدہ مجذوب، دران مقام حاضر شد. رو بجانب مخادیم آورده گفت کہ: تقریرِ ماضی^۴ باز فرمائید! ایشان را از گفتارِ آن بزگوار تعجبِ بسیار^۵ روی نمود و ساکت گشتند. اتفاقاً شخصی صیادِ ماهی گیرِ مہمل و از جملہ نفوسِ معطلہ چوبی بردوش و دامِ ماهی در آغوش، در پیش درویش گذار آورد. فی الحال وی را پیشِ خود طلبید و بمجرد نظرِ فیض اثر فرمود کہ: وی در پیش

^۱ ہ. ح: درین مدت این گاومیشها کجا بود و تو در کدام جا مسکن داشتی؟ گفت: هیچ مدت نگذشتہ همچنان

^۲ ہ: و مخدوم لوح ہالہ کنہی (?)

^۳ ہ: وی از مواہب بدعت نیست — ح: شواہب بدعت

^۴ ہ. ح: ما ماضی باز گوئید! مخادیم را

^۵ ہ. ح: — بسیار — ندارد

^۶ ہ. ح: تاوی در پیش شد و جمعی در خلف وی بہ نما مشغول گشتند.

شد و جمعی خلف وی در نماز اقتدا نمودن گرفت . بقدرتِ
 الله تعالی آن ماهی گیر از تاثیرِ نظر پیر^۱ نوعی قران بحدوثِ
 قراة و الحان خواندن شروع نمود که علمای نحیر ازان تقریر
 دل پذیر حیران و متعجب ماندند . و بمجرد نظر آن صاحب عرفان
 هر سی سیپاره قران بقراة شایان در صفا^۲ بال وی مستحضر^۳
 گشت . مخادیم را از معاینه این واقع تعجبی تمام و حیرتی^۴
 تام روی داد . از سوئ ظن تائب گشتند .

نقل ست که روزی آن طبیب معلول علت غفلت از
 بقعه گذار کرد . اتفاقاً در محله معبر وی شخصی بود سقیم و در
 بیغول^۵ زحمت مقیم که از ورمِ آمعا و معده^۶ صفرا شکمش
 مانند طبل سطر شده و راه تحلیلش مطلقاً بسته . هیچ^۷ دارو
 و مداوا سودمندش نیفتاد و دل بر هلاک نهاد . منکوح^۸ آن
 مریض که درویشی را در راه گذار دید از^۹ سوختگی گفت که
 اینک درویشان که^{۱۰} بمکر و ریا میگردند و آنچنان صاحب
 نظری نیست که بنظر شفا بخش وی کار این مستمند^{۱۱} و محبوس

۱ هـ ح : نظر پیر بنوعی جودت قراة و خوش الحانی قران خواندن

شروع کرد

۲ هـ ح : منقش گشت

۳ هـ ح : حیرتی لا کلام روی داد

۴ هـ ح : ماده صفرا

۵ هـ ح : هیچ مداوا سودمندش نمی افتاد

۶ هـ ح : از او سوختگی

۷ هـ ح : که بمکر و شید و ریا و کید دلها را صید می کنند

۸ هـ ح : این دردمند

نیازمند و^۱ کُشوده شود! این مضمون که بر سامع^۲ وی رسید
غیرتش^۳ بجنبید. از راه برگشت و بر سرِ آن مریض آمد. ابریق
که در دستِ رفیقِ وی بود، فرمود که: ازین ابریق^۴ مریض را
آب بنوشان! بمجرد که سقیم ازان ابریق آب نوشیدن گرفت راه
غائط واکشوده شد. هرچند آب می نوشید به تحلیل می انجامید.
تا^۵ بعد از نوشیدن تمامی آبِ ابریق، شکمش که مانند طبل
سطبر بود، بقدرتِ رب الارباب چون مشک بی آب خالی ماند، و
بحال آمد، و زحمت او بصحت مبدل گشت. نظر بجانب آن
مستوره کرد و گفت: اینست مکر و ریا که میگفتی! هم^۶
مرد و همان زن بقدم وی افتادند و مراسم شکرگزاریِ قدوم
شفا^۷ ملزوم وی، بجا آوردند.

نقل ست که، روزی آن درست اعتقادی — که گوهر عقیده^۱ او
از صدمت سنگ نوائب شکسته نشود — در اثنای راه پارچ^۲ از
دیگر سفالین شکسته دریافت، از شوق و وجد در دستش نهاد،
و زبان حال باوی کشاد^۳ و گفت: تا آنگاه که شکستی از

۱ ه. ح: کشاده شود

۲ ه. ح: عرق همیشه بجوشید

۳ ه. ح: ابریق آب بنوشد. بمجرد که آن سقیم ازان آب نوشیدن گرفت

۴ ه. ح: — تا — ندارد

۵ ه. ح: دران اثنا مرد و زن بقدم وی

۶ ه. ح: — شفا ملزوم — ندارد

۷ ه. ح: واکشاد و گفت: از آنکه باز که شکستی از زحمت کشاکش

و از سوزش آتش و رستی

زحمت کشاکش و از سوت آتش باز ماندی! - مدتی بدین
 سخن حالی ورزید و بر خود جوشید. فی الواقع که خوش نکته
 که گفته، بلکه گوهر معنی برشته حقیقت سفته. و همین مضمون
 مستفاد است ازین که، شخصی اهل دل از عارفی کامل پرسید
 که: دوستی دین، بچم حاصل میشود؟ گفت: بشکستگی دل! - بیت:
 دَر تا نشکند وجود لطیف سرم چشم دلبران نشود
 در^۱ من ۹۷۹ هـ. یدای - ارجعی الی ربک راضیه مرضیه -
 راه مقصد اعلی درپیش گرفت، و نفس نفیس در بزمگاه آرامگاه
 - فادخلی فی عبادی و ادخلی جنّتی - استقرار پذیرفت^۲.
 مدفن^۳ شریفش در فنای قریه را اُدن* متصل حلج واقع
 است. - نورالله مرقده^۴.

^۱ در حاشیه کتاب سنه ۹۷۷ هـ ثبت شده است. ه: در سنه ۹۷۰ هـ -

ح: فقط ۹۷۷ ثبت است و بعد از هفت، جائی خالی گذاشته شده است.

ب: در سنه ۹۸۷ هـ. تحفة الکرام: ۷۷۷ هـ.

^۲ هـ. ح: یافت

^۳ ه: و مدفن شریفش در فنای قریه را اُدن - نورالله مرقده^۴

ح: این عبادت ندارد

* در تحفة الکرام است که: موضع معروف از مواضع لندان است -

لُنْدُن شعب ایست از اقوام بلوچ.

ذکر بزرگوار شیخ برکیم کاتیار* قدس سره

آن عارفِ محقق و مجذوبِ حق . والیِ کنشورِ ولایت ،
 سالکِ مسالکِ حقیقت . سر دفترِ مجاهدانِ راهِ ترک و فنا ،
 سالارِ روندگانِ بوادیِ مخالفتِ نفس و هوا . راضِ کامل ،
 صاحبِ حالِ اهلِ دل . قدوه^۱ ابرار^۲ روزگار ، زبده^۳ احرارِ نامدار^۴ .
 یعنی **نشیخ برکیم X ولد^۳ شاهو کاتیار** ، از جمله^۵ بزرگوارانِ
 نامدار و مشائخِ کبار و سالکِ مجذوب بود .

می گویند که : در اوائلِ حالِ ریاضت^۴ بیشمار و مجاهداتِ
 بسیار کشیده و عباداتِ شاقه و اعمالِ دقیقه ازو بوجود انجامیده .
 می گویند که : یک روزه^۵ بعد از مضي شانزده سال افطار نموده بود .

* کاتیار قومست در سند و موضع ایست منسوب بنام همین قوم . در
 تحفة الکرام هست که : کاتیار از قرای قدیم هرکنه سماواتی متعلقه
 نصرپور است . ج ۳ ص ۱۵۹

۱ هـ ، ح : احرار

۲ هـ ، ح : — زبده^۳ احرار نامدار — ندارد

X بسندی : پرکیو .

۳ هـ ، ح : — ولد شاهو — ندارد . تحفة الکرام : شیخ برکیم ولد شاهو

کاتیار (ص ۱۵۹) . در ترجمه^۵ سندی پرکیو جکو ولد شاهو

کاتیار (ص ۳۰۳)

۴ هـ ، ح : ریاضات

۵ هـ ، ح : روزه را بعد

و العهدة علی الراوی .

و هرگاه موسم زمستان می رسید و آب بواسطه فرط پرودت هوا مانند^۱ سنگ صما منجمد میگردید شبها^۲ یک چادر در بر می پوشید و در حوض آب در می آمد بعد از غسل بهمان چادر مبلول^۳ بساحل آن حوض بنماز مشغول میگشت تا^۴ آنگاه که آن چادر برتن آن فرشته میسر یابس میگشت بعد ازان باز در آب در می آمد و غسلی می زد و بهمان چادر مبلول^۵ بنماز مشغول میگشت تا صبح میدید شبهای تمام^۶ زمستانی برین نسق زندگانی می کرد و چون موسم تابستان می رسید که از حرارت تاب آفتاب چشم^۷ می جوشیدی و از تفرگرمی دشت مرغان هوا کباب می گشتی - دران حین در تفته دشتی نشست و بعبادات و ریاضات^۸ مشغول گشتی تا^۹ همگی تابستان دران دشت بپایان می رسانید و تمامی پوست جسد مبارکش

۱ هـ ح : مانند صخره صما

۲ هـ ح : — شبها — ندارد

۳ هـ ح : — مبلول بساحل آن حوض — ندارد

۴ هـ ح : تا آنگاه که آب چادر برتن یابس می شد

۵ هـ ح : چادر تر بنماز اشتغال می نمود تا

۶ هـ ح : — تمام — ندارد

۷ هـ ح : چشم سراب می جوشید

۸ هـ ح : و اذکار پروردگار مشغول

۹ هـ ح : تا همگی تابستان بدین صفت پایان رسانیدی آنکه تمامی پوست

سوخته و از هم ریخته می شد. هرگاه طلای وجود او از بوتۀ ریاضت^۱ و مجاهدت، خالص و بیغش و کامل العیار برآمد، جاذبه^۲ محبت وی را در ربود، و بمقصد نیستی - کم فنا فی الله عبارت از او است - راه نمود. تا مشارالیه بنظر حقیقت و مضاف ببصر بصیرت گشت، و ذروه منزلتشی از رتبۀ عارفان و کاملان درگذشت.

از بعضی روایث ثقات چنین^۲ بصحت پیوسته کم: در اوان مجاهدت روزی از بیخ شجره اراک نور تجلی مشاهده نمود. و ازان روز باز، از کندن بیخ آن شجره، بغایت اکراه می آورد. و لهذا هیچ گاهی مسواک از بیخ اراک کسی نمی توانست در مجلس شریف آورد.

نقل ست کم، روزی آن عارف معارف تحقیق و برزگر مزرع^۳ توفیق بر سر قطع زمین خود رسید. اتفاقاً دران روز مزارعان در وی تخم می کاشتند و دو دیگچ^۴ طعام - چنانچه متعارف انام بود - پخته^۳ نگاه داشته بودند، کم بعد از فراغ ازان شغل، تناول نمایند. شیخ فرمود کم: مزارعان^۴ نماز فریضه ادا نموده اندیان؟ گفتند: هنوز نه! فرمود کم: اذان^۵ بدهند! چون اذان و اقامت

۱ هـ ح: ریاضات و مجاهدات

۲ هـ ح: — — — — — چمن — ادا دارد

۳ هـ ح: پخته بگذاشته بودند

۴ هـ ح: بزرگران

۵ هـ ح: اذان بدهند چون — ندارد

هم بر سامع^۱ ایشان رسانیدند^۱ باجابت آن نشتاقتند و ازین
شغل دنیاوی باز نماندند. فی الحال ایشان را ازان^۲ بیرون کشیده
و فرمود که: در میان این قطع چاهی کنند و آن دو دیگچ^۳ طعام
را دران مدفون ساختند. بعد مضي لیالی و ایام و گذشت حول
تام، باز در همان موسم در همان قطع^۳ بزرگران تخم می کاشتند
که شیخ^۴ در رسید. فرمود: تا آن دو دیگچ^۳ طعام^۵ سوده را^۶
بر آوردند. هرگاه بموجب اجازت وی با مارات آن موضع را
یافته بشگافتند آن دو دیگچ موضوع بحال یافتند. چون سرپوشها
واکشودند طعام بغایت گرم و لذیذ بود. گوئیا که همان دم
از دیگرانها فرود آورده اند. ازان طعام خوش گوار، حضار^۷ بمرتب
شبع تناول نمودند.

نقل است که **حاجی ویسر** * از جمله^۸ صالحان صلحا روزگار
و اتقیاء نامدار بوده. نقل کرد که: روزی برادر وی را در ضغر^۹

۱ هـ ح : می رسید

۲ هـ ح : ازان زمین

۳ هـ ح : قطع زمین

۴ هـ ح : درانجا تشریف می آورد

۵ هـ : — طعام — ندارد

۶ هـ ح : را زمین بر آوردند. بقدرت الله تعالی آن دو دیگچ همچنان
که نهاده بودند باز یافتند. چون سرپوشها باز کردند طعام
بغایت گرم و لذیذ بود و هیچ تغییری درو راه نیافته. گویا که

۷ هـ ح : حضار مجلس

* ویسر قبیلہ ایست در سند

۸ هـ ح : از جمله صلحای روزگار بود. چنین روایت کرد که: روزی

۹ هـ ح : حال طفولیت

من عارض صعب و تشویش مهلک روی داد. هرچند دانایان علم ابدانی و واقفان حکمت یونانی بتداوی وی کوشیدند^۱، موجب ازاله زحمت و مورث شفا و صحت وی نشد. مادرش التماس نمود که: وی را بنظر فیض اثر شیخ در آورده شود. بعد ازان مریض را همراه خود برداشت بخدمت شیخ بشتافتند^۲. پیش ازان که بخدمتش نرسیده، فرمود که: فلانی می آید و حلاوت مراد می یابد! تا^۳ باستان^۴ وی رسید و عتبه علیهم اش را بشقه تبجیل و تعظیم بموسید و هدیه را پیش نهاد. نظر شفابخش جانب آن طفلک زحمت کش بکشاد. و از ابریق خویش وی را آب^۵ نوشانید. فرمود که: هنوز این طفلک بسرحد شباب خواهد رسید و صاحب مکننت خواهد گشت. بعد ازان لشکری که از طرف شمال خواهد آمد، از دست ایشان^۵

۱ ه. ح: کوشیدند. راه بصحت نه بردند. مادرش التماس

۲ ه. ح: بشتافت. چنهون گویند که: پیش از رسیدن آن مریض، شیخ فرمود

که: فلان کس می آید

۳ ه. ح: تا بدان آستان راستان رسید

۴ ه. ح: آب داد

۵ ه. ح: دست آنها شهید خواهد شد. چنین از راوی مذکور باستماع

پیوست که: همچنان آن طفل جوان شد و به عشرت و کامرانی

زندگانی می کرد و صاحب مواشی املاک گردید. چون لشکر

در سمن رسید، وی در دشت ساکن بود. قضا از دست آنها

مقتول گشت.

کشته خواهد شد. می گویند که: همچنان آن طفلک بعشرت و کامرانی بسرحد جوانی رسید و صاحب مواشی و اموال گردیده. هرگاه لشکر هند در سند در آمد، وی در گوشه از دشت که ساکن بود، همانجا از دست هندیان کشته شد.

نقل است که شخصی^۱ بود از معتقدان و از حلقه خوادم ایشان هارون نام سم* که در آنروی^۲ دریا سکونت داشته. سالی^۳ آب از اجواف انهار بیرون نجوشید و سیلها^۴ بر روی زمین ندویده و آن شخص مزارع بود و از عمل هرائت معیشت^۵ زندگانی می نمود. زمین وی بواسطه عدم حلول آب و جریان سیلاب، مطلقاً یابس گشت^۶ و از انتفاع در گذشت. فرزندان خویش در خدمت آن ولایت کیش فرستاد و صورت حال بطریق تضرع و ابتهال معروض داشت. وقت نماز دیگر در خدمت آن^۶ مسلکی سیر در رسیدند و بادای پیغام قیام نمودند. آفتاب نزدیک بغروب بود که ایشان را رخصت داد، فرمود که: بشتابید

۱ ه.ج: شخصی بود از جمله معتقدان وی هارون نام از قبیله سم که در

* سم قوم بیست نجوم و شریف در سند که از ان شاهان سم برخاسته اند.

۲ ه.ج: اتفاقاً سالی

۳ ه.ج: سیلها

۴ ه.ج: معیشت حاصل می کرد — ح: معیشت زندگانی حاصل می کرد. قطعه زمین وی

۵ ه.ج: یابس همانند. ازین ممر فرزندان خویش

۶ ه.ج: وی رسیدند

پدر خود را بگوئید که: جلا^۱ وطن را بخاطر خود راه ندهید^۱
 و قلب و گاو طیار نموده در قطع خویش رسیده بعمل^۲ اشتغال
 نمائید و در آن تخم بکارید که از همان قطع^۳ خویش^۳ مسول
 او بحصول خواهد پیوست! در آن اثنا بخاطر ایشان رسید که
 درین شب تاریک آیا بچم نهج از دریا عبور نموده خواهد شد؟
 و حال آنکه در روزها هم گذر کشتی معین نیست. دیگر بخاطر
 گذرانیدند که: هرگاه^۴ صبح پگاه از منزل برآمدند و در راه
 گرسنه گشته اند، اگر ماحضری باشد تناول^۵ نمایند. بمجرد
 این خطور^۶ خطر و صدور این خدشه، شیخ جانب ایشان
 نگریست و گفت: هیچ وسوسه بخاطر راه ندهید! که در راه هرگاه
 بچلنگ زار فالیز گذر خواهید^۷ کرد، خاوندان آن فالیز از رغبت
 تمام و شوق لا کلام شمارا تکلیف خواهد نمود و خربزها پیش
 شما^۸ خواهد آورد، چندانکه اشتها داشته باشید ازان تناول نمائید.
 و هرگاه به لب دریا خواهید رسید، کشتی تیار خواهد بود.

۱ هـ، ح: ندهد

۲ هـ، ح: بعمل زراعت اشتغال نماید

۳ هـ، ح: — خویش — ندارد

۴ هـ، ح: — هرگاه صبح — ندارد

۵ ح: — تناول — ندارد

۶ هـ، ح: خطور این خطرات شوخ جانب ایشان نگریست

۷ هـ، ح: خواهید آورد

۸ هـ، ح: — شما — ندارد

بران سوار شده گذار نموده، شب بمنزل خویش بیاسائید! ایشان بنا بر فرموده آن مقتدای زمان از خدمت مرخص شده روان گشتند، تا در اثنای راه بهمان فالیز زار گذار آوردند، که در حین رفتن، کسی از خاوندان آن، بحال ایشان التفاتی نکرده بود. در حین مراجعت بمجرد که ایشان را دیدند از شوق تمام دویدند و چندان خربزها آوردند که ایشان بعد شبع تناول نمودند و ازان جا روان گشتند. وقت نماز عشا بر لب دریا که رسیدند، دیدند که کشتی طیار ایستاده است، کشتیبان بمجرد دیدن ایشان ندا در داد که: بیائید و بشتابید که کشتی معطل شماست! فی الحال دران کشتی سوار شدند^۲. در اثنای راه از کشتیبان استفسار نمودند که: عجب که درین شب تاریک معتاد کشتی درین جا حاضر ساخته بودید! گفت: آنروی دریا کشتی خود را به میخ و ریسمان مربوط ساخته نشسته بودم، بیکبار بقدرت پروردگار گرد بادی مسرع وزیدن گرفت و کشتی را از میخ و ریسمان آواره ساخته. بعد از ساعتی دیدم که کشتی من برین کنار دریا ایستاده است، دانستم که بی حکمت نخواهد بود، و برای کسی کشتی ما را باین کنار دریا آورده. اکنون که شما را دیدم یقین دانستم که خاصه برای اینها ما را بدین طرف آورده اند! بعد ازان ایشان شتاب^۳ بمنزل خویش

۱ ح: شما

۲ ه: گشتند

۳ ه، ح: شباشب

آمدند و حقیقت راه و پیغام دلخواه آن سالک آگاه پیش پدر خویش اظهار نمودند و وی از آنجا که جانب شیخ اعتقادی واثق و اعتمادی صادق داشته همان روز استعداد اسباب حراثت بهم رسانید و صبحگاه پگاه بر سر آن قطع رسید دید که از سیلاب غیبی مبلول و پر نم شده است . فی الحال دران قلب راند و تخم افشاند . از همان قطع آن قدر غله حاصلش گشت که تلاقی فصول سابقه و تدارک نقصان آن بدستش افتاد . می گویند که سالی چند آب بواسطه نقصان به سیلان دران زمین نمی رسید . آن قطع بهمان سیلان غیبی سرسبز می بود . هر فصل دران غله پخته می شد .

ازین قسم امسارات عجیب و کرامات غریبه ازو بظهور پیوسته . درین مختصر بهمین قدر اختتام افتاد .

در سنه ^۱ ازین وحشت سرای فانی بریاض قدس جاودانی خرامید و به ملأ اعلی روحانی رسید .

مدفن شریفش در قریه ^۲ کاتیار — نورالله مرقدہ .

^۱ هـ ح : تاریخ و سال ندارد . تحفة الکرام هم بدون تاریخ و سال شرح حالش دارد . در نسخه ^۲ ب (۳ ماه رجب ۹۹۸ هـ) ثبت است .

ذکر درویش چرکس ولد دذہ * سرکی x قدس سرہ

وی از جملہ مبارزان میدان دین و سالکان مسلک یقین بود. رخصت توفیق در مضماری تحقیق از همگنان گذرانید و بجولانگاہ قربت و محبت رسانید. و از انجا کہ در مقام محبت حقیقی و مودت تحقیقی شیوہ غیرت و رشک بمرتبہ کمال داشتہ اکثر درویشان از نظر ایشان ملاحظہ می نمودندی و پرهیز می کردند.

نقل ست کہ روزی آن صاحب شوق و شغف مانند ماہ چہارم در بیت شرف راکب شوری از زاویہ گذشت سیرکنان^۱ می گذشت. ناگاہ در راہ شہید^۲ در کہیم کاتب^۳ با وی دو چار شد و آغاز سلام نمود. و وی از انجا کہ مصحف در دست داشت و بہ تلاوت کلام اللہ مشغول بود جواب سلام نداد. شہید بسرعت تمام ازان مقام در گذشت و بخادم گفت: الحمد للہ

* ذنو بمعنی خداداد

x سرکی قومہست در سند

^۱ ہ، ح: سیرکنان در راہ می گذشت

(۱۸۵)

که از آسیب^۱ نظر این اژدر سالم بر آمدیم و رخت خویش
برکنار کشیدیم!

هرگاه وی پیشترک رفت، فرمود که: کدامین شخص بود
که در راه بادای سلام قیام نمود؟ گفتندش: فلانی شیخ بود^۲.
گفت: دیوانه مبارزی بود که نقد خزینه^۳ دل از نهب و غارت
و وصمت خسارت بسلامت باز برد.

نقل ست که روزی آن صاحب حال بملازمت ~~مخدوم~~ بلال
در رسید و از ایشان پرسید که: مخدوما! رتبه^۴ فرض گران و یا
رعایت ادب؟ مخدوم بحسب دلائل علوم ظاهریه، طرف
فریض رجحانی اثبات فرمود. ظاهرا موافق مقتضای اراده^۵ او
نیفتاد. مکدر خاطر برخاست. و بمجرد غائب شدن وی تمامی
علوم از صفحه^۶ خاطر مخدوم منسی و معدوم گردید. و از افاده
عاطل گشت^۳. برخاست و در پی خدمت^۴ وی بشتافت. و در مقام
ضجرت و انکسار معذرت و اعتذار در آمد. فی الحال به نظر فیض
اثر وی باز صور علمی در مرات بالش و سجّججل خیالش
کما کان مرتسم گردید.

نقل ست^۵ از هوید نام که از خادم عظام وی بود که زنی

۱ ه: مار اژدر. ح: — این مار سالم بر آمدید

۲ ه: ح: بود — ندارد

۳ ه: ح: ماند

۴ ه: ح: — خدمت — ندارد

۵ ه: ح: نقل ست که مرید نام که از خوادم عظام وی بود چنین

روایت کرد که: در زمان آن بزگوار زنی عقیقه در حباله نکاح

رئسی بود از روسای لار

عقیم در حباله^۱ رئیسی از روسای لار* کم باوجود مسعت^۲ معیشت
و وسعت^۳ مکنت از داغ^۴ بی فرزندی می سوخت و ابواب^۵ حیل
میکوفت. مثنوی :

جانش بهوای پور می سوخت
شوقش بجگر بخور می سوخت
در سینم تمنی^۱ پسر داشت
دل در غم گوشه^۲ جگر داشت
تا بو کم رسد براحت از رنج
میزد در صد طلمسم و نیرنج

اما از هیچ جا حصول این مامول وی را دست^۱ نداد.
روزی از خلوص نیت و صدق عقیدت جانب^۲ درویش راه درپیش
گرفت. و انواع تحف و هدایا در خدمت آن مرضیه^۳ بجایا آورد.
میگویند که: در مسجد نشسته بود که آن عقیقه^۴ بخدمت وی رسید.
صورت^۵ حال بطریق تضرع و ابتهال^۶ و استکانت تمام و کمال شرح
داد. و اظهار نمود که: شوهر^۷ وی ازین^۸ ممر زنی دیگر بحباله^۹ نکاح
میخواهد! اظهار ببقارای وی موثر و درگیر خاطر فیض پذیر
درویش گشت و نهایت^{۱۰} توجه و التفات نمود. راوی میفرماید

* قسمتیست در زیرین سند که بنام لاز^۱ معروف است.

۱ هـ ح : دست نداد و نیشان هم چنان عذب و صدف ستردن ماند،
روزی

۲ هـ ح : و ابتهال معروض داشت و اظهار نمود که

۳ هـ ح : ازین ممر میخواهد که زنی دیگر در حباله^۱ نکاح خود در
آورد. ناگاه اظهار تضرع و زاری ضعیفه^۲ موثر و درگیر
خاطر

۴ هـ : - و نهایت توجه و التفات نمود ، راوی می فرماید - ندارد

که: آن قدر توجه^۱ و مهربانی فرمود که در آن اثنا بخاطر این ناظر رسید که، یحتمل صورت تولد در همین آن و مکان، متصور گردد. در حال^۲ نظر جانبِ وی کرد و فرمود که: این از قدرتِ پروردگار غریب و عجیب نیست، اما این محل پاک است و ازین آلودگیها مقدس!، فی الحال باستعجال آن ضعیف را رخصت داد. بمجرد رسیدنِ وی بمنزل و مقام عارض^۳ دردِ زه وی را دامن گیر شد و صورت تولد ظاهر گشت. و باراده^۴ تقدیر حضرت^۳ فرزند دل پذیر ازو بوجود آمد. و ازان، اولاد و احفاد باقی ماند. اکنون مزار فیض آثار آن بزرگوار، در موضع ونگم* است. — نور اللہ مرقدہ^۴.

^۱ ح: توجه - ندارد

^۲ ه: در حال بخطور کرد و بال نظر - ح: در حال بخطور بال نظر

^۳ ه: ح: حضرت قدیر

* تحفة الکرام: ونگم نام قریه معروف قدیم بالا از سرکار چاچکان متعلق زمینی علحدہ است (ص ۱۶۵)

^۴ ه: ح: این فقره ندارد

ذکر عارف سبحانی شیخ موسی آهیدانی قدس سره

وی در اصل از بزرگواران هند^۱ بوده است و در زمان سلطان علاءالدین * در دیار^۲ سمن تشریف آورده. برشد کامل و ولی اهل دل بوده^۳. بعد از تشریف آوردن بدین دیار در اندک^۴ روزگار ازین وحشت سرای بی مواسا جانب سرپرده^۵ انس ملاء اعلا بشتافت.

مزار فیض آثارش بر کنار نهر سافکره واقع است. زیارتگاه ارباب حاجات و نزهتگاه اصحاب مرادات است. بعد از وفات آن صاحب کرامات خورشید آثارش در کمال ظهور رسید. کوکبه^۶ کراماتش باوج انجامید. بهر مطلب و مراد که کسی

^۱ ه. ح: هند است

* خلجی. بادشاه هند از ۶۹۵ ه. تا ۷۱۵ ه.

^۲ ه. ح: در دیار سمن رسیده

^۳ ه. ح: بوده است

^۴ ه. ح: در اندک مدت ارباب

دربار فیض آثارش برسد و از وی توقیر و تبجیل خاکِ آستانش بلبِ اخلاص را^۱ تقبیل نماید، لاشکِ عروسِ مراد در کنار کشد^۲.
نقل ست که، در اوائلِ زمانِ بازرگانی از بازرگانان از قافله جدا افتاد. اسباب و امتعه^۳ خویش بر اشتر محمول ساخته می آمد. هرگاه در محاذی^۴ مزارِ پیرانوار وی رسید، قضاء پای اشترش بلغزید و از میانِ ساق بشکست. شتر بر زمین افتاد و رخت و املاک در راهِ خطرناک فرو ماند. آن شخص تجار^۵ سراسیم و پریشان و والد و حیران در ماند. نه یارای رفتن و نه تابِ ماندن. آبادانی دور و راه زنان نزدیک. بیکبار مزار شیخ بنظرش در آمد. از صدقِ عقیده^۶ و رجا التجا بدان دربار معلا آورد^۷. شب شیخ را در واقع دید که وی را دستگیری نمود. هرگاه صبح برخاست، دید که اشتر وی صحیح و سالم ایستاده است^۸. هرچند در ساقهای وی نظر گماشت، صحیح را از

^۱ ه: ح: — را — ندارد

^۲ ه: کشد و حلاوت شربت مقصود می نوشد — ح: کشد و حلاوت

شربت مقصود چشد

[ازین جا نسخ ح ختم شد]

^۳ ه: تاجر

^۴ ه: — و رجا — ندارد

^۵ ه: آورد. همان شب اول بود که شیخ در واقع خواب باو دستگیری

نمود چون صبح شد دید که

^۶ ه: استاده است. ازین حال بغایت مبهج و خوشحال گشت. هرچند

شکسته باز نشناخت . یقین دانست که بمومیای^۱ امداد و دستگیری
 شیخ شکسته^۲ وی درست شد . فی الحال رخت و پرتال بر شتر
 محمول ساخت و نذری مقرر بر خود لازم کرده از آنجا روان گشت .
 تا بمقصد^۳ مراد در رسید و نذر شیخ بر کشید و به نیست
 وی داد .

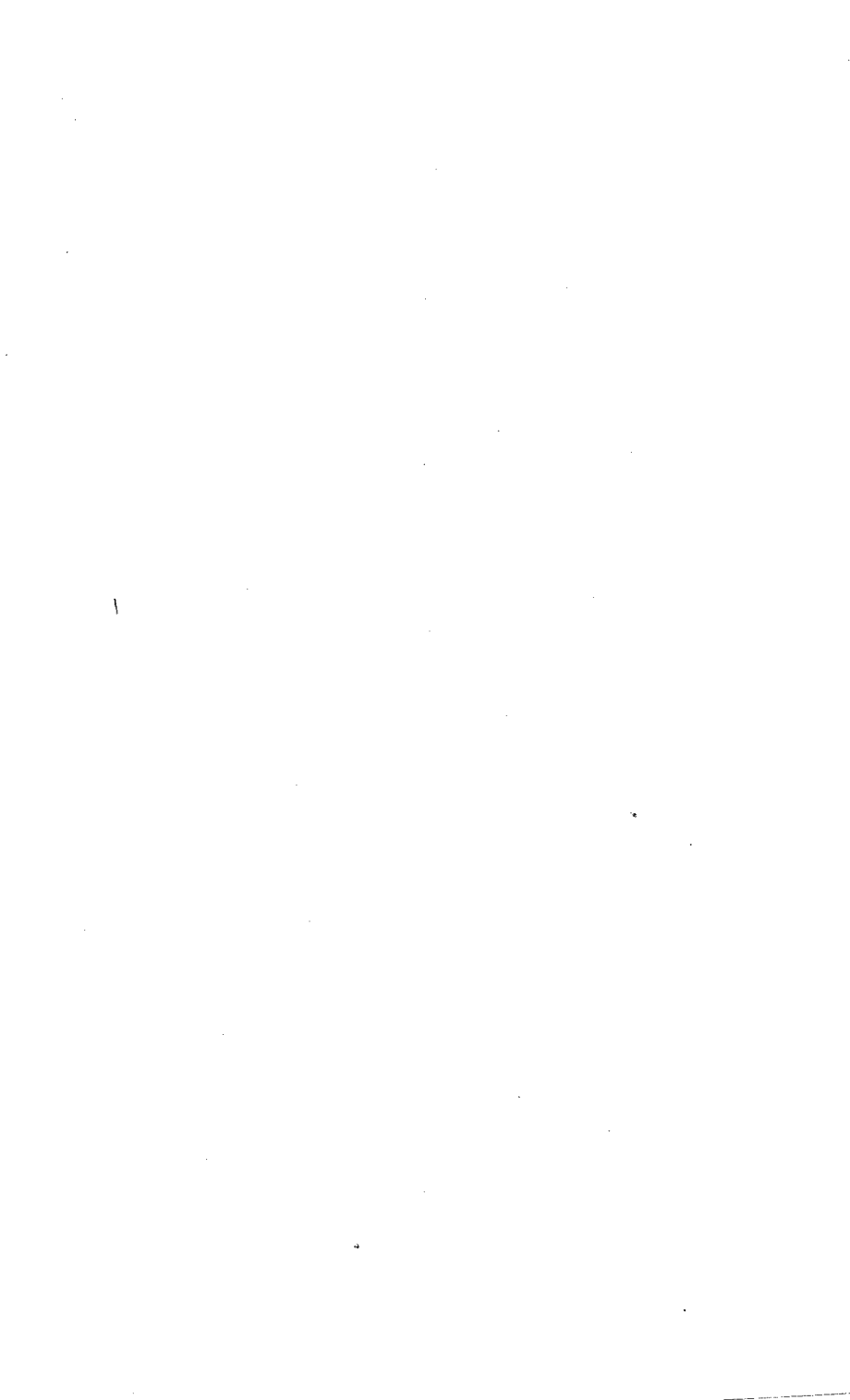
بعد از مدتی متمادی آن شتر را عارض طاری^۴ شد و هم
 بدان مرض او مذهبوح ساختند . هرگاه ازان ساق گوشت و پوست
 بر آوردند دیدند که بقدرت الله تعالی بجای استخوان شکسته
 میخی دراز از آهنی موضوع است . همگنان^۴ را از دیدن آن حال
 تعجبی تمام روی داد . از خاوندش استفسار نمودند حقیقت ماجرا
 بر ایشان مکشوف ساخت . — نور الله مضجع^۵ .

۱ : بمومیائی توجه حضرت شیخ شکسته^۵ وی

۲ : بمقصد خویش بر مید و نذر شیخ بر کشید و ادا نمود

۳ : روی داد

۴ : همگنان را تعجب روی نمود و حیرت افزود . از خاوندش حقیقت
 حال ماجرا معلوم کردند .

ذکر درویش صدر ولد کیهوور اوتہ * قدس سرہ

وی از جملہ اولیای عظام و مشائخ کرام سند بوده۔
می گویند کہ^۱ بر جمیع پیکر شریفش تا سر و ذقن جمیع جوارح
موی نداشت و بصفت بهشتیان کہ - آہل الجنۃ جردہ مُردہ -
موصوف بود۔ و از^۲ طفولیت اوان تا آخر آن زنی بحالہ نکاح
نیاورد و ہمیشہ عذوبت اختیار داشت۔ نقلی کہ از و بشہرت
انجامیدہ و بسر حدِ تواتر رسیدہ و بصحت پیوستہ این ست۔
نقل ست کہ آن سالارِ قوافلِ احرار جانبِ **ہلتان** - کہ
محطِ قوافل سالکان ست - عزیمت مصمم ساختہ روانہ گشت۔ و
از شوقِ تمام ہمشعی اقدام طی منازل نمودن گرفت۔ تا بر کنار
نہر **ہلتان** کہ موسوم بہ **راوی** بود در رسید۔ اگرچہ وقتِ شام

* اونو: قومست در سند۔ صاحب تحفۃ الکرام تحت موضع ولہار شرح
حالش ثبت کردہ است (رک ص ۱۶۶)

^۱ ہ: کہ در جمیع بدن شریفش تا سر و ذقن هیچ موی نداشت

^۲ ہ: از اوان طفولیت تا زمان خاتمت عذوبت و مجردی اختیار
داشت، هیچ زنی بحالہ نکاح نہاوردہ۔

بود، اما چون شوق زیارت پیر دستگیر مزار شیخ **هشاشخ کبیر** وی را دامن گیر گشت، لاجرم دران^۱ مقام نیارمید و بیتوته بآن مکان مناسب ندید. بیت :

وعده^۲ وصل چون شود نزدیک

آتش شوق تیزتر گردد

خواست که شب در مزار فیض^۳ آثار در آید و بار اخلاص دران مکان خاص وا کشاید. گذار ازان آب بکشتی ناچار بود، بنا بران به کشتیان ندا در داد که : سفینه را بیار تا دران سوار شده گذار نماید. کشتیان جانب **ملتان** بود. از وفور جمالت و طغیان، حقیقت آن گوهر گران مایه عرفان^۴ نشناخته، از امثال فرمان روی اطاعت بر تافته، زبان را بجواب نا ملایم وا کشاد. و هرگاه آن جواب ناصواب بر سامع^۵ آن کامیاب در رسید، عرق حمیتش بجوشید. و **دیواج** نام خادم همراه داشت وی را فرمود: تا ابریق خیر رفیق، ازان آب پر سازد. خادم شفیق باجاست آن صاحب توفیق، ابریق که ازان^۶ آب پر ساخت، یکبار بقدرت پروردگار و مبدع عجائب لیل و نهار تمامی

^۱ ه : دران مقام نتوانست آرمید و سکونت بان مکان مناسب ندید

^۲ ه : فیض آثار ملتان

^۳ ه : عرفان نشناخت لاجرم از امثال روی بر تافته زبان را بجواب نا ملایم وا کشاد، و چون سر خرفات آن بدکیش بر سامع

درویش رسید

^۴ ه : از آب نهر راوی پر ساخت

آب آن نهر جاری در جوف آن ابریق بگنجید و نهر مطلقاً یابس و خشک ماند. بهمان شب در هلتان رسید و بزیارت مشائخ مشرف گردید. فردا^۱ عید فریاد از نهاد مرد و زن برآمد و مردمان را تعجب تمام روی داد. چون بخدمت^۲ شیخ در رسید کیفیت واقع از وی باز پرسید. حقیقت ماضی در^۳ ملازمت پیر دستگیر بتقریر دل پذیر اظهار نمود و آن ابریق پُر آب پیش نهاد و در باب اعاده^۴ آب ازان عالی نصاب استصلاح نمود. شیخ باعاده^۵ آب اجازت نداد و فرمود که: چون از مریدی این نوع خارق بظهور انجامید، کو در عالم بماند؟ عاقبت الامر آب را باستعمال فرو ریخت و نهر^۵ تا الی یومنا هذا خشک و یابس مانده است.

نقل ست که روزی درویش لئسم کاکرة بر پلنگ سواره از مربع فیض آثار آن بزرگوار گذار نمود. گوساله^۱ شیر خواره ازان وی در پیش بسته ایستاده بود. درویش لئسم از شیر فرود آمد و با وی ملاقات نمود و گفت: درویشا! امروز

۱ ه: فردا فریاد از نهاد

۲ ه: بخدمت پیر دستگیر در رسید

۳ ه: در ملازمت شیخ اظهار نمود

۴ ه: اعاده استصواب نمود شیخ باعاده اجازت ندادند فرمودند که: چون مریدی این نوع کرامت بظهور انجامید

۵ ه: و نهر راوی

مرکب ما گرسنه است و این^۱ گوساله حواله طعم او ساز! گفت: مادرش بچراگاه رفته است. هرگاه ازان چراگاه باز خواهد آمد و بچم^۲ خود را نخواهد دید نا امید وی را روی خواهد داد. از سر این بچم^۳ ضعیف بگذر! هر چند آن بزرگوار اعتذار می نمود درویش لسم^۴ مبالغه می فرمود. هرگاه قیل و قال آن درویش صاحب حال از اعتدال گذشت، وی بخادم اشارت فرمود که: گوساله از ریسمان واکشاید و حواله^۵ آن شیر نماید. بمجرد بر آمدن، آن گوساله روی بجانب آن شیر آورد. بیکبار آن شیر مردم خوار رو بفرار نهاد. شیر در پیش گریزان و گوساله در عقب دوان و شتابان میرفت. تا بعد از قطع مسافت بعید شیر خود را در بیشه انبوه کشید و از نظر وی غائب گردید و آن بچم^۶ شیر خواره در پیش درویش باز رسید.

و در سنه (؟) طاوس حیاتش ازین وحشت مرای بسوی نزهتگاه بهجت افزای خرامید.

مدفن شریفش در موضوع و لهار واقع است. — نورالله مرقده.

۱ ه: گوساله را طعم او ساز. گفت: مادرش بچراگاه رفته چون باز آید و بچم^۲ خود را به بیند نا امید شود. و از سرکوی این کوی بگذر! درویش لسم^۳ بدین اکتفا نه کرده، مبالغه نمود. وی بخادم فرمود که: گوساله حواله^۴ شیر ساز! بمجرد از ریسمان واکشیدن گوساله رو به شیر آورد. شیر فی الحال رو بگریزان نهاد و گوساله در عقب او دوان. تا بعد از قطع مسافتی بعید شیر خود را در بیشه انبوه کشید و از نظر وی غائب شد و آن بچم^۵ گاو در پیش درویش باز آمد. درویش لسم^۶ ازان حال منفعل گشت و اعتداد نمود.

ذکر درویش پنیه ناریجه * قدس سره

وی از جمله^۱ اولیای دشت^۲ X بوده. میگویند که در زمان روی سالی باران نبارید و وجوه معاش خلاق بغایت تنگ گردید. از دشت^۳ جانب تل عازم گشت و^۴ در زاویه^۵ ریگ زار وحشت آثار - که هیچ دیار دران دیار سکونت و قرار نداشته - فرزندان خود را ساکن گردانید. روزها در بالای تلهای ریگ بعبادات و ریاضات میگذرانید. هرگاه شب میرسید از اینجا بیخهای شجره^۶ زقوم - که اگر عیاذاً بالله کسی در حلقوم می نهد از مرارت^۷ آن

* پیچو یا پنیو نام، ناریجو قوم.

X دشت باران.

۱ ه: و فرزندان را در جای ویران که سکونت گاه هیچ حیوان نبود، در زیر تل ریگ ساکن گردانید. روزهای بالای تل های ریگ بعبادات می گذرانید. چون شب می شد از آن جا بیخ های شجره زقوم

۲ ه: مرارت آن جان شیرین بر باد دهد، می آورد و به طبخ آن امر می فرمود. هرگاه آن را شسته در دیگ می انداختند و می پختند، آن بیخهای مطبوخه بقدرت خداوند بی مانند، تمامی تکه های چربی می شد.

جان بدهد - می آورد و به طبخ آن، امر میفرمود. هرگاه آن را شسته در دیگ می انداختند و می پختند آن بیخهای مطبوخ، بقدرت حکیم لم یزل، تمامی تکهای چربی می شده. فرزندان وی آن را تناول می نمودند و تا شام دیگر ایشان را تقاضای طعام نمی شد، بهمان سیر و خرسند بوده اند.

نقل ست که شبی آن درویش ولایت کیش آتش درپیش داشت و خود تنها دران جا بذکر مولی مشغول می بود. ناگاه جمعی سوار از سپاه گمراه - که شقاوت ابد و ضلالت سرمد قائد راه ایشان بود - برسر وی رسیدند و کیفیت را باز پرسیدند. آن بزرگوار ازان انکار آورد. دران اثنا یکی ازان میان تازیانه برسر آن یگان زد، و از روی غضب گفت: برخیز و پیش شو و مارا راهی بنمای! درویش با سینه ریش درپیش شد و گامها شمردن گرفت. بچندین قدم معدوده بیکبار پایهای اسبان تیز رفتار بر سنگ لاخی رسید، و آواز سنگ بر می آمد. آن را که شنیدند از حیرت تمام باز ایستادند و بخود اندیشیدند که درین ریگ زار اصلا اثری از آثار احجار نبود. از درویش استفسار نمودند که این کدام زمین است؟ فرمود که: راه شما نمی دانم، اما این همان کوه قاف است، که بگوشهای خود شنیده باشید! آن جمیع سواره را همانجا آواره و گذاشته و خود بمقام خویش باز شتافت.

و در سنہ ۹۰۰ھ طائر روح پاکش، بریاض رضوان و
 حدیقہ جنان، طیران نمود.
 مدفن شریفش در کنار نہر ردین مقابلہ^۱ دیدہ* واقع است.
 طاب اللہ ثراہ.

^۱ ھ: مقابل قرین دیدہ

* دیدہ، قومیست در سند و بنام او قرین منسوب است.

ذکر درویش هاله سعت* قدس سره

وی از جمله مشائخ دشت بوده. می گویند که: بمقتضای
 فحواى آیه کریم - و الله يحب الطاهرین و يحب المتطهرین -
 در طهارت و پاکی احتیاطی وافر و اجتهادی متکثر مبذول
 میداشت. حتی که اگر بر لب حوض^۱ از حیاض دشت می گذشت
 و نوعی لوث و آلودگی برکنار آن معاینه می نمود، هرگز از آن
 آب وضو نمی ساخت. و همیشه دو ابریق خیر رفیق همراه می
 داشت، که با احتیاط تمام خود پُر می کرد، از یکی استنجا می
 نمود و از دیگر وضو می ساخت. می گویند که: در مرض موت
 وصیت فرمود که: در آوان طفولیت پای چپِ وی بر وئی آلوده
 شده بود، بعد از غسل بیست کوزه^۲ آب بر آن پای خواهید ریختن،
 که بدرگاه پاک، پاک رفتن اولی است.

نقل ست که، روزی آن صاحب توفیق و سالک^۲ مسالک^۱

* سعت، قومیت در سند

۱ ه: بر لب جوئبار و حوضی از حیاض دشت

۱ ه: سالک مقام تحقیق در ابریق خیرالتوفیق از برکه آب پُر کرده
 آورد، چون بر زمین نهاد

مقام تحقیق، دو ابریق از برکم^۱ آب پر کرده آورد و بواسطه^۲ شیب و بالای جای در اثنای وضع بر زمین هر دو ابریق بهم خوردند بشکستند. فرمود کم: هان بمان! بمان! و آب میریزان! فی الحال بقدرت ذوالجلال هر دو ابریق شکستم درست گشتند و قطره^۳ آب بر زمین نریختند.

نقل ست کم، آن صاحب ایقان در آخر اوان چنین وصیت فرموده بود کم: بعد از وفات من درویش اسماعیل ولد قمرالدین کم از جمله بزرگواران آن طرف بود. وی را غسل دهد و دیگری مباشر این امر نگردد. و قضاء در هنگام غروب آفتاب روحش باعلا علین رسید و درویش مذکور بمسافت یک روزه راه دور بود. از ملاحظه کسی بمراسم غسل^۱ وی مبادرت نمود و مباشرت نفرمود. بعد ازان وی را شبشب بر بالای نعش انداخته در مزار فیض آثار موضع آهري^۲ آورده منتظر گشتند. صبح پگاه درویش اسماعیل از راه پیدا شد و بم تجهیز غسل و تکفین وی قیام نمود. و فرمود کم: در هنگام شام ما را از حالت خویش^۲ اعلام بخشید و سرعت و شتاب طلبیده کم آمده تمهیا غسل^۳ من نماید.

اکنون مدفن شریفش در مقام آهري* است — نورالله مرقدہ.

۱ ه: غسل وی نه پرداخت و مبادرت نه نمود. بعد ازان

۲ ه: خویش خبر داد. است و سرعت تمام

۳ ه: غسل من بکن

* آمري موضعیست قدیم در حوالی سن.

ذکر درویش ابراهیم ولد ذاکودر^۱ تیبہ* قدس سرہ

وی از جملہ^۱ اولیای و مشائخ^۲ بوده . میگویند کہ همواره از حبوبات نباتات^۳ ارضی قوت خود ساخته ، از جمیع مطعومات متعارف روی بر تافته ، بازکار پروردگار مشغول بوده . گاهی در ایام حیات ذائقه خود را بنوعی از مذوقات حلو و حامض آلوده نساختم^۴ بود . و هر چل خود را بیکپای می کشود .

نقل ست کہ ، یکم نام کاتبیار - کہ از جملہ خوادم کبار آن بزرگوار بوده ست - روزی بر صفحہ بال وی نقش این خیال مرتسم گشت کہ ، هر گاه درویش از تناول اطعم مطلقاً مبرا ست گاه

۱ ه : ذکر درویش ابراهیم ولد ذاکودر تیبہ

* تیبو قومیت در سند . در تحفة الکرام شرح حالش تحت دشت باران ثبت شده است (ص ۱۳۵)

۲ ه : مشائخ دشت بوده

۳ ه : نباتات دشت قوت خود می ساخت و بحال مطعومات متعارف اصلاً نمی پرداخت

۴ ه : نساختم و هر چل را به تناول گیاهی می کشود

گاهی که بجهت تقاضا جانبِ مستراح می^۱ شتابد آیا کدامین نوع از وی خروج یافته باشد! در صددِ کشفِ این کیفیت شد. اتفاقاً روزی ابریقِ درویش برداشت و در متعاقب روان گشت. درویش در مستراح درآمد، بعد از فراغ بیرون برآمده وضو ساخته مراجع گردید. خادم^۲ که بقدم گاه وی رسید دید که دو عدد بیض^۳ سفید خوشبو تر از مشک و کافور در آنجا نهاده است، برداشت و در دستار خود بنهاد.

نقل ست که، در مرضِ موت وی، روزی عاجزه^۴ وی، نانی از گندم پخت و دران قند و روغن انداخت و در پیشِ پدر آورد که شاید درین آخر عمر خود ازین چیزی تناول نماید که بعد از وی حسرتی در دل نماند. فرمود که: چه چیز است؟! گفت: نان گندم مع روغن و قند! فرمود: ای نور دیده من! اکنون که آفتابِ حیاتِ من نزدیک بغروب رسیده است و روزه^۵ عمرِ من قریب بافطار انجامید، درین وقت چون باشد که روزه خود را بدین دوسه لقمه^۶ شیرین — که حلاوتِ آن بر ذائقه یک نفسی بیش نیست — بشکنم! و از چاشنی حلاوت مشاهده^۷ ابدی محروم بمانم! اکنون از من چنان اذن است که هرکسی بعد از وفاتِ من همین نان را به نسبتِ من خواهد داد، هر مهم و مقصود که داشته باشد، وی را بحصول خواهد پیوست! ازان باز در میان مردم چنان متعارف

^۱ ه: می رود کدام چیزی

^۲ ه: خادم مذکور که بمستراح در آمد

است که هرگاه کسی راه مهمی^۱ صعب روی دهد، از خلوص نیت فرماید تا یک توبه* گندم، از وجه حلال طیب، با یک دست مطحون سازند و ازان آرد یک نان پزند که در آن^۲ یک سیر قند و یک سیر روغن اندازند بعد ازان آن را به نیت روح مقدس ایشان بخشد، بزودی این مهم بکفایت رسد.

نقل ست که در زمان وی سالی باران نبارید، و رضيع نبات را از پستان دایه^۱ ابر، لب تر نگردید. حال خلایق بفضاحت انجامید و سختی بغایت رسید. جمعی از مکنه^۲ دشت عازم خدمت ایشان گشت و تضرع و زاری نمودند. در آن^۳ اثنا درویش بجهت توضی بر لب چشم^۴ آب رسید. بهر دودست که آب برداشت، بیکبار تمامی آب ریخته در حوض افتاد. در آن حین فرمود که: بار خدایا! بحال برایا رحمت فرما! و همچنانکه آب از دست ما فرو ریختی همچنین آب رحمت باران بر روس لب تشنگان فرو ریزان! شخصی که بطلب آب بر لب آن رسید این کلمات اجابت آیات از وی باز شنید. در حال مرعت تمام مژده^۵ این کلام بآن جمع انام رسانید. و از آنجا که مکنه^۶ آن بیابان

* توبه، ظرف پیمایش.

۱ ه: مهمی صعب و دشوار پیش آید

۲ ه: در آن یک سیر روغن اندازد. بعد ازان آن را به نیت روح مقدس ایشان دهد

۳ ه: در آن اثنا درویش جانب حوض آب بجهت توضی رفت و در حوض در آمد

۴ آن دیار

را نسبت بآن صدق ایقان بوده، فی الحال فرمودند که: منازل هر بلندی های بیابان نصب نمودند. همان زمان بقدرت نگارنده^۱ آسمان ابر متراکم گردید، و چندان باران بارید که تمامی بوادی دشت مانند دریا گشت. می گویند که: آن باران، نه بطریق تقاطر باریک، بلکه بطریق سیلاب آب از بالا بر زمین فرود آمد. قوای نامیه^۲ اراضی نشو و نما یافت، و انواع نبات و گیاه از روی^۳ عزم سر بر زده و منادی قضا و قدر از مابک علام صلاهی عام در داد که — کَلُّوْا وَاَرَوْا^۴ اِنْعَامَکُمْ^۵ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَاآیَاتٍ لِّاُولِیِّ الْاَلْبَاسِ^۶ — .

نقل ست که، شخصی بود از جمله معتقدان و مریدان وی که در آنروی دریا سکونت داشت. و چنان قرار داده بود که بعد از هر شش ماه ما شاهی نفیس با احتیاط تمام و به پاکیزگی و طهارت سر انجام نموده، بخدمت وی تحفه گویا می رسانید. یک مرتبه، بعادت معهود ماشابی نفیس طیار ساختم بخدمت آن سعادت کیش بشتافتم. بکنار دریا بجهت گذار، کشتی را انتظار می کشید که ناگاه درویش ذکریا قبهیم^۷ ساکن قریه دوری^۸ هنکوره* — که از جمله بزرگواران نامدار و صاحب کرامات و آثار بود. باوی^۹ دور چار شد. گفت: هر بار ماشاب تحفه ابراهیم می سازید! چه باشد که این مرتبه این ماشاب را بما بدهی! و از مشقت^{۱۰}

^۱ ه: روی غبرا سر هر زد

^۲ تهیم، قبله است در سند.

* پسندی: دیوزی هنگورو.

^۳ ه: با وی ملاقی شد

^۴ ه: مشقت راه واهی

رفتن چندین راه و راهی! آن شخص برخلاف ملتزم او نتوانست راهی پیمود ماشاب را تسلیم او نمود. درویش برگرفت و برکتفت خویش نهاد. راوی^۱ گوید که: بمجرد وضع نمودن بر دوش در آب فرو رفت. بعد از ساعتی از آن آب منفعل و شرمسار برکنار آمد، و آن ماشاب را واپس داد. آن شخص را حیرتی روی نمود. از کشف این حقیقت از وی سوال کرد. فرمود که: بمجرد گرفتن این ماشاب زنجیری از آب پر آمد و برگردن من افتاد و کشان کشان مارا درون آب برد. درپیش، مجمعی دیدم آراسته و **حضرت خضر پیغمبر علیه السلام** دران مجمع بر مسند حکومت نشسته. مارا از ستن این ماشاب در معرض عتاب و خطاب در آورد که: ترا که روزه خود را به برنج افطار میکنی، **درویش ابراهیم** چه نسبت! که هر چله خود را به گیاهی واکشاید. زنهار بعد^۲ ازین بر جرات این نوع گستاخی اقدام نمائی! اکنون برو و ازین ماجرا اعتذار بنما!

نقل ست که از سلاله عظام آن بزرگوار **امام مومن** نام پسری بود. هرگاه^۴ رحلت وی نزدیک رسید، مادرش را پیش خود طلبید و فرمود که: **مومن** را طلب کن که به تجمیز و

^۱ ه: راوی می گوید که بمجرد وضع نمودن آن ماشاب بر دوش

^۲ ه: از آن آب دریا بیرون پر آمد شرمسار

^۳ ه: بعد ازین ماجرا اعتذار بنما

^۴ ه: چون وقت رحلت بزرگوار نزدیک

تکفین من قیام نماید! گفت: فرزندان در ولایت گجرات در فلان قلعہ می باشد! بعد از ساعتی دران حالت افتاده ندا در داد کہ: فرزندان مومن بیا! فرزندان مومن بیا! بقدرت پروردگار آن گفتار دران دیار بر سامع^۱ پسرش در رسید! گفت: ای والد بزرگوار! وای سر دفتر مشائخ روزگار! من درین دیار پای بند قیدالماء گشتم و چندین راه در پیمش! چون توانم بخدمت تو رسید؟ بعد از شنیدن این کلام دست مبارک خویش بدان طرف دراز کرد و گفت: اینکہ دست من بگیر و باین جانب بشتاب! وی دست مبارک پدر خویش بگرفت بقدرت اللہ تعالیٰ بیک طرفہ العین چندین مسافت راہ - کطی السجل الکتب - در نور دیده شد و بہمان لحظہ و آن پسرش دران مکان حاضر گشت بعد ازان آن قدسی صفات ازین سرای بی ثبات رخت حیات بعالم ممات کشید و بہ نزهتگاه قدس خرامید و پسرش بہ تجهیز و تکفین وی قیام نمود.

اکنون مدفن شریفش موضع^۲ سد-سکر یاری از مقام دشت است.

— طاب اللہ ثراہ —

۱ ه: گفت: هیہات! ہیہات! فرزندان در ولایت گجرات در فلانی قلعہ می باشد. بعد از ساعتی دران حالت افتاده ندا در داد کہ: فرزندان مومن! بیا. بقدرت اللہ تعالیٰ گفتار آن بزرگوار بر سامع پسرش دران دیار رسید. گفت: ای والد بزرگوار بر من! درین دیار گرفتار قیدالماء گشتم ام.

۲ ه: موضع سکر یاری از مقاوڑ دشت است

ذکر درویش علاوالدین * بکیه * قدس سره

وی از جمله اولیای نامدار و بزرگواران کبار سکنه دشت بوده. زبان قبول مانند تیغی مسلول داشته. بهرچه می راند لامحاله کارگر می شد، و گاهی سهم دعای وی از هدف اجابت متخلف نگشتی.

نقل است که درویش جکوه نذرهو - که از جمله اولیای نامدار دشت^۱ بوده و مدفن شریفش در موضع آمري است منکوح داشته عقیم. هر چند بوسيله دعوات و مهمات تولد^۲ پسری میخواستی، میسر نمی شد. اما دست از تشبث ذیل این مطلوب کوتاه نداشتی. اتفاقاً روزی آن درویش ولایت کیش سیرکنان در بوادی دشت می گذشت. دران اثناء آن بمنزل و مقام درویش جکوه الامام فرمود و بر بستر تراب سر بخواب فرو برد. درویش بمنکوح خود فرمود که: کار تو ازین مرد

* بکجهو، قومست در سند

o غالباً ننیدو یعنی کوچک

۱ ه: دشت بوده زنی داشته عقیم

۲ ه: توالد پسری خواستی. دست از تشبث ذیل

سرانجام خواهد یافت ! آن عقیقه از صدق عقیقه با قدحی شیر بنظر فیض^۱ پذیر آن پیر در رسید . درویش جکره گفت که : این ضعیف^۲ نیازمند بطلب فرزند بدخمت تو رسیده^۳ ! درویش جانب شیر در نگرست و آن مستوره را فرمود که : یگان یگان دم ازان شیر می خورد و در مقابل^۴ هر کدام^۵ پسری را نام می برد . بعد از چهار پسر زبانش بدختر مرانید و همچنان بمقابل^۶ هر کدام^۷ دم شیر به نام دختر بر زبان میراند . تا به مرتبه چهارم که رساند درویش جکره بمنکوح^۸ خویش گفت : اکنون برخیز که درویش زبان خویش بدختر کشوده امت . آن مستوره برخاست^۹ گفت : غلط برخاستی و همت^{۱۰} مقصوره داشتی که باز نوبت به پسر رسیده بود . عاقبت الامر بقدرت صانع بهیچون و نگارنده^{۱۱} صورت بطون^{۱۲} وی را موافق گفتار^{۱۳} آن ولایت شعار

۱ ه : بنظر فیض پذیر وی نهاد . دران محل

۲ ه : رسیده است . آن بزرگوار جانب شیر نگاهی گرم کرده . الفور آن مستوره

۳ ه : هر کدام نوبت پسری

۴ ه : هر کدام شربت نام دختر بر زبان می راند . تا به مرتبه چهارم که رسید درویش جکره منکوح^۸ خود را گفت که : چون بحصول مسئول فائز گشتی اکنون برخیز

۵ ه : برخاست . درویش فرمود که : غلط برخاستی

۶ ه : همت خود را

۷ ه : بطون آن ضعیف را

۸ ه : گفتار آن بزرگوار

چهار پسر و چهار دختر متولد شده و هر کدام از آن بهمان اسم
موسوم گشت. و این نقل از ایشان بصحت پیوسته و بحمد تواتر
رسیده است.

در سن ۹۰۰ ه طائر روح پاکش از نشیمن خاکدان
بریاض جاویدان طیران نمود. و در زاویه نشست نزدیکی
بر همدان آسوده است. — طاب الله ثراه.

ذکر قاضی صدهو ولد حماد قدس سره

وی از جمله اولیای دشت است. و نسبت نسب وی
بسلک قضاة قریه، سورة خطیب انتظام می یابد. از صغر
سین به خلوات فلوات به عبادات و ریاضات کوشیده، و به مقصد
ولایت رسیده، و صاحب کشف و کرامات گشته.

نقل ست که شخصی مادیان فرسی داشته که در سرعت
تگاپو از باد مسرع گرد می برد و در حدت جولان از برق
یمان گام پیمیش می سپرد. اما از زادن سترون بود و راه آهستن
نمی پیمود. روزی آن شخص صورت این مطلب را در آئینه
بال و مرآت خیال متنقش ساخت به خدمت وی شتافت. بعد از
مشرف شدن بملازمت صورت حال در پیمیش آن رائض تو سن نفس
محتال معروض داشت. فرمود: تا مادیان را بنظر کیمیا اثر وی
در آورد. یک عدد لیموی بدست داشت. فرمود: تا آن را بمادیان
بوکناند. در حال بقدرت حی متعال از نفح آن لیموی مادیان
آبست گشت. آن شخص نذری مقرر بر خود لازم کرده، از خدمت

مرخص شده بوطن مراجع گردید . بعد از مضي مدت حمل آن
 مادیان کره زائید که در صباحت و نجابت عدیم المثل برآمد .
 بعد از مدت یکسال آن تازی نژاد فوج نهاد در اطراف واکناف
 عالم شهرت یافت . و از هر بقع و مکان خریداران بیا مبلغی
 فراوان بشتافتند . اتفاقاً درویش را دران دیار گذار واقع شد . آن
 شخص شقاوت شعار از شنیدن قدوم آن بزرگوار فرار نموده
 خود را بگوشه کشید و در قطع مزرع خزیده تخیل نفسانی
 و تسویل شیطانی وی را از راه برد و بمقصد شقاوت سپرد .
 آن صاحب ولایت کیش از نور درایت خویش حال آن
 بدسگال معلوم نمود . پرچه از دستار خود بریده بدان جانب
 اشاره فرمود . بقدرت پروردگار ازان پرچه دستار مار مردم خوار
 پیدا شد . و آن شخص را در همان قطع در انگشت گزید . همراهِ
 وی آن مار را کشتند و آن شخص را برداشت بمنزل آوردند .
 فی الجمله دانست که ازان بزرگوار آسیب این مار بود . بمقدم
 وی افتاد و تضرع و زاری نمودن گرفت . درویش دست مبارک
 خویش بر عضو آن بدکیش بسود . بمرکت آن ازان ضرر پیاسود
 و از گرداب هلاکت بساحل سلامت برآمد . اما از وفور
 جهل و نادانی و توغل نفسانی سوئ ظن او همچنان باقی بود .
 و ازانجا که اهل الله را نظر بر دلها است عقیده بال آن محتال
 را دریافت . بخادم خویش فرمود که : درپیش آن کره اسب برو
 و بگو که : اسانت مارا باز بما بسپار ! خادم باجاست درویش
 در پیش کره اسب رفت و با بلاغ پیغام قیام نمود . در حال
 بقدرت حضرت محول الاحوال آن کره اسب لیموی از دهان

خویش بیرون برتافت، و خود جانبِ مَرَّ بَعَرِ عدمِ بشتافت. بعد ازان فرمود که: مار کشته را بیاورند. هرگاه رفت دیدند همان پارچه کُریاس بود. آن را آورده بدرویش سپردند.

نقل ست که وی از مردم **هالِم پوثره*** که قسمی از مردم **سمیج** می باشند، خواستگاری نموده متاهل شده بود. و ازان جا که در نسوه مردم **سمیج** متعارف است که داماد را بانواع مزاح و لطائف شایق میگردانند و راغب می سازند. ظاهراً در شب زفاف جمعی نسوه بعبادتِ خویش درپیشِ آن سعادت کیش به هزل و مطائب شاغل گشتند. چون آن صاحبِ صفا پیادِ خدا و بذکرِ مولی مشغول بود، وی را ازین ترویات و مقولات وحشت افزود. و در مقامِ حضور و موانست، ویرا نفرتی روی نمود. ایشان را منع فرمود. آن نسوه از سفاهت و بلاهت - که مجبول اند - منزجر نگشتند. بلکه در هذیان همچنان شاغل بوده اند. آن گوهر دُر مکنون در خانهِ اندرون شد و در را فرو بست. دران حال هم - پیرامونِ خان - طَره کنان و مطائب گویان می گشتند. فرمود که: مگر گله ماده خران اند که سخن مارا نمی فهمند و اصفا میکنند! بمجرد گفته آن صاحبِ ایقان جمعی زنان گله اتان گشتند و در پیرامونِ خان بر رنگ خران نعره زنان میگذشتند. شوهران ایشان را از فضاحتِ حال و مسخِ صورتِ آنها اطلاع شد. هم آمده در قدمِ آن مرضیه الشیم افتادند و تضرع و ابتهال بمرتب کمال نمودند. باز رقتش در

* قبیلہ ایست از قوم سمیج.

دل پدید آمد. بران گلهٔ اتان نظرِ خویش گماشت. هنوز شب باقی بود که بقدرتِ بدیع العجائب آن گلهٔ اتان بحال خویش زنان گشتند و شرم زده جانب خانهای خویش راه درپیش گرفتند.

در سنه ۹۰۰ هـ ازین وحشت آباد فنا بمقامِ راحت افزای بقا خرامید و بمقصدِ اعلیٰ رسید.

مدفن شریفش موضع وهیوه^۱ — طاب الله ثراه.

^۱ تحفة السکرام فارسی: وهیرو (۱۳۹) و ترجمه سندي: ولهیرو (۳۷۳) شاید واهيرو باشد.

ذکر درویش یحیی ولد عالم البکری القریشی قدس سره

وی از جمله اولیای نامدار بوده و در نواحی ریل * سکونت داشته صاحب ولایت و کرامت بوده.

نقل ست کم شبی از شبها ابر متراکم گردید و باران می بارید. مخدره شبِ ظلمانی در عزای عروس روز نورانی، لباسِ قیرگون پوشیده از اجفانِ غمام قطرات بر وجنات خویش می ریخت. درویش در حجره معبدِ خویش بعبادت مشغول بود. اتفاقاً قطره از سطح حجره ترشعی کرد و به ردای مبارکش رسید. بخادم فرمود کم: آن چادر را شسته خشک کرده بپارده خادم گفت کم: شب تاریک و باران در پیش، چگونه توانم برآمده فرمود کم: یک مرتبه ازین حجره بیرون برار. بمجرد کم خادم چادر را گرفته از حجره پای بیرون نهاد دید کم بقدرتِ آفریدگار ازان شبِ تاریک روشنِ نهار پدیدار گشته است و آفتابِ جهان تاب در غایت روشنای ست. بر سر دریا رفت و آن چادر

* قصبه ریل در نواحی سیوستان (سیوهن) تاکنون موجود است. اجداد علامه فیضی و اهل الفضل ازینجا بوده اند.

را بشُست، و در تابِ آفتاب خشک کرده مراجعت نمود. بمجرد
که قدم دران حجره نهاد، دید که همان شبِ تار و بارانِ بسیار
بحالِ خویش بی کم و بیش موجود است.

نقل ست که، سفیهی از سفاقت و بلاهت به جهت امتحانِ آن
کامل العیار، از سایه آزمایه شبّهات، ظرفی مملو از شیر آورده
جغرات ساخت. و فردا علی الصبح تحفه گویا در خدمت آن
صاحبِ صدق و صفا حاضر کرده. درویش بی فکر و اندیش
ازان تناول فرمود. بجهتِ توضی جانبِ دریا متوجه شد. آن
سفیه متعاقب وی میرفت، تا برکنار دریا رسید. درویش بتوضی
مشغول گشت. اتفاقاً از بسالای سفینه در دریا، سگی در آب
درآمد، و خود را بشست و شوی میکرد. درویش جانبِ آن
بدکیش نگریست و فرمود که: آب از آلودگی، سگ پلید شد،
هشدار؟ گفت: درویش! دریای پاک را آلودگی سگِ ناپاک
چه نقصان؟ درویش فرمود: ای سفیه لایعقل! وای نادان
مغفل! درونِ بزرگان و خدا پرستان مانند دریاست، از زعم
فاسد و گمانِ کاسد، مپندار که بآلایش شبّهات در ظهور یت
و طهارتِ آن، شائبه کدورت و نقصان راه خواهد یافت! گمان
فاسد بود، آن مرد را ازین سخن دهشت افزود، و از سؤت ظن
درگذشت و از صدقِ دل تائب گشت.

ذکر قاضی خیرالدین قدس سره

وی از جمله مشائخ و بزرگواران بوده است. مردی اهل حال و صاحب لفظ و قال بوده است.

نقل است که در زمان وی مردی عارضه اسهال بمرتبه کمال طاری گشت، و هیچ داروئی اسهال موجب سد معر باین خلل وی نمی شد. هرگاه از تداوئی وی مایوس ماندند، ویرا از منزل بر آورده، در قطع جواری، چارچوب، * از خس و خاشاک آراسته ساخته، بالای آن نشاندند. حال آنکه شکمشی مانند مشک آب، کشاده دهان، جاری بود. روزی ناگاه ازان راه درویش عبور آورد، و نظر بر نور بران رنجور انداخت. چون نزدیک وی رسید، از فضاحتِ حالش باز پرسید. حقیقتِ عارضه معروض داشت. در حال رقتش در دل پدید آمد، و بنظر شفا بخش جانب او نگریست. بعد ازان فرمود: تا در منزل خویش باز رسانید. و همان لحظه و آن ولحم و زمان، شکم آن مبطون حیران، باز استاد از راوئی ثقه چنین منقول شد — والعهدۃ

* مبنی: پهو یا منجّح.

علی الشراوی" — که : آن شخص بعد از آن، چهل سال بصحت
 حال و فراغت بال زندگانی نمود و از خورش و خوراک حسب
 اشتیهای نفس و تقاضای طبع، تناول نمود. ویرا درین مدت
 حیات راه غایط مسدود گشت و بصفت بهشتیان از تقاضای متعارف
 ضروری، مطلقاً در گذشت.

مدفن شریفش یک گروهی راه از شهر نصرپور جانب
 جنوب واقع است.

ذکر درویش یعقوب پلیجه * قدس سره

وی از جمله اهل حال و صاحب کمال و عارف کامل و اهل دل بوده است.

نقل ست که در زمان وی شخصی که از شعار شعائر اسلام معرا بود دختری داشت که بعد مناکحت رسیده و چون دست از اسباب تمهیا تزویج آن کوتاهش بود لاجرم جانب اقربای خویش راه درپیش گرفت و بآن طرف دریا عبور آورد و از ابنای جنس بنیم خروار شالی^x به نرخ غالی قرض کشید و از جائی گونی و از مکان دیگر گاو بهم رسانید غله بر بالایی گاو محمول ساخته برکنار دریا بجهت گذار که رسید ناگهان بقضای آسمانی تم ساحل دریا در افتاد و آن گاو مع گونی در آب فرو رفت حتی که اثری از آثار آن بظهور نه پیوست آن شخص را آنحضرت حرمان در کانون جنان شعل زنان گشت و چون ماهی برکنار دجله طیان و افتان و خیزان میگذشت ناگاه

* پلیجو قبیل است در سند.

^x برنج که صاف نشده باشد. (شلتوک)

آن غواص بحر شهود، چون ماه از مطلع سعود، چهره کشود،
و آن سرمایه خسران را بدان حال مشاهده نمود. کیفیت استفسار
فرمود. بر غربت حال آن شکسته بال رقتش در دل پدید آمد.
فرمود که: ازین راه در آب غوطه بزن، بعد ازان معرکه ترا پیش
آید، به سالار آن بگو که: **یعقوب گونی** و گاو میطلبد! آن
شخص بیکبار که در آب غوطه خورد، دشتی یابس بنظر وی درآمد.
پاره مسافت که قطع کرد، مشاهده نمود که شخصی بر مسند
حکومت نشسته و جمعی دست بسته پیش وی ایستاده. دران
مجمع درآمد و پیغام آن ملاذ انام ادا نمود. آن شخص سالار
بجمعی خدمتگاران نظر کرد و فرمود که: ما نگفتیم که اینک
شخصی از **یعقوب بطلب** مرکوب می آید! بعد ازان گاو را
مع گونی بآن شخص تسلیم نمودند. بیکبار که در دست گرفت
خود را برکنار دریا در همان مقام و جای معاینه نمود. میگویند
که: ازان روز باز، آن شخص صاحب مکنت و دولت گردیده و
بسرحد غناء رسیده.

نقل ست که یکی از عرفا و روسا نسبت بآن مقتدای دعوی
خدمت و ارادت داشت. اتفاقاً **هیروزا نشاة حسن ارغون** - که
والی ولایت آن عصر* بود - جانب آن شخص غبار کینه دیرینه
در سینم متمکن داشته. روزی **هیروزا** از راه دریا عزیمت مصمم
ساخت و سفائن به لشکر و خزائن بیاراست. هرگاه مقابل دیه
ایشان رسید، آن شخص را مع برادرش طلبید و بقتل هردو فرمان

داد. برادرش را که مقتول ساختند، آن شخص از غایت خوف و ترس خطر جان، جانب درویش دوانید، و ازان فضاحتِ حالش اعلامی بخشید. آن ولایت کیش فرمود که: ترا نتوانند کشت و راه گریز درپیش گیر! بعد از قتل برادرش آن شخص را دست جانب پشت بسته پیش نظر **هیرزا** آوردند. فی الحال بقتل وی اشارت فرمود. سفاک بیباک قصد آن مظلوم بی گناه کرد. شمشیر که جانب سر وی انداخت، در حال بقدرتِ حضرت ذوالجلال، شمشیر که بر ریسمان رسید و عقدهای رشته - که به آن دستهای او بسته بودند - از هم گسسته گردید. بیک مرتبه خود را در آب انداخت. هرچند وی را هدف سهام و توفنگ ساختند، اما ملاح تقدیرِ حضرتِ قدیر، کشتی وجود او را، ازان دریای خطر، سالم بر ساحل نجات رسانید. بعد ازان بخدمتِ درویش صورت احوال خویش بوسیله عریضه معروض داشت. وی فرمود که: اکنون بهم ابواب خاطر جمع دار! و بخدمتِ **هیرزا** بشتاب که ترا پنج نوبت سروپا خواهد داد، و مقدار سی خروار شالی از مد آب و آتش برادر تو، ارزانی خواهد داشت. آن شخص از صدقِ عقیدت و خلوص نیت بموجب ایامی درویش عازم خدمتِ **هیرزا** گردید. شمشیر در گردن انداخته خود را منظور نظرِ **هیرزا** ساخت. **هیرزا** بمجرد دیدن وی فرمود: تا وی را پنج نوبت به تشریف خسروانه معزز گردانید و عاطفت و مهربانی بحال وی مبذول داشت، و همان مقدار سی خروار شالی باو دهانید.

نقل ست که بعد از وفاتِ وی در شبی از شبهای زمستان، جمعی رهنزان راه زنی نموده در روضهٔ وی درآمده غنودند. در واقع خواب خود را بر ایشان نمود و بطریق تهدید و وعید فرمود که: چون کاری ذمیم کرده گستاخان در آستان درآمده اید! میخواهم که یک مرتبه شما را بعالمِ عدم فرستیم و شجرهٔ خبیثهٔ وجود شما را از بیخ و بن براندازیم! اما این مرتبه هم در گذشتیم! بشتابید و بیرون بیائید. اگر بار دیگر باین وضع نکوهیده تر، برین گستاخی اقدام خواهید نمود، هم را بسرای ممات و به درکات بلیات حواله خواهیم نمود! هرگاه آن جمعی که راه ازان خواب بیدار گشتند، از دهشت و هیبت، همان زمان راه گریز درپیش گرفتند. بعد از مضمی دوازده ماه، باز آن جمعی اشرار بدین دیار گذار آوردند و چون زنگِ غفلت و شقاوت صورت معاینه واقع را، از آئینه دل‌های ایشان تیره ساخت، و اهزنی نموده، شب باز بعادتِ معهود از شدتِ سرما در روضهٔ مقدس وی درآمده، سر بخواب غفلت فرو بردند. در حال برایشان ظاهر گشت و گفت: ای جمعی مغفل! وای گروه لایعقل! اکنون باز نقض عهد کرده بی ادبانه در روضهٔ ما درآمده اید! شما را حکم قتل رسیده است. مگر یکی از شما که او خلاص خواهد شد، از برای آنکه تا قصهٔ شما را و کیفیتِ این واقع را بمردم باز گوید! چنین گویند که: آن جماع همگی نه نفر بودند از اضطرابِ تمام ازان مقام برآمدند. بمجرد برآمدن جمعی جاسوس که تمامی شب در پی ایشان جویان بودند، هم را در یک جا

یافتند. هشت نفر را همان جا سرها بریدند و یک نفر گریخته
رفت و بمردمان حقیقت ماجرا باز گفت.

اکنون مدفن شریف آن بزرگوار و مزار فیض آثار در قریه
۱۰۰۰ واقع است* — طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه.

* اینجا در هر دو نسخ نام قریه نوشته نشده است.

* در تحفة السکرام نام قریه ذکر نشده. ولی در شرح حالش آورده است
که: مخدوم یعقوب هلیج عارف زمانه ساکن موضع ناره از مواضع
پرگنه ستهاست (ص ۱۷۹).

ذکر شیخ مغل چاچک قدس سره

وی از جمله اولیای اهل دل و عارف کامل بوده. سر خیل رایضان و زاهدان و سر دفتر متعبدان و متجاهدان گشته، همواره پاس جواهر انقاس نفیس می داشت - و من انا الیل و اطراف النهار - باذکار حضرت آفریدگار مشغول بوده و یک لحظه و لمح بر بستر فراغت نیاسوده. صاحب وجد و حالات و مظهر کشف و کرامت بود.

نقل ست کم، در ایام خجسته فرجام وی هرزا شاه حسن ارغون - کم والی ولایت آن عصر* بود - رئیسی از روسای شهر نصرپور را در قید بند محبوس ساخت. و صدق ایشان را نسبت به شیخ برکیم کاتیار دعوی سبقت خدمت و صدق و ارادت بود. جمعی عزیزان وی که ازین واقع خبر یافتند، زنان و مردان در خدمت شایع بشتافتند و از وی دعای مخلص ملتس داشتند. ظاهرا شایع با حضار یک راس گاومیش شیردار امر

* از ۹۲۸ تا ۹۶۲ هـ

فرمود، و از ایشان نذر گویان طلب نمود. از خدمت **نشیخ** مرخص شده بشهر رسیدند. و از آن جا گاومیش شیر دار همراه کرده عازم دربار فیض آثار آن قدوه احرار گشتند. ظاهرا در اثنای راه کولابی بود از مردم ناحیان، که در کنار آن، سبزه زاری و مرغزاری طرب افزا و دلکش بود. **نشیخ مغل** رحمه الله علیه هر صبح پگاه در آن آب درمی آمد و مراسم غسل بجا می آورد، و بکناره آن سبزه زار بناذکار و اوراد مشغول می گشت، تا پاس از روز می گذشت. وقت فجر، گاومیش درپیش و جمعی نسوه سواره در عقب، از کناره آن سبزه زار گذار آوردند. بیک مرتبه بنظر فیض اثر **نشیخ** در آمد. خادم خود را فرستاد که ازینها خبر باز آرد. خادم بعد رفتن و اطلاع حقیقت یافتن بخدمت **نشیخ** آمد و کیفیت تمامی بسمع وی باز رسانید. **نشیخ** را از شنفتن آن مقال غیرتی کمال در دل پدید آمد و عرق حمیتش تحریک نمود، اما بسکوت گذرانید. چون آن گاومیش در ملازمت **نشیخ** حاضر ساختند فرمود که: طلسمی که مابسته بودیم، مردی که در راه شما را دید و از کیفیت حال باز پرسید، بنظر خویش بشکست. اکنون سر رشته کار از دست برفت. گاومیش را گردانیده بایشان داد. در همان روزها **هیرزا** آن رئیس مجبوس را بقتل رسانید.

و هرگاه آن **نشیخ** بزرگوار رخت ازین سرای فانی جانب ملک جاودانی کشید، پسر وی **نشیخ موسی** بر سجاده وی

بنشست. و وی نیز از جمله بزرگواران نامدار و اتقیاء روزگار
 برآمد. همواره در ضیافت اخوان صفا کمر خدمت در میان
 بستم. در مراسم مهمان نوازی مساعی جمیل مبذول میداشت.
 اکنون مدفن شریفش **شیخ مغل در مکه** است و مدفن
شیخ موسی در قریه چاچک. — نورالله مرقد هما.

ذکر طائفه مجذوب از جمله آن شیخ پریه ویر داس رحمہ

وی از جمله مجذوبان مطلق است. میگویند که: در اصل برهن بوده است. عنایت ازلی و مرحمت قدیم. لم یزلی، شمع هدایت و معرفت، در شبستان سویدای دل ایشان افروخت، و خس و خاشاک تعلقات بشریت بآن سوخت، جاذبه محبت وی را محرک مقصد اعلا گردید. همگی مواج بمطلوب حقیقی گردانیده، همواره در بوادی نامرادی کوهستان، با دیده خون افشان و دل بریان، نالال و ززمه کنان، همراه وحشیان می ساختی. و همیشه از استیلای شوق مولا و غلبه جاذبه ولا جوش و خروش داشتی. و از اینجا که در خلوت سرای انس و در سرا هرده قدس مقام حضور داشت، بمجرد که مردم دیدی، مانند وحش از ایشان می رسیدی. نه دو روز یک جا آرام و نه دو شب در یک منزل مقام نمودی. و در آخر آن اوان بر دامن کوه گلمجم* سکونت قرار گرفت. یگان یگان مردم بزیارت

* کوه گنج متصل شهر حیدرآباد است.

وی می گشتند، بمجرد رسیدن و دیدن صورتِ حال و حقیقتِ مال بر ایشان مکشوف می ساخت. حتی که هیچ فردی از واردانِ آن صوب را، مطلبی مشهود مال و منظورِ خیال نگشت که، در حال کشفِ آن نفرومود. و مولف این کتاب نیز شرفِ ملازمت ایشان مشرف گشته بود. در آن اثنا بیستی سندی متصوفانه بالحن میخواند. در دل فقیر گذشت که آیا این بیت از آن اوست یا از دیگر؟. بمجرد خطوطِ این معنی، رو جانبِ این فقیر آورده گفت: این بیت از اسحاق آهنگر است! و چند چیز دیگر نیز در ضمیر گذرانیدم، هر کدام را جوابِ شافی داد.

نقل ست که شخصی که پلباسِ صلاحیت ملبوس و از جمیع وسواسِ نفسانی محروس بود، در پیش این مولفِ حقیر چنین تقریر فرمود که: روزی او را جاذبهٔ خدمتِ آن سالکِ مجذوب باعث محرک گردید. بسیار بوادی کوه را پیموده و قطع منازل نمود. بعد از طی مراحل حیل آن یگانهٔ بی بدل را مانند گوهر از کان بازیافت و بخدمت وی بشتافت. بعد از مضمی ساعتی فرمود که: از فلان درختِ زقوم دیگچهٔ موضوع را بیار! و باز کن! و بعد از باز کردن و آتش افروختن، دوسه مشت از سنگ ریزها پاک کرده دران دیگ انداخت. وی سرپوش سنگی بالای آن نهاد. بمجرد جوشیدن بویِ برنج ازان رسیدن گرفت. یکبار از دامنِ کوهسار گلهٔ ماده آهوان و بچگان ایشان در عقب دوان نزدیک آمده ایستادند. از شوقِ تمام ازان مقام برخاست و ازان آهوان قدحِ شیر دوشیده آورد. و

سر پوش که از دیگ وا کرد، بقدرت حضرت جهان آفرین، ازان ریزه های سنگی برنج سفید بغایت لذیذ و شیرین بر آمد. و ازان شیر باین فقیر هم داد، که آن را تناول نموده از خدمت مرحض شد.

در سنه ۹۳^۱ ازین فضای فانی جانب سرای جاودانی انتقال نمود. و در دامن کوه گنج، آسوده. — نورالله قبره.

^۱ - ن: سنه ۹۲۰ هـ - تحفة الکرام: نهصد و سه (۱۷۹).

ذکر درویش عمر بودله قدس سره^۱

از جمله مجذوبانِ مطلق و واصلانِ حق بود. در اوائلِ حال - که جذبِ محبتِ وی را در ربود - شب و روز در بوادی کوه و ویرانیها همراهی وحشیانِ راه می پیمود. و بعد ازان آمده در قریه **اکهم**^۱ مسکن گاه خود ساخت. گرد آلوده موئی ژولیده نه از وجودِ خویشش خبری و نه از آثارِ بشریت در وی اثری.

بیت: در خاک شگفت بوستانی

در گرد نهفته دلستانی

و از آنجا که کسوتِ معرفتِ ملبوس بود، از ملبوساتِ ظاهری مطلقاً برهنه و عور بود. اهلِ حوائج از مقامات در خدمت می رسیدند و انواع تحفه و هدایا می آوردند. اکثر از آنها با حصولِ مطالبِ مآرب مراجعت میفرمود.

نقل ست که، روزی ولایت کیش **درویش وهیم** بدیدن وی عازم گشت. در حینی که ولایت کیش از منزل، نیت برآمدن

^۱ تحفة الکرام: قریه آگهیم. یعنی اکهم کوت که موسوم به اسم اکهم لوهاله است. (۱۹۲-۱۹۳)

کرد. آن مجذوب بخادم خود فرمود که: سردی متشرع درینجا می آید. چادر بمن بدهید که آن را بپوشم! چادر در بر پوشیده بنشت. هرگاه آن ولایت کیش در پیش وی رسید، چادر که پوشیده بود، فی الحال آن را از بدن خود نزع ساخت و همچنان برهنه بنشست. بعد از ساعتی که درویش از ملازمت وی برخاست، از درویش وهیم پرسیدند که: عجب که به شنیدن قدوم سعادت ملزوم تو، چادر طلبیدند و در بر پوشیدند و بوقت مواجهه از خود دور ساختند. آن ولایت کیش فرمود که: من او را به لباس ملبوس دیدم و هرگز او را بحال برهنه معاینه نکرده بودم.

نقل است که شخصی بود ساکن قریه اکیم و به زنی نجاره رابط، محبت پنهان داشته. و همیشه بمنشار عشق او دل دونیمش بود، و به تراش تیش مجاهدت محبت او، تخته میناش زیر لکد کوب بود، و از شرم سودای محبتش با دل سوراخ سوراخ و جان شگاف شگاف میزیست. اما همواره در کیتان می کوشید، و سر این معنی را به پرده اخفا می پوشید. چرا که اظهار آن باعث استخفاف و شکستن ننگ و ناموس وی بود. بر محبت او هیچ احدی را اطلاعی نبود. ظاهرا آن شخص معهود جانب آن مجذوب عقیده فاسد داشته. روزی بملازمت وی بشتافت. بمجرد که بآن مجذوب مواجه نمود، فرمود که: بابا فلانی زن نجاره چو نیست؟ و چه حال دارد؟ آن شخص را از شنیدن این

کلام، تعجیبی تمام و الصعالم تمام روی داد، و از سوئت ظن
تائب گشت.

کراماتِ وی بسیار و بی شمار است، امّا درین تذکره
بهمین قدر اختصار نمود.

اکنون مضجع شریفش در قریه، اکیم* است.
طاب الله ثراه.

* تعفده الکرام: مدفنش آنجا (قریه اکهم کوت) است. (۱۶۳)

ذکر درویش آلو قدس سره

مجدوبِ مطلق و عارفِ محقق . زاد بومِ او از ولایتِ همدان بوده . همیشه خاموش و ساکت در کوچه‌های شهر می‌گشت و هیچ جا مقام و منزل نداشت . یگان یگان حرفی که می‌گفت کم معلوم می‌شد . و همیشه در کدرِ ریاضت بوده . در صحرایا میرفت و پشته‌ها را هیزم و نی می‌آورد و بمردمان می‌داد . اما صاحبِ ولایت و اهلِ کشف و کرامات بوده و بسیاری کسان را از یمنِ توجه او مقاصد و مرادات بحصول می‌پیوست . نقل است که طفلی را عارضهٔ سوزاکِ بول طاری شد و مدتی بآن مرض مبتلا بود و هیچ تدایوی سود مندش نیفتاد . و آن طفلک در وقتِ تقاضای بول فریاد و زاری می‌نمود تا بهزار مشقت قطرهٔ چند از راهِ بولِ او بیرون بر می‌آمد . روزی آن طفلک گهواره با دلِ آواره بهمان حالت در گریه و زاری و در تب و تاب می‌بود که وی از راه گذر آورد و نظرش بر آن طفلک افتاد . پارهٔ بایستاد و بطریق اشفاق فرمود که : آب را

بریزانید! آب را بریزانید! در حال بمجرد کم آب بروی ریختند
آن طفلک تسکین یافت و راه بول وی وا شد. همان ساعت
بود که عارضه وی بصحت پیوسته و ازان باز هرگز آن مرض
بر وی مستولی نگشت.

مدفن شریفش در کنار سافکرة واقع است. — نورالله مرقدہ.

خاتمه

بحمدالله که جوهر های آذکار
که مانند از خازنان گنج اسرار
بنوک فکر سقتم سطر تحریر
کشیدم هر هم در سلک تقریر
بم تائید عنایات الهی
رسید این نامه در حد تناهی
ز هجرت بود الف و شانزده سال
که شد آراسته این شاهد قال
همانا مانند از من یادگاری
چو نبود دور گردون را مداری
مگر صاحب دلی اهل صفائی
کنند در حق این مسکین دعائی
خداوندا! بفضل و رحمت خویش
کرم فرما برین مسکین دل ریش

چو در ذیل قوی دامن، زده چنگ
 فراچنگ آر مقصود دل تنگ
 برحمت بشگفتن باغ امیدم
 رسان از مقدم راحت نویدم
 باهل درد خود هم ماتم کن
 بایمان سلامت خاتم کن

تمت الکتاب المستطاب الموسوم به حدیقتہ الاولیاء
 سنہ لکاتبہ:

بکاتب نیز حاصل کن بایشان
 رسائی جان پاکش را بدیشان
 بعشری ربیع الاول سنہ ۱۲۸۰ غح
 تمام آمد ز دست او برو رح
 خدایا حرمت اصحاب و احباب
 رسائی جانش را با آل و اصحاب
 بحق صدق و عدل و حلم و دانش
 هزاران رحمت حق بر روانش
 مطرز ساز ذاتش را باوصاف
 بعلم و علم و صدق و عدل انصاف
 درین عالم بعلم آباد گردان
 دران عالم بحقش شاد گردان

در بلده تہتا تاریخ ۲۹ شہر ربیع الاول سنہ ۱۳۱۸ھ
 مجرم محمد شفیع تحریر نمود . (تاریخ اتمام طبع ۲۹ اپریل
 ۱۹۶۵ع - کراچی) .

رسالة

در شرح حال

سید عبدالهادی معروف به جمیل شاه گرناری

تالیف

سید عبدالقادر بن هاشم الحسینی تتوی

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و ثنا و سپاس بی انتها خداوندی را ست - جل و علا -
که شمع هدایت و معرفت در شبستان جنان انسان افروخت ،
و نقد شناسائی و عرفان در خزینہ خانہ دل ایشان انداخت -
مرایای قلوب دوستان را از زنگ کثرت ماسوا و تدلیس کدورت
نفس و هوا بصیقل ذکر و صفا و محبت و ولا مصفا ساخت ، محل
ارتسام صورت و حدت گردانیده - از نفحات ریاحین حدائق معرفتش
مشام روحانیان معطر ، و از شمعش لمعات جمال و جلالش مناکب
صوامع قدوسیان منوره - که بر هر ذره از ذرات و بر هر کاه برگی
از نباتات ، پر تو خورشید معرفت او تافت و از فیضان رحمت او
تربیت یافت ، بیت :

برگ درختان سبز ، در نظر هوشیار

هر ورقی دفترست معرفت کردار

که خام حکمت و قلم قدرت ، نگارخانه افلاک را بی واسطه

زیادت آلت تصویر و تحریر، با نواع نقوش عجیب و صور غریب
از ثوابت و سیار و بروج دوار، بیاراسته و مشاط، صنعتش عروس
زمین را بحلیه شقائق و ازهار و حلق اوراق اشجار مزین ساخت.
صانعی که در غرائب صنعتش و عجائب قدرتش، افکار باریک
بینان روشنضمیر و موشگافان صاحب تدبیر، در مقام سقم و نادانی
و ولم و نگرانی :-

سُبْحَانَ مَنْ تَحْيِي رَفِیْ ذَاتِهِ سِوَاهُ

فهم و خرد بکنم کمالش سپرد راه

جکالت و عظمت سرادقات کمال جلالت، و عمت سحائب افضال
نواله و صلوای زاکیات و تحیات طبیات! بر روح اقدس عندلیب
کلبن رسالت، و نوباوه گلشن جلالت، اختر برج شرف و سروری،
گوهر درج کرامت و مهتری، خلاصه اجل آفرینش موجودات،
مقصود اعظم تکوین کائنات، خازن خزائن ملک و ملکوت،
فارس مضمار مقام لاهوت. (ابیات) :

قصر جبروت آستانش بام ملکوت لامکانش

ده عقل چراغ منظر او نه چرخ (فراز) منبر او

مرکز دایره هفت جدول، نقطه نقوش جمّل، سرخیل

انبیا و رسل، و پیشوای هادیان سبّل، صدر نشین مسند قرب

او ادنی، محرم اسرار ما یوحی، دانای رموز حقائق... هادی مظهر

انوار عرفان، کنوز اسرار... رحمان، کاف، برایا و اسم، مرضیه سجایا

و شیم. محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم، که ایجاد

موجودات بواسطه وجود او، و استحکام سیم، شداد بیرکت

ورود او کما قال — لَوْلَا كَلَّمَآ خَلَقْتِ الْاَفْلَاكَ —

و بر آل خیر مآل و اصحاب هدایت انتساب او — که نجوم هدا
و قنادیل اهتدا اند — باد! . صلوٰۃ دائمة فائضه الی یوم التناد! .
اما بعد می گوید : عبد حقیر و بنده^۱ پر تقصیر، **عبد القادر**
بن هاشم الکسیمی — غَفَرَ اللّٰهُ لَهٗ وَلَوَالِدَیْہٗ — که بر
ضمائر ارباب بصائر پوشیده نماند که، بالفعل بر تطابق کلام
خیر الانام علیہ التحیۃ^۲ و السّلام — تنزل^۳ السّرحمۃ^۴ عِنْدَ
ذِکْرِ الصّالحین — یعنی ذکر مشائخ کرام سبب افاضه^۵
تنزیل رحمت ملک علام است . جامع این اوراق چند و ناظم
عقد این جواهر ارجمند، از صدق نیت و خلوص عقیدت خواست
که، برخی ذکر، سر دفتر اولیای کرام و مقتدای طوائف عظام،
مرکز دائره^۶ وجود و گوهر قلزم شهود، مخزن اسرار لاهوتی و
مطلع انوار ملکوتی **سید عبد الهادی عز جمیل شاه گرناری**
علیہ الرحمہ، در سلک تقریر و سمت تحریر در آورده، آن را
وسیلہ^۷ افاضت سحائب رحمت گرداند . لاجرم از روح پر فتوح
آن سرمست جام قربت و غریق لجم^۸ معرفت، استمداد نموده، ابواب
تتبع و استقرا بر خود کشود . بعد بذل مجهود و صرف مقدور،
در مدت یکسال کامل، از ثقات این دیار و روات صداقت شعار
نقلی چند از مشائخ ارجمند — که متحقق گشته و بصحت پیوسته —
در این اوراق مندرج ساخته، که تا آثار علیہ^۹ آن ذات قدسیہ^{۱۰} بر
صفحه روزگار و صحیفہ لیل و نهار — علی الدهور والعصور —
مذکور و مسطور بماند . و این مستمند و ملتجی نیازمند را که —
باغبان این حدیقہ امت — بگلدسته^{۱۱} دعا یاد آورند . و باین ذریع

در حلقه صفر نعل خویض شمارند — و بِالله التَّوْفِيقُ و
بِیَسَدَه از مَه التَّحْقِيقُ .

منتظمان جواهر اخبار و منتشران لائلی آثار، چنین آورده اند
که : ولادت آن سرمایه سعادت شب جمع بیست و هفتم
ماه رمضان المبارک در سن پنج صد و هشتاد و هجری
(۸۰ هـ) در مشهد مقدس . و در ایام رمضان شیر نمی نوشید .
هرچند مادرش پستان در دهانش می داد هرگز پستان را نمی
مکید . و در هفت سالگی هر سی پاره قرآن را حفظ نموده، بعده
در اکتساب علوم ظاهریه و تصفیه باطن کوشیدن گرفت .
از کمال حذاقت و فطانت و سلامت طبیعت و صفای طویّت،
بعد از مضی پانزده سال، بجمع علوم، فاضل و یکتای زمان گشت .
بعد ازان چون جاذبه زیارت بهمت الله و قیام مبارک حج و
زیارت قبر شریف آن سرور علیم السلام باعث و محرک گردید،
بدان مقصد اعلیٰ عزیمت مصمم ساخت . بعد از انقضای مطلب
دلخواه مراجعت نموده، بالای کوه گرنار ملک سوره هم، در بن
غار، بعبادت الهی و ریاضت و چل کشی مشغول شدند . کما
قَالَ الشَّاعِرُ بِالفارسی :

عبد هادی سید و سلطان دین	فارس میدان عرفان و یقین
واصل حق صاحب صدق و صفا	پیشوای اولیا و ازکیا
مخزن گنجینه اسرار حق	مظهر مجموع انوار حق
عارف کامل و لای اهل حال	سالک مقبول حسی ذوالجلال
کوی چو جام از عشق وحدت نوش کرد	هستی کونین افراموش کرد

جذبۀ عشقش ز هستی در ربود
 اندرین غار جبل ماوا گرفت
 از خلایق دور و باحق در حضور
 در ریاضت برد گو از رایضان
 مختلفی بود از خلایق ماه و سال
 کس نبوده مطلع بر حال شان
 بعد زان آن گوهر بحر شهود
 زائران آستانش صد هزار
 سرفرازان و خداوندان جاه
 سر، براه بارگاهش، می نهند
 هر یکی حاصل کند مسئول خویش
 بحر جودش گوهر افشان موج زن
 هر کسی کو نزد او شد سرفراز
 بهر هر مطلب کسی کانجا رسید
 هر مریضی کز تداوی طبیب
 در حریمش کان بود دارالشفای
 میشود، امداد پیرش، دستگیر
 میرسند از اهل حاجت هر زمان
 بعد ازان زیر کوه برکناره^۱ تالاب عالی ایشان - کم مشهور
 است بنام آن بزرگوار - صومعه^۲ معبد خود ساخت، و بارشاد
 مسترشدان و تلقین سالکان محرم امرار، شاغل گردید.
 گویند: چون رتبه^۳ ولایت و طنطنه^۴ ارشادش از کوه افلاک

در گذشت، ازان روز باز، طالبان راه و سالکان با آگاه، از خلوات
فَلکَوَات، از روی شوق و غرام و بعطش و اوام، منازل بعیده
و مراحل و اماکن کثیره، طی نموده، بدربار فیض آثار آن قدوه
احرار می رسیدندی. و دولت ارادت و خرقة از ایشان گرفته و سرمایه
فیض یافته باوطان مالوف و مساکن معروف بشتافتندی. حتی
که همگی سلسله ارادت جمیع مشائخ **سنه** و اکثر **سنه** انتظام
بوی یافته. شعر:

آن بلند آوازه عالم پناه سرور عصر افتخار صدرگاه
صدر دین و دولت آن مقبول حق نم فلک برخوان بودش یک طبق
الغرض، آن هر دو مکان چله گاهش بالا و پائین، مرجع آمال
علیلان و دارالشفای مریضان و مقصود گاه امید واران است. و
هر کس موافق عقیده خود فیض یاب گردیده بوطن مالوف عازم و
راجع شوند. و در تاریخ **دوازدهم ربیع الاول** عرس شریف
به هر سال خواهد شد. دران ایام قوافل اقطار و رواحل از هر
دیوار از بحار و قفار و زواری و تجار مجتمع می شوند. با حسن
وجوه بقیام عرس شریف در هر دو معبد منیف پرداخته، بعده زوار
و تجار بدون توابع و لواحق مکان شریف، راه صحاری و طریق
براری گرفته، بوطن گاه راهی شوند. و مکان مسند نشین، آن
محرم اسرار لاهوت و واقف سرا پرده ملک و ملکوت، درون حصار
مصطفی آباد است یعنی عرف **جوناگرة**. و مختار هر دو
معبد گاه اصلاً و نسلاً تابعدار او هستند، و موافق حکم آن

سجاده نشین بامثال اوامر و اطاعت و فرمان داری بجان و دل
کوشیده بقیام آن می پردازند، و گاهی ابا و انکار را در آن دخل
نم دهند .

این هم اعتقاد و رسوخیت عقیده شان، ازین توجهات
ذات قدسی صفات مَحَطَّ رجال اَقاصی و ادانی - أَفَاضَ اللَّهُ عَلَیْنا
بَرَکَاتِهِمْ و شَأْیِب فُیُوضَاتِهِمْ، ع :

اوست چون آفتاب عالم تاب

وجود شریف سپهر مکرمت و جلالت، قطب فلک بلندی و ابهت .
بلبل گلستان جبروت و قمری جنان لاهوت . مرکز دائرهُ
اسلام، زینت بخش شرائع علیه السلام . بمطالع سلسلِ بالائی
کوه پیر پتھم علیه الرحمہ تابان و درخشان شده . همواره
صفحات اوقات و وجنات شواهد آنات را به نقوش عبادات و مجاهدات
مزین میساخت، و عرائس انفاس را بجواهر زواهر افکار حضرت
پروردگار، می آراست، و طالبان را بذکر جلی و خفی تلقین
می داد و راه هدایت و ارشاد بر ایشان می کشاد . و بسیاری
از مریدان و معتقدان که از میامن فیض ایشان بفوز سعادت توفیق و
مقصد تحقیق رسیدی، و هر که در نظر فیض اثر می رسیدی و مطلبی
در دل کردی، فی الحال بر وفق خواهش بال او آیت می خواندی
و معنی آنرا بیان فرمودی و موافق حال هر فردی از رجال، مکالم
می نمودی . و از فیضان فضل سبحانی آنچنان باطن ایض
و نورانی داشت، که آیات قرآنی و مفصلات کلام ربانی بر نهجی

بیان می نمود و ادا می فرمود که علمای^۱ تقریر و تحریر و قاریان تفاسیر ازان تقریر عاجز می ماندند .

نقل است که بعد از تولد آن بزرگوار هفت روز گذشته و وی در گهواره آسوده که موزن محل وی بانگ نماز شروع نمود . هرگاه از اذان فارغ شد آن مسیح زسان با فصیح زبان متصل خاتم^۲ اذان بر زبان راند که : - نَم لا اِلَهَ اِلا اللّٰهُ لا نَعْبُدُ اِلا اِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ - . چنانکه از حاضران و از راویان مروی است که : **حضرت** علیه السلام هفت سطر هر تعخته نوشت و ویرا داد . سطر اول را ازان بزبان مبارک خویش تعلیم داد و سطر دیگرش از خدمت حضرت **حضر** علیه السلام و **علی** کرم الله وجهه استفاده نمود . و گویند : هرگاه به بیت هفتم رسید یکباره ویرا شوق مشاهده عالم ملکوت جاذب گشت ، از رعایت ادب استاد بزرگوار ادیب خود وجود جسمانی و هیکل هیولانی خود را همان جای گذاشته بوجد روحانی بعالم بالا بشتافت و تمامی عالم افلاک مشاهده کرد و بنفوس قدسیه ملاقات نمود . بنظر فیض اثر او هفتصد آسمان درآمده و **اسماعیل** فرشته^۳ موکل آسمان بعد ملاقات با وی گفت : از این جا چون توانی فرو شدن بزمین ؟ . بیک مرتبه حضرت رسالت پناه **محمد** **مصطفی** صلی الله علیه وسلم دست ویرا بگرفت . بیکبار دید که در همان صومعه بالای جای استاد که کلام ربانی پیش استاد نهاده بود رسید .

و گویند : در مقام جذب^۴ محبت و غلبه^۵ شوق رتبه عالی داشت

و همواره تخم دوستی آل محمد علیه السلام معنا و ظاهرآ، یعنی سادات کرام و علمای عظام، در مزرع دل می کاشت . بمجرد تذکره نام خیرالانام محمد علیه السلام گونه بشره تغیر می یافت . مدتی مدید حال عجیب بروی طاری میگشت . و همیشه بر استقامت شرائع خیرالبشر و در متابعت سنن پیغمبر که بمقتضای فحوائی آیه کریمه - قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمْ اللّٰهَ - وسیله محبت الله است، قیام می نموده و برای اشاعت احکام شریعت و انهدام اساس بدعت ثابست قدم می بود، حتی که اگر سرمویی خلاف مقتضای شریعت غرا برسامع، آن صاحب صدق و صفا می رسید، قرار و آرام بر وی حرام می گردید، و در تدبیر اصلاح آن میکوشید . اگرچه آن منکر از اماکن دور بظهور می آمد . و حضرت خلاق خلائق نوعی اصابت و مهابت در ذات قدسی صفات وی نهاده بود که ، گردن کشان جبّار و متمردان حکومت شعار ، هم گردن اطاعت در جیب اجابت در آورده ، در امثال فرمان واجب الاذعان، بهان قیام می نمودند . و در زمان حیات سرمایه برکات وی، هیچ حاکمی از حکام ، برخلاف امر اسلام نمی توانست قیام نمود . و در هیچ جا اثری از آثار ظلم و بدعت ظاهر نبود . از رواة ثقات منقول است که : هرده تفاسیر قرآن از اول تا آخر بمطالع او در گذشته بود، و اکثر حقائق و معانی قرآنی مستحضر خاطر داشت . و می گویند که : در استقامت شرائع دین و رعایت شعائر اسلام و پرهیزگاری، قولاً و فعلاً،

ثابت دم و راسخ قدم بود، حتی که در ایام حیات شریفش
سرموی خلاف مقتضای شریعت غرّاً ازو بوجود نیامد.

و کار آگاهان اظهار می نمایند که: آن سالک آگاه بسفر
خیر اثر عازم میگشت، و در اثنای آن، بهر بلده می گزشت،
از سکنای آن بلده استفسار می فرمود که: کتب شرعیته الاسلام
درین شهر خواهد بود یا نه؟ اگر تحقیق می پیوست که کتب
مذکوره دران بلده هست، داخل آن می شد، و اگر نمی بود،
ازان کناره میگرفت و میگزشت، و میفرمود که: سکنه این مقام
از شرائع الاسلام غافل خواهد بود، چگونه توانم درآن آسودا.

و آورده اند که: هنگام پیری چون ضعف طاری شده، پس
بالای کوه پیرو پتھم را مساوا و مسکن خود ساخته، از جمیع
ماسوی اللہ روئی تافت، بعبادات و مجاهدات می کوشید، و در
بوته ریاضت و نیران مجاهدت می جوشید، و جمیع ساعات و
آنات لیالی و ایام، به اوراد و اذکار ملک علام می پرداخت، و
یک لحظه و لمح خود را از عبادت فارغ نمی ساخت، و از شغل
باطنی بزوائد عبادات ظاهریه نمی پرداخت، حتی که بتاریخ
دوازدهم ماه ربیع الاول سن ثلثصد و چهل و دو (۱۱۴۲هـ)
به ندای - ارجعی الی ربک راضیه مرضیه - مقصد اعلیٰ درپیش گرفت
و به نفس نفیس در بزمگاه - فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی -
استقرار پذیرفت - انا لله و انا الیه راجعون - و مدفن شریفش
همانجاست. چنانچه شاعری گفته: -

برسرِ آن کوه مدفن ساخته (در) زمینِ ماسوی پرداخته
 مدفنِ پاکش شد اکنون آن مقام خوش بیا سوده دران دارالسلام
 خوش مزاری فیض بخش و جانفزا دیده و دل را از نور و ضیا
 قلم، کوهش بگردون برده سر شمس، قصرش مجاذی با قمر
 نردبانش از گچ و سنگ پرداخته مهره، مهرش مصقل ساخته
 سلّم است یا منبر نور است این یا که موج بحر کافور است این
 شب چو اجرام فلک تابان درو شمع و قندیل و مشاعل و روبرو
 می نماید هم بچشم ناظران سطح گردونی پر از سیارگان
 روضه، نی بلکه قصری از بهشت کز گلاب و عود و از عنبر سرشت
 از بخور عود و عنبر فی المثل جُمله، عود است گوئی آن محل
 از سواد صحن او از هر طرف سایه دار اشجار بینی هر طرف
 چشم، آب روان چون سلسبیل کاب او باشد شفا بخش علیل
 تا بود از گنبد گردون نشان تا بود معموزه کون و مکان
 فیض بخش گنبدش پر نور باد آرزوی زائران معمور باد

رحمت ایزد تعالیٰ پی پی

ز آسمان منزل بود بر روح وی

در بعض کتب تواریخ مرقوم و مسطور است که: اسم شریف
 آن گوهر کان منیف **سید عبدالوهاب** و لقب پدر بزرگوارش
سید ابوالعطاس در بلاد شمالیه و جوانب غریبه، اشتها یافته.

و از اولاد حضرت امام همام موسی کاظم علیه السلام است .
 و اصل طریقه آبا و اجداد او چشتیه است و او از کمال تتبع
 شریعت غرا و ملت بیضا، از طریقه مذکوره منحرف شده، مطابق
 قادریه خصوصاً و نقشبندیه عموماً، ارشاد می فرموده و ره نمائی او
 اکثر بر حدیث نبوی علیه السلام می بود . و مدام بمطالع
 صحیح البخاری اوقات شریف بسر می برد . و هنگام مطالع آب
 از چشم جریان، و دل از شوق حضرت صلی الله علیه وسلم بریان .

و مزار آن برگزیده احرار در جوار شاه عالم یعنی پیر پتھم
 علیه الرحمه واقع است . و گنبد آن هر دو گوهر درج معرفت و
 اختر برج حقیقت، مقابل یکدیگر اند . بمع قرب و نزدیکی، آواز
 نقاره ایشان باستماع یکدیگر نمی آید و طنطنه کوس هر یک
 یوم عرس اهل جوانب و سواحل قلزم شیرین می شنوند، و
 اشتها این امر کالشمس فی نصف النهار است .

و خلفای کرام آن عالم رموز شریعت، و عارف حقائق
 طریقت، در خط سند چهار اند . هر یکی کامل و مکمل و
 عدیم المثل اند . چنانچه احوال اوشان در حدیقه الاولیاء
 مذکور است . و نام آن بزرگواران این است : یکی شاه
 وجهم الدین که از اولاد جناب امام محمد تقی است،
 دوم شیخ زکریا، سیم شیخ میهون، چهارم کریم قتال .
 و احوال کشف و کرامات آن عارفان بالله و تارکان ماسوی الله

در حدیقه الاولیا، و غیره^۱ کتب تاریخ به بسط انجامیده، باختصار آن پرداخت، و عازم بطوالت که باعث ملالت است، نگرديده.

تـمـت

الحمد لله و المنى که برخی احوال آن صاحب کشف و عرفان، برگزیده ذی الجلال و السبحان، سید جمیل شاه داتا گرناری بتقریب دلپذیر و تفسیر بینظیر بوجود انجامیده و بعبارة اوضح و اخصر و این در یک هزار و یکصد هجری ماه شوال المکرم باختتام رسید.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلٰوةُ عَلٰی نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ
وَصَحْبِهِ وَسَلَامٌ — تمام شد.

۱. — در حدیقه الاولیا (*) مذکور است که: چون تشریف آوردن بکوه گرنار ولایت سورتهم مامور شد، شب اول که آن ماه برج ولایت و گوهر درج مکرم دران کوه مامور نزول اجلال فرمود، بمقتضای فحوای — جَاءَ الْحَقُّ^۲ وَ زَهَّقَ الْبَاطِلَ — جمیع از عباد اصنام نافرجام از شیوه

(*) هیچ نسخه حدیقه الاولیاء که در دست این بنده است، دارای این شرح حال (شاه گرناری) نیست. و فهرست مضامین حدیقه الاولیاء مملوک ایلیت (برتش میوزم نمبر O. R. 2073) که از حدیقه الاولیا مکتوب تاریخ بیست و یکم شهر ذیقعد ۱۰۶۸ هـ استنساخ شده است، نیز دارای این شرح حال نیست. معلوم نیست که این شرح حال از کدام نسخه گرفته شده است.

بت پرستی عاجز ماندند و هیچ کدام را قدرت بت پرستی در آن شب نماند. چون روز شد هر کدام حقیقت و ماجرا پیش دیگری القانمود، و از وی همان واقع، بعین، باز شنود، و همگنان متعجب و حیران باز ماندند. بعد تفکر بسیار و اندیش بهشمار دانستند که: از اثر قدوم سعادت لزوم این فقیر است که، از نو درین دیار رسیده است. زنان و مردان از کفار بت پرستان آمده در قدم وی افتادند. و از قائلین اثر وی، هرهم از صدق دل تائب گشتند، و از آن نکوهیده خصال و ذمیم افعال در گزشتند و غاشیه خدمتگاری ببر و دوش افکنده، بدربار فیض آثار آن ولایت پناه، صباح و پگاه می رسیدندی، و بجای ادب گیری آن آستان راستان مشغول گشتندی. و خس و خاشاک آن سده پاک، بجای مرهم، بر دل ریش دردمند خویش، نهادندی. و غبار آن دربار، مانند کحل الجواهر، در دیده کشیدندی. تا زمان وجود مسعود، بدین نسق خدمتگاری از ایشان بظهور می رسید.

* * *

• در کتاب معیار السالکین طریقت^۱ مذکور است که: شاه جمیل گرناری، سید عبدالهادی نام، اولاد جناب مستطاب انام موسی کاظم علیه السلام - با استدعای و اخلاص در جوار سلطان شاه عالم عرف پیر پتھم ایوبی^۲ (دیوره) علیه الرحمه علحدده در

^۱ 'معیار سالکان طریقت' نام تاریخی است که از سال تألیف ۱۲۰۲ هـ بر می آید (رک: شرح حال مهر علی شهر قانع نوشته راقم الحروف در مجله مهران).

^۲ دیولی باشد - ایوبی و دیوره سهو کاتب است.

مقابر خاص مدفون. در گرنار ولایت سورتهم چله گاهش، مرجع طوائف انام و محل رفع حاجات خاص و عام، هر کوه بس مرتفع جای با صفا و حضور است. هر که در آن چله گاهش بجای نشیند، مهمان غیب باشد، تا حاجتش بر آید. و چهار خلیف کامل داشت. **شاه وجیه الدین - شیخ زکریا - شیخ میمون - کریم قتال**.

و **شاه وجیه الدین بن سید فتح شاه** از اولاد جناب امام محمد تقی علیه السلام. مزارش پائین محوطه سید جمیل شاه، جای با حضور و صفا معروف. از و چهار فرزند مخلف. منجمله **شاه حسن** بالای کوه... (بمبور) آسوده و اولادش باقی. **شاه گوریم** در جهول و اولادش موضع بزرگ دارد. و **شاه آرک** مدفنش پشت درگاه سید جمیل شاه طرف شمال. گویند: وی مسواک و شانه پیر در تحویل خود داشت. بعد واقع پیر، خود را زنده در گور ساخت و درخت اراک از مسواک از قبرش رسته که پیادگار باقی است. و **شاه لال** چهارم در طفلی خود را در میان آب متواری ساخت، مزارش بجاهای متعدده و در بلاد مکرره. هر جا وقتی سرکشیده، مدفن ساخت اند.

و **شیخ میمون**^۱ خلیف و مرید **شیخ جمیل گرناری** در موضع دندک مدفن معروف دارد و مجمع معبود بر او مقرر است.

و **شیخ پالم لونگ** - سید جمیل شاه گرناری در چین

^۱ شاید شیخ میمون — که در سندی مخفف محمد است — باشد.

احتضار وصیت کرده بود که: طفلی شش انگشت را دو کس حاضر سازند، جای نشین من، وی است! **پالم لونگ** عبارت از آن طفل بود. مدفنش شرقی **نگر تهم** کنار دریای شیرین و جمیع سجاده نشینان **شیخ جمیل شاه** خود را وی نسبت می دهند و ویرا پسر **سید جمیل شاه داآر** خوانند.

و **شیخ جمیل شاه** ابتداءً طریقه^۱ چشتیه داشت، وفات او در سن **ششصد و چهل و دو** (۱۴۲۶ هـ)، بالای کوه **پیر پتھم** علیہ الرحمہ کہ بالفعل مدفن گاه اوست، واقع شده.

* * *

• — در **تکفتم الکرام** مذکور است که: **شیخ جمیل شاه گرناری** **سید حسینی**^۱ علیہ الرحمہ و الغفران^۲ قبل **سید عبدالهادی** نام، ابن **سید ابوالعطاس**، اولاد جناب (حضرت) **امام موسی کاظم علیہ السلام**.

گویند: وی بصنعت^۳ و حرقت، داوری و کمال دسترس داشت. بالجمله عجیب صاحب والا دستگاه است. چله گاهش برابر کوه **گرنار** در ارض **سورتھم** بر کوه معروف شایع. مزارش در سند مشهود اهل شهود. تا امروز بر چله گاهش عالمی بفیض گوناگون مستفید میشود. و کراماتش اظہر و مستغنی از بیان. و باستدعای **پیر پتھم علیہ الرحمہ** وارد کوه معروف و در آنجا مدفون. چهار

۱ نسخه خطی: چشتی

۲ نسخه خطی: این کلمه ندارد

۳ نسخه خطی: بعرفت آهنگری معروف بوده است، بالجمله

خلیفه داشت. یکی **شاه وجیه الدین** که مذکور شود پائین
 محوط **شیخ جمیل شاه** مذکور آسوده است. دوم **شیخ زکریا**
 که طرف زمین او **دیج** آسوده است.^۱ سوم **شیخ میهون**
 چهارم **شیخ گریم قتال**^۲ که پهلوی پیر مدفون است.
 و گویند **شیخ جمیل** در حین احتضار وصیت کرده که:
 دو کس، طفلی شش انگشت را، حاضر میسازند، جانشین من آنست.
 بعد فوتش دو کس، پسری را بدان نشان آورده اند. **پام لودگ**^۳
 عبارت از آن طفل بوده و ویرا **شاه جمیل** پسر خود خوانده^۴ و
 صاحب سجادگان^۵ اهل سنده نسب خود بوی میرسانند. درین
 وقت **شیخ میهون** بانتهال **شیخ براق** مرجع ارادتمندان^۶ است.
 و بکمال شفقت پیر معروف^۷.

۱ نسخه خطی: فقط نامش ثبت است — این عبارت ندارد

۲ صحیح گهوریو یعنی قربان شده — در ترجمه سنڌی شاه گهور؟

۳ نسخه خطی: پاله لونکه؟ (۲۷۳) در ترجمه سنڌی پاله لونگ (۶۳۰)

تحت الکرام در باره این بزرگ نیز دارد که: میان پیر پاله لونک

از اجل مشائخ و اکمل اولیای ساکن ارض موضع به لائی (؟)

شرقی آت به مسافت یک کروه بوده. مدفنش آنجا بر آورنده مراد

مریدین و کشاینده معضلات سائلین میباشد. بعضی پسر شیخ شمرند

و صاحب سجادگان شیخ مذکور، نسب خود بوی رسانند.

و اصح آنکه پسر خوانده شیخ مذکور است. چنانچه ذکر رود.

و قبرش آنجا است و اینجا محل ظهور اوست. (خطی ورق ۲۱۹)

۴ نسخه خطی: بود که ویرا ... خوانده بود

۵ نسخه خطی: شیخ نسب خود بوی می رسانند

۶ نسخه خطی: موصوف

۷ نسخه خطی: ورق (۲۲۳ - ب) حق رکنه پیر

شاه وجیه الدین بن سید فتح شاه از اولاد جناب
 امام محمد تقی^۱ علیه السلام. نواخته^۲ نظر فیض شاه جمیل
 گرناری^۳. مزارش پائین محوطه شیخ جمیل، مطاف اهل الله
 شایع. ازو چهار فرزند مخلف. منجمه شاه حسن که بالای
 کوه بلنبور^۴ بر چهار کروهی کوهستان آسوده است. اولادش باقی.
 و شاه گودریه قتال در جهول، اولادش موضع بزرگ آباد دارد.
 شیخ میمون امروز گل سرسبد شان اند. و شاه آری مدفون
 پشت درگاه شاه جمیل طرف شمال. گویند: وی مسواک و
 شانه^۵ پیر در تحویل خود داشت و بعد^۶ مرگ پیر، خود را زنده
 بگور ساخته. و درخت اراک از مسواک^۷ پیرش، بالای قبر وی
 رسته، به نشان یادگار باقی است. و شاه لال چهم این بزرگ
 را مدفن معین نیست. در بلاد غیر مکرر هرجا سری کشیده
 مدفن ساخته اند. و گویند: وی خود را میان دریا متواری و

^۱ نسخ خطی: امام محمد تقی بن امام همام علی موسی رضا علیهما السلام

^۲ نسخ خطی: موصوف است

^۳ نسخ خطی: بالای بهنبور بر چهار کروهی-چاب سندی نام بنپور-لدارد
 و ثبت است که: بر چهار کروهی از کوهستان بالای هنبور آسوده
 است (۶۲۰)

^۴ نسخ خطی: بعد پیر

^۵ خطی: از مسواک از قبرش رسته

مختلفی ساخته بود^۱، الان مزارش مشهور، بر کنار قلعه سر واقع است^۲.

تذکره

منقول از قلمی کتاب بشکل چوپره که در قبضه سید محمود میان بخشو بن میان خلیفہ - مجاور حضرت داتا علیہ الرحمہ - موجود است - از ورق ۱ تا ۳۰ - ۱۹ - جنوری سنہ ۱۹۳۵ ع - صفحات ۲ ورق ساڑھی چوده (چهارده نیم ورق).

کراچی

۲ ربیع الاول ۱۳۸۵ھ

۲ جولائی ۱۹۶۵ ع

۱ نسخہ خطی: مزاروی بر تندسر (چشمہ تند سر بر کوهچہ مکلی بود کہ فعلا خشک و ویران شدہ است -)

۲ رک: تحفۃ الکرام نسخہ خطی، ورق ۲۲۲. چاپی فارسی (ج ۳ ص ۲۵۳) عبارت ناقص دارد.